

**TÜRKİYENİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE
ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET :
TÜRKİYE – ALMANYA ÖRNEĞİ**

**Fusun YENİLMEZ
Doktora Tezi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
Temmuz 2004**

**TÜRKİYENİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE ENDÜSTRİ İÇİ
TİCARET:
TÜRKİYE-ALMANYA ÖRNEĞİ**

Fusun YENİLMEZ

**DOKTORA TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ergül HAN**

**ESKİŞEHİR
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz 2004**

DOKTORA TEZ ÖZÜ**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE ENDÜSTRİ İÇİ
TİCARET: TÜRKİYE-ALMANYA ÖRNEĞİ****Fusun YENİLMEZ****İktisat Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2004****Danışman: Prof. Dr. Ergül HAN**

Bir ülkenin aynı endüstriye ait bulunan bir ürünü hem ihraç hem de ithal edebildiği uluslararası ticaret olarak tanımlanan endüstri içi ticaret, son yıllarda daha da önem kazanarak iktisat literatüründe ön plana çıkmıştır. Hecksher-Ohlin teorisinin açıklayamadığı bu tip ticareti, ürün farklılaştırması ve ölçek ekonomileri gibi faktörleri de göz önüne alan endüstri içi ticaret açıklamıştır. Bu çalışmanın amacı, endüstri-içi ticarete ait kuramsal ve ampirik yaklaşımlardan hareketle, Türkiye ile Avrupa Birliği dış ticaretinde endüstri içi ticaretin önemini ve endüstri içi ticaret oranını etkileyen ülke ve ürün değişkenlerini ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda, ilk bölümde dış ticaret teorisi yaklaşımları içerisinde endüstri içi ticarete ilişkin kuramsal, ampirik yaklaşımlar incelenmiş ve endüstri içi ticareti ölçme yöntemleri tanıtılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki dış ticaret, SITC Rev.3 sınıflandırmasına göre birincil ürünler ve sanayi ürünler olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplar da kendi içinde gümrük birliği öncesi ve gümrük birliği sonrası dönemleri, analizi derinleştirmek amacıyla iki alt gruba ayrılarak incelenmiştir. Endüstri içi ticareti ölçmek için Grubel-Lloyd indeksinin düzeltilmemiş şekli kullanılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, bir önceki bölüm hesaplamalarında Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki endüstri içi ticarete en yoğun endüstri içi ticaret yapılan ülke olarak tespit edilen Almanya ve ürünler arasında da en yoğun endüstri içi ticarete konu olduğu ortaya çıkan kağıt sektörü örnek alınmıştır. Almanya verileri temel alınarak endüstri içi ticareti etkileyen ülke değişkenleri ve kağıt sektörü verileri kullanılarak sektörel değişkenler test edilmiştir.

ABSTRACT

Intra-Industry Trade, Which is defined as the ability of a country to import and export its product. The ability of a country to import and export a product belonging to the same industry is defined as intra-industry trade. Intra-Industry trade has gained importance in recent years and has taken its place in the economic literature. The Hecksher-Ohlin theory has failed to explain the import and export of the same product. However, intra-industry trade which takes into consideration product differentiation and economies of scale has been able to explain this two-sided trade the import and export of the same product the same product. The aim of this study is to examine theoretical and empirical approaches of intra-industry trade. This study also aims to determine the importance of intra-industry trade in the international trade of Turkey with European Union, and to determine the country and product variables that affect the intra-industry trade rate.

In the first part of the study, theoretical and empirical approaches of intra-industry trade are examined within international trade theories, and intra-industry trade measurement methods are introduced. In the second part, international trade between Turkey and the European Union is classified as industrial and non-industrial products according to the SITC Rev.3 classification. Before the custom union and after the custom union periods of industrial and non-industrial products were examined in two groups. In order to measure intra-industry trade, the unadjusted Grubel-Lloyd index was used. In the third and last part of the study, basing on the Germany results and using country variables and paper sector variables affecting intra-industry trade, sectoral variables were tested. The reason why Germany was taken as a sample is that it was determined to be the country with which the most intra-industry trade is examined the most. The paper sector was chosen because it was outstanding among products.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Fusun YENİLMEZ'in "Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret: Türkiye-Almanya Örneği" başlıklı tezi 25 Ağustos 2004 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : **Prof.Dr.Ergül HAN**
Üye : **Prof.Dr.İlyas ŞIKLAR**
Üye : **Doç.Dr.İsmail AYDOĞUŞ**
Üye : **Doç.Dr.Erol KUTLU**
Üye : **Yrd.Doç.Dr.Kemal BİÇERLİ**

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Fusun Yenilmez

Tez çalışmam süresince moral ve desteklerini esirgemeyen, bana yol gösteren başta danışman hocam Prof.Dr.Ergül Han'a, Doç.Dr. Erol Kutlu ve Yard.Doç.Dr. Kemal Biçerli'ye, model değişkenlerinin belirlenmesinde yol gösteren Prof.Dr. İlyas Şıklar'a, önemli eleştirileriyle tezime katkıda bulunan Doç.Dr. Feride Gönel'e, tez jüri üyem Doç.Dr. İsmil Aydoğuş'a, ekonometrik model çalışmalarıyla ilgili olarak öğrenme sürecindeki sorunlarımla ilgilenen ve bıkmadân sorularımı cevaplayan arkadaşlarım Araş.Gör. Fatih Çemrek ve Araş.Gör. Ertuğrul Çolak'a, akademik kariyerim boyunca moral ve desteklerini esirgemeyen başta dekanım Prof.Dr. Fazıl Tekin olmak üzere tüm öğretim üyesi ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma, tüm eğitim hayatım boyunca arkamda olan, beni maddi ve manevi her zaman destekleyen canım annem ve babama, gerek çalışma hayatımda, gerekse okul hayatımda yaşadığım yoğun tempo içinde beni her zaman destekleyen, yardımcı olan ve sonsuz fedakarlıkta bulunan sevgili eşim Yrd.Doç.Dr. Aydın Yenilmez'e, kendilerinden çaldığım zamanı anlayışla karşılayan, bana her zaman moral kaynağı olan oğullarım Baturay ve Berkay'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLOLAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET TEORİSİ YAKLAŞIMLARINDA ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET TEORİSİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ

1. DIŞ TİCARET TEORİLERİ VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ.....	3
1.1. Hecksher-Ohlin Modeli ve Yeni Dış Ticaret Teorileri	3
1.2. Ölçek Ekonomileri ve Yeni Uluslararası Ticaret.....	7
1.3. Ölçek Ekonomileri ve Karşılaştırmalı Üstünlükler	12
1.4. Monopolcü Rekabet ve Uluslararası Ticaret.....	15
2. ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET TEORİSİ.....	20
2.1. Tanım Önem ve Kapsamı.....	20
2.1.1. Endüstri İçi Ticaretin Tanımı.....	20
2.1.2. Endüstri İçi Ticaretin Önemi.....	22
2.1.3. Endüstri İçi Ticaretin Kapsamını Belirleyen Görüşler	24

2.2. Endüstri İçi Ticaretin Nedenleri.....	28
2.2.1. Ürün farklılaştırması.....	28
2.2.2. Taşıma Maliyetleri ve Coğrafi Bölgeler.....	30
2.2.3. Dinamik Ölçek Ekonomileri.....	30
2.2.4. Toplam Ürün Derecesi.....	31
2.2.5. Ülkelerin Gelir Dağılımındaki Farklılıklar.....	31
2.2.6. Ülkelerin Endüstri İçi Ticaret Seviyeleri.....	33
2.3. Endüstri İçi Ticaret Hipotezleri.....	34
3. ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN ÖLÇÜLMESİ.....	38
3.1. Grubell-Lloyd İndeksi.....	39
3.2. Aquino İndeksi.....	43
3.3. Marjinal Endüstri İçi Ticaret İndeksi.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN YERİ

1. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ.....	51
1.1. Birincil Ürünlerde (0-4 Ürün Kodlu).....	55
1.1.1. 1995 Öncesi.....	55
1.1.2. 1995 Sonrası.....	57
1.2. Sınai Ürünler (5-9 Ürün Kodlu).....	59
1.2.1. 1995 Öncesi.....	59
1.2.2. 1995 Sonrası.....	63

2. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN PAYI.....	69
2.1. Birincil Ürünlerde (0-4 Ürün Kodlu)	71
2.1.1. 1995 Öncesi	71
2.1.2. 1995 Sonrası	74
2.2. Sınai Ürünlerde (5-9 Ürün Kodlu)	76
2.2.1. 1995 Öncesi	76
2.2.2. 1995 Sonrası	78
3. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ VE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET PAYLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	80
3.1. Almanya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	80
3.2. Avusturya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	83
3.3. Belçika/Lükemburg İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	85
3.4. Danimarka İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı	87
3.5. Finlandiya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	89
3.6. Fransa İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	91
3.7. Hollanda İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	93
3.8. İngiltere İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	96
3.9. İrlanda İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	98
3.10. İspanya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	101
3.11. İsveç İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	103
3.12. İtalya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	105
3.13. Portekiz İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	108
3.14. Yunanistan İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE-ALMANYA
ÖRNEĞİ

1. TÜRKİYE-ALMANYA ARASINDAKİ ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİ	
ETKİLEYEN ÜLKE DEĞİŞKENLERİ	113
1.1. Ülkelerin Ortalama Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Değerleri.....	113
1.2. Ülkelerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Farkları.....	114
1.3. Ülkelerin Ortalama Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	
Değerleri	115
1.4. Ülkelerin Ortalama Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	
Farkları	116
1.5. Dış Açık.....	116
1.6. Ekonomik Entegrasyon	117
1.7. Ülkeler Arası Uzaklık	117
1.8. Ülkelerin Ortalama İşsizlik Oranları.....	118
2. TÜRKİYE-ALMANYA ARASINDAKİ ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİ	
ETKİLEYEN SEKTÖREL DEĞİŞKENLER.....	119
2.1. Ürünlerin İthalat ve İhracat Birim Fiyatları	119
2.2. Ürün Farklılaşması	120
2.3. İşyeri Sayısı.....	120
2.4. İşçi Sayısı	121
3. MODELİN ÇÖZÜMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	122
3.1. Ülke Özelliklerine İlişkin Bulgular	124
3.2. Ürün Özellikleri İlişkin Bulgular	127
SONUÇ.....	134
EKLER.....	138
KAYNAKÇA	179

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (0-4 ürün kodlu) (SITC, Rev.3) (1985-1994).....	56
Tablo 2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (0-4 ürün kodlu) (SITC, Rev.3) (1995-2001).....	59
Tablo 3. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (5-9 ürün kodlu) (SITC, Rev.3) (1985-1994).....	62
Tablo 4. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (5-9 ürün kodlu) (SITC, Rev.3) (1995-2001).....	68
Tablo 5. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Toplam dış Ticareti ve Endüstri içi Ticaret Oranı	70
Tablo 6. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret Oranı (0-4 ürün kodlu) (SITC Rev.3) (1985-1994).....	73
Tablo 7. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret Oranı (0-4 ürün kodlu) (SITC Rev.3) (1995-2001).....	75
Tablo 8. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret Oranı (5-9 ürün kodlu) (SITC Rev.3) (1985-1994).....	77
Tablo 9. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticaretinde Endüstri İçi Ticaret Oranı (5-9 ürün kodlu) (SITC Rev.3) (1995-2001).....	79
Tablo 10. Almanya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	83
Tablo 11. Avusturya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	85
Tablo 12. Belçika/Lüksemburg -Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	87
Tablo 13. Danimarka-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	89
Tablo 14. Finlandiya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	90

Tablo 15. Fransa-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	93
Tablo 16 Hollanda-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	95
Tablo 17. İngiltere-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	97
Tablo 18. İrlanda-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	100
Tablo 19. İspanya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	102
Tablo 20. İsveç-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	105
Tablo 21. İtalya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	107
Tablo 22. Portekiz-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	109
Tablo 23. Yunanistan-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT>0.75).....	111
Tablo 24. Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Matrisleri.....	123
Tablo 25. Ülke Değişkenleri İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	125
Tablo 26. Genelleştirilmiş Tahminleme Denklemlerinin Ülke Değişkenlerine Uygulanması	127
Tablo 27. Ürün Değişkenleri İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	131
Tablo 28. Genelleştirilmiş Tahminleme Denklemlerinin Ürün Değişkenlerine Uygulanması	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ölçek Ekonomilerine Dayalı Ticaret	8
Şekil 2. Artan Getirilerin Olmadığı Bir Dünya Ticareti	13
Şekil 3. Monopollu Rekabet ve Artan Getiriler Durumunda Ticaret	14
Şekil 4. ABD'nin Ticaret Yapısı.....	23
Şekil 5. Gelir Dağılımındaki Farklılıktan Kaynaklanan EİT	32
Şekil 6. Monopolcü Rekabet Altında Fiyat ve Üretim	35
Şekil 7. Monopolcü Rekabet ve Endüstri İçi Ticaret	37

GİRİŞ

Uluslararası iktisatta genel kabul görmüş olan Hecksher-Ohlin Teorisi, ülkelerin sahip oldukları bol üretim faktöründen geniş ölçüde kullanarak ürettikleri malları ihraç edeceğini, öte yandan üretimi için ülke içinde kıt olan üretim faktörünün yüksek oranda kullanımını gerektiren malları ise ithal edeceklerini öne sürmektedir.

Bu görüş 1960'lardan itibaren değişmeye başlamış ve bu görüşü test eden çalışmalar artış göstermiştir. Hecksher-Ohlin Teorisinin açıklamakta yetersiz kaldığı uluslararası ticaret türü, ölçek ekonomileri ve ürün farklılaşması gibi faktörlerin yer aldığı Endüstri İçi Ticaret yaklaşımı tarafından açıklanabilmektedir. Endüstri İçi Ticaret, bir ülkenin aynı endüstriye ait bulunan bir ürünü hem ihraç hem de ithal edebildiği uluslararası ticaret türü olarak tanımlanmaktadır.

Bu konuda yapılmış olan çalışmalar, endüstri içi ticaretin temelde gelişmişlik düzeyi yüksek, birbirine komşu, gümrük tarife oranları düşük veya entegrasyona gitmiş, iç pazarı geniş, kişi başına gelir düzeyi yüksek ülkeler arasında olduğunu tespit etmiştir. Bu ticarete konu olan malların monopollü rekabet şartlarında üretilen, ölçek ekonomisine bağlı ve ürün farklılaştırmasına uygun mallar olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada endüstri içi ticaretin artan önemi göz önüne alınarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile dış ticaretinde endüstri içi ticaretin önemi ve EİT oranını etkileyen ülke ve ürün değişkenleri ayrıntılı incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yeni dış ticaret teorileri içerisinde endüstri içi ticarete ilişkin kuramsal, ampirik yaklaşımlar incelenmiştir. Bu yaklaşımlar doğrultusunda endüstri içi ticaretin tanımı, önemi, kapsamı ve ölçme yöntemleri ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde Türkiye'nin AB ile dış ticaretinin gelişimi ve bu ticarete EİT'in yeri ve önemi anlatılmıştır. Söz konusu dış ticaret, birincil ürünler ve sınai ürünler olarak gruplandırılmıştır. Bu gruplar gümrük birliği öncesi ve sonrası dış ticaret gelişiminin daha iyi değerlendirilebilmesi için 1995 öncesi ve sonrası ayrımı yapılarak açıklanmıştır. Yine aynı bölüm içerisinde Türkiye'nin AB ülkeleri ile dış ticaret

ilişkileri ele alınmıştır ve bu dış ticarete ortaya çıkan EİT payları değerlendirilmiştir. EİT oranları hesaplamalarında SITC Rev. 3 sınıflandırmasına göre 5 basamak ürün verileri esas alınarak Grubel-Lloyd indeksinin düzeltilmemiş şekli kullanılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde, ikinci bölümde Türkiye-AB ülkeleri arasındaki EİT hesaplamalarında ön plana çıkan Almanya örnek alınmıştır. Almanya verileri temel alınarak endüstri içi ticareti etkileyen ülke değişkenleri ortaya konulmuş ve bunlar ekonometrik modelde test edilmiştir. Yine ikinci bölüm hesaplamalarında ürünler arasında ilk sıralarda yer alan kağıt sektörü örnek alınmıştır. Türkiye-Almanya dış ticaretinde kağıt sektörü verileri kullanılarak sektörel değişkenler test edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET TEORİSİ YAKLAŞIMLARINDA ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET TEORİSİNİN ROLÜ VE ÖNEMİ

1. DIŞ TİCARET TEORİLERİ VE KARŞILAŞTIRMALI ÜSTÜNLÜKLER TEORİSİ

1.1. Hecksher-Ohlin Modeli ve Yeni Ticaret Teorileri

Uluslararası ticaret, tabii kaynakların dağılımından ve emek verimliliğinden daha fazla değişkenlere bağlı olduğundan; karşılaştırmalı üstünlüğün varlığını açıklamak isteyen bir kısım iktisatçılar ortaya çıkmıştır. Bu amaçla İsveçli iktisatçılar Eli Hecksher ve Bertil Ohlin tarafından ayrıntılı bir uluslararası ticaret teorisi geliştirilmiştir. Hecksher ve Ohlin, çeşitli malların faktör yoğunluğu olarak da bilinen toprak, emek ve sermayenin farklı nispi miktarlarıyla üretildiğini varsaymışlardır.

Hecksher-Ohlin Teoremine göre, buğday, öteki ülkelerle karşılaştırıldığında toprağın miktarının emeğe oranla yüksek olduğu ülkelerde üretilecektir. H-O Teorisi ülkeler arası ticareti açıklamak için sermaye/emek oranlarından ve sermaye ile emeğin nispi fiyatlarından faydalanır.

Özetle H-O Teorisi ülkelerin sahip oldukları bol üretim faktöründen geniş ölçüde kullanarak ürettikleri malları ihraç edeceğini, öte yandan üretimi için ülke içindeki kıt olan üretim faktörünün yüksek oranda kullanımını gerektiren malları ise ithal edeceklerini öne sürmektedir. Teoriye göre, emeğe karşın büyük miktarda sermaye donanımına sahip olan ABD, sermaye yoğun mallar ihraç edecek ve emek yoğun mallar ithal edecektir. Ticaret yoluyla ABD, az sahip olduğu emek karşılığında bol olarak sahip olduğu sermayeyi mübadele edecektir.¹

¹ Ted Walther, **Dünya Ekonomisi**, Çeviren: Ünal Çağlar (Alfa Yayınları, 2002) s.171-174

H.O. Teorisinin açıklayamadığı uluslararası ticaretin önemli bir kısmını yeni ticaret teorileri açıklamaktadır. Böylece, H.O. Teorisinin dayandığı varsayımların incelenmesi yoluyla Yeni Teoriler ile H.O. modeli arasındaki ilişkiler kolaylıkla ortaya konulabilir.²

İncelenen **ilk varsayımda** H.O.'e göre 2 ülke, 2 mal, 2 faktör var olmasına rağmen, yeni teori 2'den fazla faktör, 2'den fazla mal ve 2'den fazla ülke içerir. Ne kadar çok çeşitli mal varsa ona eşit ya da daha fazla da faktör vardır. Burada iki faktörden fazla faktör söz konusu iken sorunlarında buna bağlı olarak artacağı düşünülmektedir.

İkinci varsayımda, H.O.'e göre iki ülke de üretimde benzer teknolojiler kullanır. Aslında gerçek dünyada ülkeler farklı teknolojiler kullanırlar. Yine de teknoloji, üretimin bir faktörü olarak görülebilir. Uluslararası teknolojik farklılıklar temeline dayanan yeni ticaret, H.O. teorisinin gözden düşmesine neden olmuştur. Zamanla uluslararası teknolojik değişime dayalı ticaret de benimsenmiştir.

Üçüncü varsayıma göre, her iki ülkede de Y ürünü sermaye (K) yoğunken, X ürünü emek (L) yoğun ürünlerdir. Faktör fiyatları değiştiğinde malların faktör yoğunluklarının tersine dönmemesi gerekir. Görüldüğü gibi Leontief paradoksu gözardı edilmiştir.

Dördüncü varsayıma göre, H.O. teorisi ölçeğe göre sabit getiri varsayarken, uluslararası iktisat ölçeğe göre artan getiriler temeline dayanır. Ölçeğe göre artan getiriler H.O. teorisinin bir tamamlayıcısı gibi görülmektedir.³ Faktör Donatımı Teorisi'nde ilgili ülkelerde malların sabit getiri koşulları altında üretildiği varsayılır. Ölçek ekonomileri dolayısıyla artan getirinin ortaya çıktığı durumda ise ülkeler her bakımdan aynı olsalar bile karlı dış ticaret yapılabilir.⁴ Uluslararası ticaretin bir kısmını açıklamaya çalışan ölçeğe göre artan getiriler H.O. teorisiyle yeterince açıklanamaz.

Beşinci varsayıma göre, H.O. modelinde her iki ülkede de uzmanlaşma tamamlanamamıştır. Eğer ticaret, ülkelere birinde her hangi bir üründe uzmanlaşmaya neden olursa, nispi ürün fiyatları eşitlenebilecek, fakat faktör fiyatları eşitlenemeyecektir.

² Dominick Salvatore, *International economics* (Yedinci Basım, J.W. and Sons, 2001) s.172

³ Aynı, s.173

⁴ Halil Seyitoğlu, *Uluslararası İktisat*. (Ondördüncü Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001) s.86

Altıncı varsayıma göre, H.O. modelinde tatmin düzeyleri her iki ülkede de eşittir. Eşit tatmin düzeyleri çok az çalışmada kullanılmıştır. Uluslararası ticaret ve açıklanan farklı ürün fiyatlarında, ürün faktörleri mevcut fiziksel koşullarda tatmin düzeyleri karşı ülkelerde yeterince farklı değildir.

Yedinci varsayıma göre H.O. modeli iki ülkede de, üründe de ve faktör piyasalarında da tam rekabet şartlarının var olduğunu ifade etmiştir. Fakat tüm ürünler ve faktör piyasalarında tam rekabet şartlarının sağlanması oldukça zordur. Bu model H.O. faktör donanımları modeliyle kolaylıkla uzlaştırılmaz

Sekizinci varsayıma göre, H.O. modeli ülke içinde faktör hareketliliğinin tam olduğunu fakat uluslararası faktör hareketliliğinin olmadığını ifade eder. Bundan farklı olarak uluslararası faktör hareketliliği, uluslararası faktör fiyatları ve nispi ürünlerin eşitliğine neden olan uluslararası ticaretin yerine konulabilir. Ticaret hacmi nispi malların yaratılmasını gerektirir ve bu da faktör fiyatları dengesini bozabilir. Temel H.O. modelindeki bu değişiklikler modelin geçerliliğini yok etmez.

Dokuzuncu varsayıma göre, H.O. modeli uluslararası ticaretin akışını engelleyecek taşıma masrafları ve tarifeler gibi engellerin olmadığını varsayar. Fakat burada da benzer şekilde uluslararası ticaretin akışını sağlayan taşıma masrafları hem ticaretin hacmini hem de uluslararası ticaret karlarını azaltır.

Onuncu varsayıma göre, H.O. modeli tüm kaynakların tam kullanıldığını varsayar. Fakat Yeni Teoriye göre, tüm kaynaklar tamamen kullanılmamıştır. Kaynakların tam kullanılması yada kullanılmaması temeline dayanan karşılaştırmalı üstünlükler ani iniş çıkışlar göstermeyebilir. H.O. teorisi ticareti örneklere dayalı tanıtır. Yine de, geçici ekonomik durgunluklar ve geçici işsizlik den başka, tam istihdam yaklaşımı sanayileşmiş ülkelerde tatmin edicidir.

On birinci varsayıma göre, H.O. modelinde iki ülke arasındaki uluslararası ticaret dengelenmiştir. Dengelenmiş ticarete rağmen aslında ihracatçı olan ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olan bir ülke bazı ürünlerin ithalatında dış ticaret aracılığıyla lider olacaktır. Bu yaklaşım çok az karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olan ülkeler için geçerlidir.

Burada incelenen H.O. teorisindeki değişikliklerdir. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biriside, tam rekabette ölçeğe göre sabit getiri varsayımının yerine artan getiri varsayımının getirilmesiyle uluslararası ticaretin önemli bir kısmını açıklayan yeni

dış ticaret teorilerinin ortaya çıkmasıdır. Böylece, Uluslararası ticaret yeni ticaret teorileri olarak adlandırılan teknolojik değişimlerdeki farklılıklara da dayanmış olur.⁵

H-O teorisi birçok iktisatçı tarafından ampirik testlere tabi tutulmuştur. Bu iktisatçılardan birisi de W. Leontief'tir. H.O. Teorisini test etmeye çalışarak gerçek dünya ile model arasındaki ilişkileri belirlemeye çalışan ilk iktisatçıdır. Leontief, ABD üzerine yapmış olduğu çalışmada beklenenin aksine ABD gibi sermaye-yoğun bir ülkenin, emek-yoğun mallar ihraç edip sermaye-yoğun mallar ithal ettiğini tespit etmiştir.⁶ Leontief'in ulaştığı bu sonuç, H.O. Teorisinin tam tersini gösterdiği için dış ticaret teorisinde bu bulguya Leontief Paradoksu adı verilmektedir.

Leontief paradoksu H-O teorisinin çatısını tamamen yıkmamıştır. Çünkü, diğer araştırmalar teorisinin diğer örneklerdeki açıklama biçimini doğrulamaktadır. Leontief paradoksu, temel H-O teorisinin genişletilmesine ve daha rafine hale getirilmesine yol açmıştır. Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta üçüncü üretim faktörüdür. Örneğin, ABD'nin ithal ettiği mallar ABD'de kıt ve pahalı olan hammaddeye dayanıyorsa; ABD'nin ithalatı sermaye/emek oranlarına değil, esas olarak hammaddeye dayanmaktadır. Gerçekten, ABD sermaye ve emeğe kıyasla hammadde bakımından fakirdir ve sermaye emek yoğunlukları ne olursa olsun yüksek hammadde içerikli malları ithal eder. Üçüncü faktör açıklaması vasıflı emek ve araştırma geliştirme (AR-GE) harcamaları gibi konuları içerecek ölçüde genişletilmiştir. ABD bol vasıflı emek arzına sahip olduğundan, bilimsel ve profesyonel araç gereç ihraç eder; vasıfsız emek olmadığı için, kumaş, ayakkabı ve pek çok geleneksel ürünleri ithal eder.

Ar-Ge harcamaları ülkelerin ticaret yapısını belirlemede bilgi verir. Yapılan araştırmalar, Amerikan ihraç mallarının yüksek Ar-Ge içerdiğini göstermektedir. Örnek olarak, kimya, ilaç, havacılık bilgisayar sanayileri gösterilebilir. Gerçekten bu sanayilerin Amerika'da imal edilen toplam ihraç malları içindeki payı, yine Amerika'da imal edilen toplam çıktı içindeki oranından daha büyüktür. Düşük Ar-Ge profili sanayilerde ise bu malların ulusal üretim içindeki yüzdesi ulusal ihracat içindeki yüzdelerinden daha büyüktür.

⁵ Salvatore, a.g.e. s.172

⁶ W. Leontief, "Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined", *Economia Internazionale*, Vol.VII, No.1, (Feb.1954), s.3-32

Bazı gözlemciler ticaret modellerini açıklamak üzere yönetimsel becerinin de altını çizmişlerdir. Örnek olarak Japonlardan otomobil, ABD'den ise hazır yiyecekler ihraç etmesi beklenir; ki gerçek de budur.⁷

1.2. Ölçek Ekonomileri ve Yeni Uluslararası Ticaret

Efektif talep teorisinin ima ettiği anlamlar çoğu zaman yeni uluslararası ticaret teorisi adı verilen ve Paul Krugman ve diğerlerinin öncü çalışmasıyla ortaya çıkan teoriyle geniş bir alana yayılmıştır. Yeni teori; geleneksel ticaret teorisinin terk edilmesi gerektiğini iddia etmez. Bunun yerine, ticaretin sadece nispi faktör donanımlarına ya da karşılaştırmalı üstünlüğe dayanması gerektiğini ileri sürer. Ölçek ekonomileri ya da azalan üretim maliyetleri bir ülkenin ticaret yapma biçiminin belirlenmesinde en önemli faktör olarak kabul edilebilir.⁸

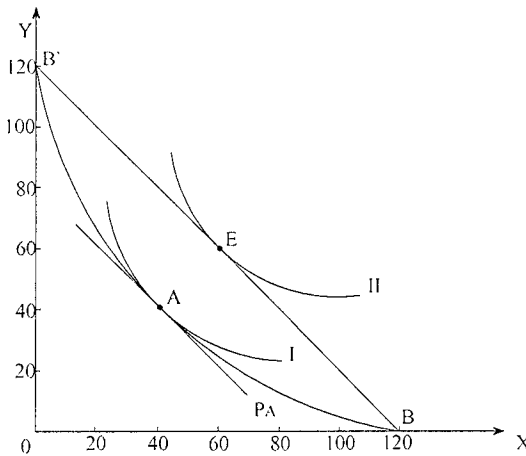
Günümüz Dünya ticaretinde teknoloji, yapım ve mühendislik ürünlerinin payı gittikçe artarken ölçek ekonomilerindeki gelişme de buna bağlı olarak artmaktadır. Ölçek ekonomisi bütün girdilerde meydana gelen artışa bağlı olarak ortalama maliyetlerde meydana gelen düşme olarak tanımlanabilir. Bununda sermaye yoğun sektörlerde ortaya çıkması daha muhtemeldir.⁹ Bazı mallarda ortalama üretim maliyetleri üretim ölçeğine ya da üretim hacmine bağlıdır. Eğer üretim ölçeği artarken ortalama maliyetler düşüyorsa üretimde ölçeğe göre azalan maliyetler veya artan getiri koşulları geçerlidir diyebiliriz.

Şekil 1. artan ölçek ekonomilerinde her iki tarafında ticaretten kazanç eldeceğini göstermektedir. Her iki ülkenin de her yönden aynı olduğu varsayılırsa, her iki ülkeden söz etmek için tek bir kayıtsızlık paftası ve tek bir ürün sınırı kullanılabilir. Ölçeğe göre artan getiriler, orijine dışbükey olan üretim sınırlarıyla belirlenmiştir. Aynı üretim sınırı ve kayıtsızlık paftası ile birlikte her iki ülkede de ticaret dışı nispi ürün fiyatları dengesi de aynıdır. Şekil 1 de her iki ülkede de $P_X / P_Y = P_A$ dır.

⁷ Walther, a.g.e. s.175

⁸ Aynı, s.182

⁹ Emin Ertürk, *Uluslararası İktisat*, (ikinci baskı, Alfa, 2001) s.41

Şekil 1. Ölçek Ekonomilerine Dayalı Ticaret

Kaynak: Salvatore, 2001

Bu ticarete ülke 1, B noktasında üretecek ve X ürününün üretiminde tamamen uzmanlaşacaktır. Ülke 2, B' noktasında üretecek ve Y ürününün üretiminde tamamen uzmanlaşacaktır. Kendi aralarında 60Y'ye karşı 60X'lik bir değişimden sonra her bir ülke kayıtsızlık eğrisi II'de E noktasındaki bileşimi tüketecektir. Böylece A noktasına göre E noktasında 20X ve 20Y kazanacaklar. Ticaretten sağlanan bu kazançlar her bir ülkede yalnızca bir ürünün üretilmesi sonucu ölçek ekonomilerinden kaynaklanır. Ticaret olmadığında, iki ülkede yalnızca bir tek ürünün üretilmesinde uzmanlaşmayacaktır. Çünkü her iki ülke halkı da iki ürünü de tüketmek isteyecektir.

A noktasındaki ticaret dışı denge, bu yönde istikrarsızdır. Ülke 1 kendi üretim sınırından A noktasına sağa doğru kaymaktadır. X'in nispi fiyatı düşmektedir. Ülke 1, X ürününün üretiminde tamamen uzmanlaşmaya kadar düşmeye devam etmektedir. Aynı şekilde, ülke 2, üretim sınırından A noktasına doğru sola kaymaktadır. P_x/P_y oranı yükselmektedir. Ta ki ülke 2, Y ürününün üretiminde tamamen uzmanlaşmaya kadar.

Uluslararası ticarete ölçek ekonomileri önemli bir etkidir, çünkü bazı endüstrilerde küçük ölçekli firmaların büyük ölçekli firmalarla rekabetini güçleştirir. Bunun sonucu olarak da ölçek ekonomisi özelliğine sahip mallar, çok sayıdaki ufak üretici firma yerine az sayıdaki büyük firmalar tarafından üretilirler. Ölçek ekonomilerinin büyük firmalara böyle bir üstünlük sağlayıp sağlamadığı bunların içsel

ya da dışsal nitelikte oluşuna bağlıdır.¹⁰ Diğer yandan, dışsal ekonomiler tüm firma çıktılarının genişlemesi gibi, her bir firma için ürünlerin fiyat düzeylerinde azalmalarından söz eder.¹¹

Bu alanda ilk ortaya çıkan, rekabet şartlarında piyasaya girişlerin sağladığı dışsal ekonomilerdir. Büyüyen bir firma bilginin ve teknolojinin firmalar arasında yayılmasına yol açar. Bilgi yoğun sanayilerde, firmalar arası temas ne kadar yoğunsa, bilgi o kadar hızlı sayılır. Bu da firmalara maliyetine katlanmadıkları bilgi ve teknolojiyi girdi olarak kullanma ve maliyet düşüklüğü imkanı vermektedir. Bunu şu şekilde ifade etmemizde mümkündür. Bir firmanın ortalama ve marjinal maliyeti onun üretimi genişledikçe artar. Fakat rakiplerin üretimi genişledikçe düşer. Endüstrinin genişlemesi maliyetleri düşürdüğü için ticaretin artmasını sağlar. Ancak maliyetler bir noktadan sonra artmaya başlayacağı için, birim maliyetlerde düşüş bir noktadan sonra duracaktır.

Piyasada oluşan karların paylaşımı maliyetlerin sağladığı avantajlarla öteki firmaları da pazara çeker. Birbirleriyle kolayca ikame edilebilen malları üreten monopollü rekabet firmaları piyasa talebini paylaşırlar.¹² Firmanın bağlı olduğu endüstride üretim hacmi genişledikçe onun ortalama maliyetleri düşme gösteriyorsa üretimde dışsal ekonomiler söz konusudur. Bilgisayar endüstrisi ve yarı iletkenlerin (çipler) üretimi bunun örnekleridir. Endüstrinin gelişmesi nitelikli emeğin yetişmesine neden olarak, ya da girdilerin sağlanması için sürekli ve etkin kaynakların ortaya çıkmasına ortam hazırlayarak o endüstrideki bireysel firmaların ortalama maliyetlerinin düşmesine yol açabilir.¹³ Ortalama maliyette meydana gelen azalma yeni firmaların devreye girmesini teşvik eder. Monopollü rekabet piyasalarının en önemli özelliği malı farklılaştırma çabalarının yoğun olmasıdır.

Fakat burada dışsal ekonomilere bağlı ticaretin nasıl olup da ürünlerde çeşitlenmeyi artırdığını açıklamak gerekir. Eğer dış ticaretin yapılmadığı varsayılsaydı firmalar yalnızca yurtiçi tüketiciler için üretimde bulunurlardı. Oysa tüketiciler gerçekte ürün çeşitliliğine değer verirler. Yani her malın değişik türlerini tercih edebilirler. Ama

¹⁰ Seyitoğlu, a.g.e. s.86

¹¹ Salvatore. a.g.e. s.174

¹² Ertürk. a.g.e. s.41

¹³ Seyitoğlu. a.g.e. s.86

kapalı bir ekonomide tüketicilerin sınırlı sayıda oluşu nedeniyle firmalar, ölçek ekonomileri sağlamak üzere bir malla ilgili ancak az sayıda çeşit üretirler. Diyelim ki, yerli nüfus yılda 1.000 adet otomobil talep ediyorsa firmalar örneğin iki çeşitten 500 adet üretme yoluna giderler, yoksa 10 çeşitten 100 adet değil. Eğer bu şekilde bir davranış içine girip 10 çeşitten 100 adet yapsalardı maliyeti oldukça artırırlardı.

Bir firma veya ülke malını uluslararası pazara arz ederken hem ölçek ekonomilerinden yararlanarak ortalama maliyetlerini azaltıyor, hem de dışsal ekonomilerden yararlanarak ortalama maliyet eğrisini bütünüyle aşağıya kaydırıyorsa, sadece ticareti başlatmakla kalmaz aynı zamanda ticaretten en büyük kazancı elde eden firma olur. Çünkü rakipleri piyasaya girse bile üretici rantının büyük kısmını düşük maliyetli üreticiler toplar. Piyasaya girişler arttıkça birim başına elde edilen rant da azalır.¹⁴

Daha öncekiler firma açıklarının genişlemesi gibi ürünlerin fiyat düzeylerinde azalmalardan söz ederler. Bu yüzden ölçek ekonomileri yada ölçeğe göre artan getiriler firmalar için içseldir.¹⁵ İçsel ölçek ekonomileri, firmanın kendi üretim ölçeği arttığında ortalama maliyetlerinin düştüğü durumlarda söz konusudur. Otomobil endüstrisi bunun tipik bir örneğidir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, yılda az sayıda otomobil üreten ufak bir fabrikanın maliyetleri GM, Toyota, Opel gibi dev firmaların yanında çok yüksek kalıyor. İçsel ölçek ekonomileri kitlesel üretim teknolojisinin kullanılması, yönetimde artan etkinlik ve işgücünün uzmanlaşması gibi etkenlerin bir sonucudur.¹⁶

Ölçek ekonomileri olarak isimlendirilen ölçeğe göre artan getiri, azalan üretim maliyetleri ile yakından ilişkilidir. Azalan maliyetler ve ölçek ekonomileri ile ölçeğe göre artan getiri, arasındaki fark, şu şekilde ifade edilebilir. Ölçeğe göre artan getiri bütün girdiler iki katına çıkarıldığında çıktı iki kattan fazla arttığında söz konusudur. Böylece üretim maliyetinin ortalama birim başına maliyetini düşürür. Ölçek ekonomilerinde, eğer bazı girdiler, mesela fabrika ve makine, sabit kalsa bile, üretim arttıkça, yüksek başlangıç maliyetleri azalan ortalama birim maliyetlere yol açar.¹⁷

¹⁴ Ertürk, a.g.e. s.41

¹⁵ Salvatore a.g.e. s.174

¹⁶ Seyitoğlu, a.g.e. s.87

¹⁷ Walther, a.g.e. s.183

Ölçek ekonomileri uluslararası ticaret yönünden bazı sonuçlar doğurur. Önce, ülkelerin bu tür endüstrilerde uzmanlaşmaları için daha güçlü bir teşvik sağlar. Ülke, iç piyasada tüketicilerin satın alacakları çok sayıdaki maldan az miktarlarda üretmek yerine, ölçek ekonomisine sahip birkaç endüstri üzerinde uzmanlaşmaya gider ve ihtiyacı olan diğer malları dışarıdan ithal eder. Böylece ölçek ekonomileri maliyetleri düşürerek, üretim ve zevkler yönünden birbirine benzer ülkeler arasında bile karlı ticaret yapma olanağı sağlar.

Ölçek ekonomileri uluslararası ticarete tüketiciye belli bir malın değişik türlerinin sunulmasına yol açarak refahın artırılmasına katkıda bulunur. Örneğin, otomobili ele alırsak bazıları Alman otomobillerini, bazıları da Japon ya da Kore otomobillerini seçme olanağını elde ederler. Böylece tüketici, tercihlerine daha iyi uyan mallar satın alabilir, bu da refahın artması demektir.

Dış ticaret tüm firmalar için tüketicilerin sayısını artırır. Çünkü her ülkede firmalar halk tarafından en çok tercih edilen bir çeşit ürün üzerinde uzmanlaşırlar. Azınlık tercihlerini karşılamak için ülke içinde yapılacak ufak ölçekli üretim çok yüksek bir maliyete yol açar. O nedenle azınlığın tercihleri, çoğunluk tercihleri bunlarla benzer olan başka ülkelerden yapılacak ithalatla karşılanır. Böylece tüketiciler, tüm dünya ülkelerindeki firmaların ürettikleri mal çeşitlerine ulaşma olanağı elde eder, firmalarda az sayıda birkaç çeşit üzerinde uzmanlaşarak bu alanda ölçek ekonomilerinden yararlanırlar. Bu açıklamalar ölçek ekonomilerinin, farklılaştırılmış mallar üzerinde yapılan endüstri içi ticareti anlamamıza yardımcı olacağını da göstermektedir.¹⁸ Yeni teori bize, hangi ülkenin ticaretten en büyük kazancı sağlayacağını ya da bir ülkenin kazancının başka bir ülkenin kaybı olup olmadığını söylemez.¹⁹

Sonuç olarak, ölçek ekonomilerini bir dereceye kadar anlatan varsayımlar 1961'de Linder tarafından geliştirilmiştir Linder'e göre, bir ülke çoğunlukla iç piyasada mevcut olan imal edilmiş ürünleri ihraç eder. Bunlar nüfusun çoğunluğunun talebi doğrultusunda üretirler. Tatmin edici bir piyasa oluşumunda, ülke benzer zevkler ve gelir düzeyi ile diğer uluslara bu ürünleri ihraç edebilmek için gerekli tecrübe ve verimliliği kazandırır. Aynı ülke yüksek gelirin azınlıkta olduğu ve düşük gelirli gibi

¹⁸ Seyitoğlu, a.g.e. s.87

¹⁹ Walther, a.g.e. s.184

görünen bu tip ürünleri de ithal etmektedir. “Benzer Tercihler” ve “Aşırı Talep” varsayımlarına göre iki ülke arasındaki benzer zevkler ve gelir düzeyi nedeniyle bu malların ticaretinin gittikçe artması beklenmektedir. Linder varsayımı İsviçre halkı için doğrulanırken diğer ülkeler için bu doğrulanmamıştır. Örneğin Japonya ve Kore gibi hıristiyan olmayan ülkeler iç talebi olmayan Noel kartları ve suni Noel ağaçları ihraç etmektedirler.²⁰

1.3. Ölçek Ekonomileri ve Karşılaştırmalı Üstünlükler

Adam Smith'ten yaklaşık kırk yıl sonra David Ricardo Mutlak Üstünlük Teorisi'ne ilişkin analizleri geliştirerek Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi'ni ortaya atmıştır.²¹ Teori o derece güçlü bir yapıya sahiptir ki karşılaştırmalı üstünlüklerin bugün de uluslararası ticaretin temelini oluşturduğu kabul edilir.

Ricardo'ya göre eğer ülke bazı malların üretiminde diğer mallara göre daha yüksek oranlarda verimli ise yani maliyetleri düşük ise, neden daha az üstün olduğu alanlarda üretim yaparak kaynaklarını israf etsin. Bunun için en iyi politika, ilgili ülkenin karşılaştırmalı olarak en etkin olduğu alanların üretiminde uzmanlaşması ve bunları ihraç ederek göreceli olarak pahalıya üretebildiklerini diğer ülkelerden ithal etmesidir. Bunun gibi diğer bir ülke de bütün mallarda daha düşük bir verimlilik gösterebilir. Ama birinci ülkeye göre bir maldaki verim düşüklüğü öbür maldakinden daha düşük bir ölçüde olabilir. Dolayısıyla o da verimlilikteki olumsuz farkın göreceli olarak düşük bulunduğu malın üretiminde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir, bu malda uzmanlaşmalı ve bunu ihraç etmelidir. Ülkeler bu kurala göre hareket etmekle kıt kaynaklarını en ekonomik biçimde kullanmış ve ekonomik refahlarını maksimum düzeye ulaştırmış olurlar.²²

Monopollü rekabet teorisi, ölçek ekonomilerinden kaynaklanan ticareti açıklamada yetersizdir. Bu teoriye göre, her iki ülkenin de üretim maliyetinin aynı

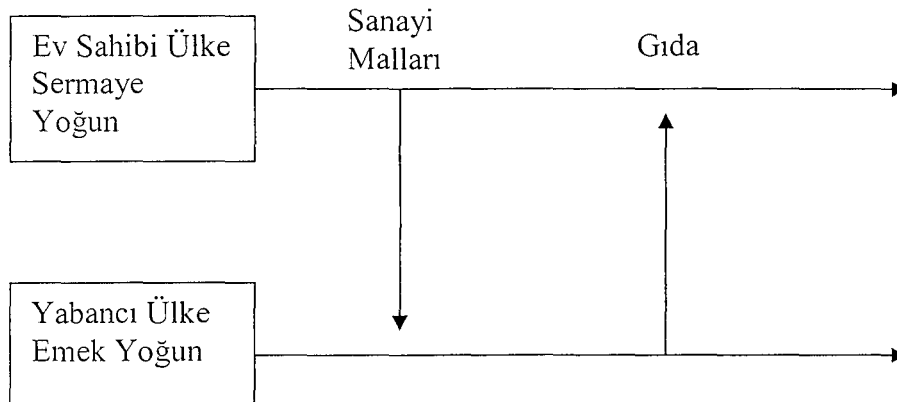
²⁰ Salvatore, a.g.e. s.174

²¹ David Ricardo, *On The Principles of Political Economy and Taxation*, (London,s.1817, Seyitoğlu, 2001), s.19'daki alıntı

²² Seyitoğlu, a.g.e. s.19

olduğu ve iki ülke arasındaki ticaretin herhangi bir maliyetinin olmadığı varsayılmıştır. Dünya ekonomisinin ev sahibi ve yabancı ülkeden oluştuğu, bu ülkelerin her birinin sermaye ve emek olmak üzere iki üretim faktörüne sahip olduğu kabul edilmiştir. Ev sahibi ülkenin yabancı ülkeden daha yüksek bir sermaye-emek oranına sahip olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca, sanayi ve gıda olmak üzere iki endüstrinin olduğu ve bunlardan sanayinin sermaye-yoğun endüstri olduğunu varsayılmıştır.

Karşılaştırmalı üstünlükler modeli ile faktör oranları modeli arasındaki fark, bu modelde sanayinin homojen ürün üreten tam rekabetçi endüstri olmadığını varsaymıştır. İmalat sanayi çok sayıda firmanın farklılaştırılmış ürün ürettiği bir monopollü rekabet endüstrisidir. Ölçek ekonomileri nedeniyle ürün yelpazesinin tamamını tek başına üretememektedir. Her iki ülkenin de bazı ürünleri üretebilmesine karşın bu ürünler farklı olacaktır. İmalat sanayinin monopollü rekabetçi yapısı ticaret açısından önemli bir fark yaratır. Bu fark en iyi şekilde imalat sanayinin monopollü bir sektör olmaması durumuna bakılarak görülebilir.

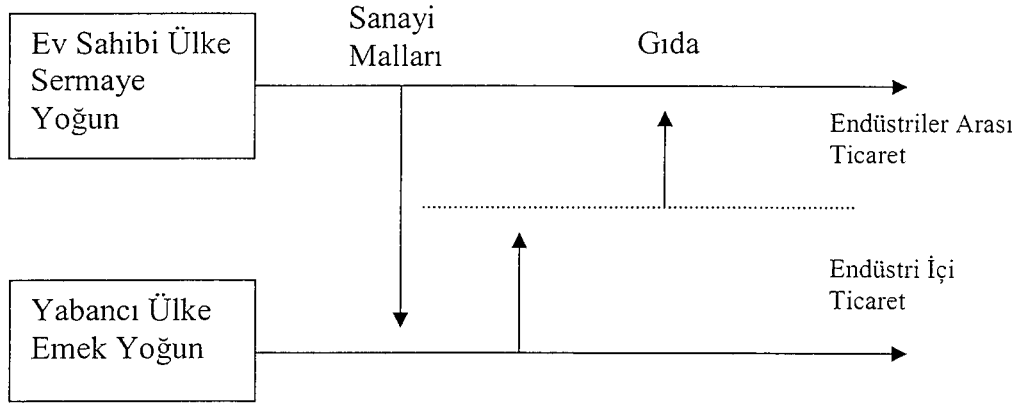

Sekil 2. Artan Getirilerin Olmadığı Bir Dünya Ticareti

Kaynak: Krugman, 1994

Yukarıda sıralanan varsayımlar doğrultusunda, ev sahibi ülke sermaye-yoğun ülke ve imalat sanayi sermaye-yoğun endüstri olduğundan ev sahibi ülke göreceli olarak daha büyük bir sanayi arzına sahip olacak, böylelikle sanayi ürünleri ihraç edip gıda ürünleri ithal edecektir. Bu ticareti şekil 2. yardımıyla açıklayabiliriz. Şekil 2, ev sahibi ülkenin ithal ettiği gıda ürünleri değeri kadar sanayi ürünü ihraç ettiğini göstermektedir.

Eğer, imalat sanayi monopollü rekabetçi bir sektör (her bir firmanın ürünü diğerinden farklılaştırılmış) olduğu varsayılırsa, ev sahibi ülke net sanayi ürünleri ihracatçısı ve gıda ürünleri ithalatçısı olacaktır. Bununla birlikte, yabancı ülke sanayi firmaları ev sahibi ülke firmalarından farklı ürünler üreteceklerdir. Bazı tüketiciler, bazı yabancı ürünleri tercih edecekleri için, sanayi ürünlerinde dış ticaret fazlası olmasına rağmen, ev sahibi ülke endüstri içinde ihracatla birlikte ithalatta yapacaktır. Monopollü rekabetin söz konusu olduğu bir sanayi sektöründe ticaret şekil 3.'deki gibi olacaktır.

Şekil 3. Monopollü Rekabet ve Artan Getiriler Durumunda Ticaret

Kaynak: Krugman, 1994

Monopollü rekabet modelindeki dünya ticaretinin iki bölümden oluştuğu düşünülmektedir. Bu durumda sanayi sektöründe çift yönlü ticaret olacaktır. Sanayi üreticileri arasındaki bu değişim endüstri içi ticaret olarak adlandırılmaktadır. Ticaretin kalan kısmı sanayi üreticileriyle gıda üreticileri arasındaki mübadeleden oluşan endüstriler arası ticaret olacaktır.

Bu ticaret şekillerindeki dört noktaya dikkat edilmelidir:

- 1- Endüstriler arası ticaret karşılaştırmalı üstünlükleri ifade eder. Endüstriler arası ticaret örneğindeki ev sahibi ülke, sermaye yoğun bir ülkedir. Net olarak sermaye yoğun imalat malları ihracatçısıdır. Ve net bir işgücü yoğun gıda malları ithalatçısıdır. Bu nedenle karşılaştırmalı üstünlük bu ticaret olayında önemli bir parça olmaya devam edecektir.
- 2- EİT karşılaştırmalı üstünlükleri ifade etmez. Ülkelerin toplam sermaye/işgücü oranı benzer olsa bile, bu ülkelerin firmaları farklılaştırılmış ürünleri üretmeye devam edecekler ve tüketicilerin dışarıda üretilen mallara olan talebi endüstri içi

ticaret yaratmaya devam edecektir. Her bir ülkeyi bütün bir ürün yelpazesini kendi başına üretmekten alıkoyan ölçek ekonomileridir. Böylelikle ölçek ekonomileri uluslararası ticaretin sebebi olabilir.

- 3- EİT önceden tahmin edilemez. Yani ülkelerin üretimlerinin gıda yada imalat sektörüne yönelik olup olmadığı hakkında hiçbir şey söylenemez. Çünkü verilen modelde bununla ilgili bir bilgi yok. Tüm bilinen ülkelerin farklılaştırılmış ürünler üreteceğidir. Yıllardır ticaret örneklerindeki detaylar tesadüfi belirlenmiştir. Ölçek ekonomilerinin önemli olduğu bir dünyada ticaret biçiminin önceden tahmin edilemeyen bileşenlere sahip olması kaçınılmazdır. İmalat sanayi içindeki EİT'in tam örneği tesadüfi seçilmişken, gıda ve imalat sanayi arasındaki endüstriler arası ticaret örneği ülkeler arasındaki temel farklılıklar tarafından belirlenir.
- 4- Endüstri içi ve endüstriler arası ticaretin nispi önemi ülkelerin ne derecede benzer olduklarına bağlıdır. Eğer ev sahibi ve yabancı ülkelerin sermaye/emek oranları benzerse çok az endüstriler arası ticaret olacak ve ölçek ekonomilerine bağlı endüstri içi ticaret üstün olacaktır. Diğer yandan, sermaye/emek oranı çok farklıysa, bu kez yabancı ülke tamamen gıda üretiminde uzmanlaşmışsa ölçek ekonomilerine bağlı hiçbir endüstri içi ticaret olmayacaktır. Tüm ticaret karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı gerçekleşecektir.²³

1.4. Monopolcü Rekabet ve Uluslararası Ticaret

Günümüz ekonomilerinde özellikle endüstriyel üretimin temel özelliği homojen değil, farklılaştırılmış malların üretilmekte oluşudur. Uluslararası ticaretin de çok büyük bir bölümü bu farklılaştırılmış nitelikteki malların alım satımını kapsar.²⁴ Bu yüzden bir Chevrolet bir Toyota'ya bir Volkswagen'e, Volvo'ya yada Renault'a benzemez. Sonuç olarak, uluslararası ticaretin büyük bir kısmı geniş ürün grupları yada benzer endüstrilerin farklılaştırılmış ürünlerinin değişiminden oluşur.²⁵

²³ Paul Krugman, Maurice Obstfeld, *International Economics*, (Üçüncü. Baskı, 1994), s. 128

²⁴ Seyitoğlu, a.g.e. s.88

²⁵ Salvatore, a.g.e. s.177

Oysa faktör donatımı teorisinde, yada genel olarak standart uluslararası ticaret teorisinde ticarete giren malların homojen oldukları kabul edilmiştir. Bu da aslında mal ve faktör piyasalarında tam rekabet varsayımında bulunmanın bir sonucudur. Homojenlik diğer yandan aynı malın bir ülke tarafından hem ihraç, hem de ithal edilmesinin söz konusu olmayacağı anlamına gelir.

Ancak gerçek hayatta özellikle sanayi mallarının büyük çoğunluğu homojen değildir. Çünkü bu mallar bileşimleri, kullanışları, görünümleri veya hiç değilse, üretici firmanın markası bakımından birbirinden farklıdırlar. Bazen, bir firmanın ürettiği mal diğerlerinin ürettiği mallardan hiç farklı olmasa bile, sırf marka dolayısıyla tüketicilerin kafasında o malın ayrıcalıklı olduğu biçiminde yerleşmiş bir inanç bulunabilir. Bu da söz konusu malı “farklı” yapmaya yeterlidir.

Endüstri içi ticaret, yani bir ülkenin aynı genel endüstri kapsamındaki farklılaştırılmış malları hem ihraç, hem de ithal etmesi, iki yönlü ticaret olarak da bilinir. Monopolcü rekabet teorisi, sanayi malları üzerindeki iki yönlü ticaret olayını, ölçek ekonomileri ile açıklar.

Buna göre, sanayi kesiminde firmalar çoğunlukla ölçeğe göre artan verim koşulları altında çalışırlar. Bu durumun doğal sonucu monopolcü rekabet piyasalarının ortaya çıkmasıdır. Nitekim sanayi kesiminde az çok birbirinden farklılaştırılmış mallar üreten çok sayıda firma bulunması bunun bir göstergesidir.

Ölçek ekonomilerinden yararlanma düşüncesi her firma veya üretim tesisini çok sayıda farklı tür veya tipte mal üretmek yerine yalnız bir veya birkaç tür üzerinde üretim yapmaya zorlar. Aslında bunun nedeni de farklılaştırılmış malların birbiri yerine ikame edilebilir olması ve firmanın uluslararası rekabet dolayısıyla maliyetlerini düşürmeye çalışmasıdır. Üretim az sayıdaki tür veya stil üzerinde toplanınca uzmanlaşmaya gidilir, daha etkin makineler kullanılır ve ölçek ekonomilerinden yararlanır. Böylece ülke söz konusu türün ihracatçısı durumuna gelirken, diğer türleri de dışarıdan ithal eder.

Heckscher-Ohlin Teoremi, uluslararası ticareti karşılaştırmalı üstünlüklere, ya da faktör donatımındaki farklılıklara dayandırır. Oysa monopolcü rekabet hipotezinde, endüstri içi ticaret mal farklılaştırılması ve ölçek ekonomileri ile açıklanmaktadır. Buna göre, ülkeler arasındaki faktör donatımları ne derece farklı ise karşılaştırmalı üstünlüklere bağlı endüstriler arası ticarete o derece büyük olur. Bu ise faktör donatımı teorisi ya da karşılaştırmalı üstünlüklerin daha çok sanayileşmiş ülkelerle az gelişmiş

lkeler arasındaki ticareti açıklamakta başarılı olacağı anlamına gelir. Tersine, monopolcü rekabet hipotezi de aynı faktör donatımına sahip sanayileşmiş ülkelerin kendi aralarında yoğun olarak gerçekleştirdikleri iki yönlü ticareti açıklamada kullanılabilecek bir teoridir.

Bu analiz aynı zamanda dış ticaretin yararları konusundaki açıklamalara da katkıda bulunmaktadır. şöyle ki, bir malın aynısının içeride üretilmemesi durumunda tüketiciler, ithal yoluyla özel zevklerine uygun türdeki malları tüketebilme olanağına kavuşmaktadır. Bu, dış ticaretin önemli bir yarar"dır. Diğer yandan da, artan verim koşulları altında üretim yapan firmalar, ihracata yönelik olarak üretimlerini genişlettikçe birim maliyetleri düşmekte ve böylece de kaynak kullanımında ki verimliliklerini ykseltebilmektedirler.²⁶

EİT, rnlerin önemli ölçek ekonomilerinden bir avantaj sağlayabilmesi için artar. Bu durumda uluslararası rekabet, benzer ürünlerin çeşit ve modellerden ziyade bazı farklı model ve çeşitten oluşan çok az ya da yalnızca bir üründe endüstrilemiş ülkelerde her bir firma ya da fabrika için g kazanır. Bu durum düşük birim fiyatların korunmasında çok önemlidir. Birkaç çeşit ve model ile birlikte daha çok uzmanlaşmiş ve daha hızlı makineler uzun üretim süreci ve devamlı iş için geliştirilmiş olacaktır. lke, diğer ülkelerden diğer çeşit ve modelleri ithal eder. Tüketiciler üretimle ölçek ekonomilerinden kaynaklanan düşük fiyatlar sayesinde geniş bir seçme şansına sahip oldukları için EİT tüketiciler açısından faydalıdır.²⁷

Endüstri içi ticaretin önemi ilk kez Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulması ve Topluluğu ye ülkeler arasında ki gümrük tarifeleri ve öteki dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılması sırasında dikkati çekmiştir.²⁸ AB lkeleri arasındaki ticari alışverişte tarife ve diğer engeller 1958'de kaldırıldığında EİT'in önemi daha da ortaya çıkmaya başlamıştır. Balassa ticaretteki dalgalanmaların hacmini bulmuştur.²⁹ Ticaret hacminde ki artışların çoğu, her biri geniş endüstri sınıflandırmasının içinde yer alan farklılaştırılmış ürünlerin değişiminden oluşmaktadır. Alman arabaları Fransız ve

²⁶ Seyitoğlu, a.g.e. s. 88

²⁷ Salvatore, a.g.e. s.177

²⁸ Seyitoğlu, a.g.e. s.88

²⁹ Bela Balassa, **Intra-industry trade among exporters of manufactured goods**, Wheatsheaf Books, Sussex/Humanities Press, (New Jersey, 1986), s.118

İtalyan arabalarıyla değiştirilmiş, Fransız çamaşır makineleri Almanya çamaşır makinesiyle değiştirilmiştir.

1957'de Avrupalı bazı ülkeler, Avrupa Ekonomik Topluluğu yada Ortak Pazar adı altında sınai mallarda sınırsız bir ticaret alanı oluşturdular. Bu oluşum ticaretin hızla gelişimine neden olmuştur. AET içindeki ticaret 1960'lar boyunca dünya ticaretinin 2 katı kadar hızlı gelişmiştir. Öncelikle politik problemler ve bölge dışı önemli ürünlerde ticaretin hızla büyüyeceği beklenmekteydi. Ticaretteki bu büyüme, endüstriler arasından ziyade endüstri içi olmuştur. Bölge dışı güçlü ekonomi oluşmamıştır. Diğer bir ifade ile Almanya fayda sağlarken Fransa'daki elektrikli makine endüstrisi çalışanları zor durumda kalmıştır. Her iki sektör çalışanları bütünleşmiş Avrupa endüstrisinin hızlı ve verimli artışından faydalanmıştır. Avrupa içi ticaretin büyümesi herkesin umduğundan daha az sosyal ve politik problemlere neden olmuştur. Aslında ticaretin hızlı gelişimi son 30 yılda (1950-1980) gerçekleşmiştir.³⁰

AB içersindeki oluşuma bakıldığında; endüstri içinde yer alan fabrikaların pek çoğunun büyüklüğünün ABD ve Avrupa'da benzer olduğu söylenebilir. Yine de birim fiyatlar Avrupa'da çok yüksektir. Özellikle Avrupa'daki fabrikalar Amerika'daki benzerlerine göre bir ürünün pek çok çeşit ve modelini ürettikleri için birim fiyatlar Avrupa'da çok yüksektir. Daha sonra tarifeler indirilmiş ve ticaret Avrupa içinde genişlemiştir. Her bir fabrika yalnızca bir yada birkaç ürünün çeşit ve stilinde uzmanlaşmıştır.

1979'da Helpman, Krugman ve diğerleri tarafından geliştirilen EİT Modeli önem kazandı. H.O. modelindeki ticaretin ülkeler arasında faktör donanımlarındaki (işgücü, sermaye, kaynaklar ve teknoloji) farklılıklarının karşılaştırmalı üstünlüklere dayandırılmasına rağmen, EİT ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırılmasına dayanır. Böylece ülkeler arasındaki faktör donanımları farkları arttıkça benzer olarak karşılaştırılmalı üstünlükler temeline dayanan ticarete artacaktır. Buna paralel olarak EİT'de faktör oranları ve benzer büyüklükteki ekonomiler arasındaki büyümede aynı oranda artacaktır.

Farklılaştırılmış ürünler ölçek ekonomileri altında üretildiği için, ürün fiyatları tam olarak tahmin edilemez. Özellikle büyük bir ülke, bir ürünü daha büyük ulusal ölçek ekonomilerinden dolayı ticaret yapamayan küçük bir ülkeden, daha ucuza

³⁰ Krugman, a.g.e. s.130

üretebilir. Ticaret ile birlikte yinede tüm ülkeler benzer büyüklükteki ölçek ekonomilerinden avantaj sağlayabilir. Ve daha küçük ülkeler benzer ürünlerde daha büyük ülkelere makul fiyat indirimleri yapabilir.

H.O. Modelinin aksine tahmin edilen ticarete ülkenin kıt kaynaklarının geri kazanımı daha da azalacaktır. Ölçek ekonomilerine dayanan EİT ile birlikte tüm faktörlerin geri kazanımı mümkündür. Bu durum şu şekilde açıklanabilir, imalat mallarının İkinci Dünya savaşı sonrası ticari liberalizasyonu ve AB oluşumu bazı gruplar tarafından az bir dirençle karşılanmıştır. Bu ticaret sayesinde pek çok gelişmekte olan ülke ilerlemiştir. Bu nedenle endüstrileşmiş ülkelerdeki işgücünün ticaretin yenilenmesine karşı çıkışıyla güçlü itirazlar ortaya çıkmıştır. Bu itirazlar, tekstil gibi tüm endüstrilerin çökmeye başlayacağı, endüstrileşmiş ülkelere diğer ülkelere büyük işgücü göçü ve bunun sonucunda düşük reel ücretler, gibi konuları kapsamaktadır.

Sonuç olarak; EİT, bir ürünün parçaları ve bileşenlerinin uluslararası ticaretinde hızlı çıkışlara neden olacaktır. Çok uluslu şirketler kendi ürün fiyatlarını minimize edebilmek için diğer ülkelerin ürününün farklı çeşitlerini ithal edeceklerdir. Toplam ürün fiyatlarını minimize etmede her bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlükleri kullanması modern üretim koşullarında H.O. Modelinin bir genişlemesi olarak kabul edilebilir.

Bu kesin olmayan tartışmalar daha da uzatılabilir. Bu yüzden, farklılaştırılmış ürünlerde ölçek ekonomileri EİT’de bir artışı verirken karşılaştırmalı üstünlükler endüstriler arası ticarete örnek belirlemede gösterilebilir. Her iki tip uluslararası ticaret de bu günün dünyasında vardır. Faktör donanımlarından kaynaklanan farklılıklar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Daha da önemlisi endüstriler arası ticaret ve karşılaştırmalı üstünlüklerdir. Diğer yandan, EİT gelişmiş ülkeler arasındaki faktör donanımları ne kadar çok benzerse muhtemelen EİT etkisi o kadar fazla olacaktır. Lancaster’a göre (1980) EİT halinde bile Karşılaştırmalı üstünlükler geride bir yerde olacaktır. EİT elde edilmiş karşılaştırmalı üstünlükleri ifade ederken, endüstriler arası ticaret doğal karşılaştırmalı üstünlükleri ifade eder denilebilir.³¹

³¹ Salvatore, a.g.e. s.177

2. ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET TEORİSİ

2.1. Tanım Önem ve Kapsamı

2.1.1. Endüstri İçi Ticaretin Tanımı

Bir ülkenin aynı endüstriye ait bulunan bir ürünü hem ihraç hem de ithal edebildiği uluslararası ticarete Endüstri İçi Ticaret (EİT) denir. EİT ölçek ekonomilerinin bir sonucudur. EİT ilk kez AET'nin kurulmasıyla önem kazanmıştır. AET'nin kurulmasıyla bölge içinde serbest ticaretin başlamış, farklılaştırılmış ürünlerin satılmasıyla üretim hacminin genişlemiş olduğu görülmüştür.³²

Ticaretin endüstriler arasında olduğuna dair yaygın kanı 1960'lardan itibaren değişmeye başlamış ve bu konuda yapılan çalışmalar artma göstermiştir. Verdum ve Balassa'dan (1986) sonra da pek çok yazar endüstri içi ticaretin gittikçe artan ölçüde büyüdüğünü tespit etmişlerdir. Lancaster (1980), Krugman (1979,1981), Helpman (1981), Dixit ve Norman (1980) tarafından geliştirilen ticaret modelleri, endüstri içi ticareti, ölçeğe göre artan getiri ile birlikte ürün farklılaşması yoluyla açıklamıştır³³. Bazı ekonometrik çalışmalar³⁴, ülkeler arasındaki ortalama gümrük tarife ve tarife dışı engeller ile endüstri içi ticaret oranı arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuşlardır.

Faktör donatımı teorisi ülkeleri faktör yoğunluğuna göre ticaret yapan ülkeler olarak ayırmış ve ilk bakışta bu durum doğru gibi görünmüştür. Bu ilk bakışta doğru olmakla beraber, bu gün sanayileşmiş ülkelerin birbirlerinden sanayi malı alışverişinde bulunmaları, yani sermaye yoğun malların sermaye yoğunluğuna sahip ülkeler arasında alışverişe konu olması nasıl açıklanabilir? Bu durum faktör donatımı teorisinin geçersizliği anlamına gelir mi? Uzmanlaşma tezi red mi edilecektir?

³² Oğuzhan Ardiç, Pınar Yılmaz **Para Banka-Uluslararası İktisat-Türkiye Ekonomisi** (Seçkin Yayıncılık 2002), s.120

³³ Lars Lunderberg, "The role of comparative costs for determining inter and intra- industry trade with developing countries", **European Economic Review**, c.32, S.9, (1988), s.1703

³⁴ örnek çalışmalar için bkz., Pagoulatos ve Sorensen(1975), Loertscher ve Wolter(1980), Caves(1981), Toh(1982), Bergstrand(1983), Balassa ve Bauwens(1987)

Grubel ve Lloyd 1971 yılında yaptıkları bir çalışma ile bu sorulara cevap aramaya girişmişlerdir. Endüstri içi ticaretin yoğun olduğunu bu konuda uzmanlaşma görülmediğini tespit etmişlerdir. Bu durumun birkaç sebebi olabilir.

- i) Monopollu rekabetle ülkelerin mallarda farklılaştırma çabaları, o malları aynı mal olmaktan çıkartmakta, ölçek ekonomilerinin hem azalan maliyetlerle çalışma hem de esnekliği yüksek ama negatif eğimli talep eğrilerine firmalar kavuşma imkanı bulmaktadır.
- ii) Çokuluslu şirketlerin uluslararası şirket haline dönüşmesi, ürün girdilerini ülkeler arasında ki faktör maliyetlerine bağlı olarak paylaşmakta ve geniş üretim ağı oluşturmaktadır. Aynı ürünü oluşturacak girdiler farklı ülkelerde üretilebilmektedir. Bu dikey uzmanlaşmaya yol açmaktadır.
- iii) Aynı isimle üretiliyor olsalar bile gerçekte farklı mal olmaları ve farklı talep eğrisine sahip olmaları nedeniyle, sanayi ürünlerinde bir yatay uzmanlaşmada yaşanmaktadır. Kalite ve kullanım özellikleri göz önünde bulundurulduğu zaman, malın fonksiyonel adıyla değil, firma adıyla talep edilmesi, malların aynı mal olmadıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca isimleri aynı olsa bile fonksiyonel farklılıkları olan mallar bile vardır. Spor ve bayan ayakkabıları gibi.
- iv) Ülkeler arasında endüstri içi ticaretin gelişmesinin bir de stratejik sebebi vardır. Bütün ülkelerde gelişmişlik sanayi kaynaklı tanımlarla verilmektedir. Ülkeler korumacılıkla bu alanda başlangıç yapmak ve ona dayalı gelişmelerle ileride söz sahibi olmak istemektedirler. Ayrıca fiyatların tarıma nazaran istikrarlı olmasının da bunda rolü olabilir. Tarım ise stratejik sektör olduğundan bütün ülkelerde korunmakta ve geliştirilmeye çalışılmaktadır.
- v) Bazı iktisatçılar endüstri içi ticaretin uzmanlaşma düşüncesine aykırı olmadığını, ticaret istatistiklerinin ticarete konu olan malları fonksiyonel alt gruplara ayırması halinde, bu malların farklı faktör yoğunluğu içerdiği, bununda faktör donatımıyla çelişmediğini öne sürmektedirler. Bilgi ve teknolojinin işin içinde olması bunu desteklemektedir.

Yapılan çalışmalar endüstri içi ticaretin gelişmişlik düzeyi yüksek, birbirine komşu, gümrük duvarları aşağıya çekilmiş ve ya entegrasyona gitmiş, iç pazarı geniş, fert başına gelir düzeyi yüksek ülkeler arasında olduğunu tespit etmiştir. Bu ticarete konu olan malların ise monopollü rekabet şartlarında üretilen, ölçek ekonomisine bağlı ve ürün farklılaştırmasına uygun mallar olduğu test edilmiştir. Bu ticaret, çok uluslu ve uluslararası şirketlerin hakim olduğu, koruma duvarları düşük ya da entegre pazarlara sahip ülkeler arasında yaygındır.³⁵

2.1.2. Endüstri İçi Ticaretin Önemi

Dünya ticaretinin büyük bir kısmı standart uluslararası ticaret sınıflandırmasında (SITC) yer alan malların iki yönlü değişiminden oluşmaktadır. EİT gelişmiş sanayileşmiş ülkeler arasında imal edilmiş malların ticaretinde özellikle büyük bir rol oynar. Zamanla sanayileşmiş ülkelerin teknoloji düzeyleri ve nakit sermayeleri ve vasıflı işçileri gittikçe benzer olmaya başlamıştır.

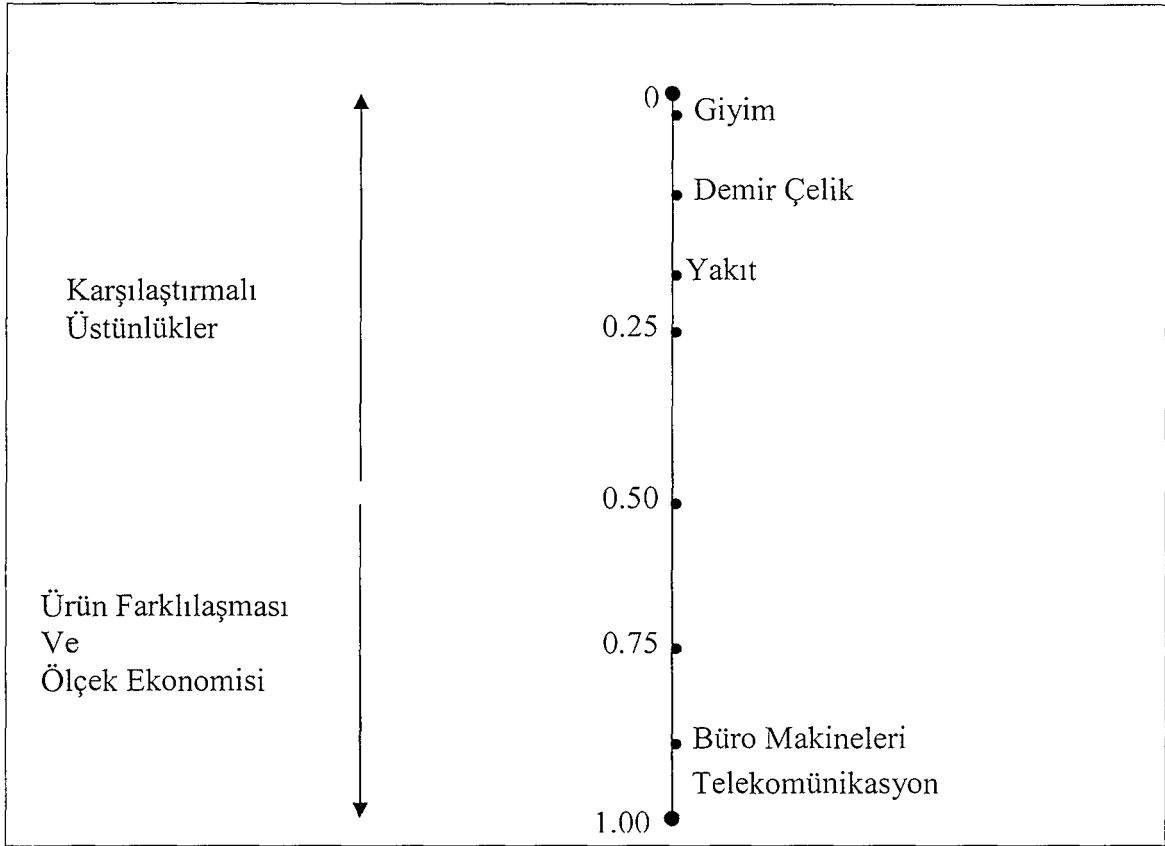
Bir endüstrinin kendi içinde karşılaştırmalı üstünlüğü olup olmadığı genelde bilinmeyebilir. Uluslararası ticaretin bir kısmı bu yüzden aynı endüstriler arasında iki yönlü değişim şeklinde olur. Muhtemelen bu ticaretin büyük bir bölümü ölçek ekonomilerince sürdürülür. Diğer yandan endüstriler arası uzmanlaşma karşılaştırmalı üstünlükler tarafından sürdürülür.³⁶

Öncelikle, EİT uluslararası ticaretten ekstra kazançlar ortaya çıkarır. Dahası, bu kazanç karşılaştırmalı üstünlüklerin de üzerindedir. Çünkü EİT ülkelerin büyük piyasalarda avantaj sağlamasına izin verir. Görüldüğü gibi, bir ülkede EİT'in çekici yanı yerli tüketiciye ulaşabilen malların çeşitliliği artarken, üretilen ürünlerin sayısı da doğal olarak artacaktır. Şayet üretilen çeşit az ise, ülke her bir üründe büyük bir ölçeğe, yüksek verimliliğe ve düşük maliyetlere sahip olabilir. Aynı zamanda tüketiciler seçimlerinde artan oranda fayda sağlarlar. Bütünleşmiş bir piyasadan sağlanan kazançları sayısal bir örnekle açıklayacak olursak, yerli tüketiciler EİT'in fiyatı 8 000\$

³⁵ E. Ertürk, a.g.e. s.43

³⁶ P. Krugman, a.g.e. s. 130

dan 10 000\$ a kadar araba üretilmesini hatta 6 araba modelinden 10 modele kadar seçme aralığının genişlemesini desteklerler.

Şekil 4. ABD'nin Ticaret Yapısı

Kaynak: D.Begg, 2001

Şekil 4 ABD'nin ticaret yapısını vermektedir. Bilindiği gibi karşılaştırmalı üstünlükler uzmanlaşmaya yol açar ve ülke de bu malı ihraç ya da ithal eder. Böylece EİT indeks değeri sıfır olur. Ürün farklılaşması ve ölçek ekonomisi farklı ülkelerde aynı sanayi içinde farklı markalarda uzmanlaşmaya yol açar. Böylece ülke ihraç ettiği kadar ml ithal ederse, EİT indeks değeri bir olacaktır. Şekil 4'de seçilmiş mallarda ABD ticaretinin gerçek indeks değerleri gösterilmiştir. Bir uçta, çok az endüstriler arası ticaretin olduğu giyim vardır. ABD giyecek ithal etmektedir. Fakat çok az ihraç etmektedir. ABD'nin benzin ticareti de karşılaştırmalı üstünlükler ilkesi ile açıklanmaktadır. Diğer uçta ofis ekipmanları bulunmaktadır. Burada ticaret neredeyse tamamen endüstri içidir.³⁷

³⁷ David Begg, Stanley Fischer, Rudiger Dornbush, **Makro İktisat**, Çeviren: Süreyya Cansoy, Ed: Vildan Serin, (İstanbul, Alkım, 2001) s.577

Uluslararası ticaretin potansiyel kişi başına geliri artırmasına rağmen herkesin ticaretten faydalanacağı beklentisi için kötümser düşünölmekteydi. Bu modelde ilk tartışılan ticaretin nispi fiyattan etkilenmesidir, ki bu nispi fiyatlardaki dönüşüm gelir dağılımında çok güçlü bir etkiye sahip olacaktır.

Öncelikle ölkelerin nispi faktör arzlarında benzerlik olduğunda buna bağılı olarak endüstriler arası ticaret çok fazla olmayacaktır. İkincisi ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırması önemli olduğunda buna bağılı olarak artan çeşitlilik ve büyüyen ölçekten sağlanan fayda da büyüyecektir. Bu durumda ticaretin gelir dağılımına etkisi küçülecektir. Ve EİT den sağlanan ekstra kazanç daha da önemli olacaktır. bu sonuç ticaretin gelir dağılımı üzerindeki etkisine rağmen iyi olabilecektir. Herkes ticaretten fayda sağlayacaktır.

EİT, sermaye/işgücü oranı uzmanlaşma düzeyleri vb. yönlerden benzer olan ölkeler arasında yaygınlaşmaya elverişlidir. Bu yüzden, EİT ekonomik gelişmişlikleri benzer olan ölkeler arasında yüksek olacaktır. Ölçek ekonomileri büyüdüğünde, ürünler hayli çeşitlendiğinde ticaretten sağlanan faydalar artacaktır. Bu durum daha çok geleneksel sektörlerden (tekstil, ayakkabı) ya da ham maddelerden ziyade gelişmiş sanayi ürünlerine özgü bir durumdur.³⁸

2.1.3. Endüstri İçi Ticaretin Kapsamını Belirleyen Görüşler

Endüstride iki yönlü dış ticaret yani EİT konusu, yeni bir konu değildir. Bazı ekonomistler uzun zamandan beri mal ticaretinin modeli, bileşimi, yönü ve büyümesi ile ilgilenmektedir. 1970’li yıllardan önceki önemli çalışmalar belli başlı üç grupta toplanmıştır.

İlk gruptaki çalışmalar, analizlerini dış ticaretin coğrafi dağılımında yoğunlaştırmışlardır. Hilgert,(1935-1943) 1930’ların durgunluk döneminde, ikili dış ticaret anlaşmalarının olduğu bir ortamda, ikili ithalat ve ihracatı, endüstride endüstri içi ticarete ve endüstriler arası ticarete eş düşen çoklu fayda ve maliyetleri analiz etmiştir.

İkinci grup “tarımsal” ölkelerin “sanayileşmiş” ölkelere olan sanayi ürünleri talebini azaltır tezi ile, dış ticaretin mal bazında dağılıma trendini inceler. Bu grubun

³⁸ P. Krugman, a.g.e. s.131

önde gelen isimlerinden Hilgerth (1945), Frankel (1943) ve Hirshman'ın (1945) konuya analitik yaklaşımları, ülkelerin ithalat ve ihracatlarını EİT'e paralel olan ürün sınıflaması ile karşılaştırmak olmuştur. Baldwin (1958), Maizels (1963) ve Kojima (1962,1964,1971) ikinci grubun bir alt grubunu oluşturan teorisyenlerdir ve sanayi ürünlerinin ihracatındaki artış hızının ülkeler arası farklılıklarını incelemişlerdir.

Üçüncü grup çalışmalar ise, II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan ekonomik entegrasyonla birlikte oluşan dış ticaret problemlerini ele alır. Verdoorn (1967), Balassa (1963,1966), Adler (1970) ve Grubel (1967) ihtisaslaşma modellerindeki karşılıklı gümrük indirimlerinin etkilerini incelemişlerdir. Endüstri içi ve Endüstriler arası ticaret fikirleri bu çerçevede oluşmuş ve bazı dış ticaret teorilerinden de EİT'in hızlı artışını açıklayan, teorik açıklamalar ortaya çıkmıştır. Verdoorn (1960) Benelüks Birliği (Hollanda, Belçika, Lüksemburg) çalışmalarında iki yönlü dış ticaret oranlarının yüzdelerinin, Birliğin oluşumundan sonra, birbirlerine yaklaştığına işaret etmiştir. Aynı zamanda, ihtisaslaşmanın değişik dış ticaret kategorilerinin arasında değil de içinde olduğunu vurgulamıştır. Michaely (1962) 36 ülkenin ithalat ve ihracat farklılık endeksini hesaplamıştır. Bu endekslere dayanarak da ihracat ve ithalattaki ürünlerin yapısının gelişmekte olan ülkelerin aksine sanayileşmiş ülkelerde birbiriyle benzerlik gösterdiğini öne sürmüştür.

Balassa (1963) AT ülkelerindeki sanayi ürünlerinin dış ticaret artışının ürün grupları arasında değil, daha çok ürün gruplarının içinde olduğunu fark etmiştir. Kojima (1964) sanayileşmiş ülkelerin dış ticaret şekillerini inceledikten sonra "geleneksel karşılaştırmalı üstünlükler teorisi" ne karşı oluşan bu şüphenin arkasındaki dayanakların ortaya çıkarılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Faktör girdilerinde birbirlerinin yakın ikamesi olan ürünlerin oranlı olarak hem ihraç hem de ithal edilmesinin geleneksel dış ticaret teorilerine uymadığını belirtmiştir. Dreze (1961,1969) de benzeri kavramlar üzerinde çalışmış ve Belçika'nın AT ülkeleri ile yaptığı dış ticareti incelediğinde şu sonuca ulaşmıştır: Ulusal Pazar içindeki ürün ihtisaslaşması ve ölçek ekonomileri ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri için önemli bir unsurdur.

Linder (1961) bu trende talep yönünden bakmış ve iç talebin yapısı birbirine yaklaştıkça, diğerlerinden ithal etme olasılığının arttığını belirtmiştir.³⁹ Linderin

³⁹ Engin Civan, "Endüstri İçi Ticaret", (Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, Demirbaş No:20044) s.6-7

endüstri içi ticaret konusundaki çalışmalarının dayandığı varsayım talep yapılarının, kişi başına gelirle değiştiği yönündedir. Buradan hareketle kişi başına gelir düzeyi benzer ülkeler arasında endüstri içi ticaretin daha yoğun olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.⁴⁰

Bergstrand'ın 1990 yılında yaptığı iki-yönlü endüstri içi ticaretin belirleyicileri konusundaki model çalışmasının sonuçlarına göre, iki ülkenin kişi başına gelirlerindeki büyük benzerlik, aynı anda hem arz, hem de talep nedenleriyle endüstri içi ticarete artışa neden olacaktır. Ancak, anılan model, sadece yatay farklılaştırılmış ürünlerde endüstri içi ticareti incelemek için geliştirilmiştir. Bergstrand, ülkeler arasındaki endüstri içi ticaretin paylaşımının, nispi sermaye-emek donanım oranı farklılıkları ile ve kişi başına gelirdeki farklılığın her ikisiyle de negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, ekonomik büyüklükler arasındaki farklılıkların endüstri içi ticareti etkilediğini de göstermiştir. Buna göre, ekonomik büyüklükler arasındaki eşitsizlik büyüdükçe, endüstri içi ticaret miktarı da düşecektir.⁴¹

Diğer taraftan, Helpman ve Krugman (1985), ülkeler arasındaki sermaye-emek oranı farklılıkları ile endüstri içi ticaret miktarı arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Helpman ve Krugman'ın ifade ettiği gibi, sermaye-emek oranı ile kişi başına gelir arasında pozitif bir ilişki vardır. Yüksek bir sermaye-emek oranı, yüksek kişi başına gelire karşılık gelmektedir. Bilindiği gibi, gelişmişlik düzeyi, kişi başına gelirle pozitif ilişkilidir. Yüksek gelişmişlik düzeyi, farklılaştırılmış mallara olan talebi artırmakta, bu durum ise endüstri içi ticareti yoğunlaştırmaktadır.

Ülkeler arasındaki farklılık, yüksek tarife düzeyleri veya gümrük birliğine dahil olma ve serbest ticaret blokları endüstri içi ticaretin hacmini etkileyen diğer önemli faktörlerdir. Bergstrand (1983), Havrlyshyn ve Civan (1983), Balassa (1986) ve Balassa ve Bauwens (1987) yaptıkları çalışmalarda, ticaret engelleri ile endüstri içi ticaret paylaşımı arasında negatif bir ilişki saptamışlardır.

Bazı ekonometrik çalışmalar da bunu destekler nitelikte ülkeler arasındaki ortalama gümrük tarife ve tarife dışı engellerin düzeyi ile endüstri içi ticaret paylaşımı arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Falvey (1981) sermaye ve ölçeğe göre sabit getiriyi özel olarak birleştirdiği modelinde, endüstri içi ticaretin miktarının, tarifelerin

⁴⁰ M.Sertel, Z.Orbay, "Welfare Implications of Intra-Industry Trade Among Turkey and MENA Countries, Especially EGYPT", (ERF, Fourth Annual Conference, Beirut, 1997), s.4

⁴¹ Bergstrand, "The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, The Linder Hypothesis The Determinants of Bileteral Intra-Industry Trade" **Economic Journal**, c.100, S.403, (1990) s.1225

düzeyi ve genel olarak ticaret kısıtlamaları ile birlikte tersine değişeceğini bulmuştur. Balassa (1986) çalışmasında ticaret liberalizasyonunun ve Avrupa'daki ekonomik entegrasyonun (1966,1975) ve Latin Amerika bölgesi ekonomik entegrasyonun (1974) endüstri içi ticaretin genişlemesinin artışına eşlik ettiğini göstermiştir.

Tharakan (1986), Benelux ülkelerinin geliştirmekte olan ülkelerle yapmış olduğu ticaret konusundaki çalışmasında, ölçek ekonomileri büyük olan endüstrilerdeki farklılaştırılmış ürünler için ve geliştirmekte olan ülkelere tahsis edilmiş olan tercihli tarife dışındaki mallar için, endüstri içi ticaretin paylaşımının büyük olduğunu tespit etmiştir.

Literatürde tartışılan bir başka konu, gelişmiş ülkeler ile geliştirmekte olan ülkeler arasındaki endüstri içi ticaretin, gelişmiş ülkeler arasındaki endüstri içi ticaretten farklı olacağı yönündedir. Bu konuda Culem ve Lundberg'in (1986) yapmış oldukları gelişmiş ülke örneği çalışmasının sonuçlarına göre, gelişmiş ülkeler arasındaki endüstri içi ticaret, gelişmiş ülkelerle geliştirmekte olan ülkeler arasındaki endüstri içi ticarete olduğu gibi yatay farklılaştırılmış mallar üzerinde (yani benzer mallarda) ortaya çıkmamaktadır. Gelişmiş ülkeler, talepteki ürün farklılaşması sonucu doğan ticarete muhtemelen üstün olsalar da; geliştirmekte olan ülkeler arasındaki ticarete, karşılaştırmalı maliyetlerde farklılıklar gözlenecektir.⁴²

2.2. Endüstri İçi Ticaretin Nedenleri

2.2.1. Ürün Farklılaştırması

Endüstri içi ticaretle ilgili olarak ilk açıklamayı Briefly yapmıştır. Briefly'e göre, tüketiciler seçtikleri herhangi bir ürünün özelliklerinin geniş bir alana sahip olmasını isterler, ya da üreticiler tüketicileri etkileyerek kendilerine bağlamak amacıyla tüketicilerin düşüncelerindeki ürünleri ayırt etmeye çalışırlar. Bu amaçlar doğrultusunda üretici var olan bir ürünün bazı çeşitlerini üretmek isteyecektir. Bu yüzden Amerikan

⁴² Nejat Erk. Yelda Tekgül. "Ekonomik Entegrasyon ve Endüstri İçi Ticaret: Türkiye-AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri İçi Ticaretin Ölçülmesi ve Ticaret Tipinin Belirlenmesi" (ODTU İktisat Kongresi Bildirisi Ankara, Eylül 2001) s.2

firmaları, büyük otomobiller üretebilir ve Amerika dışındaki üreticiler daha küçük otomobiller üretebilir. Bu sonuca göre bazı Amerikalı tüketiciler ithal edilmiş küçük araba satın alırken, büyük araba tercih eden bazı yabancı tüketiciler Amerikan malı alabilirler. Bazen EİT ürün farklılaştırmasından dolayı ortaya çıkar.⁴³

Ürün farklılaşmasının endüstri içi ticaret modellerine dahil edilmesine Dixit ve Stiglitz (1977) önderlik etmiştir. Yatay olarak farklılaştırılmış malların analiz edildiği çalışmalarda önce Dixit ve Stiglitz (1977) daha sonra da Krugman (1979) tüketicilerin taleplerinin bir malın farklı türlerine olabileceğini varsaymışlardır. Lancaster (1980) ve Helpman (1981) ise, tüketicilerin malların çok farklı özelliklerini kapsayan bir tercihler zinciri olduğunu kabul etmişler ve bu farklı özelliklerden optimum faydayı sağlayacak ürünü seçtiklerini varsaymışlardır.

Ürün farklılaştırmasının endüstri içi ticarete etkileri konusunda Lancaster (1980)'in yaptığı analizler önem taşımaktadır. Lancaster, tüketici talebinin geleneksel teoride belirtildiği gibi sadece malın kendisi tarafından değil, aynı zamanda malın sahip olduğu özellikler tarafından da belirlendiğini ortaya koymuştur. Modelinde, basit mallar ve sanayi malları arasında bir ayırım yapmıştır. Basit mallar kalite bakımından farklı olsalar da, temel özellikler göz önüne alındığında benzerdirler. Buna örnek şeker olabilir. Farklı markalar farklı kalitede üretim yapsalar da sonuçta hepsi aynı ihtiyacı karşılayacaktırlar. Bu basit malların özelliklerinden biri de bölünebilir olmalarıdır. Fakat sanayi malları için bu söz konusu değildir. Bu ürünler bölünemezler. Tüketicilerin sanayi malı ikame esnekliği oldukça yüksektir.⁴⁴

Helpman (1981) konuya biraz daha farklı yaklaşmış ve monopolcü rekabet koşullarının geçerli olduğu, dolayısıyla ürün farklılaşmasının bulunduğu durumda, faktör fiyat eşitliğinin ne şekilde sağlanacağını ve buna bağlı olarak endüstri içi ticaretin ne şekilde etkileneceğini bir model yardımıyla incelemiştir. İki ülke, iki faktör ve iki malı içeren bu model, ülkelerin her iki malı da ürettiklerini varsayar. Mallardan biri gıda diğeri sanayi malı olarak kabul edilir. Her iki malın üretiminde de emek ve sermaye birlikte kullanılır. Gıda malı üretiminde ölçeğe göre sabit getiri söz konusudur ve ürün

⁴³ Alfred Field, Dennis Appleyard, **International Economics**, (Üçüncü Baskı, 1998) s.195

⁴⁴Kelvin Lancaster, "Intra-Industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition", **Journal of International Economics**, Vol.10, (1980) s.161

homojendir. Sanayi malında ise, ölçüğe göre artan getiri vardır ve mal farklılaştırılmıştır.⁴⁵

Daha öncede ifade edildiği gibi farklılaştırılmış mal gruplarının her biri farklı ülkelerde üretildiğinde, endüstri içi ticaret ortaya çıkacaktır. Örneğin, bir ürünün farklı renklerini üretecek olursak, hangi renk ürünün hangi ülkede üretileceğini o ülkenin tüketicilerinin zevk ve tercihleri belirleyecektir. Dış ticaretin olmadığı ve ülke sanayinin ürünün tüm renklerini üretecek kapasitesi olmadığını varsayarsak, tüketicilerin bir kısmı tercihlerine uymayan renkte mal tercih etmek zorunda kalacaklardır. Dış ticaretin olması durumunda ise, ülkelerden her biri kendi içinde talebin yoğunlaştığı ve ölçek ekonomileri nedeniyle maliyet avantajına sahip oldukları renklerdeki malların üretimine yoğunlaşarak bu malları ihraç edecek, diğer renkteki malları ise ithal edecektir. Sonuç olarak, aynı endüstrinin ürünü olan fakat ufak farklılıklara sahip olan mallar tüketici zevk ve tercihlerindeki farklılıklar nedeniyle endüstri içi ticarete konu olmaktadır.⁴⁶

2.2.2. Taşıma Maliyetleri ve Coğrafi Bölgeler

Amerika gibi fiziki olarak büyük ülkelerde; özellikle, eğer ürünün ağırlığı ürünün parasal değerinden daha büyükse, bu ürünün taşıma maliyeti EİT nedenlerinden biri olarak rol oynayabilir. Eğer söz konusu ürün hem Kanada'nın doğu bölgesinde hem de Kaliforniya'da üretiliyorsa, Maine'deki bir tüketici taşıma maliyetlerindeki düşüş nedeniyle Kaliforniya yerine Kanada ürününü satın alabilir. Aynı zamanda Meksikalı bir tüketici Kaliforniya ürününü de satın alabilir. Amerika hem ithalatçı hem de ihracatçı durumundadır.⁴⁷

⁴⁵ Elhanan Helpman, "International Trade in The Presence of Product Differentiation, Economies of scale and Monopolistic Competition: A Chamberlin-Heckscher-Ohlin Approach", **Journal of International Economics**, Vol.11(3), (August, 1981), s.312

⁴⁶ B.Peter Kenen, **The International Economics**, (4.Edition, Chambridge University Press:New York, 2000), s.139

⁴⁷ Field, Appleyard, **a.g.e.** s.194

2.2.3. Dinamik Ölçek Ekonomileri

Bu sebep ürün farklılaşmasıyla ilişkilidir. Eğer EİT bir ürünün iki çeşidinden oluşuyorsa her bir üretici firma (biri yerli biri yabancı firma) ölçek ekonomileri olarak adlandırılan ifadeyi tecrübe edebilir. Bunun anlamı, birim başına maliyetlerdeki indirimler bir grup malın üretiminde uzmanlaştığı için meydana gelir. Buna bağlı olarak bu maliyet indirimleri, her bir ürün çeşidinin satışını zamanla azaltabilir. Bir çeşit ürün her bir ülke için ithalat ve ihracat anlamına geldiği için, bu uzmanlaşılın ürünün EİT’i giderek yaygınlaşacaktır.⁴⁸

Endüstri içi ticaret iç pazarın çapı ile de doğru orantılıdır; Pazar payları arasında büyük fark bulunmayan ülkelerde endüstri içi ticaret daha yoğundur. Ancak iç pazarın çapının küçük olması her zaman zayıf bir endüstri içi ticaret anlamına gelmez. Dış pazarlar için üretim yapabilen küçük ülkeler pazarlarını genişletebilecekleri gibi büyük pazara üretimde bulunmanın getireceği ölçek ekonomilerinden, ürün çeşitlendirmesi olanaklarından yararlanabilirler. Hele bu ticaret çok uluslu şirketler eliyle yapılıyorsa, pazar çapının küçük olması endüstri içi ticaret için bir engel oluşturmaz.⁴⁹

2.2.4. Toplam Ürün Derecesi

EİT, kayıt edilen ticaret verileri ile ve bu verilerin analizleri sonucu elde edilebilir. Eğer sınıflandırma geniş ise (içecek ve tütün gibi) sınıflandırmayı sınırlandırdığımızda sorunlardan çok EİT’i artırmış oluruz. Ürünleri yalnızca içecek yada daha da sınırlandırarak olursak, taze üzüm şarabı gibi sınıflandırsak bu üründe çıkacak EİT içecek için hesaplanan EİT den büyük çıkacaktır. Örneğimizdeki ülke içekte hem ithalatçı hem de ihracatçı olsun. SITC’ye göre dış ticaret sınıflandırmasında “içecek ve tütün” olarak gösterilir. Sınıflandırmada “içecek” ve “tütün” gibi ayırım yapılmamıştır. Bazı ekonomistlerin düşüncesine göre gerçek dünyada bulunan EİT, ürün dereceleri kullanıldığı için temelde elde yapılmış istatistikler olabilir. Yine de gerçek hesaplamalar dış ticaret kategorilerinde “içecek” ve

⁴⁸ Aynı, s.195

⁴⁹ Şiir Erkök Yılmaz, **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, (Gazi Üniversitesi Yayın No:178, İ.İ.B.F. Yayın No:57, Ankara,1992) s.228

“tütün” şeklinde bir ayırım daha az kullanılır. Bununla birlikte bazı ticaret analizcileri endüstri içi ticaretin ekonomik bir özelliği gibi bulunmakta olduğunu ve sonuç olarak temelde ürün sınıflandırma kategorisi kullanılmadığını tespit etmişlerdir.

2.2.5. Ülkelerin Gelir Dağılımındaki Farklılıklar

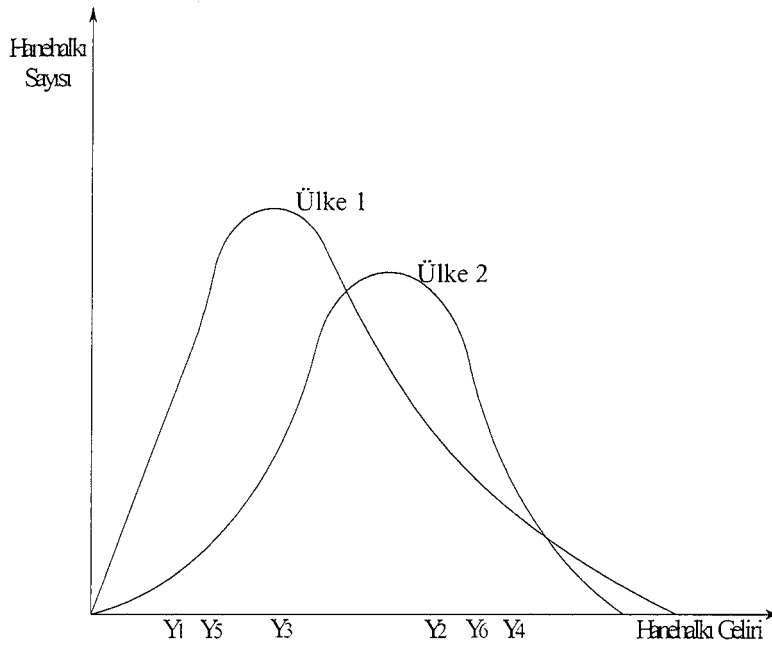
EİT’de bu yaklaşım Grubel tarafından ortaya atılmıştır (1970). İki ülkenin kişi başına milli geliri benzer olsa bile, iki ülkenin toplam gelir dağılımlarındaki farklılık EİT’i başlatabilir. Varsayılan gelir dağılımı şekil 5’de görülebilir.

Ülke 2, normal yada daha az çarpık bir gelir dağılımına sahipken, ülke 1 daha düşük gelir ve daha kötü bir gelir dağılımına sahiptir. Ülke 1’deki üreticiler, temelde ülke 1’in nüfusunun büyük bir kısmının tatmin edilmesiyle ilgilenirler. Bu yüzden bu üreticiler tüketicilerin gelirlerinin düşüklüğü nedeniyle yiyecek ve içecek şeklindeki ürün çeşitlerinden üreteceklerdir. Örneğin şekil 5’deki Y_1 ve Y_2 arası ülke 2’deki üreticiler, ülke 2’nin halkının büyük bir çoğunluğuna yiyecek içecek sağlayacaktır. Bu halk Y_3 ve Y_4 arasındadır denilebilir. Bu yüzden ülke 2’nin firmaları bu grupların tatminine yönelik türdeki mal çeşitlerini üretirler.⁵⁰

Endüstri içi ticaretin yoğun olduğu ülkeler gelişmişlik düzeyi yüksek, fert başına düşen milli gelir oranı birbirine yakın ülkelerdir. Gelişmekte olan ülkelerde gelir düzeyinin düşük olması talebin çeşitlendirilmesi açısından bir kısıt oluşturur.⁵¹ Ülkelerdeki yerli firmalar tüketicileri tatmin için çok çeşitli mallar üretmedikleri için bu tüketiciler diğer ülkelerdeki firmalardan istedikleri malı satın alacaklardır. Bu nedenle her iki ülkede bu üründe EİT yapacaktır.

⁵⁰ Field, Appleyard, a.g.e. s.196

⁵¹ Yılmaz, a.g.e. s.228

Şekil 5. Gelir Dağılımındaki Farklılıktan Kaynaklanan EİT

Kaynak: Field, Appleyard, 1998

Linder bu konuya ilk değinen kişidir. Linder (1961), sanayi mallarının ticaretinde arz yönlü değil, talep yönlü faktörlerin etkili olacağını ortaya koymaya çalışmıştır.⁵² Linder Teorisi tüketicilerin zevklerinin gelir seviyeleri tarafından şekillendiği görüşünden hareket etmektedir. Linder kendi ismiyle anılan teorisinde “her arz kendi talebini yaratır” görüşüne karşı çıkarak talebin üretimi teşvik ettiğini savunmuştur. Bu durumda ülkede üretilen mal çeşitliliği, kişi başına düşen gelir seviyesinin bir yansıması olacaktır. Linder teorisinin ulaştığı sonuç; Sanayi mallarında uluslararası ticaret daha yoğun olarak kişi başına düşen gelir seviyeleri birbirine yakın ülkeler arasında olacaktır.⁵³

Bu teori, gelir arttıkça yurtiçi piyasasının artacağına, bunun da daha büyük üretim miktarına ve ortaya çıkacak ölçek ekonomileri ile daha düşük birim maliyetlere yol açacağı görüşüne dayanmaktadır. Bu da yurtiçi üreticilerin yabancı ülke üreticilerine

⁵² Steven Husted and Michael Melvin, *International Economics*, (2.Edition, Harper Collins College Publishers:New York, 1993) s.131

⁵³ Field, Appleyard, a.g.e. s.226

nazaran rekabet üstünlüğünün artmasına yol açacaktır. Aynı zamanda üretilen bu mallar ülkenin başlıca ihracat kalemlerini de oluşturacaktır.⁵⁴

Linder modelinin test edilebilmesi için ülkelerin gelir seviyelerinin göstergesi olarak kişi başına gelir kullanılmaktadır. Falvey (1981) ve Krugman (1981) bu değişkeni kullanarak yaptıkları çalışmalarında kişi başına gelirin endüstri içi ticaretin önemli bir belirleyeni olduğu sonucuna varmışlardır. Bu model eleştirilerde almıştır. İlki talep faktörünün diğer faktörlerden ayrı değerlendirilmesinden doğan güçlüktür. İkinci olarak talep bileşenlerinden yalnızca kişi başına geliri analiz ederek diğer değişkenleri göz ardı etmesidir. Aslında izlenen politikalar teşvikler, tarifeler, zevk ve tercihler, iklim yapısı, coğrafi özellikler gibi pek çok faktör uluslararası ticareti açıklamada etkilidir.⁵⁵

2.2.6. Ülkelerin Endüstri İçi Ticaret Seviyeleri

EİT çalışmasında herhangi bir malda EİT'in nedenleri için kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sistematik olarak ülkelerin EİT düzeylerinin farklı olup olmadığını belirlemede kullanılmıştır. Balassa'nın (1986) yaptığı bir çalışma bu araştırmaya bir örnektir. EİT'i belirlemede standart bir ölçü kullanılır. Balassa 38 ülkeyi örnek alarak bir çalışma yapmıştır (18 gelişmiş 20 gelişmekte olan ülke). Bu çalışmada EİT ile faktör hipotezlerini test ederek birleştirmiştir. Balassa ülkenin yüksek düzeydeki kişi başına gelirini yüksek düzeydeki EİT miktarıyla ilişkilendirerek test etmiştir. Balassa'nın sonuçlarını Linder'in önerileri takip etmiştir. Linder'in önerilerinin ilkinde göre ticaret artan bir şekilde ürün farklılaştırmasıyla ve yüksek düzeyde gelişimle mümkündür.

İkinci olarak ülkenin toplam milli geliri ve EİT arasında olumlu bir ilişki olduğu kabul edilir. Ulusal gelirin büyük olması, ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesini de büyük ölçüde sağlar. Balassa'nın regresyon denklemlerinde, Balassa ticari ortakların uzaklığı gibi tanımlanmış maddeleri bağımsız değişken olarak kullanmıştır.

⁵⁴ Sayeeda Bano, "Intra-Industry Trade: The Canadian Experience", Avebury The Academic Publishing Group:Hants, (1991), s.16

⁵⁵ Aynı, s.20

Genelde, bazı hipotezler geçerliliğini korur. Yüksek kişi başına gelir, yüksek milli gelir, yüksek dışa açıklık derecesi ve ticari ortaklar arasında bir sınır birliğinin var olması EİT'in devamıyla birlikte pozitif ilişkilendirilir. Ticari ortakların birbirlerine uzaklığı EİT ile olumsuz ilişkilendirilir. Bu yüzden, EİT'de tahminler istatistiksel olarak desteklenmiş gibi görünmektedir. Bir diğer bulgu gelişmiş ülkelerde EİT gelişmekte olan ülkelere göre daha iyi analiz edilebilmektedir.

EİT modern dünyada ticari ortakları ve karmaşık ürünleri gösteren ekonomik bir olaydır. Bu karmaşıklık önceki uluslararası ticaret modelleri tarafından tamamen ortaya konabilmiş değildir. EİT, geleneksel ticarettten umulan kazançtan daha büyük kazançlar getirebilir. Bu ayrımda EİT'in önemli yükselişine neden olan ürün farklılaştırması geniş ürün çeşidini tüketicilere sağlar. Bir diğer seçenekte, mevcut tüketicilerin uluslararası ticarettten sağladıkları kazancın önemli bir ölçüde olmasıdır.⁵⁶

2.3. Endüstri İçi Ticaret Hipotezleri

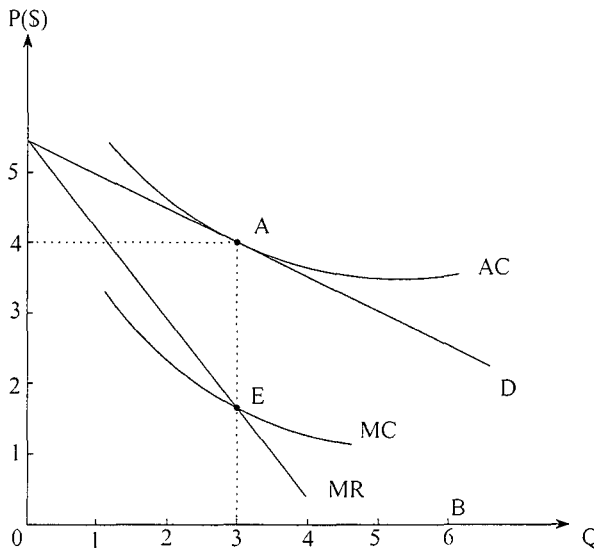
Buraya kadar yapılmış olan açıklamalarda EİT tanıtılmış, nedenleri üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle pek çok EİT hipotezi olduğu söylenebilir. Şekil 6 EİT'de geçerli modellerden birini gösterir. Şekil 6'da D farklılaşmış ürünler için firmaların karşılaştığı talep eğrisini gösterir. Bazı firmalar benzer ürünleri sattığı için firmaların karşılaştığı talep eğrisi oldukça esnektir. Bunun anlamı, fiyattaki küçük bir değişim firmaların satışlarında büyük değişimlere neden olmasıdır. Firmaların piyasaya giriş çıkışlarının serbest olması monopolcü rekabet olarak adlandırılır.

Eğer firmalar satışların artmasını isterlerse, ürünlerin tüm birim fiyatlarını (P) düşürmelidir. Bu durumda firmanın marjinal gelir eğrisi (MR) talep eğrisi (D)'nin altında olacaktır. Bu yüzden $MR < P$ 'dir. Varsayalım; D doğrusunda firma toplam 9 \$ gelire sahip olsun ve fiyatı 4.50\$ dan 2 birim satabilsin. Veya toplam 12\$ gelire sahip olsun ve fiyatı 4\$ dan 3 birim satabilsin. Böylece, 3 birim ürün satışı için fiyat $P=4\$$ ile karşılaştırıldığında toplam gelirdeki değişim veya $MR=3\$$ olur.

Ürünün birkaç çeşidi yada yalnızca bir çeşidinin üretimi söz konusu olduğunda, firma ölçeğe göre artan getirilerle karşılaşır. Bu durumda ortalama maliyet eğrisi (AC)

⁵⁶ Field, Appleyard, a.g.e. s.195

aşağı doğru düşer. Böylece firmanın marjinal maliyet eğrisi (MC) AC eğrisinin altında kalır. MC, AC'den küçük olmalıdır. Firma için en iyi girdi düzeyi E noktasında belirtilen 3 birimdir, ki burası $MR=MC$ nin kesişim noktasıdır. Girdilerin en az olduğu noktada, $MR > MC$ olacaktır. Eğer bir girdi 3 birimden daha fazla olursa, $MR < MC$ olacaktır. Bu yüzden en ideal çıktı düzeyi (Q) 3 birimdir. Firma D eğrisi üzerinde A noktasında belirtilen 4\$ fiyatını isteyecektir. Dahası, ne zaman endüstrideki firmalar kar elde etmeye başlarsa o zaman uzun dönemde endüstriye pek çok firma çekilecektir. Firmanın karşı karşıya olduğu talep eğrisi (D) AC eğrisinin tanjantıdır. Böylece $P=AC=4\$$ ve $Q=3$ olacaktır.

Şekil 6. Monopolcü Rekabet Altında Fiyat ve Üretim

Kaynak: Salvatore, 2001

Bu açıklamalardan sonra Endüstri içi ve Endüstriler arası ticaret arasındaki ilişki incelenebilir. 1.ülke nispi olarak işgücü bolluğuna sahiptir ve X ürünü, emek yoğunudur. 2.ülke nispi olarak sermaye bolluğuna sahiptir ve Y ürünü, sermaye yoğunudur. H.O. teorisinin varsaydığı gibi, eğer X ve Y ürünleri homojen ise, 1.ülke Y ürünü ithal edecek, X ürününü de ihraç edecektir. 2.ülke X malını ithal edecek ve Y malını da ihraç edecektir. Bu durum yalnızca karşılaştırmalı üstünlükleri yansıtır ve endüstriler arası ticarettir. Diğer yandan, eğer X ve Y ürünleri farklı çeşitlerse (X ve Y ürünleri farklılaştırılmıştır), 1.ülke hala X ürününde net olarak ihracatçı olacaktır. (bu karşılaştırmalı üstünlüklere dayanan endüstriler arası ticarettir). Fakat 1.ülke Y

ürününün bazı çeşitlerini ihraç edecek ve X ürününün bazı çeşitlerini ithal edecektir (bu ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırılmasına dayanan endüstri içi ticarettir).

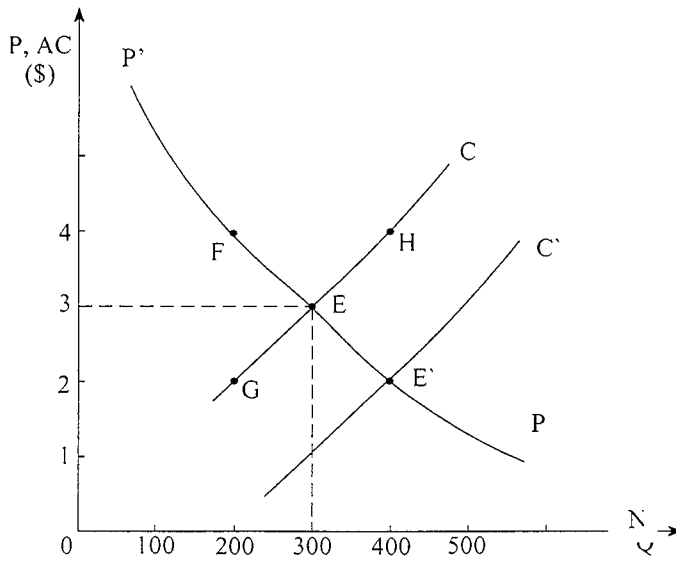
Benzer olarak, 2.ülke hala Y ürününde net bir ihracatçıdır. Ülke X malının bazı çeşitlerini ihraç edecek, hem de Y ürünün bazı çeşitlerini de ithal edecektir. 1.ülke ve 2.ülke'nin X ve Y'deki net ihracatları, karşılaştırmalı üstünlüklere dayanan endüstriler arası ticareti yansıtır. Diğer yandan, aslında 1.ülke X malının bazı çeşitlerini hem ithal eder, hem de Y malının bazı çeşitlerini ihraç eder iken, 2.ülke hem Y malının bazı çeşitlerini ithal eder, hem de X malının bazı çeşitlerini ihraç ederse bu durum ölçek ekonomileri ve ürün farklılaşmasına dayanan endüstri içi ticareti yansıtır. Böylece ürünler homojen olduğunda, yalnızca endüstriler arası ticarete sahip olunabilir. Diğer yandan, mallar farklılaştırılmış olduğunda, hem endüstriler arası hem de endüstri içi ticarete sahip olunabilir. Çoğu benzer ülkelerin teknolojileri ve faktör donanımları da benzerdir. EİT'e göre endüstriler arası ticaretin önemi azalacaktır. Endüstrileşmiş ülkelerde zamanla teknoloji faktör donanımlarında gittikçe benzerlikler arttığı için, Endüstriler arası ticarete göre EİT'in önemi artmıştır.⁵⁷

Şimdi şekil 7'nin yardımıyla EİT'i değişik bir açıdan inceleyebiliriz. Şekil 7'deki yatay eksen-monopolcü rekabetin olduğu bir endüstrideki firma sayısını verir. Dikey eksen ise, ortalama yada birim başına maliyet (AC) ile ürün fiyatını (P) verir. Tüm firmalar ürünleri biraz farklılaştırılmış olsa da aynı fiyattan satış yaparlar. Eğer monopolcü rekabet piyasasında endüstrideki tüm firmalar aynı maliyet koşulları ve aynı taleple karşı karşıyaysa, bu durum geçerlidir.

Şekil 7'de P eğrisi ürün fiyatları ve endüstrideki firma sayısı arasındaki ilişkiyi gösterir. P eğrisi, negatif eğimlidir. Bu durum endüstrideki firma sayısının oldukça fazla ürün fiyatlarının ise düşük olduğunu gösterir. Çünkü rekabet, endüstrideki fazla sayıdaki firmaların gücüyle artar. Örneğin, P=4\$ iken N=200 (F nok.), P=3\$ iken W=300 (E nok.) ve P=2\$ iken N=400 (E' nok.). C eğrisi, endüstrinin çıktı düzeyini veren üretimin ortalama maliyeti ve endüstrideki firma sayısı arasındaki ilişkiyi gösterir. C eğrisi pozitif eğimlidir. Burada firma sayısı ne kadar çoksa ortalama maliyette o kadar büyüktür. Bu sonuç gösteriyor ki, ne kadar çok firma endüstride mal üretiyorsa, bu sınıai verimlilikten her bir firmanın aldığı pay küçülecektir. Ve her bir firma üretimde daha büyük ortalama maliyete maruz kalacaktır.

⁵⁷ Salvatore, a.g.e. s.181

P ve C eğrilerinin kesim noktası (E) denge durumunu verir. Bu noktada $P=AC=3\$$ ve $N=300$ ve her bir firma satışta elde edilen gelirle üretim harcamaları birbirine eşit ve firmada ne kar ne de zarar söz konusudur. 200 firma için bakıldığında $P=4\$$ (F nok.) iken $AC=2\$$ (G nok.) firmalar kar elde edebilmek için daha fazla firma, uzun dönem denge noktası E' ne ulaşıncaya kadar endüstriye girmeye devam edecektir. Diğer yandan $N=400$, $P=2\$$ (E' nok.) iken $AC=4\$$ (H nok.). bu noktada tüm firmalar kaybetmeye başlayacağı için, bazı firmalar uzun dönem denge noktası E'ye ulaşıncaya kadar endüstriyi terk edeceklerdir.

Şekil 7. Monopolcü Rekabet ve EİT

Kaynak: Salvatore, 2001

Uluslararası ticaret genişlemiş ve böylece daha büyük miktarda dünya piyasalarıyla bütünleşmiştir. Her bir ülkedeki firmalar ürünlerin daha küçük çeşitlerinin üretiminde uzmanlaşabilirler. Böylece üretimde daha düşük ortalama maliyetlere maruz kalırlar. Ülkelerin faktör donanımları ve teknolojileri aynı olsa bile karşılıklı karlı ticaret söz konusu olabilir. Her bir ülkedeki tüketiciler hem daha düşük ürün fiyatlarından hem de daha fazla çeşitlilikten faydalanabilirler. Söz konusu bu durum şekil 7'deki C eğrisinin C' olarak kaymasıyla açıklanmaktadır. Çünkü piyasa büyüklüğündeki artışlar ya da toplam endüstrideki satışlar her bir firmanın piyasadan aldığı payı artırır. C'den C' ne geçilmesi yeni denge noktasını da E' noktasına getirir.

$P=AC=2\$$ ve $N=400$ 'dür. Orijinal denge noktası E ile mukayese edildiğinde ($P=3\$$ ve $AC=3\$$) toplam endüstrideki satışlarda artış P eğrisini etkilemez.⁵⁸

3. ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN ÖLÇÜLMESİ

Endüstri içi ticaretin temellerini oluşturan kuramsal yaklaşımların üzerinde durulmasının ardından incelenmesi gereken önemli bir konu da endüstri içi ticaretin ölçülmesidir. Endüstri içi ticaret tanımlandıktan sonra ölçümü konusunda da çeşitli indekslerin geliştirildiği çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalardan ilki, Balassa tarafından Avrupa Topluluğunun üye ülkeler arasındaki ticarete etkisini analiz etmek amacıyla geliştirilen indekstir. Bu indeks, EİT'in ölçülmesi için geliştirilen ilk indekstir. Balassa indeksi hesaplarında kullanılan formül aşağıdaki gibidir:

$$EIT_B = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\frac{|x_i - m_i|}{(x_i + m_i)} \right] \quad (\text{formül 1})$$

Burada; EİT_B : Endüstri içi ticaret oranı
 x_i : i Endüstrisinin ihracatı
 m_i : i Endüstrisinin ithalatı
 n : Gözlem sayısını göstermektedir.

Balassa indeksi ihracat ve ithalat arasındaki mutlak farkı, ihracat ve ithalat toplamına oranlamakta ve bu oranın ortalamasını alarak endüstri içi ticareti hesaplamaktadır. Bu indeks 0 ile 1 arası değerler alır. EİT_B değeri sıfıra yaklaştıkça, i malının ithalat ve ihracat değeri birbirine yaklaşmakta ve endüstri içi ticaret de artmaktadır.⁵⁹

Grubel ve Lloyd Balassa indeksinin iki temel eksiği olduğunu ileri sürmüşlerdir. İlk olarak indeks tüm endüstrilere, toplam dış ticaret içindeki paylarını dikkate

⁵⁸ Salvatore, a.g.e. s.183

⁵⁹ Bela Balassa, "Tarif Reductions and Trade in Manufactures Among The Industrial Countries", *The American Economic Review*, Vol.56, (1966), s.471

almaksızın, aynı ağırlığı vermektedir. İkinci olarak, indeks hesaplanırken dış ticaret açıkları dikkate alınmamaktadır.⁶⁰

3.1. Grubel-Lloyd İndeksi

İktisat literatüründe endüstri içi ticaretin ölçümünde alternatif yaklaşımlar bulunduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte son yıllarda endüstri içi ticaretin ölçümüne yönelik uygulamalı çalışmalarda genellikle Grubel-Lloyd yaklaşımının benimsenmiş olduğu görülmektedir. Grubel-Lloyd yaklaşımında belirli bir ürün grubu için endüstri içi ticaret, toplam ticaret ($x_{ij}+m_{ij}$) eksi endüstriler arası ticaret ($x_{ij}-m_{ij}$) olarak tanımlanmaktadır.

$$\text{Endüstri içi ticaret} = (x_{ij}+m_{ij}) - |x_{ij}-m_{ij}|$$

Endüstri içi ticaretin toplam ticaret içindeki payı ,

$$EIT_{ij} = \frac{x_{ij} + m_{ij} - |x_{ij} - m_{ij}|}{x_{ij} + m_{ij}} \quad (\text{formül 1})$$

olarak gösterilebilir. Gerekli kısaltmalar yapılarak belirli bir ürün grubu için endüstri içi ticaret ,

$$EIT_j = 1 - \frac{|x_j - m_j|}{x_j + m_j} \quad (\text{formül 2})$$

olarak gösterilebilir.

Yukarıdaki denklemde, $EIT_j=İ$ Ülkesinin j ürünündeki endüstri içi ticaret endeks değeri, $x_j=İ$ Ülkesinin j ürünündeki ihracat değeri, $m_j=İ$ Ülkesinin j ürünündeki ithalat değeri olarak gösterilmektedir.⁶¹

⁶⁰ Herbert Grubel, P.J. Lloyd, **Intra industry trade**, (Macmillian, London, 1975) s.25

⁶¹ Aynı s.20

Formül 2’de x ve m bir özel endüstri yada mal grubunun sırasıyla ihracat ve ithalat değerini göstermektedir. Formülün payındaki dik çizgiler mutlak değeri gösterir. EIT_j 0 ile 1 arasında değerler alır. Bir ülke söz konusu malı yalnızca ihraç yada ithal ederse $EIT_j = 0$ olur. Yani EİT olmaz. Diğer yandan eğer bir malın ithalat ve ihracatı eşit ise $EIT_j = 1$ olacaktır. Yani endüstri içi ticaret maksimum olacaktır.⁶²

Her bir endüstriye ait ihracat ve ithalatın toplam ihracat ve ithalat içindeki payı farklı düzeydedir. Bu nedenle bir grup endüstri için toplam endüstri içi ticaretin hesaplanmasında ağırlıklı ortalamanın kullanılması gerekli olmaktadır. Buna göre endüstri içi ticaret indeksi ağırlıklı ortalama olarak aşağıdaki biçimde hesaplanabilir.⁶³

$$EIT_j = \frac{\sum_{j=1}^n (x_j + m_j) - \sum_{j=1}^n |x_j - m_j|}{\sum_{j=1}^n (x_j + m_j)} \quad (\text{formül 3})$$

İndeks, bireysel endüstriler arasında olduğu kadar ülkeler arasında da endüstri içi ticaret karşılaştırmaları yapmaya olanak sağlar. Ancak ülkelere yönelik olarak kullanılabilmesi için bireysel endüstrilere göre hesaplanan indekslerin toplamlarını temel almak gerekir. Yani, bu durumda indeks aşağıdaki şekli alır:

$$EIT_j = 1 - \frac{|x_j - m_j|}{x_j + m_j} \quad (\text{formül 4})$$

Formül 3’de \sum işareti bireysel endüstriler için hesaplanan $|x_j - m_j|$ değerlerinin toplamını ifade eder.⁶⁴

Bir ülkenin toplam ticaretindeki dengesizliğin ($\sum |x_j - m_j|$) yol açtığı dış ticaret açığı ya da fazlası, dengesizliğin büyüklüğüne bağlı olarak endüstri içi ticaret indeksinin

⁶² Salvatore, a.g.e. s.184

⁶³ Grubel, Lloyd, a.g.e. s.21

⁶⁴ Seyitoğlu, a.g.e. s.90

aşağıya doğru sapmasına yol açar. Diğer bir deyişle dış ticaretteki dengesizlik endüstri içi ticaret indeksinin eksik hesaplanmasına neden olur. Bu sapmayı gidermek amacıyla Grubel-Lloyd yaklaşımında düzeltilmiş endüstri içi ticaret indeksi önerilmektedir

$$EIT_j = \frac{\sum_{j=1}^n (x_j + m_j) - \sum_{j=1}^n |x_j - m_j|}{\sum_{j=1}^n (x_j + m_j) - \left| \sum_{j=1}^n x_j - \sum_{j=1}^n m_j \right|} \quad (\text{formül 5})$$

Grubel-Lloyd yaklaşımında düzeltilmiş endeksin hesaplanmasında endüstri içi ticaret toplam ticaret hacminden ticaret dengesizliğinin çıkarılmasıyla elde edilen sonuca oranlanmaktadır. Böylece endüstri içi ticaret dengeli ticaret bakımından hesaplanmaktadır. Belirli bir ülkede, toplam ihracat ile toplam ithalat arasındaki farkın toplam ticarete oranının yüksek olduğu durumda, düzeltilmiş endeksin kullanılması, ağırlıklı ortalama ile hesaplanan endeks değerindeki sapmayı ortadan kaldırarak endeks değerinin yükselmesini sağlar. Bununla birlikte endeks yalnızca temel ürün gruplarındaki iki yönlü ticarete uygulanabilir yapıdadır. Grubel-Lloyd tarafından geliştirilen düzeltilmiş endüstri içi ticaret endeksine alternatif olarak çeşitli endeksler önerilmiştir. Ancak alternatif endeksler G-L genel endeksi kadar kabul görmemiştir.⁶⁵

Endüstri içi ticaret genellikle ölçek ekonomileri ve mal farklılaştırmasına bağlıdır. Ancak, bir kısım endüstri içi ticaret mal farklılaştırması ile ilgili olmayıp homojen mallar üzerinde yapılmaktadır. Homojen mallardaki endüstri içi ticarete konu olan mallar genellikle ağır ve kaba hacimlidir ve ticaretin amacı da taşıma giderlerinden tasarruf sağlamaktır.

Homojen mallarda endüstri içi ticaret, özellikle uzun bir coğrafi sınıra sahip ülkeler arasında görülür. Örneğin ABD ile Kanada doğu-batı yönünde çok uzun bir ortak sınıra sahiptirler. Her iki ülke de gerçek hayatta olduğu gibi, sözgelisi, kereste imalinde iyi birer üretici durumunda bulunmaktadır. Ama ABD, doğu yörelerinde Kanada'ya kereste ihraç etmekte, batıda ise o ülkeden kereste ithal etmektedir. Neden? Çünkü, ABD'nin orman ürünleri işleme sanayi ülkenin batısında toplanmıştır.

⁶⁵ Osman Küçükahmetoğlu, "Endüstri İçi Ticaret ve Türkiye" *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, cilt 9, sayı:2 (2001), s.132

Dolayısıyla, bu yörelerdeki imalatçılar işlenmemiş keresteyi ülkenin birkaç bin kilometre uzaklıktaki kereste üreticilerinden sağlamaktansa, hemen yanı başlarında sınırın öbür yakasında ki Kanada tesislerinden sağlamayı daha karlı bulurlar. Böylece taşıma giderlerinden tasarruf sağlarlar. Kerestenin kaba hacimli ve taşınması güç bir mal olması da bu tür ticaret için daha büyük bir teşvik oluşturur. Böylece, homojen nitelik taşıyan bu gibi mallar üzerinde taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak düşüncesi, endüstri içi ticaretin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁶⁶

Grubel ve Lloyd 1967'li yıllarda 10 endüstrileşmiş ülkede çeşitli endüstriler için T indeks değerini hesaplamıştır. Grubel ve Lloyd 10 ülkede ve seçilen endüstrilerde T için toplam ağırlıklı ortalamayı 0.48, kimyasallar için 0.66, mineral yakıtlar ve maddeler için 0.30 olarak sıralayarak, 10 sanayileşmiş ülkenin T değerlerinin ağırlıklı ortalamasını bulmuşlardır. Bunun anlamı 1967'de bu 10 sanayi ülkesi arasındaki ticaretin yaklaşık yarısını benzer endüstrilerdeki farklılaştırılmış ürünlerin değişimi kapsamaktadır. T değeri bundan sonrada artmaya devam etmiştir. 1959'da 0.36, 1964'de 0.42, 1967'de 0.48 olmuştur.

EİT düzeyinin hesaplamasında kullanılan indeksin kullanımında ciddi bir ihmal vardır. Bu sorun EİT indeksi için çok farklı değerler elde edilmesinden kaynaklanan bir sonuçtur. Bu EİT indeksi değerlerini ürün grubu ya da endüstriyi belirlemede ürün grubunu kaç basamaklı alındığına bağlıdır. Özellikle, bir endüstriyi belirlerken ne kadar geniş alınırsa EİT indeksi'nin değeri de o derece büyür. Bu durumda endüstri sınırları oldukça geniş belirlenmiş muhtemel bir ülke farklılaştırılmış ürün çeşitlerinden bazılarını ihraç edecek ve diğerini de ithal edecektir. Bu yüzden bu uyarılar ışığında kullanılmalıdır. Yine de benzer endüstriler için EİT'teki değişimler ve farklılaştırılmış endüstriler için EİT'teki değişimlerde farklı ölçümlerin kullanılması faydalı olacaktır.⁶⁷

⁶⁶ Seyitoğlu, a.g.e. s.90

⁶⁷ Salvatore, a.g.e. s.180

3.2. Aquino İndeksi

EİT indeksi hesaplamalarında kullanılan farklı yöntemlerden birisi de Aquino İndeksi'dir. Aquino bir ülkenin toplam ticaretindeki bir dengesizlik durumunda G-L indeksindeki hataları düzeltmek için yapılan ayarlamaları eleştirmiştir. G-L indeksinin ülkelerin dış ticaret açığı vermeleri durumunda EİT olduğundan daha düşük göstermesi, uyarlanmış G-L indeksinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yine de Aquino, Düzeltilmiş G-L indeksinin de eksiklikleri olduğunu ileri sürerek dış ticaret açıklarının hesaplamalar üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla yeni bir indeks geliştirmiştir. Aquino'ya göre her bir EIT_{GL} ticari dengesizlik için uyarlanmış olmalıdır.⁶⁸

Bu sebeple Aquino, toplam indeksi almadan önce bir faktörün yerine geçen toplam dengesizlik nedeniyle X_{ij} ve M_{ij} değerlerini ayarlamak istemiştir. EİT paylaşım oranları aşağıdaki gibi hesaplanır.⁶⁹

$$EIT_{AQJK} = 1 - \left\{ \sum_i |X_{jki}^e - M_{jki}^e| / \sum_i (X_{jki}^e + M_{jki}^e) \right\} \quad (\text{formül 1})$$

$$EIT_{AQJK} = 1 - \left\{ \sum_i \left[(X_{jki} / X_{jk}) (M_{jki} / M_{jk}) \right] / \sum_i \left[(X_{jki} / X_{jk}) + (M_{jki} / M_{jk}) \right] \right\} \quad (\text{formül 2})$$

Aquino toplam dış ticaret açığı ya da fazlasının tüm endüstrilerde eşit oranlı olduğunu varsaymıştır. Öncelikle toplam ihracat ve toplam ithalatın birbirine eşit olması durumunda, her mal grubunun ihracat ve ithalatının ne olacağını tahmin etmeye çalışmıştır.

İthalat ve ihracatın teorik değerleri olarak kabul edilen bu değerler formül 3 ve 4'de gösterilmiştir.

⁶⁸ Antonio Aquino, "Intra-Industry Trade and Inter-Industry Specialization as Concurrent Sources of International Trade in Manufactures", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol.114, (1978)s.280

⁶⁹ Feride Doğaner Gönel, "How Important is Intra-Industry Trade Between Turkey And Her Trading Partners?", *Russian and East European Finance and Trade*, 37(4), (2001), s.61-76

$$X_{ij}^e = X_{ij} \frac{1/2 \sum_i (X_{ij} + M_{ij})}{\sum_i X_{ij}} \quad (\text{formül 3})$$

$$M_{ij}^e = M_{ij} \frac{1/2 \sum_i (X_{ij} + M_{ij})}{\sum_i M_{ij}} \quad (\text{formül 4})$$

X_{ij}^e ve M_{ij}^e k ve j ülkeleri arasında i malının ithalat ve ihracatındaki ayarlamaları işaret eder.⁷⁰

Antonio Aquino 1978’de geliştirdiği aşağıdaki formülle GL tarafından tanımlanan temel indekste X_{ij}^e ve M_{ij}^e değerlerini yerine koyarak i malı için EİT oranını, dış ticaret dengesizliklerine uyarlanmış olarak hesaplamıştır.⁷¹

$$\text{EİT}_{ij} = \frac{\sum_i (x_{ij} + m_{ij}) - \sum_i |x_{ij}^e - m_{ij}^e|}{\sum_i (x_{ij} + m_{ij})} \quad (\text{formül 5})$$

EİT_{ij} j ülkesindeki i malındaki endüstri içi ticareti gösterir ve sıfır ile bir arası değerler alır. Aquinonun bu indeksi ile literatüre sağladığı katkı EİT’in endüstri düzeyinde hesaplanması durumunda ortaya çıkması olası toplanma sapmalarını ön plana çıkarmıştır. Aquino’nun bulduğu endüstri içi ticaret katsayıları Grubel- Lloyd’un katsayılarına göre daha yüksek değerdedir.⁷²

Aquino indeksi dayandığı varsayımlar nedeniyle eleştirilmiştir. İlk eleştiri, mevcut dış ticaret açık ya da fazlalıklarının, denge durumları ile uyumlu olduğu

⁷⁰ Feride Doğaner Gönel, “Intra-Industry Trade Between Turkey and European Union”, **Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi** (Bahçeşehir Üniversitesi), Cilt no:1, Sayı no:3, (Mart 2001), s.26

⁷¹ Aquino, **a.g.e.** s.280

⁷² Ş. Erkök Yılmaz, “Endüstri İçi Ticaret Kavramı Üzerine Bir Deneme”, **Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:1-2, (1997), s.245

varsayımdır. İkincisi, dış ticaretteki dengesizliklerin endüstriler arasında eşit oranlı olarak dağıldığı şeklindeki varsayımdır. Bu nedenlerden dolayı, Aquino indeksinin hesaplamalarda sapmaları ortadan kaldırmadığı, aksine sapmaları daha da uyardığı ve içsel olarak tutarsızlıkları olduğu ileri sürülmüştür.⁷³ Ayrıca EİT hesaplamalarında kullanılan hiçbir indeksin de dış ticaret açıklarına göre uyarlanmasına gerek olmadığı da iddia edilmiştir.⁷⁴

3.3. Marjinal Endüstri İçi Ticaret İndeksi

Daha öncede belirtildiği gibi bir endüstrideki eşanlı ihracat ve ithalat olarak tanımlanan EIT kavramı ilk defa Balassa (1966) tarafından değerlendirilmişse de, literatürde en çok kullanılan Grubel ve Lloyd'un (1975) çalışmaları sonucu ortaya çıkan, j ülkesinde i ürün grubu veya endüstrisi için hesaplanan EIT endeksidir (EIT_{GL}):

$$EIT_{GL} = \frac{\left| (X_{ij} + M_{ij}) - |X_{ij} - M_{ij}| \right|}{(X_{ij} + M_{ij})} \quad (\text{formül 1})$$

Burada X_{ij} ve M_{ij} sırasıyla ele alınan ülkenin j ülkesine i ürün grubu ihracatını ve j ülkesinden i ürün grubu ithalatını göstermektedir. Mutlak değer içerisinde gösterilen $X_{ij}-M_{ij}$, ticaret dengesi işaretinin dikkate alınmadığını, bir başka ifade ile iki ülke arasında varsa ticaret dengesizliğini endeksin göz ardı ettiğini göstermektedir.

Ayrıca Grubel ve Lloyd (GL) endeksinin sadece bir tek yılı ölçüyor olmasından dolayı görece “statik” olmasına karşın dinamik ölçme teknikleri olarak “marjinal endüstri içi ticaret” (MEIT) ölçümleri hesaplanmıştır. MEIT, yıllar arasında EIT'deki değişimleri ölçerek ticaretteki değişimlerin yapısal uyumu ile ilgili biraz daha bilgi

⁷³ David Greenaway, Chris Milner, “On the Measurement of Intra-Industry Trade”, **The Economic Journal**, Vol.93, Issue 372, (1983), s.902

⁷⁴ Stefano Vona, “On the Measurement of Intra-Industry Trade: Some Further Thoughts”, **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.127, (1991), s.687

verir. Konu ile ilgili en yaygın kullanılan ölçümlerden biri, Hamilton-Kniest (HK) endeksidir:⁷⁵

$$HK = \frac{(X_t - X_{t-n})}{(M_t - M_{t-n})}; M_t - M_{t-n} > X_t - X_{t-n} > 0 \quad (\text{formül 2})$$

$$MEIT_{HK} = \frac{(M_t - M_{t-n})}{(X_t - X_{t-n})}; X_t - X_{t-n} > M_t - M_{t-n} > 0 \quad (\text{formül 3})$$

TANIMSIZ; $X_t < X_{t-n}$ veya $M_t < M_{t-n}$

Burada X_t ve X_{t-n} t ve t-n yıllarındaki ihracatı, M_t ve M_{t-n} ise t ve t-n yıllarındaki ithalatı göstermektedir. n, ölçümün yapıldığı dönemin kapsadığı yılların sayısıdır.⁷⁶

Marjinal EİT, yeni ortaya çıkan ticaretin ne kadarlık bir kısmının EİT şeklinde gerçekleştiğini tespit eder. MEİT indeksi, GL indeksinde olduğu gibi ticaretin tamamı EİT şeklinde iken bir, endüstriler arası ticaret şeklinde iken sıfır değeri almaktadır. GL indeksiyle benzer özellikler göstermesi indeksin kullanımını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca ticaret akımları değişimlerine odaklanması nedeniyle, özellikle yapısal değişim ve uyarlanmaların incelenmesinde geniş bir kullanım alanına sahiptir.

İndeksin olumlu özelliklerinin yanında olumsuz yönleri de söz konusudur. İlk olarak, MEİT ithalat ve ihracatın sadece pozitif yönde değişim gösterdiği durumlarda hesaplanabilir. İthalat ve ya ihracattan birisi negatif yönde değişirse MEİT tanımsızdır. Mevcut ticaret politikalarındaki değişimler ticaretin yönünü her iki şekilde de etkileyebilmektedir. Sadece pozitif yönde değişim beklentisi gerçekleşmez. İkinci olumsuzluk, MEİT'in ihracat ve ithalatında meydana gelen reel değişimler yerine nominal değişimleri dikkate almasıdır. Son olumsuzluk olarak da Hamilton-Kniest indeksinin ölçeklendirilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. İndeks değeri oluşan

⁷⁵ Feride D. Gönel, "Tekstil Sektöründe Endüstri İçi Ticaret," *Dış Ticaret Dergisi*, (Nisan, 2001), s.2

⁷⁶ Hamilton, Kniest, "Trade Liberalisation, Structural adjustment and Intra-Industry Trade:A Note", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol.127, (1991)

ticaret içinde EİT'in önemi hakkında fikir vermekle birlikte, bunun başlangıçtaki ticaret hacmi ve yeni ticaretin mutlak miktarı ile ilişkisini kuramamaktadır.⁷⁷

Formül 2'deki HK endeksindeki üçüncü durum üzerinde duran Greenaway ve diğerleri, ihracat ve ya ithalattan birisinin düştüğünde anlamlı istatistiksel gözlemlerin tesadüfi olmayan bir şekilde ihmal edilmiş olacağını dolayısıyla da potansiyel olarak yanlış sonuçlara götüreceğini belirtmektedir.⁷⁸ Buna karşın Greenaway'in önerdiği GHME endeksi:

$$MEIT_{GHME} = [(X + M) - |X - M|]_t - [(X + M) - |X - M|]_{t-1} \quad (\text{formül 4})$$

$$= \Delta[(X + M) - |X - M|] \text{ şeklindedir.} \quad (\text{formül 5})$$

Greenaway, formül 3'deki HK endeksindeki tanımsızlık durumunun bu endekste yer almadığını belirtir. Ancak bu seferde, dönem içersinde ele alınan endüstrinin ihracatı değişmezken, endüstri ticaret fazlası durumundan ticaret dengesine kayıyorsa, GHME ölçümünün, söz konusu durum açıkça endüstriler arası değişmeyi göstermesine ve ithalattaki artış herhangi bir ihracat artışı tarafından karşılanmamasına rağmen, hala pozitif değer almasını açıklayamaz. Buna rağmen, GHME endeksi, oran yerine mutlak değerlerle EIT'i gösterdiğinden dolayı GL ve HK endekslerinden oldukça farklıdır. Bu indeksin kullanımı açısından önemli bir özelliktir. Bu sayede MEİT'in, brüt ticaret hacmi, endüstrinin üretim ve satışları gibi rakamlara göre mukayesesi mümkün olmaktadır ve bu mukayese, yapısal uyum ve uzmanlaşmaların değerlendirilmesi için gereklidir. Diğer indekslere göre kullanımdaki zorluğu, indeks değerinin sıfır ile bir arasında sınırlı olmamasının gösterimde yarattığı zorluktur. İndirgenmiş haliyle ise, GHME endeksi karşılaştırmalarda zorluk ortaya çıkarabilmektedir⁷⁹.

Brühlhart, Grubel ve Lloyd'u temel alarak üç farklı MEİT ölçümü önermiştir. İlki Shelburn (1993) tarafından da önerilmiş olan Brühlhart'ın A indeksidir. aslında

⁷⁷ Greenaway, Hine, Milner, Eliot, "Adjustment and the Measurement of Intra-Industry Trade", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol.130, (1994), s.421-422

⁷⁸ Feride Gönel,a.g.e., (Nisan 2001), s.2

⁷⁹ M.Brühlhart, "Marjinal Intra-Industry Trade. Measurement and Relevance for the Pattern of Industrial Adjustment," *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol.130, (1994), s.605

istatistiksel olarak GL indeksi ile aynı özellikleri göstermektedir. sıfır ile bir arası değer almakta ve aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

$$A_i = \frac{|\Delta X_i| + |\Delta M_i| - |\Delta X_i - \Delta M_i|}{|\Delta X_i| + |\Delta M_i|} \quad (\text{formül 6})$$

Formül 6'da tanımlanan A indeksi de, G-L indeksi gibi aynı seviyedeki endüstriler için toplanabilir. Bu nedenle formül 7'deki ağırlıklandırılmış ortalamaların kullanıldığı indeksten faydalanılabilir.

$$\bar{A}_w = \sum_i^n W_i A_i \quad \text{burada} \quad W_i = \frac{|\Delta X_i| + |\Delta M_i|}{\sum_i^k (|\Delta X_i| + |\Delta M_i|)} \quad (\text{formül 7})$$

Burada \bar{A}_w , $i \dots n$, olarak gösterilen, bir ekonomideki tüm endüstriler ya da bir endüstrideki tüm alt gruplar için ağırlıklandırılmış ortalama MEİT'i göstermektedir.⁸⁰ Brühlhart'ın A indeksinde ölçüm hatalarının en aza indirilebilmesi için MEİT ölçülürken farklı toplanma derecelerine göre ölçümlerin tekrarlanması tavsiye edilmektedir.⁸¹

A indeksi birden çok ülke ile yapılan çalışmalarda uygun sonuçlar vermektedir. Fakat ticaretten sağlanan kazanç ya da zararların ülkeler ya da sektörler arasındaki dağılımı hakkında bilgi içermemesi nedeniyle tek bir ülkeye ilişkin çalışmalarda sınırlı olarak kullanılabilirler. Bu nedenle Brühlhart B indeksini geliştirmiştir. B indeksi formül 8'deki gibi tanımlanmaktadır.

$$B_i = \frac{\Delta X_i - \Delta M_i}{|\Delta X_i| + |\Delta M_i|} \quad \text{burada} \quad |B = 1 - A| \quad (\text{formül 8})$$

⁸⁰ Güzin Erlat, Haluk Erlat, "Measuring Intra-Industry and Marjinal Intra-Industry Trade; The Case for Turkey", **Emerging Markets Finance and Trade**, Vol.39, No.6, (November-December 2003), s.8

⁸¹ J.Oliveras, I.Terra, "Mrginal Intra-Industry Trade Index: The Period and Aggregation Choice", **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.133, (1997) s.178

B_i indeksi -1 ve +1 arası değerler almaktadır. Bu indeks MEİT oranıyla birlikte ülkeye özgü sektörel performanslar hakkında da bilgi vermektedir. Eğer B_i değeri sıfıra yaklaşıyorsa MEİT yükselir. Sıfıra eşit olduğunda marjinal ticaretin tamamen EİT şeklinde olduğu anlaşılır. B_i değeri -1 ya da +1 değerini alıyorsa marjinal ticaretin tamamen endüstriler arası olduğu anlaşılır.⁸²

MEİT'i ölçmek için geliştirilen ve yukarıda açıklanan her iki indekste Endüstri içi ticaret üzerinde odaklanmıştır. Endüstriler arası ticaret ise, toplam ticaret ve EİT arasındaki farkı gösteren bir artık olarak değerlendirilmişlerdir. Menon ve Dixon, bunun tersini iddi ederek, ticaretin liberalleşmesi gibi önemli değişimlerin söz konusu olduğu çalışmalarda odağın EİT yerine endüstriler arası ticarete olması gerektiğini belirtmişlerdir.⁸³

Brülhart'ın üçüncü ve son indeksi de C_i ile ifade edilmekte ve formül 9'da gösterilmektedir.

$$C_i = |\Delta X_i| + |\Delta M_i| - |\Delta X_i - \Delta M_i| \quad (\text{formül 9})$$

Formül 9'dan da görüleceği gibi C_i her zaman pozitifdir.⁸⁴

Bu bilgiler doğrultusunda, Menon ve Dixon endüstriler arası ticareti formül 10'daki gibi göstermişlerdir.

$$\text{Endüstriler Arası Ticaret} = UMCIT = |\Delta X_i - \Delta M_i| \quad (\text{formül 10})$$

Burada UMCIT'nin Brülhart'ın C_i indeksinden en önemli farkı, UMCIT'nin ölçeklendirilmesinin ve toplanmasının mümkün olmasıdır.⁸⁵

⁸² Brülhart, a.g.e. 1994, s.607

⁸³ J.Menon, P.Dixon, "Intra-Industry Versus Inter-Industry Trade: Relevance for Adjustment Costs", *Weltwirtschaftliches Archiv*, Vol.133, (1997), s.164

⁸⁴ Erlat, a.g.e. s.9

⁸⁵ Menon, Dixon, a.g.e. s.166

Son olarak Grubel-Lloyd Tipi MEIT ölçümünden de bahsedilecektir.

$$MEIT_{GL} = 1 - \left[\frac{(|\Delta X - \Delta M|)}{(|\Delta X + \Delta M|)} \right] \quad (\text{formül 11})$$

Buradan yola çıkarak Brülhart, ilgili ürün grubunun performansı (PERF) hakkında da bilgi sahibi olunabileceğini belirtir ve:

$$PERF = \frac{(\Delta X - \Delta M)}{(|\Delta X| + |\Delta M|)} \quad (\text{formül 12})$$

$$|PERF = 1 - MEIT_{GL}| \quad (\text{formül 13})$$

şeklinde tanımlar. Burada hesaplama aralığı -1 ile $+1$ arasındadır ve bu iki uç durumda endüstriler-arası ticaret söz konusudur. Hesaplama ne denli 0 'a yakın bir değer alırsa, ilgili ürün grubunda marjinal ticaret o denli endüstri içi ticaret tarzındadır. Söz konusu sektörel performansı ise, ihracat ve ithalatın birbirleriyle olan ilişkilerindeki değişimler olarak tanımlayan Brülhart, ihracatı, sektörün yurtiçi performansı olumlu, ithalatı ise yurtiçi performansı zayıf olarak değerlendiriyor. Dolayısıyla $PERF > 0$ olduğunda $\Delta X > \Delta M$ olmakta ve $PERF < 0$ olduğunda tersi geçerli olmaktadır.

İster statik, ister dinamik EİT ölçümünü kullanalım, EİT ölçümlerinin karşılaştığı önemli problemlerden biri de endüstrilerin tanımlanması ile ilgilidir. Kategorik toplamlarda kavramsal olarak iki temel problemin varlığından söz edilir. Bunlar, “ürünün yanlış sınıflandırılması” ve “toplama sonucu oluşan sapmalar”dır. İlk durum için, tek bir kriterin olmaması, varolan verilerden seçilecek birine güven duyularak analize geçilmesini gerekli kılar. Öte yandan, endüstrilerin daha üst basamaklarda tanımlanıyor olması EİT ölçümlerinin daha yüksek değerler olarak yanıltıcı sonuçlar elde edilmesi durumunu ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla, hem ticaret verilerine ulaşılabilirlik hem de EİT ölçümündeki yanıltıcı sonuçlardan kaçınılması açısından, en az üç haneli ürün grupları ile hesaplamaların yapılmasıdır.⁸⁶

⁸⁶ Gönel, 2001, a.g.e., s.3

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYENİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN YERİ

1. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNİN GELİŞİMİ

Dünyada ve Türkiye’de ekonomik gelişmeler büyük bir hızla devam etmektedir. Günümüzde artan dünya ticaret hacmi ve gittikçe artan rekabet ile birlikte, şirketlerin pazar paylarını yükseltme çabaları hızla artmaktadır. Bu rekabet ortamına dayanabilmek, uluslararası alanda başarılı olmaya bağlıdır. Bu durumdan en az zararla çıkmayı hedefleyen sanayileşmiş ve yeni sanayileşen ülkeler ekonomik güvenliklerine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Yaşanan globalleşme sürecinde uluslararası ticarete mal, miktar kısıtlaması gibi engellerin azaldığı ve bölgesel entegrasyonların güçlendiği görülmektedir. Ülkelerin konumları gerek küresel bazdaki organizasyonlarda (Dünya Ticaret Örgütü) yer almak ve gerekse bölgesel oluşumlara (Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği) katılmakla sürekli değişmektedir. Bu bağlamda Avrupa ülkeleri arasında Türkiye’nin karşısına çıkan en önemli ekonomik bütünleşme Avrupa Birliği olmuştur.⁸⁷

Dünya sisteminde ortaya çıkan bu büyük değişikliklere bağlı olarak, Türkiye politik ve ekonomik sisteminde önemli değişiklikler yapma gereği duymuş ve çabalarını bu yönde yoğunlaştırarak, 1960’lara kadar geçen süre içerisinde, Avrupa kıtasında veya bu bölgeyi merkez alarak Avrupa’nın bütünleşmesi amacına dönük olarak kurulan

⁸⁷ Süleyman Uyar, “Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi”, *Dış Ticaret Dergisi*, sayı:19, (Ekim 2000), s.2

önemli kuruluşlardan, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya üye olmuştur.⁸⁸ 1995 yılından sonra da AB ile Gümrük Birliğine girmiştir.

Gerek coğrafya ve gerekse de kültürel ve tarihi yakınlığı dolayısıyla, uzunca bir süreden beri Türkiye'nin en önemli ticari ortağı olan AB üyesi ülkeler ile Gümrük Birliği uygulamasına geçildikten sonra, Türkiye'nin dış ticaret seyrinde hangi yönde bir değişimin yaşandığı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Türkiye'nin AB'ye ihracatının toplam ihracatı içerisindeki payının 1998 yılında %50, 2000 yılında %52.3, AB'ye ithalatının toplam ithalatı içerisindeki payının ise 1998 yılında %52, 2000 yılında da %48.8 olduğu görülmektedir. Gümrük Birliği uygulamasının, Türkiye'nin dış ticareti ve dolayısıyla genel ekonomik yapısı üzerindeki etkilerinin ölçülmesi ve gerekli sonuçların çıkarılması ile yukarıda ifade edilen rakamların detaylandırılmasını gerektirmektedir.⁸⁹

Avrupa Birliği, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer teşkil eder. Türkiye dış ticaretinin yarısını AB ile gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin ihracatının yarısının Birliğe yapılmasının gerisinde yatan en büyük etken şüphesiz 1971 yılından beri Avrupa Birliği'nin (bazı mallarda uygulanan miktar kısıtlamaları hariç tutulursa, ki bunlar da 1996 yılında kalkmıştır) Türkiye çıkışlı sanayi mamullerine gümrük vergisi uygulamamasıdır. Dolayısı ile bu tarihten itibaren, özellikle 1980'li yıllarda sanayi atılımı ile birlikte Türkiye'nin ihracatı sürekli birlik yönünde artmıştır. Fakat 1996 yılında yürürlüğe giren 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı Türkiye'nin ihracatında ciddi bir artış meydana getirmemiştir. Özellikle tekstil ve petrol ürünlerindeki kotaların kalkması ile büyük sıçrama bekleyen Türk sanayicileri umduklarını bulamamışlardır. Bu mallarda ciddi bir ihracat artışı gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni yukarıda söylendiği üzere Birliğin çok önceden gümrük vergilerini kaldırmış olduğu gerçeğidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden ithalatı, toplam ithalatı içerisinde oldukça önemli bir paya sahiptir. İncelenen dönem itibariyle Birlikten yapılan ithalat sürekli artış göstermiş ve özellikle 1/95 sayılı ortaklık konseyi kararı ile 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile birlikte bir miktar daha artış gözlenmiştir. Türkiye'nin Birlikten ithalatı 1989 yılındaki %38.3'lük seviyeden 1996 yılında %53.0 seviyelerine

⁸⁸ Münir Nuri Yetkin "Türkiye AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Değerlendirilmesi" **Dış Ticaret Dergisi** (Özel Sayı Ekim 1998), s.3

⁸⁹ DİE, **Sayılarla Türkiye-Avrupa Birliği 1994-2000**, (yayın no:2516, Ankara, Aralık 2001), s.128

yükselmiş, bu yıldan itibaren küçük düşüşler ile birlikte 1998 yılında %52.4 seviyesine ve 2000 yılında da %48.8 seviyesinde gerçekleşmiştir.⁹⁰

Bu kapsamda Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden ithalatında daha çok tekstil sektörü dışındaki otomotiv, dokuma sanayinde kullanılan makine teçhizat, elektrikli makine ve cihazlar, elektrik-elektronik sanayi girdileri, deri, kağıt, demir-çelik ürünleri ve mobilya gibi sektörlerde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Söz konusu sektörlerde yapılan ithalatın daha çok yatırım malı ve girdilerde yoğunlaştığı gözlenmekte, önümüzdeki dönem içinde anılan sektörlerdeki üretim ve ihracat potansiyeline olumlu katkıda bulunması beklenmektedir. Bu durum Gümrük Birliği'nden uzun vadeli ekonomik beklentilerin başında gelen, Türk sanayinin yapısal değişimi ve ihracatta rekabet geleneksel sektörlerin dışına çıkması gibi hedefler açısından olumlu bir gelişmedir

Bu noktada, AB ile Türkiye arasında tesis edilen Gümrük Birliği bir kez daha değerlendirildiğinde, bu entegrasyonun; sadece AB ile Türkiye arasındaki değil, tüm dünya ülkeleri ile ticari ilişkileri belirlemekte olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile, Gümrük Birliği üçüncü ülkeler bakımından Türkiye'nin önünde yeni ufuklar açmıştır. Özellikle AB ile diğer Avrupa ülkeleri arasındaki tercihli ticaret ağının Türkiye tarafından üstlenilmesi, Türkiye'nin Gümrük Birliğinden en önemli kazançları arasında yer almaktadır.⁹¹

Yapılmış olan bu tespitlerden sonra, Tablo:5-6-7-8-9'dan da görülebileceği gibi incelenen dönem boyunca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne toplam ihracat ve ithalatı sürekli artmıştır. 1985 yılında 3.2 milyar \$ olan ihracatı, 1995 yılına doğru büyük bir artış göstererek 11 milyar \$ seviyesine yükselmiş, 1998 yılı sonunda 13.5 milyar \$'a 2001 yılında ise 16 milyar \$ seviyelerine ulaşmıştır. Her ne kadar gümrük birliği sonrası (1995-2001) sadece 7 yıl gibi bir dönem incelense de bir fikir vermesi açısından, şu an için gümrük birliğinin beklendiği gibi ihracat artışına yol açmadığı görülmektedir.

2001 yılı itibariyle Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatında en önemli kalemi, SITC Rev.3 dış ticaret sınıflama sistemine göre, 5.3 milyar \$ ile "8:çeşitli mamul eşyalar" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) oluşturmaktadır. Bunu 4.1 milyar \$ ile "6:başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar"

⁹⁰ DİE, *Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticareti 1989-1998*, (yayın no:2288, Ankara, Ocak 2000), s.23

⁹¹ Yetkin a.g.e. s.5

(deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş, vs.) izlemektedir. 3.9 milyar\$ ile “7:makine ve ulaştırma araçları” ise üçüncü sıraya yerleşmiştir. Daha sonra sırası ile 1.4 milyar \$ ile “0:canlı hayvanlar ve gıda maddeleri”, 399 milyon \$ ile “5:başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri”, 371 milyon \$ ile “2:akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler”, 203 milyon \$ ile “3:madeni yakıtlar,yağlar vb. ilgili maddeler” ve 98 milyon \$ ile “4:hayvansal ve bitkisel sıvı yağlar, katı yağlar ve mumlar” gelmektedir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’nden ithalatı, ihracatına oranla daha hızlı bir gelişme seyri içindedir. 1985 yılında 4.2 milyar \$ seviyesinde olan ithalat değeri, 2001 yılına gelindiğinde yaklaşık 18.2 milyar \$ seviyesine yükselmiştir. İthalatındaki hızlı artış Türkiye-AB dış ticaretinde Türkiye’nin verdiği açığın sürekli artmasına yol açmıştır. 1989 yılında sadece 647 milyon dolar olan açık, zaman içerisinde hızla artarak (1994 ve 2001 hariç) 10-12 milyar \$ seviyelerine kadar yükselmiştir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’nden İthalatında 2001 yılı itibariyle en büyük kalemi 8 milyar \$ ile “7:makine ve ulaştırma araçları” oluşturmaktadır. Asıl ithalat patlaması da bu mallarda meydana gelmiştir. Bu mal grubunda 1995 yılında 7.1 milyar\$ olan ithalat değeri 2000 yılında 13 milyar \$ ve 2001 yılında 8 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılına göre bu sektörü sırasıyla “5:başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” (3.9 milyar \$), “6:başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş, vs.) (3.2 milyar\$) ve “8:çeşitli mamul eşya” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, vs.) (1.5 milyar \$) izlemektedir.

Her ne kadar diğer ekonomik koşulların dikkatle izlenmesi gereği bulunsa da, ilk bakışta gümrük birliğinin tam anlamı ile bir ithalat patlamasına yol açtığı görüşüne varılabilir. Zira, 1995 yılında 16.8 milyar \$ seviyesinde bulunan ithalat değeri 1998 yılı sonunda 24 milyar \$ seviyesine 2000’de 26 milyar \$’a ulaşmıştır. Fakat 2000 yılında yaşanan Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonucu piyasadaki talep daralması nedeniyle bu rakam 2001 yılında 18.2 milyar \$’a gerilemiştir.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne sanayi ürünleri, ihracatı bulunsa da, asıl ihraç kalemlerinin daha çok diğer alanlara kaydığı görülmektedir. İthalatının ise neredeyse tamamına yakını teknoloji ve sanayi ürünleri oluşturmaktadır.⁹²

⁹² DİE, 2000, a.g.e., s.2

Sonuç olarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ortaklık ilişkisinin mevcut durumu dikkate alındığında, AB'nin önümüzdeki dönemde Türkiye'ye yönelik olarak göstereceği kararlılık ve Birlik içinde kaydedilecek gelişmeler Türkiye ile ilişkilerinin geleceği açısından belirleyici olacaktır.

1.1 Birincil Ürünlerde (0-4 Ürün Kodlu)

1.1.1. 1995 Öncesi

Tablo 1'de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ithalat ve ihracatının Gümrük Birliği öncesi ürün gruplarına göre sınıflandırıldığında Birincil ürünler olarak adlandırılan 0-4 kodlu ürünlerin değerleri izlenebilir.

Gümrük Birliği öncesi “0: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri” grubuna bakıldığında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatı ithalatından fazla olduğu görülebilir. Türkiye'nin 1985 yılında ki ihracatı 560 milyon \$, ithalatı 106 milyon \$ iken bu rakam 1994 yılına gelindiğinde ihracatı 1.3 milyar \$, ithalatı 148 milyon \$ olmuştur. Bu süreç içerisinde Türkiye'nin dış ticaretinde 2 katına yakın bir artış olduğu görülebilir.

“1:İçkiler ve Tütün” grubunda da aynı gelişim olduğu gözleniyor. Türkiye'nin 1985 yılında ihracatı 86 milyon \$, ithalatı 5 milyon \$ iken 1994 yılında ihracatı 145 milyon \$'a ithalatı ise 24 milyon \$'a yükselmiştir. Burada ithalatın ihracata göre daha hızlı artış göstermesinin nedenleri olarak dışa açık liberal ekonomiye geçişin etkisinden bahsetmek yanlış olmaz.

“2:Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler” grubuna bakılığında 1985-86 yıllarında Türkiye'nin ihracatının fazla olmasına rağmen 1987 den itibaren ithalatının artmış olduğu görülmektedir. 1985 yılında ihracatı 296 milyon \$, ithalatı 208 milyon \$ iken 1994 yılında ihracatı 308 milyon \$ ithalatı ise 941 milyon \$ düzeyine ulaşmıştır.

Tablo 1. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (0-4 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1985-1994)

Yıllar	A:İthalat		B: İhracat		(S)
	0	1	2	3	4
1985	A:106 622 610 B:560 647 617	A:5 377 645 B:86 784 105	A:208 171 674 B:296 392 878	A:18 498 678 B:248 132 311	A:95 608 803 B:12 639 362
1986	A:82 885 894 B:814 294 377	A:8 833 329 B:68 706 507	A:264 017 906 B:338 646 817	A:31 208 526 B:139 551 733	A:50 247 750 B:16 238 617
1987	A:172 466 930 B:990 121 688	A:11 662 704 B:106 105 108	A:410 783 480 B:304 716 920	A:48 665 569 B:191 108 439	A:69 752 948 B:7 297 852
1988	A:76 210 539 B:901 974 883	A:18 886 866 B:71 928 773	A:353 217 544 B:399 629 776	A:58 776 281 B:252 921 664	A:96 045 480 B:7 175 121
1989	A:232 012 174 B:723 654 135	A:13 616 850 B:141 082 922	A:398 639 722 B:381 576 338	A:103 077 451 B:187 039 986	A:83 652 899 B:8 268 671
1990	A:507 095 347 B:1 062 716 073	A:17 604 820 B:119 184 078	A:460 086 814 B:361 156 756	A:133 125 628 B:207 786 207	A:89 584 310 B:15 903 522
1991	A:152 361 151 B:1 091 315 883	A:30 290 557 B:169 964 644	A:584 846 455 B:362 805 344	A:214 902 588 B:185 741 314	A:67 215 084 B:36 480 486
1992	A:181 041 922 B:1 042 549 906	A:22 718 073 B:84 661 828	A:622 549 747 B:273 652 802	A:107 773 359 B:181 481 230	A:63 092 391 B:25 354 144
1993	A:268 805 503 B:1 151 035 108	A:19 659 217 B:136 365 631	A:1 004 501 192 B:290 063 965	A:165 959 909 B:122 548 870	A:35 856 264 B:11 324 679
1994	A:148 610 972 B:1 370 649 546	A:24 076 904 B:145 233 149	A:941 116 535 B:308 713 311	A:140 809 252 B:176 615 998	A:40 350 985 B:16 949 771

Kaynak: DİE

0:Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri

1:İçkiler ve Tütünler

2:Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler

3:Madeni Yakıtlar, Yağlar vb. ilgili maddeler

4:Hayvansal ve Bitkisel Sıvı Yağlar, Katı Yağlar ve Mumlar

“3: Madeni Yakıtlar, Yağlar vb. ilgili maddeler” grubunda da aynı oranda olmasa da “Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler” kalemindeki gelişim görülmektedir. Rakamlara bakılacak olursa 1990 yılına kadar Türkiye'nin ihracatçı olduğu bu kalemden 1991'den itibaren ithalatçı konuma düşmüştür. Türkiye'nin 1985 yılında ihracatı 248 milyon \$ iken 1994'de 176 milyon \$'a düşerken 1985 yılında ithalatı 18 milyon \$'dan 140 milyon \$'a yükselmiştir.

“4: Hayvansal ve Bitkisel Sıvı Yağlar, Katı Yağlar ve Mumlar” grubunda sürekli olarak ithalatçı konumda olduğu görülüyor. Fakat rakamlar incelendiğinde miktarda bir azalma olduğu göze çarpıyor. 1985'de ihracat 12 milyon \$'dan 1994'de 16 milyon \$'a yükselirken, 1985'de ithalat 95 milyon \$'dan 1994'de 40 milyon \$'a gerilemiştir. Bu düşüş ithalatta daha hızlı olmuştur.

Yapılan çalışmalar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne yapmış olduğu ihracatın gelişme hızının yıllık ortalama %6,28 olduğunu buna karşılık ithalattaki gelişme hızının %5,48 olduğunu göstermektedir. Buna karşılık miktar açısından bakıldığında Avrupa

Birliği'nin Türkiye'ye daha fazla ihracat yaptığı görülmüyor. Bu durum her ne kadar AB gümrükleri indirmiş, Türkiye korumaya devam etmişse de özellikle tarımsal korumaların ve gıda endüstrisinin büyük ölçüde korunmasından ve diğer bir çok endüstride kısıtlamaların olmasına bağlanabilir.

1990-1995 yılları arasında ilişkilerin normal trendin altında seyrettiği söylenebilir. Bununda başlıca sebeplerinden biri hem Türkiye'nin değişik ülkelerle ilişkilerini geliştirmesinden, hem de AB'nin özellikle Doğu Bloğu ülkeleri ile ilişkilerine öncelik vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu dönem için ilişkilerin gelişimi her iki taraf içinde tatminkar görünmemektedir.⁹³

1.1.2. 1995 Sonrası

Türkiye'de, dünya ekonomisiyle bütünleşme yönünde 1980 yılından bu yana önemli gelişmeler yaşanmıştır. Makro ekonomik dengelerle sağlanacak istikrar ile AB üyesi ülkelerde girişimcilere sağlanan imkanların Türk girişimcisine de sağlanması Gümrük Birliği'nin sağlıklı işleyişinde önemli bir rol oynayacaktır. Türkiye 1994 yılına AB ile ilişkileri açısından 8 Kasım 1993 tarihli Ortaklık Konseyinde kabul edilen kapsamlı bir çalışma programı ile başlamıştır. Öncelikle 1994 yılında ithalat rejimi uygulamaya konmuş, 12 yıllık listede indirimlerin gerçekleşme oranı %90, 22 yıllık listede de %80'e ulaşmıştır. Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) uyumda ise, 12 yıllık listedeki mal gruplarında %80, 22 yıllık listede ise %70 noktasına gelinmiştir.

Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile başlangıcı 1960'lara uzanan ortaklık ilişkisinin temel taşlarından biridir. Gümrük Birliği'nin çerçevesi 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile çizilmiş, detayları ise Katma Protokol ile belirlenmiştir. 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı ile 22 yıl süren geçiş dönemi tamamlanmış, taraflar Gümrük Birliği'nin tesis edilmesi için gerekli koşulların oluştuğuna karar vermişler ve böylece 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği tamamlanmıştır. Gümrük Birliği sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, geleneksel tarım ürünleri Gümrük Birliği'nin

⁹³ Vakıfbank Araştırma Dizisi, **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri**, (3. Baskı, 1995), s.67

kapsamı dışında bulunmaktadır. Gümrük Birliği ile Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine uyguladığı tüm gümrük vergileri ve eş etkili vergileri ortadan kaldırmış, uygulamakta olduğu miktar kısıtlamalarına da son vermiştir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünler için ise, birliğin ortalama gümrük tarifesi kabul edilmiştir.

Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi'nin almış olduğu Gümrük Birliği kararı, Türkiye ekonomisinin 1980'li yıllardaki liberalizasyonundan sonra, ekonominin tamamını etkileyen en önemli gelişme olmuştur. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği, Türk ticaret ve rekabet mevzuatı ile politikalarında çeşitli değişikliklere yol açmış Türk ekonomisi için yeni fırsatlar yarattığı gibi çaba gerektiren unsurlarda doğurmuştur.⁹⁴

Tablo 2.'de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ithalat ve ihracatının Gümrük Birliği sonrası ürün gruplarına göre sınıflandırıldığında birincil ürünler olarak adlandırılan 0-4 kodlu ürünleri aldığı değerler izlenebilir.

"0:Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri" ürün grubunda gümrük birliği öncesi ve sonrasında bir değişiklik görülmemektedir. Yine bu ürün grubunda Türkiye ihracatçı konumdadır. Tüm yıllarda ihracatı ithalatının çok üstünde yer alıyor. 2001 yılına bakıldığında bu durum daha net görülebilir. Bu yıl itibariyle ihracatı 1.4 milyar \$ iken ithalatı 222 milyon \$ olarak gerçekleştiği görülmektedir.

"1:İçkiler ve Tütün" ürün grubunda da aynı gelişim görülmektedir. Bu grupta da Türkiye ihracatçı durumdadır. Gümrük birliğinin burada da bir etkisinin olmadığı görülmektedir. *"2:Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler"* ürün grubunda da gümrük birliği öncesinde olduğu gibi gümrük birliği sonrası da bir değişiklik olmamış ve Türkiye bu grup üründe de ithalatçı olma pozisyonunu korumuştur.

"3:Madeni Yakıtlar, Yağlar ve vb. İlgili Maddeler" ürün grubuna bakıldığında yıllara göre değişiklik göze çarpıyor. Türkiye'nin 1991 yılına kadar ihracatçı olduğu bu grupta 1991 sonrası ithalatçı duruma gelmiştir. 1994 ve 1995 yıllarında tekrar ihracatçı olduğu bu üründe gümrük birliği sonrası 1996'dan itibaren tekrar ithalatçı konuma gelmiştir. Son yıla 2001'e bakıldığında ise ihracatının 203 milyon \$'a bununla birlikte ithalatının da 207 milyon \$'a çıktığı görülmektedir. Rakamlardan da görüldüğü gibi bu grupta son yılda ithalat ve ihracat birbirine denk konuma gelmiştir.

⁹⁴ Süleyman Uyar, "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:20, (Ocak 2001), s.2

Tablo 2. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (0-4 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1995-2001)

Yıllar	A:İthalat		B: İhracat		(\$)
	0	1	2	3	
1995	A:637 647 722 B:1 629 237 652	A:20 831 613 B:136 326 227	A:1 402 630 993 B:412 738 458	A:148 304 080 B:193 548 285	A:116 456 175 B:95 023 545
1996	A:613 185 502 B:1 570 087 144	A:26 262 890 B:223 076 571	A:1 546 885 663 B:446 989 023	A:216 137 800 B:176 964 025	A:67 291 707 B:46 985 311
1997	A:358 181 763, B:1 739 962 676	A:35 371 681 B:210 352 753	A:1 444 181 251 B:421 003 587	A:274 299 843 B:110 730 530	A:111 653 135 B:49 097 929
1998	A:312 571 458 B:1 676 012 063	A:39 750 321 B:160 098 300	A:1 012 772 836 B:426 817 827	A:334 241 027 B:99 889 296	A:118 019 193 B:46 035 561
1999	A:339 509 971 B:1 515 216 262	A:23 033 796 B:206 057 415	A:746 034 834 B:421 068 423	A:431 714 287 B:173 970 619	A:109 075 613 B:131 441 283
2000	A:348 469 691 B:1 321 467 085	A:25 129 953 B:169 953 614	A:959 376 826 B:400 119 701	A:637 469 957 B:138 899 696	A:88 204 014 B:16 039 383
2001	A:222 025 492 B:1 441 211 882	A:24 495 804 B:115 105 546	A:773 260 930 B:371 570 684	A:207 114 328 B:203 320 215	A:49 861 676 B:98 102 018

Kaynak: DİE 0:Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri 1:İçkiler ve Tütünler
2:Akaryakıt Hariç Yenilmeyen Hammaddeler 3:Madeni Yakıtlar, Yağlar vb. ilgili maddeler
4:Hayvansal ve Bitkisel Sıvı Yağlar, Katı Yağlar ve Mumlar

“4:Hayvansal ve Bitkisel Sıvı Yağlar, Katı Yağlar ve Mumlar” ürün grubunda da 1999 yılına gelinceye kadar bir değişme görülmemiş ve Türkiye bu grupta ithalatçı konumunu sürdürmüştür. Fakat 1999 yılı rakamlarına bakarsak bu yılda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatında bir sıçrama görülüyor ve 1998'de 46 milyon \$'dan 1999'da 131 milyon \$'a yükseldiği görülüyor. 2000'de ihracatı 16 milyon \$'a düşerken 2001'de 98 milyon \$'a tekrar yükseliyor. Son üç yıldaki keskin iniş çıkışlar oldukça dikkat çekicidir. Bu grupta Türkiye'nin 1999 ve 2001 yıllarında ihracatı ithalatının üstünde değerler almıştır.

1.2. Sınai Ürünlerde (5-9 Ürün Kodlu)

1.2.1. 1995 Öncesi

Aşağıda tablo 3.'de Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki sınai ürünlerin ticaretinin Gümrük Birliği öncesi dönemde gelişimi incelenmiştir.

5:Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” grubunda yer alan ürünlerin 1985-1993 yılları arasındaki ithalat ve ihracatın gelişimine bakılırsa, bu ürünlerin yer

Türkiye ihracatının ve ekonomisinin itici gücünü oluşturmaktadır. İşçilik maliyetleri açısından da tekstil sektörü diğer sektörlerle göre avantajlı konumdadır.

1980'lerin başında ekonominin dışa açılması ile birlikte hızlı bir gelişme gösteren tekstil sektörü, dünya tekstil ticareti içinde %0.3 olan payını bu geçen dönem içinde 11 kat arttırarak 1993'de %3.2 düzeyine çıkarmış ve net tekstil ihracatçısı ülkeler içinde Dünyada 8. Avrupa Birliği'nde ise 2. Sıraya yükselmiştir. Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon sektörünün değer olarak en büyük pazarı Avrupa Birliğidir. Bu ülkeler içindeki en büyük pay 1992 yılında %42'lik bir oranla Almanya'ya ait olup bunu İngiltere ve Fransa izlemektedir.⁹⁵ Türkiye AB'ne en çok örme giyim eşyası ihraç etmektedir. Dokuma giyim eşyasında ise Türkiye'nin Pazar payı oldukça düşüktür.

“7: *Makine ve ulaştırma araçları*” grubu Türkiye'nin net ithalatçı olduğu bir sektördür. 1985'de Türkiye'nin 1.7 milyar \$ olan ithalat değeri 1994'de 4.5 milyar \$'a yükselmiş. 1985'de 275 milyon \$ olan ihracat değeri de 812 milyon \$'a yükselmiştir. Türkiye'de otomotiv sanayinin temelleri 1950'li yılların başında atılmıştır. Oldukça genç bir endüstri olmasına karşın, bu gün Türk otomotiv sanayi ülkenin gıda ve tekstil sektörlerinden sonra üçüncü büyük imalat sanayi dalı haline gelmiştir.

1993 yılında ithalatta hızlı bir artış görülmüştür. 1992'de 4.6 milyar \$ iken 1993'de 6.1 milyar \$'a yükselmiştir. Sektör genelinde ithalatın iç Pazar satışları içindeki payı %17'den %25'e yükselmiştir. İhracata gelince, 1992'de 728 milyon \$ olan değer 590 milyon \$'a düşmüştür. Son yıllarda en büyük Pazar konumunda bulunan OECD Ülkelerindeki ekonomik durgunluk ve iç talepteki canlılık nedeniyle ekonomideki genel ihracat daralmasına paralel olarak, otomotiv sektöründe de ihracatın gerilediği görülmektedir. Sektörün en önemli yapısal sorunları; yüksek maliyet, düşük kalite, yetersiz kapasite ve modası geçmiş dağıtım şebekeleri olmakta devam etmektedir.

Konuya Avrupa ile entegrasyon açısından yaklaşıldığında Türk otomotiv sanayi kendisinin, Avrupa ile Gümrük Birliği olsun ya da olmasın en üst seviyede entegrasyonu temsil ettiğini düşünmektedir. Zira bu gün Türkiye'de üretim yapmakta olan ana sanayi firmalarının hemen hemen tamamı ya Türk-Yabancı ortaklıklar ya da yabancı bir işletmenin lisansına dayalı üretim yapan Türk işletmeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Avrupa otomotiv sanayii dünya rekabetine ne kadar hazırsa, kendilerinin de o kadar hazır olduklarını düşünmektedirler.

⁹⁵ Vakıfbank Araştırma Dizisi, a.g.e.,s.195

“8:Çeşitli mamul eşya” grubuna giren ürünlerde Türkiye net ihracatçı durumundadır. Yine tablo:3’e bakılırsa Türkiye’nin 1985 yılındaki ihracatının 1.1 milyar \$’dan 1994’de 3.4 milyar \$’a yükselmiş olduğu görülebilir. İthalatta da aynı dönemlerde aynı durum söz konusudur. 171 milyon \$’dan 689 milyon \$’a yükselmiştir. Bu gruba giren ürünlere bakıldığında küçük sanayi malları ve el işçiliğinin yoğun olduğu ürünlerden oluştuğu görülebilir. Bu grubun altında optikler, örme giyim eşyaları, mobilya, çanta ve ayakkabılar, metre ve sayaçlar, fotoğraf makine ve malzemeleri, saatler, oyuncaklar, plastik mamul eşyalar vb. ürünler yer almaktadır.

“9:SITC’de hiçbir yerde sınıflandırılmamış eşya ve mamuller” Türkiye bu gruptaki ürünlerde 1988’e gelinceye kadar hiç ihracat yapmamıştır. Çok ufak miktarlarda ithalat söz konusudur. 1994’e gelindiğinde bu grupta Türkiye’nin ihracat miktarı 145 430 \$ ithalatı ise, 167 049 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu grubun içinde yer alan ürünlerde şunlardır; tedavülde olmayan parasal ve parasal tabanlı altınlar.

Tablo 3. Türkiye’nin Avrupa Birliğine Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (5-9 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1985-1994)

Yıllar	A:İthalat		B: İhracat		(\$)
	5	6	7	8	
1985	A:857 695 685 B:70 935 397	A:1 049 697 963 B:759 541 885	A:1 717 035 561 B:275 149 172	A:171 359 347 B:1 088 190 287	A:62 079 B:0
1986	A:961 009 619 B:104 214 454	A:1 083 338 099 B:757 504 448	A:2 168 095 448 B:121 339 398	A:261 074 246 B:1 063 988 417	A:15 460 B:0
1987	A:1 274 726 975 B:144 731 542	A:1 493 489 822 B:1 028 714 112	A:2 256 391 861 B:489 783 451	A:326 213 444 B:1 869 606 469	A:35 125 B:0
1988	A:1 298 410 774 B:217 195 454	A:1 540 232 721 B:1 333 206 692	A:2 487 148 611 B:212 079 814	A:358 869 610 B:1 975 883 290	A:55 978 B:4 350
1989	A:1 251 942 687 B:249 780 680	A:1 309 741 747 B:1 349 229 752	A:2 377 011 222 B:284 638 878	A:285 510 903 B:2 082 513 027	A:66 737 B:18 354
1990	A:1 652 985 327 B:223 564 346	A:1 711 052 926 B:1 679 345 384	A:4 223 207 141 B:475 341 082	A:543 380 356 B:2 747 863 418	A:160 055 B:18 188
1991	A:1 617 263 260 B:189 651 209	A:1 623 972 367 B:1 444 589 570	A:4 245 974 320 B:600 721 128	A:684 733 678 B:2 960 667 336	A:68 041 B:8 175
1992	A:1 816 434 735 B:191 462 107	A:1 865 596 472 B:1 559 561 152	A:4 668 828 891 B:728 025 521	A:700 829 314 B:3 513 708 036	A:106 512 B:10 277
1993	A:2 089 867 399 B:173 389 954	A:2 307 458 015 B:1 344 647 274	A:6 154 567 798 B:590 483 878	A:902 036 038 B:3 467 545 068	A:161 681 B:31 783
1994	A:1 941 979 137 B:236 686 204	A:1 783 611 598 B:1 796 886 652	A:4 568 208 931 B:812 128 428	A:689 827 547 B:3 405 100 709	A:167 049 B:145 430

Kaynak: DİE

5:Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ürünleri

6:Başlıca Sınıflara Ayrılarak İşlenmiş Mallar

7:Makine ve Ulaştırma Araçları

8:Çeşitli Mamul Eşya

9:SITC’da Hiçbir Yerde Sınıflandırılmamış Eşya ve Mamuller

Türkiye AB'ne konfeksiyon, bitkisel tarım ürünleri, deri eşya, ve dokuma, işlenmiş sebze meyve, cam, plastik ve balıkçılık ürünleri ihraç etmektedir. Bu ürünlerin tümü doğal kaynak orijinli, emek yoğun hafif sanayi ürünleridir. Buna karşılık elektriksiz makineler başta olmak üzere elektrikli makinelerde, her türlü taşıt araçlarında, kimya, demir-çelik ve kağıtta net alıcı durumundadır. Bu ürünlerin hemen hepsinde teknoloji yoğun ürünlerdir.

İki ülke arasında ki ticarete konu olan ürünlere bakıldığında, bu ürünlerde emek yoğunluğunun aynı olmasına rağmen rekabet gücü farklılığı olmasının, kullanılan emeğin niteliği ve sektörün teknoloji düzeyi ile yönetim teknolojisinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim sektörün emek yoğunluğu ile ihracat ilişkisi araştırıldığında aralarında bir korelasyon bulunmaması da bu görüşü doğrulamaktadır.

Özetlemek gerekirse, doğal kaynakları işletmeye yönelik sanayi dalları ile teknoloji yoğun sektörlerde emek eğitimi ve yönetim sistemi geliştirilmek ve teknoloji transferi yapılmak koşulu ile rekabet olanaklarının artması beklenebilir.⁹⁶

1.2.2. 1995 Sonrası

Gümrük Birliğine geçilen 1996 yılında Türkiye ithalatının %44'ü, ihracatının ise %53'ü Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleştirilmekteydi. Bu açıdan bakıldığında, Türk dış ticaretinin %50'ye yakın bir bölümünün AB üyesi ülkeler ile yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu gözlem, Türkiye için AB ilişkilerinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye açısından bu anlamda AB pazarına bir bağımlılık söz konusu iken, AB'nin, dış ticaret açısından Türkiye'ye bağımlılığı yoktur. Çünkü AB'nin Türkiye ile yaptığı ticareti, kendi toplam ticaretinin ancak %1'i kadardır. Bu gözlemin birleşmesi, AB pazarının Türkiye için ne kadar önemli olduğunu, buna karşın Türkiye pazarının AB için o kadar önemli olmadığını göstermektedir.⁹⁷

Gümrük Birliği sonrası Türkiye AB arasındaki sınai ürünlerin ticaretindeki gelişmelere bakıldığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

⁹⁶ Aynı, s.70

⁹⁷ Nurettin Cineviz, "Türk Tekstil Sektörünün Dış Gelişimi ve AB'nin Sektöre Etkileri", (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), s.47

“5:Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri”nde 1995 öncesine göre bir değişiklik gözlenmemektedir. 2001’e gelinceye kadar kimya sektöründe Türkiye’nin ithalatının ihracatının çok üzerinde artış gösterdiği Tablo 4’den de izlenebilir. 1995’den 2001’e kadar geçen sürede ithalat 3 katı bir artış göstererek 1.9 milyar \$’dan 3.9 milyar \$’a yükselmiş ihracat ise %50’lik gibi bir artışla 236 milyon \$’dan 399 milyon \$’a yükselmiştir. Rakamlardan da görülebileceği gibi, 1996 yılında yürürlüğe giren 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı Türkiye’nin ihracatında ciddi bir artış meydana getirmemiştir. Bunun nedeni de Birliğin çok önceden gümrük vergilerini kaldırmış olduğu gerçeğidir.

“6:Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” grubunda yer alan ürünlerin ithalat ve ihracat değerlerine göre Gümrük Birliği sonrası döneminde bu sektörlerde Gümrük Birliği öncesine göre Türkiye’nin ihracatında belirgin bir artış dikkati çekmektedir. 1993’de Türkiye’nin ithalatı 2.3 milyar \$, ihracatı ise 1.3 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 1994’de Türkiye’nin ithalat ve ihracat rakamları birbirlerine eşit düzeyde gerçekleşmiş 1995’den 1998’e gelinceye kadar ithalat ihracatın oldukça üzerinde gerçekleşmiştir. Tekrar 1999’da ithalat ve ihracat değerleri eşitlenmiş özellikle 2000 ve 2001’den sonra bu sektörde ihracat fazlası görülmüştür.

1995 yılında Avrupa’ya ürün satan ülkeler arasında tekstilde %7.3’lük payla dördüncü, konfeksiyonda %9.6 ile birinci tedarikçi olan Türkiye her iki sanayiinin yüzdeleri toplamında ise 10.3 pay ile lider durumdadır.

Uruguay Roundu sonucunda alınan kararlar çerçevesinde, dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinde oluşması beklenen serbestleşmenin Türkiye’yi çeşitli yönlerden etkilemesi beklenmekteydi. Çok Elyaflılar Anlaşması(MFA) çerçevesinde ABD, Kanada ve AB ülkeleri Türkiye’ye kota uygulayan gelişmiş ülkelerdir. ABD ve Kanada, Türkiye’ye MFA kapsamında kota uygulamaktadır. Türkiye’nin en büyük pazarı olan AB ise, Katma Protokol nedeniyle Türkiye’ye bu kısıtlamaları MFA kapsamında uygulamaktadır. Bu sebeple, GATT Uruguay Roundu sonucunda dünyada sanayii ticaretinde oluşması beklenen serbestleşmenin Türkiye’ye etkisi ancak, ABD ve Kanada kotalarının kalkması şeklinde olacaktır. Çünkü, AB’nin Türkiye’ye uyguladığı kotalar, 1996 yılı başında gerçekleşen Türkiye–AB arasındaki Gümrük Birliği ile kaldırılmıştır.

⁹⁸ Bu tarihten itibaren sektörde iyileşmeler beklenmiştir. Fakat 1989 Körfez Krizi ve

⁹⁸ Aynı, s.47

dünya ticaretinde Çin ürünlerinin ön plana çıkması gibi nedenlerden dolayı beklenen iyileşme görülmemiştir.

Türkiye’de bugüne kadar yaşanan büyük ekonomik krizler, içerdeki kötü yönetimlere rağmen, aslında büyük ölçüde dış etkenlerden kaynaklanmıştır. 1929’lardaki Dünya Ekonomik Krizi’nden 1973’teki petrol fiyatlarındaki aşırı yükselmeye, hatta 1997’deki Asya ve Rusya krizlerine kadar dünya üzerinde yaşanan olumsuzluklar Türkiye’de de etkisini göstermekte gecikmemiştir.

Türkiye’nin GSMH’nın yüzde 12’sini, istihdamın yüzde 10’unu, ihracatın yüzde 35’ini gerçekleştiren tekstil sektörünün gerilemesi durumunda Türkiye ekonomisinin çok zor durumda kalacağı açıktır. Tek pazara ve tek sektöre endekslenmiş Türk ihracatı, sahip olduğu bu tek sektörü de kaybetme durumuna gelmiştir. Dünyanın önemli tekstil tedarikçileri arasında yer alan Kamboçya, Bangladeş, Pakistan, Nepal gibi ülkelerin ciddi araştırmalar ve acil eylem planları hazırladığı bir ortamda Türkiye’nin global gelişmelere duyarsız kalması beklenemez.

Türkiye’nin önünde önemli avantajlar olarak duran imkanları ve birikimleri doğru değerlendirmek ve söz konusu avantajların geliştirilmesine gayret etmek gerekmektedir. Türkiye’de gelişen marka bilinci ve moda olgusuna hız verilmesi şarttır. Çin ile oluşacak rekabet ortamında sadece maliyet üstünlüğüne dayalı bir rekabet Türkiye’ye fayda yerine zarar getirecektir. Türkiye’nin tekstil alanında yeni ticaret modellerine gereksinimi vardır.⁹⁹

“7: Makine ve ulaştırma araçları” grubu ürünler daha önce ki kısımda da belirtildiği gibi Türkiye’nin net ithalatçı olduğu bir sektördür. Gümrük Birliği sonrası gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamlarına bakılacak olursa, her ikisinde de artışın olduğu fakat ithalattaki artış oranı ihracattaki artış oranının altında gerçekleştiği görülebilir. 1995’de 7.1 milyar \$ olarak gerçekleşen Türkiye’nin ithalatı 2000’de 13.9 milyar \$, 2001’de ise 8.1 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin ihracattaki gelişimine bakılırsa, burada da Gümrük Birliği öncesine göre artış olduğu görülebilir. 1995’de 1.3 milyar \$ olarak gerçekleşen ihracat, 2001’e gelindiğinde 3.9 milyar \$ gibi bir değere ulaşabilmiştir.

Tablo 3. ve 4.’de de görüldüğü gibi, 1989-1993 yılları arasında istikrarlı yükselen talep, 1994 yılındaki krizle bir önceki yıla göre % 40 dolayında azalarak 4.5

⁹⁹ Ali Dölek, “Tekstilde 2005 Tehlikesi”, www.ntvmsnbc.com.tr, 19 kasım 2003

milyar \$ gerilemiştir. 1995 yılından sonra yeniden artışa geçerek 7.1 milyar \$'a yükselmiştir. Aslında Türkiye'de potansiyel bir talebin varlığı bilinmektedir. Ancak istikrarsız ortamlarda bu potansiyel talep, gerçek bir talebe dönüşmemekte ve bu ortamda en önce taşıt araçlarına olan talep ertelenmektedir.

1998 yılının ikinci yarısında da aynı durum yaşanmıştır. Erken seçim tartışmaları içinde G.Doğu Asya krizinin dünyayı hızla saran etkileri karşısında yetersiz ve kararsız kalan siyasi irade, bu krizin Türkiye'de ek boyutlar kazanmasına da neden olmuştur. Hızla artan kamu iç borçlanma ihtiyacı ile aşırı yükselen reel faiz alternatif finansal yatırım olanakları sağlarken, kriz sonucu daralan ekonomi ve bütün bunlara eklenen 1999 depremleri talebi geriletmiştir. Bunların sonucunda ithalat değerleri 1998'de 12.1 milyar \$'dan 1999'da 10.6 milyar \$'a gerilemiştir.

1999 yılının son çeyreğinde oluşan uygun siyasal ortam yanında dış ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmeler, ekonomide olumlu etkilerini göstermiş ve makro ekonomik dengeler istikrar ortamı içinde kurulmaya başlamıştır. 2000 yılında artmış gibi görünen talep aslında, 1998 ve 1999 yıllarında ertelenen alımların bu yıl canlanması ile gelişmiş ve Türkiye'nin ithalat değeri 13.9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Daha sonra 2000 yılının Kasım ayındaki ekonomik kriz ve onu izleyen Şubat 2001 krizi, 2001 yılı ithalat rakamlarında belirgin bir azalmaya neden olarak 8.1 milyar \$'a geriletmiştir.

Türk otomotiv sanayinde Aralık 2000 tarihinden sonra motorlu taşıt araçlarına olan talep ortalama % 70 ve bazı ürünlerde % 80 e ulaşan oranlarda gerilemiştir. Otomotiv sanayi tarafından üretilen araçlar, otomobil ile yolcu ve yük taşıyan ticari araçlar olarak incelendiğinde ekonomik krizin talep üzerindeki etkileri görülmüştür. Ekonomik kriz bireylerde gelirin reel anlamda azalmasına ve daralan ekonomi nedeni ile gelecek ile ilgili beklentilerde güven kaybına yol açmıştır. Bu nedenle bireyler, tüketim ve yatırım harcamalarını kısarak ertelemiş ve geleceğin garantisi için döviz ve altın gibi diğer araçlara yönelmişlerdir. Bu bağlamda önce otomobil talebi büyük bir hızla gerilemiş ve bunu yatırım aracı olan ticari araçlar izlemiştir.

Otomotiv sanayi, özellikle son yıllarda teknoloji olarak çok ileri düzeylere gelmiş ve uluslararası denetimlerde, gelişmiş batı ülkelerinde faaliyet gösteren OEM firmalarına yönelik üretim yapacak düzeye ulaşmıştır. Sektör ihracatının; 2003 yılı

itibariyle %85'inin Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olarak gerçekleşmesi de ulaşılan teknoloji düzeyinin bir göstergesi olmaktadır¹⁰⁰

2003 yılında 562 466 adetlik üretim ile 2000 yılındaki 468 381 adetlik rekorunu kıran Türk otomotiv sanayi, 2004 yılında da bu yükselişini devam ettirecektir. 2004 yılının Ocak-Mart döneminde iç pazar talebindeki ve ihracattaki artış tüm ürünlerdeki üretimin artmasını sağlamıştır.¹⁰¹

Türk otomotiv sektörü hızlı bir gelişme sağlayarak ülkede 3. büyük sektör konumuna gelmiş ve 2003 yılı Türkiye ihracatının %15'ini gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak otomotiv sanayinde uygulanan üretim yöntem ve teknolojileri uluslararası düzeydeki ve ana firmaların kullandıkları yöntem ve teknolojilerle eşdeğerde olduğu söylenebilir. Ayrıca özellikle son yıllarda gelişen Ar-Ge olanak ve kapasitesi de Türkiye'deki otomotiv sanayinin üretim yöntemleri ve ürün teknolojilerini geliştirme çabalarını desteklemektedir.¹⁰²

"8:çeşitli mamul eşya" grubunda GB öncesi ve GB sonrası dönemde Türkiye'nin ithalat ve ihracatı arasında bir değişiklik görülmemiştir. Türkiye bu grup ürünlerde net ihracatçı durumunu korumuştur.

1994'de 689 milyon \$ olarak gerçekleşen ithalat 1995'de 2 katına çıkarak 1.1 milyar \$'a doğru ani bir çıkış yapmış fakat bu hız takip eden yıllarda aynı oranda gerçekleşmemiştir. 2001'e bakıldığında Türkiye'nin bu ürün grubunda ithalatının 1.6 milyar \$ olarak gerçekleştiği görülebilir. Türkiye'nin ihracatına bakıldığında 1995'de 4.5 milyar \$ olarak gerçekleşen değer 2001'de 5.3 milyar \$'a yükseldiği görülebilir. Daha öncede belirtildiği gibi, bu grupta yer alan ürünler, küçük sanayi ve el işçiliğinin yoğun olduğu ürünlerden oluşmaktadır.

"9:SITC'de hiçbir yerde sınıflandırılmamış eşya ve mamuller" Gümrük Birliği öncesi Türkiye'nin ithalat ve ihracat değeri bu gruptaki ürünlerde oldukça değişkenlik göstermiştir.

¹⁰⁰ Erkut Özerman, "2003 Yılı Otomotiv ve Yan Sanayi İhracatımız ve 2004 Yılına İlişkin Beklentiler" **İGEME'den Bakış**, Yıl:8, Sayı:26, (Ocak-Nisan 2004), s.2

¹⁰¹ Pınar Elmas, "Otomotiv Sektörü 2004 Yılında da Yükselişini Sürdürüyor", **İzmir Ticaret Odası Bülten Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü**, (2004) s.19

¹⁰² Özerman, a.g.e. s.4

Aynı durum Gümrük Birliği sonrasında da devam etmiştir. Tablo 4'den de izlenebileceği gibi 1994'te ithalat ihracata eşit gerçekleşmiş, 1995'de ithalat fazlası görülmüştür. Bu yıldan itibaren 2000'e gelinceye kadar Türkiye oldukça farklı miktarda ihracat fazlası vermiştir. 1995'de Türkiye'nin ithalatı 114.217 \$ olarak ihracatı ise 54.303 \$ olarak gerçekleşmiştir. 2000'de Türkiye'nin ithalat değeri 2.531 \$, ihracatı ise 148.697 \$ olarak gerçekleşmiştir.

2001 rakamları oldukça ilginç bir gelişme göstermektedir. Bu yılda Türkiye'nin ihracatı 2 milyon \$ olarak gerçekleşirken ithalatı çok büyük bir artışla 215 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Buradaki değerlerin yarısı İngiltere'den ithalat olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Türkiye'nin Avrupa Birliğine Ürün Bazında İthalat ve İhracatı (5-9 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1995-2001)

Yıllar	A: İthalat		B: İhracat		(\$)	
	5	6	7	8	9	
1995	A:3 237 755 363 B:291 607 580	A:3 047 516 836 B:2 437 966 406	A:7 138 594 182 B:1 302 575 050	A:1 110 732 490 B:4 578 927 612	A:114 217 B:54 303	
1996	A:3 714 919 285 B:245 635 650	A:4 181 145 439 B:2 485 519 326	A:11 104 703 300 B:1 572 336 152	A:1 667 393 672 B:4 781 666 016	A:135 476 B:167 109	
1997	A:4 213 051 379 B:289 530 772	A:4 358 7550596 B:3 010 864 378	A:12 213 262 141 B:1 647 611 738	A:1 860 909 982 B:4 768 539 701	A:23 959 B:94 582	
1998	A:4 191 989 880 B:274 871 065	A:4 063 393 138 B:3 438 395 441	A:12 009 578 506 B:2 222 728 666	A:1 992 273 162 B:5 152 971 180	A:113 389 B:207 302	
1999	A:4 131 335 900 B:310 720 776	A:3 286 639 361 B:3 587 330 207	A:10 666 358 232 B:2 944 501 675	A:1 667 040 523 B:5 057 869 531	A:14 475 B:172 213	
2000	A:4 689 602 629 B:353 628 832	A:3 941 000 537 B:3 809 583 693	A:13 906 875 196 B:3 083 399 321	A:2 014 175 597 B:5 217 143 573	A:2 531 B:148 697	
2001	A:3 967 755 061 B:399 562 038	A:3 219 624 411 B:4 168 677 218	A:8 037 916 216 B:3 940 283 038	A:1 562 404 348 B:5 378 016 585	A:215 951 598 B:2 388 013	

Kaynak: DİE

5:Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ürünleri

6:Başlıca Sınıflara Ayrılarak İşlenmiş Mallar

7:Makine ve Ulaştırma Araçları

8:Çeşitli Mamul Eşya

9:SITC'da Hiçbir Yerde Sınıflandırılmamış Eşya ve Mamuller

2. TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE DIŞ TİCARETİNDE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET’İN PAYI

20. yüzyılın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda dünyada yaşanan değişim; devletleri, şirketleri ve bireyleri hızla etkisi altına alarak, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açmıştır. Dünya hızla değişmektedir. Eski değerler, eğilimler yerini yenilerine bırakmaktadır. Bilgi teknolojilerindeki devrim, ülkeleri birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya ve dünyadaki trendleri yakalamaya zorlamaktadır. Artık ülkeler dışı kapalı bir ekonominin günümüz dünyasında yeri olmadığını anlamışlardır.

Bugün hiçbir ekonomi kendi kendine yeterli olamaz. Kendini global dünyaya açmayan bir ekonomi, değişimin gerisinde kalır ve gelişemez. Bunun bilincine varan ülkeler, ulusal ekonomilerini dünyaya açmaya; mal, emek ve sermaye hareketlerinin sınır tanımadığı dünyada bir yandan uluslararası rekabet yarışında öne geçmeye, diğer yandan rekabet güçlerini arttırmak için ekonomik işbirliğine ve bölgesel birleşmelere ağırlık vermeye başlamışlardır.¹⁰³

Bu gelişim çizgisi içerisinde Türkiye’yi daha ilk kuruluş yıllarından itibaren Avrupa Ekonomik Topluluğuyla ilişki kurmaya iten etkenlerin başında politik nedenler yer almıştır. Bu durum, Türkiye’nin Batı dünyası içerisindeki konumunu koruma ve geliştirme açısından önemli sayılacağı gibi, genç Cumhuriyetin yeniden şekillenen dünya haritasındaki güvenlik arayışının da bir ifadesidir.¹⁰⁴

Türkiye’nin Avrupa Birliği ile dış ticaret ilişkileri tüm dış ticareti içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Toplam ihracat ve ithalatın yarısından fazlası Avrupa Birliği ile yapılmaktadır. Türkiye’nin Avrupa Birliği ülkeleri ile sınır komşusu olması, birçok Avrupa Birliği ülkesinin teknolojik olarak dünyanın önde gelen ülkelerinden olması, dolayısı ile teknoloji transferi için bir merkez durumunda olmaları, Avrupa Birliği ile 1963 yılından beri süregelen ticari ve siyasi anlaşmalarla belirlenmiş özel ilişkileri ve Avrupa ile bütünleşme çabalarının doğal olarak dış ticaretinin de Avrupa yönünde gelişmesine yol açmaktadır.

¹⁰³ Özlem Özkıvrak, Dilek Dileyici, “Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye” **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:20, (Ocak 2001) s.7

¹⁰⁴ Yetkin, a.g.e. s.5

Bu durum hem olumlu hem de olumsuz sonuçları bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle teknolojik ürünlerin ithalatının kolay bir şekilde yapılması açısından olumludur. Ancak dış ticaretinin birkaç noktada yoğunlaşması açısından olumsuzdur. Dış ticaretinin çeşitlenmek yerine belirli sayıda merkezlere yönelmesinin ekonomik bağımlılık yaratacağı ve hatta siyasi olarak kimi olumsuz sonuçlara yol açabileceği açıktır. Avrupa'da ekonomik bir sıkıntı durumunda ilk etkilenecek ülkelerin başında Türkiye'nin geleceği düşünülebilir. Dış ticaret iç ekonomik dengeler ile sıkı bir bağ içerisinde. Buradaki sorunlar iç ekonomik dengeleri dolaysız olarak etkileme gücüne sahiptir.

1995-2001 yılları arasında Gümrük Birliği sürecinin Türkiye'nin ihracatında belirli bir artışa yol açtığı, ancak ihracat artışının ithalat artışının gerisinde kaldığı söylenebilir.

Tablo 5. Türkiye'nin AB ile Toplam Dış Ticareti ve EİT Oranı
(\$)

Yıllar	İTHALAT	İHRACAT	EİT ORANI
1985	4 230 130 045	3 398 412 914	0,89
1986	4 910 726 277	3 424 484 768	0,82
1987	6 064 188 858	5 132 185 581	0,92
1988	6 317 854 404	5 371 999 817	0,92
1989	6 055 272 392	5 407 802 743	0,94
1990	9 328 282 724	6 892 879 054	0,85
1991	9 221 627 501	7 041 945 089	0,87
1992	10 048 971 416	7 600 467 003	0,86
1993	12 948 873 016	7 287 436 210	0,72
1994	10 278 758 910	8 269 109 198	0,89
1995	16 860 583 671	11 078 005 118	0,79
1996	23 138 060 734	11 549 426 327	0,67
1997	24 869 690 730	12 247 788 646	0,66
1998	24 074 702 910	13 498 026 701	0,72
1999	21 400 776 992	14 348 348 404	0,80
2000	26 610 306 931	14 510 383 595	0,70
2001	18 280 409 864	16 118 237 237	0,94

Kaynak:*İthalat ve İhracat verileri DİE'den sağlanmıştır.

**EİT Oranları kendi hesaplamalarımdır

Tablo 5'deki veriler yardımıyla ticari ilişkiler daha kolay anlaşılabilir. Türkiye'nin Birliğe 1995 yılında 11 milyar \$ seviyesinde olan ihracatı 1998 yılı sonunda 13.4 milyar \$ seviyesine, 2001'de ise 16 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. İthalatı da 1995 yılındaki 16.8 milyar \$ düzeyinden 1998 yılı sonundaki 24 milyar \$ düzeyine ulaşmış, daha sonra 2001'de 18.2 milyar \$ seviyesine düşmüştür. Gümrük Birliği'nin

ilk yedi yılında 1995 yılına kıyasla 1998 yılı sonunda toplam ihracat artışı 2.4 milyar \$ seviyesine 2001’de ise 8 milyar \$’a ulaşmışken, 1995’den 1998’e toplam ithalat artışı ise 7.3 milyar \$’a kadar artmış 1998’den 2001 döneminde ise bu artış 2.4 milyar \$ ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye’nin dış ticaret açığı Gümrük Birliği sonrasında 2000 yılına kadar artmaya devam etmiştir. Bu açık 1995 yılında 5.7 milyar \$ seviyesinden, 1998 yılı sonunda 10.5 milyar \$ seviyesine yükselmiştir. Hatta açık 1997 yılı için 12.6 milyar \$ seviyesine kadar yükselmiş daha sonra 2000’de 12.1 milyar \$’a ve 2001’de de bu açık iyice küçülerek 2 milyar \$’a kadar düşmüştür.¹⁰⁵

Tablo 5 EİT açısından değerlendirmeye alındığında daha önce açıklanan ticari gelişimden farklı olmadığı görülecektir. 1995 Gümrük Birliği öncesi birbirine yakın değerler alan EİT oranları görülmektedir. 1985 ve 1994’de 0.89 olan EİT, Gümrük Birliği’ne geçişle birlikte 1995’de ithalattaki hızlı artışa ihracatın aynı oranda artış göstermemesi sonucu EİT’i 0.79’a ve 1996 ve 1997’de incelenen dönemin en düşük seviyesi olan 0.67 düzeyine inmiştir. 1997’den itibaren 2001’e gelinceye kadar ithalat ve ihracatın seyri doğrultusunda 2000’de 0.70 olan EİT oranı 2001’de 0.94’e kadar yükselmiştir. Buradan Türkiye’nin AB ile ticaretinde dış ticaret açığı azaldıkça EİT oranı artmaktadır sonucuna varılabilir.

2.1. Birincil Ürünlerde (0-4 Ürün Kodlu)

2.1.1. 1995 Öncesi

Tablo 6’da Gümrük Birliği (G.B.) öncesi dönemde Türkiye-Avrupa Birliği (AB) dış ticaretinde sektörler itibariyle endüstri içi ticaret oranları gösterilmiştir. Hazırlanan tablo sektörler açısından incelenebilir. Bu durumda sektörlerin yıllar itibariyle gelişimi daha net biçimde sunulabilir. Bu sektörlerden öncelikle “0:Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” sektörü için hesaplanmış olan endüstri içi ticaret oranlarına bakılabilir. Bu sektör Türkiye’nin dış ticaretinde ihracatının ağırlıkta olduğu bir sektördür. Genel

¹⁰⁵ DİE, a.g.e., 2000, s.23

olarak ülkelerin sahip oldukları coğrafi özelliklere bağlı olarak üretebildikleri basit mallardan oluşmaktadır. Bu sebeple Türkiye iklim ve coğrafi koşullar açısından üretimi zengin bir ülkedir.

Canlı hayvan ve gıda sektörü üretim kalitesi olarak iç talebi tamamen karşılayabilecek yapıdadır. Fakat tüketici tercih ve zevkleri için içine girdiğinde ve mal çeşitliliği söz konusu olduğunda ithalat yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu açıklamanın ışığında endüstri içi ticaret oranlarının gelişimine bakılırsa, 1985-1989 yılları arasında oranın 0.20, 0.25'ler civarında olduğu görülebilir. Fakat 1989'da 0.49'a, 1990'da da dönemin en yüksek değeri olan 0.65'lik bir orana ulaşılmıştır. Bunu takip eden yıllarda yine oran eski seviyesine dönmüş ve 1994'de 0.20 olarak gerçekleşmiştir. Canlı hayvan ve gıda sektörü dışında diğer sektörlerde de EİT oranlarının analiz edilmesi yararlı olacaktır.

"1:İçkiler ve tütünler" sektörü Türkiye'nin ihracatının ithalatının çok üzerinde olduğu bir sektördür. Türkiye'nin oldukça zengin ve çeşitliliğe sahip Karadeniz tütünleri dünyada kabul görmüştür. İçkide de aynı durum söz konusudur. Özellikle tüm dünyada kabul gören Türk rakısı tüm dünya ülkelerince talep edilmektedir. Bu nedenlerden dolayı bu sektörde EİT oranı 0.50'nin üzerine çıkamamıştır. En yüksek seviyeye 1989 yılında 0.49 ile ulaşmıştır. Fakat 1994 yılında tekrar 0.28'lere inmiştir.

"2:Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler" sektörü ülkelerin sahip oldukları üretim faktörlerine bağlı olarak ihracat ve ithalat yaptıkları sektörlerdir. Yıllar itibariyle sektörün dış ticaretine bakıldığında 1985-1992 arasında ithalatın ihracata yakın miktarlarda gerçekleştiğini bu yüzden de EİT oranlarının 0.85, 0.90 hatta 1988 ve 1989'da 0.98'e ulaştığı tablo 6'dan izlenebilir. Zamanla gümrük birliğine yaklaşıldıkça 1992'den sonra ithalatta 2 kat artışlara karşılık ihracatta ufak miktarlarda azalma görülmüş bunun sonucu olarak da endüstri içi ticaret oranı 1993'de 0.25'e kadar düşmüş 1994'de 0.50 seviyesine tekrar çıkmıştır.

**Tablo 6. Türkiye-AB Dış Ticaretinde EİT Oranı (0-4 Ürün Kodlu)
(SITC Rev.3) (1985-1994)**

Yıl	Ürün Kodu	İhracat	İthalat	EİT Oranı
1985	0	560 647 617	106 622 610	0,32
	1	86 784 105	5 377 645	0,12
	2	296 392 778	208 171 674	0,83
	3	248 132 311	18 498 678	0,14
	4	12 639 362	95 608 803	0,23
1986	0	814 294 377	82 885 894	0,19
	1	68 706 507	8 833 329	0,23
	2	338 646 817	264 017 906	0,88
	3	139 551 733	31 208 526	0,37
	4	16 238 617	50 247 750	0,49
1987	0	990 121 688	172 466 930	0,30
	1	106 105 108	11 662 704	0,20
	2	304 716 920	410 783 480	0,85
	3	191 108 439	48 665 569	0,41
	4	7 297 852	69 752 948	0,19
1988	0	901 974 883	76 210 539	0,16
	1	71 928 773	18 886 866	0,42
	2	399 629 776	383 217 544	0,98
	3	252 921 664	58 776 281	0,38
	4	7 175 121	96 045 480	0,14
1989	0	723 654 135	232 012 174	0,49
	1	141 082 922	13 616 850	0,18
	2	381 576 338	398 639 722	0,98
	3	187 039 986	103 077 451	0,71
	4	8 268 671	83 652 899	0,18

				(\$)
1990	0	1 062 716 073	507 095 347	0,65
	1	119 184 078	17 604 820	0,26
	2	361 156 756	460 086 814	0,88
	3	207 786 207	133 125 628	0,78
	4	15 903 522	89 584 310	0,30
1991	0	1 091 315 883	152 361 151	0,25
	1	169 964 644	30 290 557	0,30
	2	362 805 344	584 846 455	0,77
	3	185 741 314	214 902 588	0,93
	4	36 480 486	67 215 084	0,70
1992	0	1 042 549 906	181 041 922	0,30
	1	84 661 828	22 718 073	0,42
	2	273 652 802	622 549 747	0,61
	3	181 481 230	107 773 359	0,75
	4	25 354 144	63 092 391	0,57
1993	0	1 151 035 108	268 805 503	0,38
	1	136 365 631	19 659 217	0,25
	2	290 063 965	1 004 501 192	0,45
	3	122 548 870	165 959 909	0,85
	4	11 324 679	35 856 264	0,48
1994	0	1 370 649 546	148 610 972	0,20
	1	145 233 149	24 076 904	0,28
	2	308 713 311	941 116 535	0,49
	3	176 615 998	140 809 252	0,89
	4	16 949 771	40 350 985	0,59

Kaynak: İthalat ve İhracat Verileri DİE'den Sağlanmıştır.
EİT Oranları Kendi Hesaplamalarımdır.

“3:Madeni yakıtlar, yağlar vb. ilgili maddeler” sektörü bir önceki sektörde de olduğu gibi üretimleri ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerine bağlıdır. Bu sebeple bir önceki sektörde de olduğu gibi bu malların ticareti faktör donatımı teorisi ile açıklanabilmektedir. Dönemsel olarak incelendiğinde, 1985-1994 gümrük birliği öncesi dönemde 1991 yılına gelinceye kadar sektörün endüstri içi ticaret oranı ortalama 0.35 civarında gerçekleşmiştir. Burada ihracatın ithalatın üstünde gerçekleştiği dikkati çekmektedir. Özellikle bu yıllarda katı yakıtların ihracatı yoğun gerçekleşmiştir. 1991 yılından sonra doğal gaz, havagazı gibi ham petrol gibi bazı ürünlerin Türkiye’de bulunmaması ve ithal etmek zorunda kalmasıyla ihracat ve ithalat rakamları birbirine yaklaşmış ve endüstri içi ticaret oranı 1991’de 0.93 olarak gerçekleşmiştir. 1994 sonuna kadar da ithalat ve ihracat değerleri birbirini dengeler şekilde bir seyir izlemiş ve endüstri içi ticaret oranı ortalama 0.85’ler civarında gerçekleşmiştir.

Genelde basit fazla işlenmiş mallardan oluşan “4:Hayvansal ve bitkisel sıvıyağlar, katı yağlar ve mumlar” sektöründe tablo:6’dan da izlenebileceği gibi, ithalat ihracattın çok üzerinde değerler almaktadır. Bu üstünlük gümrük birliğine gelinceye kadar devam etmiştir. 1985’de 0.24 olan oran 1994’de ancak 0.59’lara ulaşabilmiştir.

2.1.2. 1995 Sonrası

Tablo 7’den de görüleceği gibi, “0:Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” sektörü Türkiye’nin genelinde de etkili olan Gümrük Birliği sonrası bir ithalat patlaması yaşamış, ihracatı ise normal artış oranında artma göstermiştir. Bu yüzden 1995 ve 1996’da EİT 0.56, olarak gerçekleşmiştir. Fakat daha sonra bu oran yine azalarak %30’lar düzeyine inmiştir. 2001’de 0.30 olarak gerçekleşmiştir. Buradan da çıkan sonuçlara göre Türkiye’nin bu sektörde üretiminin üst düzeyde olduğu ve ithalatının en az düzeyde olduğu söylenebilir.

“1:İçkiler ve tütünler” sektöründe GB sonrası ithalat ve ihracat değerlerinin seyrinde büyük farklılıklar görünmemiştir. İthalat ve ihracat değerlerinin birbirlerine yaklaşmasının bir sonucu olarak 1995’de 0.27 olarak gerçekleşen endüstri içi ticaret oranı 1998’de 0.40 düzeyine ulaşmıştır. 2001 yılına gelindiğinde ise, tekrar ithalattaki düşme ve ihracattaki artış nedeniyle EİT oranı 2000’de 0.26’ya 2001’de ise 0.35’e düşmüştür.

“2:Akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler” sektörü de GB sonrası ithalat patlaması yaşayan sektörlerden birisi olmuştur. Bu yüzden, sektördeki endüstri içi ticaret oranlarının 1995-2001 yılları arasında ortalama 0.50, 0.55 civarında gerçekleştiği görülmektedir.

“3:Madeni yakıtlar, yağlar vb. ilgili maddeler” sektörü GB sonrasında diğer sektörlerde de görüldüğü gibi belirgin bir ithalat artışı ile karşılaşmıştır. 1997 ve 2000 arasında ithalatın ihracat karşısında fazla artış göstermesi sonucu endüstri içi ticaret oranlarında önceki döneme göre oldukça fazla düşüş görülmüştür. 1997-2000 arasında endüstri içi ticaret oranı ortalama 0.50 civarında gerçekleşmiştir. 2000’de 0.36 olan endüstri içi ticaret oranı 2001’de ithalattaki büyük oranlı düşüşünde etkisiyle ihracata

yakın bir değer almış ve bu bağlamda endüstri içi ticaret oranı 0.99 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Türkiye-AB Dış Ticaretinde EİT Oranı (0-4 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1995-2001)

Yıl	Ürün Kodu	İhracat	İthalat	EİT Oranı
1995	0	1 629 237 652	637 647 722	0,56
	1	136 326 227	20 831 613	0,27
	2	412 738 458	1 402 630 993	0,46
	3	193 548 285	148 304 080	0,87
	4	95 023 545	116 456 175	0,90
1996	0	1 570 087 144	613 185 502	0,56
	1	223 076 571	26 262 890	0,21
	2	446 989 023	1 546 885 663	0,45
	3	176 964 025	216 137 800	0,90
	4	46 985 311	67 291 707	0,82
1997	0	1 739 962 676	358 181 763	0,34
	1	210 352 753	35 371 681	0,29
	2	421 003 587	1 444 181 251	0,45
	3	110 730 530	274 299 843	0,58
	4	49 097 929	111 653 135	0,61
1998	0	1 676 012 063	312 571 458	0,31
	1	160 098 300	39 750 321	0,40
	2	426 817 827	1 012 772 836	0,59
	3	99 889 296	334 241 027	0,46

		(\$)		
	4	46 035 561	118 019 193	0,56
1999	0	1 515 216 262	339 509 971	0,37
	1	206 057 415	23 033 796	0,20
	2	421 068 423	746 034 834	0,72
	3	173 970 619	431 714 287	0,57
	4	131 441 283	109 075 613	0,91
2000	0	1 321 467 085	348 469 691	0,42
	1	169 953 614	25 129 953	0,26
	2	400 119 701	959 376 826	0,59
	3	138 899 696	637 469 957	0,36
	4	16 039 383	88 204 014	0,31
2001	0	1 441 211 882	222 025 492	0,27
	1	115 105 546	24 495 804	0,35
	2	371 570 684	773 260 930	0,65
	3	203 320 215	207 114 328	0,99
	4	98 102 018	49 861 676	0,67

Kaynak:*İthalat ve İhracat verileri DİE'den sağlanmıştır.

**EİT Oranları kendi hesaplamalarımdır.

“4:Hayvansal ve bitkisel sıvıyağlar, katı yağlar ve mumlar” sektörü GB öncesi ithalat ağırlıklı ve buna bağlı olarak endüstri içi ticaret oranı düşük sektörlerden birisi olmuştur. Fakat 1995 ve sonrasında gümrük birliğiyle beraber 1995’de endüstri içi ticaret oranı 0.90 olarak gerçekleşmiş ve bunu takip eden yıllarda hemen hemen ithalat ihracata yakın değerler almıştır. Hatta 1999 ve 2001’de Türkiye’nin bu sektörde ihracatı, ithalatını geçmiş ve endüstri içi ticaret oranları 1999’da 0.91 ve 2001’de 0.67 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum sektör açısından sevindirici bir durumdur. Endüstri içi ticareti ortaya çıkaran faktörler analiz edilirken üzerinde durulduğu gibi, endüstri içi ticaret basit mallardan ziyade işlenmiş mallarda ortaya çıkmaktadır.

2.2. Sınai Ürünlerde (5-9 Ürün Kodlu)

2.2.1. 1995 Öncesi

“5:Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” sektörü daha önceki bölümde de detaylı olarak anlatıldığı gibi, Türkiye bu sektörde ithalatçı konumdadır. Türkiye’nin 1985’de 0.15, 1994’de 0.22 olan endüstri içi ticaret oranlarına göre Türkiye’nin AB karşısında rekabet gücünün oldukça zayıf olduğu söylenebilir. Burada sektörde AR-GE’nin yeterli önem görmemesi ve AB’nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olması EİT oranını azaltan etkenlerdir.

“6:Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” sektöründe yer alan mallar içinde, Türkiye’nin geleneksel ihracat malları olan tekstil ürünleri de (konfeksiyon hariç) yer almaktadır. Emek yoğun üretim teknikleri kullanarak ve hammaddesi yurtiçinden temin edilen bu ürünlerde, Türkiye’nin faktör donanımına bağlı olarak karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunduğu ve bu sebeple en önemli ihracat kalemleri arasında bulunduğu oldukça sık olarak tekrarlanan bir değerlendirmedir. Ancak yapılan hesaplamalarında yer aldığı tablo 8’in de gösterdiği gibi, tekstil ürünlerinde EİT oranları ortalama 0.85, 0.90 civarındadır. Bu rakamlar şu anlama gelmektedir. Türkiye ihraç ettiği tekstil ürünlerinin yaklaşık 0.90’ı değerinde tekstil ürününü ithal etmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin net olarak tekstil ürünleri ihracatçısı olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmak yanlış olacaktır. Dünya ekonomisinde yaşanan değişimlerin ve buna bağlı olarak değişen talep yapılarının Türkiye’nin dış ticaretinde de önemli dönüşümlere yol açtığı görülmektedir.

“7:makine ve ulaştırma araçları” sektörü imalat sanayi içinde yer alan sektörlerden biridir. Diğerlerinde olduğu gibi bu sektörde de Türkiye ithalatçı durumdadır. Türkiye’nin ithalat ve ihracat rakamları arasında fark 1985’de 3 milyon \$ iken 1994 yılında fark 5.5 milyar \$’a kadar yükselmektedir. Bu yüzden EİT oranlarında 1985 yılında 0.28, 1993 yılında 0.18 olarak hesaplanmıştır.

“8:Çeşitli mamul eşya” sektörü için hesaplanan EİT oranları oldukça düşük seviyededir. Türkiye bu sektörde ihracatçı olma özelliğini korumuştur. 1985’den 1993’e ihracatta yaklaşık 2 milyar \$’lık ithalatta ise yaklaşık 700 milyon \$’lık bir artış

yaşanmıştır. Bu grupta yer alan ürünlere bakıldığında küçük sanayi malları ve el işçiliğinin yoğun olduğu ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Belirtilen tarihler arasında EİT oranı ortalama olarak 0.30 civarında gerçekleşmiştir.

Tablo 8. Türkiye-AB Dış Ticaretinde EİT Oranı (5-9 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1985-1994) (\$)

Yıl	Ürün Kodu	İhracat	İthalat	EİT Oranı
1985	5	70 935 397	857 695 685	0,15
	6	759 541 885	1 049 697 963	0,84
	7	275 149 172	1 717 035 561	0,28
	8	1 088 190 287	171 259 347	0,27
	9	0	62 079	0,00
1986	5	104 214 454	961 009 619	0,20
	6	757 504 448	1 083 338 099	0,82
	7	121 339 398	2 168 095 448	0,11
	8	1 063 988 417	261 074 246	0,39
	9	0	15 460	0,00
1987	5	144 731 542	1 274 726 975	0,20
	6	1 028 714 112	1 493 489 822	0,82
	7	489 783 451	2 256 391 861	0,36
	8	1 869 606 469	326 213 444	0,30
	9	0	35 125	0,00
1988	5	217 195 454	1 298 410 774	0,29
	6	1 333 206 692	1 540 232 721	0,93
	7	212 079 814	2 487 148 611	0,16
	8	1 975 883	358 869 610	0,31
	9	4 350	55 978	0,14
1989	5	249 780 680	1 251 942 687	0,33
	6	1 349 229 752	1 309 741 747	0,99
	7	284 638 878	2 377 011 222	0,21
	8	2 082 513 027	285 510 903	0,24
	9	18 354	66 737	0,43
1990	5	223 564 346	1 652 985 327	0,24

	6	1 679 345 384	1 711 052 926	0,99
	7	475 341 082	4 223 207 141	0,20
	8	2 747 863 418	543 380 356	0,33
	9	18 188	160 055	0,20
1991	5	189 651 209	1 617 263 260	0,21
	6	1 444 589 570	1 623 972 367	0,94
	7	600 721 128	4 245 974 320	0,25
	8	2 960 667 336	684 733 678	0,38
	9	8 175	68 041	0,22
1992	5	191 462 107	1 816 434 735	0,19
	6	1 559 561 152	1 865 596 472	0,91
	7	728 025 521	4 668 828 891	0,27
	8	3 513 708 036	700 829 314	0,33
	9	10 277	106 512	0,18
1993	5	173 389 954	2 089 867 399	0,15
	6	1 344 647 274	2 307 458 015	0,74
	7	590 483 878	6 154 567 798	0,18
	8	3 467 545 068	902 036 038	0,41
	9	31 783	161 681	0,33
1994	5	236 686 204	1 941 979 137	0,22
	6	1 796 886 652	1 783 611 598	0,99
	7	812 128 428	4 568 208 931	0,30
	8	3 405 100 709	689 827 547	0,34
	9	145 430	167 049	0,93

Kaynak:*İthalat ve İhracat verileri DİE'den sağlanmıştır.

**EİT Oranları kendi hesaplamalarımdır.

“9:SITC’de hiçbir yerde sınıflandırılmamış eşya ve mamuller” grubunda yer alan ürünlerde Türkiye’nin 1988’e kadar hiç ihracatı olmamıştır. Buna karşın ithalatı da oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. 1994’e doğru gelindiğinde ithalat ve ihracat değerleri birbirine yakın değerler almış ve 1993’de EİT oranı 0.33 olarak gerçekleşmiştir. Gümrük oranları ve koruyucu önlemler nedeniyle Türkiye bu alanda ihracat yapamamaktadır.

2.2.2. 1995 Sonrası

“5:Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” sektöründe GB sonrası beklenen ihracat artışı sağlanamamıştır. 1994 yılında 0.22 olan EİT oranı 1995 yılında 0.17’ye ve takip eden yıllarda daha da azalarak 0.12’lere kadar gerilemiştir. Bu sektörde GB Türkiye’nin EİT oranlarının da değişikliğe neden olmuştur

“6:Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” sektörü GB öncesi değerlendirmesinde de ifade edildiği gibi EİT oranı oldukça yüksek bir sektördür. Bu durum GB sonrası dönemde de aynı şekilde devam etmiştir. Özellikle 1994 yılında sadece 13 milyon \$’lık bir farkla ihracat ithalatın önüne geçmiştir. Aynı yıl EİT oranı 0.996 olarak gerçekleşmiştir. Bunu takip eden yıllarda ithalat daha fazla olmak üzere aradaki fark 1 milyar \$’ı ve hatta 1996 yılında 2 milyar \$’ı bulmuştur. Bu durumda da EİT oranı 1996yılında 0.75’e daha sonra 1997 yılında da 0.82’ye kadar gerilemiştir. 2001 yılında bu oran 0.87 civarında değer almıştır. 2001 yılında Türkiye’nin bu sektördeki ihracatı ithalatının 1 milyar\$ üzerinde bir seviyeye ulaşmıştır. Umarız Türkiye bu tip lokomotif sektörlerde daima ihracat fazlası değerlere ulaşır.

“7:Makine ve ulaştırma araçları” sektöründeki ithalatçı ağırlıklı durum 1994 yılından itibaren ithalatta azalma ihracatta artma şeklinde etkisini göstermiştir. 1994 yılında ihracat bir önceki yıla göre 300 milyon \$ artarken, ithalat 2 milyar \$ azalmıştır. Bu durumda EİT oranı 0.30’lara yükselmiştir. Fakat takip eden yıllarda 1999 yılına gelinceye kadar ithalatın artış oranı ihracatın artış oranının çok üzerinde olmuştur. Bu yüzden EİT oranı tekrar GB öncesi dönemde olduğu gibi 0.20’lere gerilemiştir. 1999-2001 döneminde aradaki fark ithalattaki azalmanın ihracattaki artışın etkisiyle azalmış ve EİT oranı 2001 yılında 0.66 olarak hesaplanmıştır.

“8:Çeşitli mamul eşya” sektöründe ithalattaki artış oranı ihracattaki artış oranından daha fazla gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak ithalat değeri ihracat değerine yaklaşmış ve EİT oranı GB öncesi 0.30 olan değerini GB sonrası 0.50, 0.55’ler seviyesine yükseltmiştir. GB sonrası indirilen gümrük vergileri sonucu iç piyasada tüketiciler geniş bir ürün yelpazesine sahip olmuşlardır. Türkiye hem bu grupta ihracatını artırmış hem de ithalat yoluyla iç piyasaya çeşitlilik sunmuştur.

Tablo 9. Türkiye-AB Dış Ticaretinde EİT Oranı (5-9 Ürün Kodlu) (SITC, Rev.3) (1995-2001) (\$)

Yıl	Ürün Kodu	İhracat	İthalat	EİT Oranı
1995	5	291 607 580	237 755 363	0.90
	6	2 437 966 406	3 047 516 836	0.89
	7	1 302 575 050	7 138 594 182	0.31
	8	4 578 927 612	1 110 732 490	0.39
	9	54 303	114 217	0.64
1996	5	245 635 650	3 714 919 285	0.12
	6	2 485 519 326	4 181 145 439	0.75
	7	1 572 336 152	11 104 703 300	0.25
	8	4 781 666 016	1 667 393 672	0.52
	9	167 109	135 476	0.90
1997	5	289 530 772	4 213 051 379	0.13
	6	3 010 864 378	4 358 755 596	0.82
	7	1 647 611 738	12 213 262 141	0.24
	8	4 768 539 701	1 860 909 982	0.56
	9	94 582	23 959	0.40
1998	5	274 871 065	4 191 989 880	0.12
	6	3 438 395 441	4 063 393 138	0.92
	7	2 222 728 666	12 009 578 506	0.31
	8	5 152 971 180	1 992 273 162	0.56
	9	207 302	113 389	0.71
1999	5	310 720 776	4 131 355 900	0.14
	6	3 587 330 207	3 286 639 361	0.96
	7	2 944 501 675	10 666 358 232	0.43
	8	5 057 869 531	1 667 040 523	0.50
	9	172 213	14 475	0.16
2000	5	353 628 832	4 689 602 629	0.14
	6	3 809 583 693	3 941 000 537	0.98
	7	3 083 399 321	13 906 875 196	0.36
	8	5 217 143 573	2 014 175 597	0.56
	9	148 697	2 531	0.03
2001	5	399 562 038	3 967 755 061	0.18
	6	4 168 677 218	3 219 624 411	0.87
	7	3 940 283 038	8 037 916 216	0.66
	8	5 378 016 585	1 562 404 348	0.45
	9	2 388 013	215 951 598	0.02

Kaynak: *İthalat ve İhracat verileri DİE'den sağlanmıştır.

**EİT Oranları kendi hesaplamalarımdır.

“9:SITC’da hiçbir yerde sınıflandırılmamış eşya ve mamuller” grubunda yer alan ürünlerde GB sonrası ihracatta büyük bir artış görülmüştür. Bu artış 1993 yılında 31.783\$’dan 1994 yılında 145.430 \$’a olmuştur. Buna karşın ithalat değeri 161.681 \$’dan 167.049 \$’a gerilemiştir. Bunun sonucu olarak da EİT oranı 0.93 dolayında hesaplanmıştır. 1998 yılına gelinceye kadar ithalat ve ihracat artış oranları ihracatın bir miktar daha fazla artmasına rağmen birbirlerine yakın değerler almışlar ve EİT oranı 1998 yılında 0.71 olarak gerçekleşmiştir. 1999, 2000 ve 2001 yıllarına bakıldığında Türkiye’nin bu alanda tamamen ihracat üstünlüğünü ele geçirdiğini görüyoruz. Bu yıllarda ithalat ve ihracat arasındaki fark 2001 itibariyle 213 milyon \$ seviyesine ulaşmış ve artış EİT oranı 0.02 gibi bir değer almıştır. Bu alanda gümrük birliğine geçiş Türkiye’nin ihracatını teşvik etmiştir.

3. TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ VE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET PAYLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Almanya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi ticaretin Payı

Almanya dünyanın en büyük ekonomilerinden birisidir. Dış ticarete ise sahip olduğu pay açısından ABD'den sonra ikinci sıraya oturmaktadır. Sanayi ve teknoloji devi olan bu ülke Avrupa Birliği'nin en büyük ekonomik ve siyasi gücüdür. 1990 yılında eski Doğu Almanya ile birleştikten kısa bir süre daha da güçlenmiştir.

Almanya'nın incelenen dönem boyunca ihracatı ve ithalatı sürekli artmıştır. İthal ettiğinden fazla ihraç ettiği için sürekli ve önemli miktarlarda dış ticaret fazlası vermektedir. Almanya'nın 1989 yılındaki ihracatı 341.2 milyar \$'dan zaman içinde artarak (1993 hariç) 1998 yılı sonunda 540.6 milyar \$ gibi oldukça büyük bir rakama ulaşmıştır. İthalatı da benzer bir çizgi izlemiş ve 1989 yılında 269.7 milyar \$'dan 1998 yılı sonunda 467.3 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır.¹⁰⁶

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihracatında en yüksek paya Almanya sahiptir. Bu pay her zaman %20'ler seviyesinde olmuştur. Almanya'yı sırası ile 1996 yılına kadar İtalya, Fransa ve İngiltere izlemektedir. Ancak bu üç ülkeye, ihracatımız Almanya'ya ihracatımızın 2/3'üne bile ulaşmamaktadır. 2000 yılına gelindiğinde bu sıralama şu şekilde değişmiştir: Almanya (%18.8), İngiltere (%7.4), İtalya (%6.4), Fransa (%6.0). Türkiye'nin birlik içerisinde Almanya'ya ihracatının yüksek oluşunun çok çeşitli sebebi olsa da, bu ülkede yaşayan 2.5 milyon Türk vatandaşının etkisinin de büyük olduğu açıktır. Bununla birlikte Türkiye-Almanya ilişkilerinin tarihsel yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'nin birlikten ithalatı içerisinde en büyük paya yine Almanya sahiptir. 1994 yılında gerçekleşen ithalat değerlerine göre %15.7 ile Almanya birinci, %8.7 ile İtalya ikinci, %6.3 ile Fransa üçüncü ve %5.0 ile İngiltere dördüncü sırada yer almaktadır. Bu sıralama 2000 yılına kadar geçen zamanda değişiklik yaşamamış ve

¹⁰⁶ DİE, a.g.e., 2000, s.51

sıralama küçük oran değişiklikleriyle şu şekilde sıralanmıştır. Almanya (%13.2), İtalya (%8.0), Fransa (%6.5) ve İngiltere (%5.0).¹⁰⁷

İncelenen dönem itibariyle Türkiye'nin Almanya'ya hem ithalatı hem de ihracatı artmıştır. Türkiye'nin 1985 yılında 538.8 milyon \$ olan ihracatı, 1989 yılında hızlı bir artışla 2.1 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Bu hızlı artış gümrük birliğine gelinceye kadar devam etmiş ve 1995 yılında 5 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. Gümrük birliği sonrasında Türkiye'nin ihracatında pek fazla bir değişiklik görülmemiş ve 2001 yılında 5.36 milyar \$ seviyesinde bir değer almıştır.

Türkiye'nin Almanya'dan ithalatında durum biraz farklı gelişmiştir. 1985 yılında 468.5 milyon \$ olarak gerçekleşen ithalat değeri ihracatta olduğu gibi 1989 yılında 2.2 milyar \$. seviyesine ulaşmıştır. Gümrük birliğine yaklaşıldığında bu değer artış göstermiş ve 1995 yılında 5.5 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. Gümrük birliği öncesi dönemde ithalat ve ihracat benzer gelişim göstermiştir. Türkiye bu dönemde 100-200 milyon \$'lık farklarla dış ticaret fazlası yada açığı ile karşılaşmıştır. Bu fark gümrük birliği sonrası hızlı bir artışla dış ticaret açığına dönüşmüştür. 1996 yılında ani bir çıkışla Türkiye'nin bu ülkeden ithalat değeri 7.8 milyar \$'a çıkmış ve dış açık 2.7 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılına kadar ithalat ve ihracattaki artış paralel gelişim göstermiş ve bu yılda ithalat 7.2 milyar \$ dış açıkta, 2 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde ki azalma bu ülkeye de yansımış ve ithalat 5.33 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu yıl 30 milyon \$'lık dış ticaret fazlası görülmüştür. Tablolardan da görüldüğü gibi Gümrük Birliği sonrasında Türkiye'nin ihracatında kayda değer bir gelişme görülmezken, ithalatında önemli artışlar olmuştur. Türkiye'nin Almanya ile dış ticaret açığı bu dönemde önemli miktarlara ulaşmıştır.¹⁰⁸

Ürün bazında (1998) Türkiye'nin Almanya'ya ihracatına bakıldığında ilk sırada 2.9 milyar \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri), ikinci sırada 927.9 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*", üçüncü sırada 870.6 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş, vs.) ve dördüncü sırada 615.8 milyon \$ ile "*canlı hayvanlar ve gıda maddeleri*" yer almaktadır.

¹⁰⁷ DİE, a.g.e., 2001, s.129

¹⁰⁸ DİE, a.g.e. 2000, s.50

Aynı yılda Türkiye'nin Almanya'dan ithalatına bakıldığında ilk sırada 4.1 milyar \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*” yer almaktadır. Bunu sırasıyla 1.1 milyar \$ ile “başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri”, yine aynı değerle 1.1 milyar \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş, vs.) ve 579 milyon \$ ile “*çeşitli mamul eşya*” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, vs.) izlemektedir.¹⁰⁹

Buraya kadar Türkiye'nin yıllar itibariyle en yoğun ticari ilişkide bulunduğu ülkenin Almanya olduğu verilerle anlatıldı. Bu açıklamalardan sonra Türkiye'nin Almanya ile hangi ürünlerde karşılıklı ticaret yaptığı yani EİT'in yoğun olduğu ürünler ve dahil oldukları endüstriler hangileri olduğuna bakılması yararlı olacaktır.

Çalışmada EİT oranları 0.75 ve üzeri değer alan ürünler kullanılmıştır. Verilerde SITC Rev.3'e göre 5 basamaklı veriler kullanıldığı için çok fazla sayıda ürünle çalışılmıştır. Çalışmamızı sınırlamak ve daha önemli ve anlamlı olan sonuçları yorumlayabilmek için bu karar alınmıştır.

Çalışma yıllarını kapsayan 1985-2001 döneminde Türkiye'nin Almanya ile diğer AB üyesi ülkelere göre daha yoğun bir ticari ilişkide bulunduğu Ek:16'daki tablodan da izlenebilir. Burada elde edilen bilgilere göre Türkiye-Almanya arasındaki EİT'e konu olan ürünlerin ($EİT \geq 0.75$) adedi 1985'de 17 iken 1989'da hızlı bir çıkışla 90 adede 2001 yılında da 160 adede yükselmiştir. Bu rakam diğer AB üyesi ülkelere göre oldukça fazladır. (Ek:16)

Bu ürünler genelde 5-8 ürün kodlarını kapsayan sanayi ürünler grubu mallardan oluşmaktadır. Daha detaya inilirse hangi ürünler olduğu görülebilir. Aşağıda verilen tablo:10'dan da görüldüğü gibi “65342: *Sentetik-Suni filementler ile karışık sentetik devamsız liflerden diğer mensucat*” ürünü incelenen 17 yıllık dönemde EİT oranı 9 kez 0.75 ve üzeri değer almıştır. Bu üründe 2000 yılında EİT oranı 1.00 değerini almıştır. Yani ithal miktarıyla ihracat miktarı aynı değerde gerçekleşmiştir denilebilir. Yine aynı tabloya göre endüstri içi ticaretin yoğun görüldüğü ürün gruplarının sanayi ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Buradan da Türkiye'nin Almanya ile teknoloji gerektiren ürünlerde rekabet gücü olduğu sonucuna varılabilir.

¹⁰⁹ DİE, a.g.e., 2000, s.52

Tablo 10. Almanya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
26652	-	-	-	-	-	0,94	0,85	-	-	0,76	0,80	-	0,85	0,95	-	0,87	-
62520	-	-	-	-	0,90	-	0,99	-	-	-	-	0,81	0,87	0,75	0,76	0,99	0,77
64215	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,80	0,99	0,86	0,89	0,87	0,84	-	0,80
65342	-	-	-	-	0,92	0,92	-	-	-	0,86	-	0,79	0,96	0,97	0,93	1,00	0,95
65523	-	-	-	-	-	-	0,94	0,89	0,81	-	0,81	-	0,91	-	0,93	0,83	0,92
68424	-	0,98	-	0,80	0,78	0,97	-	-	-	-	-	0,81	1,00	0,98	-	-	-
74832	-	-	-	-	-	0,97	1,00	0,96	0,88	-	-	0,88	-	0,83	0,79	-	0,92
77251	-	-	-	-	0,75	0,96	-	-	-	0,78	0,77	-	0,76	-	0,83	-	0,90
78431	-	-	-	-	-	0,84	0,87	0,97	0,84	0,87	0,92	-	-	-	-	-	0,85
84822	-	-	-	-	-	0,98	0,97	0,92	0,80	-	0,85	-	-	0,90	-	0,91	-
87469	-	-	-	-	-	-	-	0,76	-	-	0,75	0,83	0,93	0,87	0,84	0,77	-
89321	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,98	0,89	0,79	0,82	0,93	0,99	0,84
89424	-	-	0,97	-	0,75	0,81	0,83	-	-	-	0,82	-	-	0,90	0,97	0,78	-
89815	-	-	-	-	0,89	-	-	-	0,85	-	-	-	0,95	0,84	0,94	-	0,79
89972	-	-	0,91	-	-	-	-	-	-	-	-	0,93	0,91	0,84	0,92	0,88	0,88

26652: Sentetik devamsız lifler, poliesterlerden

62520: Otobüs, kamyon dış İstİği (yeni)

64215: Ambalaj kutuları (plak poşetler dahil)

65342: Sentetik-Suni filementler İle karışık sentetik devamsız liflerden diğer mensucat

65523: Diğer örme mensucat (çözümlü tipİ örgümlü olan diğer mensucat)

68424: Alüminyumdan İnce yaprak ve şerİtler

74832: Demİr-Çelik'ten diğer mafsalsal halkalı zincİrler

77251: Eriyen İletkenli sigortalar

78431: Tamponlar ve bunların aksam parçaları

84822: Vulkanize kauçuktan eldivenler

87469: İyonlaşma ışınlarını ölçen alet-cihazlar

89321: Plastikten İnşaat malzemesİ

89424: Hayvan ve İnsan dışı yaratıkları temsil eden doldurulmuş oyuncak

89815: Klavyeli, borulu orglar, armanyumlar, metl dİllİ klavyelİler

89972: Örlmeye elverişli maddelerden örgümler

3.2. Avusturya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Avusturya, Avrupa Birliğı'nin en yeni üyelerinden birisidir. Birliğı, İsveç ve Finlandiya İle birlikte 1995 yılında katılmıştır. Bu katılma İle birlikte Avusturya'nın dış ticaret hacmi genişlemiştir. Üyeliğın gerçekleştiğı 1995 yılında Avusturya'nın İhracatı yaklaşık 12 milyar \$, İthalatı İse 11 milyar \$ artmıştır.¹¹⁰

Türkiye İle Avusturya arasındaki dış ticaret hacmi az da olsa bir artış eğilimindedir. Özellikle Türkiye'nin İthalatı, Avusturya'nın Birliğı üyeliğı ve Türkiye'nin de gümrük birliğıne katılmasından sonra artmıştır. Dolayısı İle gümrük birliğının Türkiye'nin bu ülkeye İhracat ve İthalatını artırdığı, ancak İthalattaki artışın İhracattaki artıştan fazla olduğı sonucuna varılabilir.

Türkiye Avusturya'ya 1985 yılında 9 milyon \$ seviyesinde bir İhracat yaparken, bu rakam gümrük birliğıne ve Avusturya'nın Avrupa Birliğı üyeliğıne yaklaşıldıkça

¹¹⁰ Aynı, s.162

artma göstermiş ve 1989 yılında 131.3 milyon \$, 1995 yılında da 275.3 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu ülkeye ihracatı gümrük birliği sonrasında da artış eğilimini sürdürmüş ve 2001 yılında en üst düzey olan 341.4 milyon \$'lık bir seviyeye ulaşmıştır.

Türkiye'nin Avusturya'dan ithalatı da aynı dönemler için incelendiğinde 1992,1994 ve 2001 yılları hariç diğer yıllarda devamlı bir artış içinde olduğu görülebilir. 1985 yılında 5.9 milyon \$ olan ithalat değeri ani bir çıkışla 1989 yılında 154.8 milyon \$ ve 1995 yılında da 294 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Gümrük birliği sonrasında da bu artış devam etmiş 1998 yılında en üst seviye olan 608.3 milyon \$'a ulaşmış ve 2001 yılında da 417.6 milyon \$ düzeyine erişmiştir. Türkiye'nin dış ticaret açığı 1986 yılında 800 bin \$ seviyesinden 1989 yılında 23.5 milyon \$ seviyesine, 1998 yılında 304.3 milyon \$ seviyesine kadar çıkmıştır. Fakat daha sonra 2001 yılında 76 milyon \$ seviyesine gerilemiştir

Türkiye'nin Avusturya'ya ihracatında 1998 yılında ilk sırayı 119.5 milyon \$ ile “*çeşitli mamul eşya*” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, vs.) ikinci sırayı 52.9 milyon \$ ile “*canlı hayvan ve gıda maddeleri*” üçüncü sırayı 48.7 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*” dördüncü sırayı ise, 42 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) almaktadır.

Türkiye'nin Avusturya'dan ithalatında ise ilk sırayı 327.8 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*” ikinci sırayı 148 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş, vs.) üçüncü sırayı 71.4 milyon \$ ile “*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*” dördüncü sırayı ise 27.1 milyon dolarla “*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*” almaktadır.¹¹¹

Çalışma yıllarını kapsayan 1985-2001 yılları arasında Türkiye'nin Avusturya ile ticareti diğer AB üyesi ülkelere göre daha az gerçekleşmiştir Ek:16'dan da görüldüğü gibi Türkiye-Avusturya arasındaki EİT'e konu olan ($EİT \geq 0.75$) ürünlerin adedi 1987 yılında 1 adet iken, 1989 yılında 18 adete, 2001 yılında da 62 adete yükselmiştir. Bu rakamlar iki ülke arasındaki ticari ilişkinin gelişme yolunda olduğunun bir göstergesidir.

Aşağıdaki tablo 11 Türkiye ile Avusturya arasındaki ticarete, EİT oranının 0.75 ve üzeri değer alan ürünlerinin özet tablosudur.

¹¹¹ Aynı, s.163

Tablo 11. Avusturya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
62999	-	-	-	0,81	-	-	0,93	0,84	0,84	0,92	-	-	0,81	-	-	0,89	0,79
65613	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,82	0,76	0,80	0,88	0,88	-	0,85	-
74610	-	-	-	-	0,98	-	0,84	1,00	0,84	-	-	-	-	-	-	-	-
78433	-	-	-	-	-	-	-	-	0,77	-	0,93	0,88	0,87	0,93	-	-	0,85
81391	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,81	0,94	0,95	0,97	0,90	-
89332	-	-	-	-	-	-	-	-	0,82	-	-	0,95	0,95	0,82	-	-	0,79

62999: Vulkanize kauçuktan eşya

65613: Dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kordelalar

74610: Bilyalı rulmanlar

78433: Frenler, servo frenler- bunların aksamı

81391: Camdan aydınlatma cihazlarının aksam ve parçaları

89332: Plastikten okul ve büro mobilyaları

İki ülke arasındaki EİT oranlarına göre “62999: Vulkanize kauçuktan eşya” ürünü 17 yıllık çalışma döneminde 8 yıl 0.75’in üzerinde değerler almıştır. Bu ürün yapılan sınıflandırmaya göre sınaî ürünler grubunda yer almaktadır. Diğer ürünlere baktığımızda ağırlıklı olarak bu gruba dahildirler. Bu ürünler sırasıyla şöyledir; 6 yıl tekrarlar “65613: Dokumaya elverişli maddelerden dokunmuş kordelalar”, yine 6 yıl tekrarlar “78433: Frenler, servo frenler- bunların aksamı”, 5 yıl tekrarlar “81391: Camdan aydınlatma cihazlarının aksam ve parçaları” ve “89332: Plastikten okul ve büro mobilyaları” yer almaktadır.

Bunların dışında özellikle Avusturya’nın AB üyeliğine kabulü ve Türkiye’nin GB’ne girişinin ardından 1996 yılında üç üründe EİT oranı “1” değerine ulaşmıştır. Bu ürünler “72844: Ağaç levha imali, mantar işleme pres, makine-cihazları”, “77521: Ev tipi buz dolapları”, “82114: Yüksekliği ayarlanabilen döner koltuk sandalyeler” den oluşmaktadır. Bu Türkiye’nin bu ürün grubunun dahil olduğu sektörlerde Avusturya ile eşit rekabet gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

3.3. Belçika / Lüksemburg İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Avrupa’nın nüfus ve yüzölçümü küçük (Belçika nüfusu 10.2 milyon, yüzölçümü 31.000 m²; Lüksemburg nüfusu 436 bin, yüzölçümü 3.000 m²), fakat ekonomik olarak oldukça büyük (Belçika kişi başına düşen GSYİH 23 800 \$; Lüksemburg kişi başına düşen GSYİH 45 100 \$) olan bu iki ülkesi, dünya dış ticaret payları içerisinde nüfus ve

yüzölçümleri ile orantısız olarak oldukça yukarı seviyelerde bulunmaktadır.¹¹² Bu iki ülkenin 1997 yılındaki ihracatı 170, ithalatı ise 157 milyar \$ seviyesindedir ki, bu büyük bir rakamdır.¹¹³

Türkiye'nin Belçika/Lüksemburg'a yaptığı ihracat zaman içerisinde artarak 1985 yılında 25.9 milyon \$'dan 1995 yılında 451.8 milyon \$'a ve 2001'de de 688.3 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Ancak Türkiye'nin ithalatı, ihracatına göre daha hızlı bir gelişme göstermektedir. 1985 yılında 31.1 milyon \$'dan 1995 yılında 911.9 milyon \$'a ve 2001'de de 984.5 milyon \$'a ulaşmıştır. Dolayısı ile bu iki ülke ile Türkiye'nin dış ticareti sürekli açık vererek 1985 yılında yaklaşık 6 milyon \$, 1995 yılında 460 milyon \$ ve 2001'de de 296 milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. En büyük dış açıkta 1998 yılında 533 milyon \$ ile gerçekleşmiştir

1998 yılı verilerine göre Türkiye'nin Belçika/Lüksemburg'a yaptığı ihracatta ürün bazında ilk sırayı 223.1 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri, vs.) almaktadır. Bunu sırası ile 191 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), 94.4 milyon \$ ile "*canlı hayvanlar ve gıda maddeleri*", 40 milyon \$ ile "*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*", 37.8 milyon \$ ile "*içkiler ve tütün*" ve son olarak 29 milyon \$ ile "*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*" izlemektedir. Bu tablo Türkiye'nin Avrupa Birliğine yaptığı ihracat ile paralellik göstermektedir.

Aynı yılda Türkiye'nin bu ülkelerden ithalatında ilk sırayı 416.1 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*" almaktadır. Bunu sırası ile 394.9 milyon \$ ile "*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*", 204.6 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) ve 87.7 milyon \$ ile "*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*" izlemektedir.¹¹⁴

Türkiye'nin Belçika/Lüksemburg ile dış ticaretinde EİT oranları ele alınarak incelendiğinde, bu ülke ile olan ticaretin diğer AB üyesi ülkelerle olan ticarete göre orta düzeyde olduğu söylenebilir. 1985 yılında EİT'e konu olan ($EİT \geq 0.75$) ürün adedi 1 iken, özellikle 1989'da hızlı bir artış göstererek 23 adede yükselmiş bu artış 1993 hariç düzenli olarak devam etmiş 1997 yılında 85 adede ulaşmıştır. 2001 yılına gelindiğinde

¹¹² DİE, a.g.e., 2001, s.2

¹¹³ DİE, a.g.e., 2000, s.24

¹¹⁴ Aynı, s.25

bu ürün adedi 91 sayısına ulaşmış ve diğer AB üyesi ülkeler sıralamasında orta sıralarda yer almıştır. (Ek:16)

Tablo 12 Türkiye ile Belçika arasındaki ticarete, EİT oranlarının 0.75 ve üzeri değer alan ürünlerinin özet tablosunu vermektedir.

Tablo 12. Belçika/Lüksemburg-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
69311	-	-	-	-	0,97	-	-	-	-	0,95	0,99	0,88	-	-	-	0,81	0,93
71392	-	-	-	-	0,97	0,91	0,93	0,77	-	0,81	-	-	-	-	-	-	-
76110	-	-	-	-	-	0,89	-	0,90	-	-	-	0,81	0,85	-	-	-	0,78
77833	-	-	-	-	-	-	0,79	0,83	-	0,95	0,84	-	-	0,85	-	-	0,97
78439	-	-	-	-	-	-	0,86	1,00	0,79	0,98	-	0,99	0,98	-	-	0,90	-
89311	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,79	0,88	0,85	0,94	0,94	0,98	-

69311: Demir çelik tellerden örme halat, kablo, bantlar

71392: Dizel motorlar için aksam parçalar

76110: Renkli televizyon alıcıları ve monitörleri

77833: İçten yanmalı motorların elektrikli hareket tertibat aksamı

78439: Kara taşıtlarının diğer aksam-parçaları

89311: Plastikten eşya taşıma, ambalajlama malzemesi (tıpa, kapak vs.)

Tablo 12'den de görüldüğü gibi 1985-2001 yılları arasında Türkiye-Belçika/Lüksemburg arasındaki EİT'e konu olan ve 0.75 üzerinde değer alan ürünler görülmektedir. Bu yıllar arasında yoğunlukla "78439: Kara taşıtlarının diğer aksam-parçaları" ürünü EİT'e konu olmuştur. Tabloda yer alan diğer ürünlere bakıldığında genelde yan ürün ve yedek parçalardan oluştuğu görülmektedir. Buradaki ürünlerinde genel sınıflandırmada "5-9: sinai ürünler" grubunda yer aldığı söylenebilir.

3.4. Danimarka İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

1973 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye olarak katılan Danimarka ileri düzeyde sanayi ve tarım tekniklerine sahiptir. Küçük nüfusuna ve yüzölçümüne rağmen dünya toplam ticareti içerisindeki payı ise oldukça yukarı seviyelerdedir.

Danimarka 1998 yılı itibariyle 49.3 milyar \$ ihracatı ve 47.1 milyar \$ ithalatı ile Avrupa Birliği devleri arasında yer almamakla birlikte, maddi refahın ve adil paylaşımın hüküm sürdüğü belirtilen ülkelerden biridir. Danimarka aynı zamanda sürekli dış ticaret fazlası veren bir ülkedir.

Türkiye ile Danimarka arasındaki dış ticaret seviyesi düşük bir düzeyde gelişme göstermektedir. Bunun bir çok sebebi olsa da, en önemli sebeplerinden birisinin

Danimarka ile Türkiye arasında dış ticarete konu olabilecek mallar açısından pek fazla çeşitliliğin olmaması gösterilebilir. Ayrıca, Danimarka'nın kuzey ülkeleri havzasına dahil olması ve geleneksel olarak ilişkilerimizin pek fazla gelişmemesi de bu nedenler arasında gösterilebilir.

İncelenen dönem boyunca Türkiye'nin Danimarka'ya ihracatı zaman içerisinde pek fazla değişiklik göstermemiş ve sınırlı bir gelişme seviyesinde kalmıştır. Türkiye'nin 1985 yılında 76.2 milyon \$ olan ihracatı 1995 yılında 133.4 milyon \$ ve 2001'de de 271.7 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Dolayısı ile Gümrük Birliği bu ülkeye olan ihracatta pek fazla bir artışa yol açmamıştır.

Türkiye'nin Danimarka'dan ithalatı ise 1985 yılında 47.2 milyon \$, 1995 yılında 188.8 milyon \$, 2001 yılında ise 195.8 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. 1990 yılına kadar genelde ihracat fazlalığı görülürken 1991 yılından itibaren ithalatta fazlalık görülmüştür. 1991 yılında 8 milyon \$ olan dış ticaret açığı Gümrük Birliği öncesi 1995 yılında en üst seviyesine çıkarak 55 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Gümrük Birliği sonrası bu dış ticaret açığı giderek azalmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Danimarka'ya ihracatı ithalatının üstüne çıkmış ve 22 milyon \$ fazla vermiştir. Bu fazlalık ihracattaki artışa göre ithalatta azalma olması nedeniyle 76 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye'nin Danimarka'ya ihracatına 1998 yılı verileriyle ürün bazında bakıldığında ilk üç sırayı sırasıyla, 99.6 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), 33.1 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*", 31.4 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri, kumaş vs.) almaktadır. İthalatında ise ilk üç sırayı sırasıyla; 94.4 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*", 53.3 milyon \$ ile "*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*" ve 18.9 milyon \$ ile "*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*" almaktadır.¹¹⁵

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Türkiye'nin Danimarka ile olan ticari ilişkileri oldukça zayıf olmuştur. Bu ilişki EİT oranları göz önüne alınarak incelendiğinde bu zayıf ilişki burada da dikkati çekiyor. 1986 yılında EİT'e konu olan (EİT \geq 0.75) ürün adedi 5 iken, 1994 yılında Türkiye'nin AB ile GB'ne girmesi sonucu 11 adet ürüne ve 2001 yılında da 43 adet ürüne kadar yükselmiştir. Fakat AB üyesi

¹¹⁵ Aynı, s.34

diğer ülkelere olan EİT'e göre yine grup içinde EİT yoğunluğu sıralamasına göre sonlarda yer almaktadır. (Ek 16.)

Tablo 13. Danimarka-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
4842	-	-	-	-	-	0,81	-	-	0,89	-	-	-	0,75	0,95	0,97	-	-
65233	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,89	0,98	-	-	0,93	0,77
65341	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,91	0,91	-	0,99	0,93	-	-	-
78439	-	-	-	-	-	0,79	-	-	-	-	0,87	0,87	-	0,87	-	-	-
89521	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,99	-	-	0,97	0,84	0,92

4842: Zencefilli ekmek,tatlı bisküviler, Waffle ve goffletler

65233: Farklı renklerdeki ipliklerden pamuklu mensucat

65341: Yün/İnce hayvan kılları ile karışık sentetik devamsız liflerden diğer mensucat

78439: Kara taşıtlarının diğer aksam ve parçaları

89521: Yazı kalemi uçları ve damakları

Türkiye-Danimarka arasındaki ticaret EİT oranları açısından değerlendirildiğinde diğer ülkelere göre farklı ürün ve sektörde yoğunluk görülmektedir. Burada “4842: Zencefilli ekmek,tatlı bisküviler, Waffle ve goffletler” ürünü 1985-2001 yılları arasında 5 kez 0.75’in üzerinde bir değer almıştır. Bu ürün “0-4: Birincil ürünler” grubunda yer alan gıda maddeleridir. Yani ağır teknoloji gerektirmeyen ürünlerdir.

3.5. Finlandiya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne yeni katılan üç ülkeden biri olan Finlandiya ile dış ticaretinde özellikle ihracat oldukça düşük düzeydedir. Ancak Birliğe üye olduğu 1.1.1995 tarihinden sonra Finlandiya ile Türkiye’nin dış ticaretinde bir miktar hareketlenme görülmektedir. Özellikle Türkiye’nin ithalatındaki hareketlenmenin oranı daha büyük düzeydedir.

Türkiye’nin Finlandiya’ya ihracatı zaman içerisinde pek fazla bir gelişme göstermemiştir. Gümrük Birliği öncesi 1985 yılında 14 milyon \$’dan 1994 yılında ancak 31.1 milyon \$ seviyesine kadar artış gösterebilmiştir. Gümrük Birliği sonrası 1995 yılından itibaren ihracatta artış görülmüş, fakat daima ihracat ithalatın oldukça gerisinde değerler almıştır. 2000 yılına kadar artış gösteren Türkiye’nin ihracatı 75.8 milyon \$, 2001 yılında ise 71.1 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Finlandiya'ya olan ithalatı ise ihracatının aksine bir gelişme göstermiştir. Gümrük birliği öncesi 26.2 milyon \$ olan ithalat 1994 yılında 142.9 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin Finlandiya'dan ithalatı yıllar itibariyle hızla artarak özellikle gümrük birliğinden sonra 1995 yılında 240 milyon \$ seviyesine ulaşmış, 2000 yılına gelindiğinde en üst seviyesine ulaşarak 723.4 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise daha öncede belirtilen krizler ve diğer nedenlerden dolayı ithalat azalarak 301.9 milyon \$ seviyesine gerilemiştir.

Türkiye'nin Finlandiya'ya ihracatında 1998 yılı itibariyle ilk üç sırayı alan ürün grupları şunlardır: 13.4 milyon \$ ile “çeşitli mamul eşya” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), 12.4 milyon \$ ile “başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” ve 12.3 milyon \$ ile “makine ve ulaştırma araçları”. Türkiye'nin Finlandiya'ya ithalatında 1998 yılı itibariyle ilk üç sırayı alan madde grupları da şunlardır: 199.2 milyon \$ ile “makine ve ulaştırma araçları”, 124.8 milyon \$ ile “başka yerde sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) ve 42.8 milyon \$ ile “akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler” almaktadır. Gümrük Birliği sonrası ithalatında en büyük artış yine bu üç ürün grubunda meydana gelmektedir.¹¹⁶

Tablo 14. Finlandiya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
65529	-	-	-	-	-	-	-	-	0.84	-	-	0.92	0.96	-	-	-	-
74790	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.84	-	-	-	0.99	0.85	-
77831	-	-	-	-	-	-	-	0.79	0.84	-	0.93	-	-	-	-	-	-
78432	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.85	0.92	-	0.81	-	-	0.96

65529: Diğer örme mensucat: diğer maddelerden

74790: Musluklar, valflar vb. cihazların aksam parçaları

77831: İçten yanmalı motorlarda kullanılan tertibat, cihazlar

78432: Kara taşıtları için diğer aksam ve parçalar

Bu tespitlerden sonra iki ülke arasındaki ticaret EİT oranlarına bakılarak tekrar değerlendirildiğinde AB ülkeleri grubu içinde EİT oranları 0.75 ve üzeri değer alan ürün adedine göre son sırada yer almaktadır. 1989 yılına kadar tek y da hiçbir üründe EİT oranı 0.75 değerinin üzerine çıkmamışken, 1990 yılından sonra artış eğilimi göstermiştir. Finlandiya'nın AB'ye katıldığı ve Türkiye'nin GB'ye geçme kararı aldığı 1995 yılında 13 adet ürüne ulaşmıştır. Bu rakam 2001 yılına gelindiğinde pek de kayda değer bir ilerleme göstermemiş ve 20 adet üründe kalmıştır. (Ek 16.)

¹¹⁶ Aynı, s.194

Bu ürünlerin hangi grup ürünlerden oluştuğu ve incelenen dönem içinde yoğunlukla hangi ürünün yüksek değerler aldığı yukarıdaki tabloda görülebilir. Bu tabloya göre incelenen dönem içinde 4 kez EİT oranı 0.75'in üzerine çıkan "78432: Kara taşıtları için diğer aksam ve parçalar" ürünü dikkati çekmektedir. Diğer takip eden ürünlerde aynı gruba dahil ürünlerdir, yani ağırlıklı olarak yedek parçalardan oluşmaktadır.

3.6. Fransa İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Fransa, Avrupa Birliği içerisinde dış ticaret hacmi açısından 2000 yılı itibariyle Almanya'dan sonra ikinci sırada yer alan bir ülkedir.¹¹⁷ Dünya ticareti içerisinde önemli bir paya sahiptir. Ayrıca hem tarım hem de sanayi ülkesidir.

Fransa'nın dış ticareti incelenen dönem itibariyle sürekli artmaktadır. 1989 yılında 179.4 milyar \$ olan ihracatı zaman içerisinde artış göstererek 1998 yılı sonunda 305.4 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Başlıca ihraç ürünleri arasında sanayi ürünleri ilk sırayı almaktadır. Bununla birlikte işlenmiş tarım ürünleri ihracatında da oldukça yüksek oranlarda ihracat yapmaktadır. Fransa'nın ithalatı da ihracatı gibi dönemler boyunca (1993 ve 1997 hariç) sürekli artmaktadır. 1989 yılında 193 milyar \$ olan ithalatı 1998 yılı sonunda 286.7 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir. Fransa 1993 yılına kadar çok fazla olmasa da dış ticaret açığı veren bir ülkedir. Ancak bu tarihten sonra ihracat artışı ithalat artışının önüne geçmiş ve dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Dış ticaret fazlası 1998 yılı sonunda 18 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır.¹¹⁸

Türkiye'nin Fransa'ya ihracatı incelenen dönem boyunca (1991 ve 1993 hariç) sürekli bir artış göstermiştir. Türkiye'nin 1985 yılında 56.4 milyon \$ olan ihracatı 1995 yılında 1 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Gümrük birliği sonrasında ihracat artışı beklenenin altında gerçekleşmiş ve 2001 yılında 1.9 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ithalatındaki seyir diğer Avrupa Birliği ülkelerine benzerlik göstermektedir. İthalatı da sürekli artmakta, fakat bu artış ihracat artışının ilerisinde gerçekleşmektedir. Türkiye'nin 1985 yılında 322.2 milyon \$ olan ithalatı, 1990 yılında büyük bir artış

¹¹⁷ DİE, a.g.e., 2001, s.126

¹¹⁸ DİE, a.g.e., 2000, s.98

göstererek 1.3 milyar \$'a ulaşmıştır. Bu tarihten sonra inişli çıkışlı bir sürecin sonunda 1995 yılında 1.9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Gümrük birliği sonrası dönemde de ithalattaki bu hızlı artış devam etmiş, 2000 yılında 3.5 milyar \$ seviyesini aşmıştır. 2001 yılında ise daha öncede belirtilen pek çok nedenden dolayı Türkiye'nin ithalatında azalma görülmüş ve 2.3 milyar \$ seviyesine gerilemiştir.

Görüldüğü gibi gümrük birliğinin Türkiye'nin Fransa'dan ithalatında yüksek düzeyde bir artış kaydettiği ilk bakışta ileri sürülebilir. Bu durum Fransa ile olan dış ticaretinde giderek artan miktarlarda açık vermesi sonucunu doğurmuştur. Bu açık gümrük birliği öncesi 1993 yılında 181.2 milyon \$ iken, gümrük birliği sonrası 1998 yılında 1.7 milyar \$'a, 2000 yılında 1.9 milyar \$ seviyesine kadar ulaşmış, fakat 2001 yılında ithalattaki ani düşüş nedeniyle 388.7 milyon \$ seviyesine gerilemiştir.

1998 yılı itibariyle Türkiye'nin Fransa ihracatında ilk sırayı 470.6 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), ikinci sırayı 351.2 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk tekstil iplikleri ve kumaş vs.), üçüncü sırayı 222.3 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*" ve 181.4 milyon \$ ile "*canlı hayvan ve gıda maddeleri*" yer almaktadır.

Türkiye'nin bu ülkeye aynı yıl ithalatında ise ilk sırayı 1.4 milyar \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*" almıştır. Bunu sırasıyla 598.3 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), 512.9 milyon \$ ile "*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*" ve 253.3 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) izlemektedir.¹¹⁹

Türkiye'nin Fransa ile dış ticareti EİT oranları ele alınarak incelendiğinde yine benzer tespitler ortaya çıkmıştır. EİT'e konu olan ürün adedine bakıldığında 1989 yılına kadar yalnızca 4 üründe EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün tespit edilirken, 1989 yılında bu sayı 44 adede, 1995 yılında 81 adede ve 2001 yılında da 146 adet ürüne ulaşmıştır. Bu sayı ile AB üyesi ülkeler arasında Fransa Almanya'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. (Ek 16.)

¹¹⁹ Aynı, s.99

Tablo 15. Fransa-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
62510	-	-	-	0,91	0,76	-	-	-	-	0,77	0,84	0,82	0,82	0,97	0,90	0,95	0,85
65163	-	-	-	-	-	-	-	0,78	-	0,99	0,77	0,80	0,80	-	-	-	0,93
65243	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,81	0,80	0,78	-	-	0,88	0,93	0,78
65342	-	-	-	-	-	-	-	-	0,81	-	0,84	0,92	0,91	-	0,96	0,81	-
65893	-	-	-	-	-	-	-	0,82	-	0,83	0,87	-	-	0,77	-	0,82	0,76
66382	-	-	-	-	-	-	-	0,83	0,99	0,75	0,77	0,90	0,97	0,96	-	-	-
68241	-	-	-	-	-	0,91	0,85	0,83	0,81	-	-	-	0,75	0,85	0,91	-	-
71631	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,94	0,92	0,83	-	-	1,00	0,78	0,92
84619	-	-	-	-	-	-	0,96	-	-	0,85	0,88	0,96	0,97	-	0,79	0,83	0,96

62510:otomobil dış lastiği yeni

65163: sentetik lif iplikleri- tek kat, 1m ≤ 50 tur

65243: Farklı renklerdeki ipliklerdeki denim mensucat

65342: Sentetik suni flementler ile karışık sentetik devamsız liflerden diğer mensucat

65893: Cankurtaran yelekleri kemerleri ve diğer hazır eşya

66382: Esası amyant mineraller, selüloz olan sürtme eşyası

68241: Artılmış bakırdan teller

71631: Alternatif akım motorları

84619: Giyim eşyasının hazır teferruatı, parçaları aksesuarları

EİT'e konu olan ve 0.75 ve üzeri değer alan ürünler yukarıda ki tablo 15'de verilmiştir. Bu tabloya göre en yoğun olarak 1985-2001 yılları arasında 10 kez EİT oranı 0.75 ve üzerinde değer alan "62510:otomobil dış lastiği yeni" ürünü ön plana çıkmaktadır. Bu ürünü 8 kez ile "84619: Giyim eşyasının hazır teferruatı, parçaları aksesuarları" ürünü takip etmektedir. Her iki üründe sınai ürünler grubunda yer alan yedek parça kapsamına giren küçük sanayi ürünleridir. Yine tablonun geneline bakılarak Fransa ile Türkiye arasındaki EİT'e konu olan ürünlerin sınai ağırlıklı ürünler olduğu ve iki ülkenin sahip olduğu teknolojinin benzer olduğu söylenebilir.

3.7. Hollanda İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Sular ülkesi veya deniz üzerine kurulmuş ülke olarak tanınan , nüfus ve yüzölçümü olarak küçük fakat ekonomik olarak büyük olan Hollanda, sahip olduğu ihracat ve ithalat rakamları ile dünyanın sayılı ülkelerinden birisidir. Hollanda ileri düzeyde teknikler kullanan bir tarım ülkesidir. Çok dar bir kara parçası üzerinde en yüksek düzeyde ürün rekoltesine sahip olabilmektedir. Aynı zamanda, hayvancılık ürünleri açısından Avrupa'nın deposu durumundadır. Bu arada, sanayi üretiminde de ileri bir düzeydedir. Özellikle tarım makineleri sanayinde dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir.

Hollanda'nın dış ticaret hacmi incelenen dönem boyunca sürekli artmaktadır. 1989 yılında 108.3 milyar \$ olan ihracatı, 1998 yılı sonunda 198.6 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. İthalatı da benzer bir seyirde gelişmiştir. 1989 yılında ki 104 milyar \$'dan 1998 yılı sonunda 184.5 milyar \$'a ulaşmıştır. Hollanda dış ticaretinde fazla veren bir ülkedir.¹²⁰

Türkiye'nin Hollanda ile dış ticaretinde sürekli bir artış olmasına rağmen özellikle gümrük birliği sonrası döneminde ithalat artışı ihracat artışının önünde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 1985 yılında 64.7 milyon \$ olan ihracatı, 1995 yılında 736.8 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Gümrük birliğinden itibaren sınırlı bir artış göstererek 1999 yılında 932 milyon \$ ve 2001 yılında ise 892 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin ithalatı ise 1985 yılında 132.7 milyon \$'dan 1995 yılında 1 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Gümrük birliğinden sonra ithalattaki artış devam etmiş, 2000 yılında 1.6 milyar \$'a kadar yükselmiştir. 2001 yılında bir miktar gerileyerek 1995 yılındaki seviyesine gerilemiş ve 1 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Dolayısı ile Türkiye'nin ithalat artışı ihracat artışını geride bırakarak dış ticaret açığı zaman içerisinde sürekli artmıştır. Gümrük birliğinin ilk bakışta dış ticareti artırıcı etkisinin meydana geldiği ileri sürülebilir. Ancak bu artışın özellikle Türkiye'nin ithalatında gerçekleştiği söylenebilir.

1998 yılı verileriyle Türkiye'nin Hollanda'ya ihracatında ilk sırayı 415.3 milyon \$ ile “çeşitli mamul eşya” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), ikinci sırayı 164.9 milyon \$ ile “*canlı hayvanlar ve gıda maddeleri*” ve üçüncü sırayı da 162.6 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) almaktadır. İthalatta ise ilk sırayı 538 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*”, ikinci sırayı 431.2 milyon \$ ile “*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*”, üçüncü sırayı 188 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), dördüncü sırayı 113 milyon \$ ile “*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*” ve son olarak 108.1 milyon \$ ile “çeşitli mamul eşya” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) almaktadır.¹²¹

¹²⁰ Aynı, s.146

¹²¹ Aynı, s.147

Bu açıklamalardan sonra Türkiye-Hollanda arasındaki ticaret EİT oranlarına göre değerlendirildiğinde Diğer AB üyesi ülkelere göre daha yoğun ticarete bulunduğu görülmektedir. 1985 yılında 3 adet üründe EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alırken bu sayı 2000 yılına kadar devamlı bir artış göstermiş ve 106 adet üründe bu değere sahip olmuştur. 2001 yılında ise 89 adet üründe EİT oranı 0.75 ve üzeri değer almıştır. Bu rakamla AB üyesi ülkeler arasında orta sıralarda yer almıştır. (Ek16.)

Tablo 16. Hollanda-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
65232	-	-	-	-	-	-	-	-	0,79	0,90	0,82	0,88	0,81	0,77	0,82	-	-
65343	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,91	0,89	0,91	0,83	0,77	-
65529	-	-	-	-	-	0,96	-	0,95	-	0,98	-	-	-	0,96	0,78	-	-
65732	-	-	-	-	0,85	-	-	0,79	0,82	-	-	0,80	0,98	0,92	0,90	0,88	-
68424	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,87	0,98	-	0,83	0,75	0,96	-
69913	-	-	-	-	-	1,00	-	-	-	0,76	0,87	-	0,86	0,95	-	-	-
78689	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,93	0,79	-	0,77	-	0,93	0,85
81311	-	-	-	-	-	-	0,87	-	-	0,97	-	-	0,83	0,92	0,83	-	-
83199	-	-	-	-	-	0,96	0,75	0,92	0,96	0,90	-	-	-	-	-	-	-
89215	0,80	-	-	-	0,93	-	-	-	0,93	-	-	0,93	-	-	-	0,78	-

65232: Boyanmış pamuklu mensucat

65343: Devamsız maddelerle karışık sentetik devamsız liflerden diğer mensucat

65529: Diğer örme mensucat; diğer maddelerden

65732: Plastik emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış mensucat

68424: Alüminyumdan ince yaprak ve şeritler

69913: Sivil hava taşıtlarında kullanılmaya mahsus menteşeler

78689: Romörk-yarı romörk vb. taşıtların aksam-parçaları

81311: Avizeler; duvar, tavan için aydınlatma cihazları

83199: Diğer muhafaza, taşıma eşyaları

89215: Sözlükler- ansiklopediler

Hollanda'nın özellikle tarım makineleri sanayinde dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olduğu daha önce belirtilmişti. Bu açıklamaların ışığında yukarıdaki tabloda gösteriyor ki, Türkiye'de Hollanda ile bu paraleldeki ürünlerde EİT yapabilecek kapasiteye sahiptir. İncelenen dönem boyunca bu iki ülke arasındaki EİT'e konu olan ürün 8 kez ile "65732: Plastik emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış mensucat" dır. Bunu 7 kez ile "65232: Boyanmış pamuklu mensucat" takip etmektedir. Her iki üründe tekstil sektörüne ait ürünlerdir. Bu alanda da her iki ülkenin teknoloji benzerliği içinde olduğu söylenebilir.

3.8. İngiltere İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

İngiltere ihracat büyüklüğünde Avrupa Birliği üçüncüsü, ithalat büyüklüğünde ise ikincisi bir ülkedir. Dolayısı ile dünya dış ticareti içerisindeki payı da oldukça yüksektir. Sanayi devrimi ve bir çok tarihi ilklere imza atan İngiltere son dönemlerde ekonomik olarak Avrupa Birliği içerisinde Almanya, Fransa ve İtalya'ya göre sürekli gerileme içerisinde. ¹²²

İngiltere'nin ihracatı, incelenen dönem içerisinde artmaktadır. Ancak bu artış diğer büyük Avrupa Birliği devletlerine kıyasla geride kalmaktadır. 1989 yılında 152.3 milyar \$ olan toplam ihracatı 1998 yılında 270.1 milyar \$ düzeyine çıkmaktadır. Bu dönem boyunca aynı şekilde ithalatında da bir artış gözlenmektedir. 1989 yılında 197.7 milyar \$ olan ithalatı 1998 yılı sonunda 315.4 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. ¹²³

İngiltere incelenen dönem boyunca sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Ancak bu açık, ülke için en azından şu an pek fazla bir sorun oluşturmamaktadır. Dünya pazarları içindeki yerini giderek ABD, Japonya ve Almanya'ya kaptırması durumunda ciddi problemler yaşayabilir. İngiltere'nin Avrupa Birliği içerisinde ve dışarısında farklı siyaset izlemesinin temelinde yatan nedenlerden birisi de budur. Türkiye ile İngiltere arasındaki dış ticaret ilişkisi çok eskilere dayansa da, 1838 tarihli İngiltere-Osmanlı Ticaret Anlaşması bu ilişkilerde önemli bir noktayı oluşturmaktadır. 1923 yılında Kapitülasyonların kaldırılışına değin bu anlaşmanın sağladığı imtiyazlardan İngiltere oldukça fazla bir şekilde yararlanmıştı.

İncelenen dönem boyunca Türkiye ile İngiltere'nin dış ticaret hacmi sürekli artmıştır. Türkiye'nin ihracatı 1985 yılında 215.3 milyon \$ seviyesinden 1989 yılında 615 milyon \$ seviyesine ve 1995 yılında da 1.1 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Gümrük birliği sonrasında da bu artış devam ederek 2001 yılında 2.2 milyar \$ seviyesine yükselmiştir. Türkiye'nin bu ülkeye ithalatı da benzer bir gelişim göstererek sürekli artmıştır. 1985 yılında 514 milyon \$ seviyesinden 1989 yılında 727 milyon \$ seviyesine ve 1995 yılında da 1.8 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. Gümrük birliğinden sonra artış devam ederek 2000 yılında 2.7 milyar \$ seviyesine kadar yükselmiştir. 2001 yılında ise Türkiye'nin genel ithalatındaki düşüşe paralel olarak bir düşüş yaşanmış ve 1.9 milyar \$

¹²² DİE, a.g.e., 2001, s.126

¹²³ DİE, a.g.e., 2000, s.226

seviyesine gerilemiştir. Sonuç olarak özellikle gümrük birliğinden sonra Türkiye'nin İngiltere ile olan dış ticaretinde de açık (2001 hariç) sürekli büyümüştür. 2000 yılında 711 milyon \$ olan dış ticaret açığı 2001 yılında tersine dönmüş ve 261 milyon \$ dış ticaret fazlası görülmüştür.

1998 yılı itibariyle Türkiye'nin İngiltere'ye ihracatında ilk sırayı 518 milyon ile "başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), ikinci sırayı 552.1 milyon \$ ile "çeşitli mamul eşya" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), 388.7 milyon \$ ile üçüncü sırayı "makine ve ulaştırma araçları" ve dördüncü sırayı da 210.3 milyon \$ ile "canlı hayvanlar ve gıda maddeleri" almaktadır. İthalatında ise ilk sırayı 1.3 milyar \$ ile "makine ve ulaştırma araçları", ikinci sırayı 447.9 milyon \$ ile "başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri", üçüncü sırayı 303.6 milyon \$ ile "başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), 272.2 milyon \$ ile dördüncü sırayı "çeşitli mamul eşya" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) ve son olarak beşinci sırayı 214.6 milyon \$ ile "akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler" almaktadır.¹²⁴

Tablo 17. İngiltere-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
26821	-	-	-	-	-	0.99	-	0.82	0.86	-	0.86	-	-	-	0.87	0.86	-
64223	-	-	-	-	-	0.93	-	-	-	-	0.93	0.87	0.90	0.79	-	0.77	-
65381	-	-	-	-	0.86	-	-	-	-	-	0.80	0.99	0.95	0.75	0.82	-	0.82
65422	-	-	-	-	0.97	-	-	-	-	-	-	0.91	0.99	0.99	0.92	0.78	-
65632	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.80	0.75	0.95	0.94	0.80	0.88
65720	-	-	-	-	-	0.88	-	0.84	-	-	-	0.95	0.85	-	-	0.90	0.88
71333	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.86	0.80	0.94	0.95	0.94	0.85
74315	-	-	-	-	0.90	0.89	-	-	0.88	0.89	-	0.93	0.80	0.85	-	0.83	-
74364	-	-	-	-	0.99	-	0.77	0.92	0.80	1.00	-	-	-	-	0.82	-	-
81391	-	-	-	-	0.98	-	0.79	0.78	-	-	0.93	0.82	-	0.96	-	-	-
84619	-	-	-	0.81	-	-	-	-	-	0.92	0.88	0.88	0.95	0.97	-	-	-
89284	-	-	-	-	-	-	-	0.80	0.75	0.96	-	-	-	0.79	0.98	0.85	-

26821: Kırkma yapağı (yıkılmış)

64223: Kağıt, kartondan kutular, poşetler vb. diğer zarflar içine takım yerleştirilmiş mektup kartı, kartpostal vb.

65381: Dokunmamış mensucat, suni devamsız lif

65422: taranmış yün ve ince hayvan kıllarından dokunmuş mensucat

65632: Parça halinde kordon saçak, ponpon vb. eşya

65720: Dokunmamış mensucat (emdirilmiş, sıvanmış olsun olmasın)

71333: Deniz taşıtları için motorlar- dizel, yarı dizel

74315: Soğutucu tertibatlardan kullanılan türde kompresörler

74364: İçten yanmalı motorlar için hava filtreleri

81391: Camdan aydınlatma cihazlarının aksam-parçaları

84619: Giyim eşyasının hazır teferruatı, parçaları aksesuarları

89284: Müzik notaları (basılmış veya el ile yazılmış, resimli/ciltli olsun olmasın)

¹²⁴ Aynı, s.227

Yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'nin İngiltere ile ticari ilişkisi uzun yıllardır yoğun bir şekilde sürmektedir. Bu tespitler ışığında iki ülke arasındaki EİT'in gelişiminin nasıl olacağı değerlendirilebilir. İncelenen dönem boyunca Türkiye ile İngiltere'nin EİT oranları 0.75 ve üzeri değer alan ürün adedi devamlı bir artış göstermiştir. 1985 yılında 17 adet üründe EİT oranı 0.75 ve üzeri değer almıştır. Bu sayı 2000 yılında 136 adet ürüne, 2001 yılında da 116 adet ürüne ulaşmıştır. Bu rakamlarla İngiltere AB üyesi ülkeler grubunda Türkiye ile EİT'e konu olan ürün adedi sırlamasında ilk 4 arasında yer almaktadır. (Ek 16.)

Yukarıdaki tabloya bakarak EİT'e konu olan ürünlerin sınai ürünler olduğu söylenebilir. İncelenen dönemde en sık EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün 8 kez ile "74315: Soğutucu tertibatlardan kullanılan türde kompresörler" olmuştur. Bu ürün nihai bir ürün olup teknoloji gerektirmektedir. Bunu 7 kez ile "65381: Dokunmamış mensucat, suni devamsız lif" ve 6 kez ile de diğerleri takip etmektedir. Geneline bakıldığında diğer ürünlerin tekstil ağırlıklı ürünler olduğu dikkat çekmektedir. Bunların dışında makine ve elektrik malzemeleri dikkati çekmektedir.

3.9. İrlanda İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

İrlanda Cumhuriyeti diğer Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin girişimcileri tarafından pek fazla tanınmayan bir ülkedir. Ancak ekonomik performansı ve dış ticareti ile çok da küçük bir ülke değildir. Bazı sanayi ve tarım üretiminde oldukça iyi bir düzey tutturmuş ve birlik sayesinde ekonomisinde pek fazla sorun yaşamamıştır.

İrlanda dış ticaretini yıllar boyunca sürekli artırmış ve iyi bir noktaya doğru ilerletmiştir. Hatta son yıllarda dış ticarete büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. 1989 yılında 20.7 milyar \$ olan ihracatı sürekli artarak 1995 yılında 44.3 milyar \$'a yükselmiş ve 1998 yılı sonunda 63.5 milyar \$'lık bir ihracat rakamına sahip olmuştur. İthalatı da benzer bir gelişme seyri göstermiştir. 1989 yılında 17.4 milyar \$ olan ithalatı 1995 yılında 32.6 milyar \$'a 1998 yılında ise 44.1 milyar \$ seviyesine yükselmiştir.¹²⁵

¹²⁵ Aynı, s.114

İncelenen dönem boyunca sürekli dış ticaret fazlası veren İrlanda, kendisi gibi bir ülke için oldukça yüksek rakamlara ulaşmıştır.

Türkiye'nin İrlanda ile dış ticareti oldukça düşük düzeyde bulunmaktadır. İncelenen dönem boyunca Türkiye'nin hem ihracatı, hem de ithalatı sınırlı artış ve azalışlarla devam etmiştir. Türkiye'nin İrlanda'dan 1985 yılında 161.8 milyon \$ olan ihracatı 1988 yılında 264.5 milyon \$ seviyesine kadar yükselmiş, fakat 1989 yılında ani bir düşüşle 19.3 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılına kadar bu rakam ancak 32.7 milyon \$ seviyesine ulaşabilmiştir. Gümrük birliği sonrası Türkiye'nin bu ülkeye ihracat rakamları düzenli bir artış göstermiş ve 2000 yılı itibarıyla 202.6 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 2001 yılında yeniden düşüş göstermiş ve 147.4 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin İrlanda'dan ithalatında da gümrük birliğinden sonra biraz kıpırdanma görülse de sınırlı bir artış gözlenmiştir. 1985 yılında 235 milyon \$ olarak gerçekleşen ithalat 1988 yılında 477.8 milyon \$ seviyesine kadar yükselmiştir. Fakat 1989 yılındaki ani düşüşle 19 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılına kadar bu rakam 191 milyon \$ seviyesine yükselmiştir. Gümrük birliği sonrası Türkiye'nin ithalat rakamları devamlı bir artış göstermiş ve 2000 yılında 477.9 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 2001 yılında tıpkı ihracattaki gibi düşüş göstermiş ve 377.8 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi ithalat artışı ihracat artışından daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin İrlanda ile dış ticaret açığı 1994 yılında 68.3 milyon \$ iken bu açık giderek büyümüş ve 2001 yılında 230.4 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye'nin İrlanda'ya ihracatında (1998 itibarıyla) ilk sırayı 33.4 milyon \$ ile *“başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar”* (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), ikinci sırayı 25.1 milyon \$ ile *“makine ve ulaştırma araçları”* ve üçüncü sırayı 17.9 milyon \$ ile *“çeşitli mamul eşya”* (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) almıştır. İthalatına bakıldığında ilk sırayı 115.4 milyon \$ ile *“başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri”*, ikinci sırayı 70.5 milyon \$ ile *“makine ve ulaştırma araçları”*, üçüncü sırayı 27.9 milyon \$ ile *“çeşitli mamul eşya”* (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) ve son olarak da dördüncü sırayı 21 milyon \$ ile *“akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler”* almıştır.¹²⁶

¹²⁶ Aynı, s.115

Türkiye'nin İrlanda ile dış ticareti gelişimi EİT oranlarında da paralel bir seyir izlemiştir. EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün sayısına göre bakıldığında 1985 yılında 7 adet sınırı aşan ürün söz konusudur. 1988 yılına kadar bu sayı artış göstermiş ve 16 adet ürün olarak gerçekleşmiştir. Fakat 1989 yılında ani bir düşüşle 2 adet ürüne gerilemiş ve inişli çıkışlı bir grafik izleyerek 2001 yılında 27 adet ürünle diğer AB üyesi ülkeler sıralamasında Finlandiya'nın önünde sondan ikinci sırada yer almaktadır.

(Ek 16.)

Tablo 18. İrlanda-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
52373	-	-	-	-	-	-	-	0,84	-	0,93	0,89	-	-	-	-	-	-
57990	0,92	-	0,94	0,88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
62133	-	-	-	-	-	0,80	-	-	-	0,94	-	-	0,81	-	-	-	-
65243	-	-	-	-	-	-	0,92	-	0,88	0,88	-	-	-	-	-	-	-
71392	-	-	-	-	0,96	-	0,93	0,85	-	-	-	-	0,98	0,76	-	0,80	-
74364	-	-	-	-	-	-	-	0,79	-	-	-	-	-	0,86	0,77	-	-
74810	-	0,91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,94	-	0,83	-	-
83199	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,76	-	-	-	-	0,98	0,80
89972	0,83	0,97	0,98	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

52373: Sodyum hidrojen karbonat

57990: Diğer plastiklerden döküntü kalıntı ve hurdalar

62133: Gözenekli olmayan kauçuktan; çubuk, profil, levha, tabaka ve şeritler

65243: Farklı renklerdeki ipliklerden denim mensucat

71392: Dizel motorlar için aksam ve parçalar

74364: İçten yanmalı motorlar için hava filtreleri

74810: Transmisyon milleri (Kam mil-krank şaft dahil), kranklar

83199: Diğer muhafaza, taşıma eşyaları

89972: Örülmeye elverişli maddelerden örgüler

Yukarıdaki tablodan bu sınırlı sayıdaki ürünlerin yine diğer ülkelerde olduğu gibi sanayiye ait aksam ve parçalardan oluştuğu görülebilir. İncelenen dönem boyunca en sık EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün 6 kez ile "71392: Dizel motorlar için aksam ve parçalar" olmuştur. Bu ürünü 3 kez ile diğer ürünler takip etmektedir. Bu grup içinde diğer sektörlerden oluşan karma bir grup yer almaktadır. Bunun içinde tekstil ürünleri, kimyasal maddeler ve makine, aksam ve parçaları yer almaktadır.

3.10. İspanya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

İspanya, Avrupa Birliğine 1986 yılında tam üye olarak katılmış, ancak Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ni 5 yıllık bir geçiş süresi sonunda 1991 yılında tamamlamıştır. Bu yüzden dış ticaretinde 1991 yılından başlayarak büyük bir gelişme seyri gözlenmektedir. 1989 yılında 44.5 milyar \$ olan ihracatı 1991 yılında 60.2 milyar \$'a yükselmiştir. Bu tarihten sonra da sürekli artarak (1993 hariç) 1998 yılında 109.2 milyar \$ gibi bir rakama ulaşmıştır. İspanya'nın gümrük birliği sonrasında ithalat artışı da çok fazla olmuştur. 1989 yılında yaklaşık 71.5 milyar \$ düzeyinde gerçekleşen ithalatı 1991 yılında 93.3 milyar \$'a yükselmiş, bu artış süreklilik kaydederek 1998 yılı sonunda 133.1 milyar \$ seviyesine yükselmiştir. İspanya büyük oranlarda dış ticaret açığı veren bir ülkedir. Bu açık 1998 yılında 23.9 milyar \$ gibi yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir.¹²⁷ Bu açık İspanya gibi bir ülke için oldukça fazladır. Ancak özellikle yüksek düzeydeki turizm gelirleri ve Avrupa Birliği'nin mali yardımları sayesinde bu açığı her zaman kolaylıkla finanse edebilmektedir.

Türkiye ile İspanya'nın dış ticareti gümrük birliğinden etkilenmiştir. Özellikle Türkiye'nin ihracatı gümrük birliğinin yürürlüğe girdiği 1996 yılı başından itibaren sürekli artış göstermiştir. Bu durum Türkiye'nin neredeyse bütün Avrupa Birliği üye ülkeleri ile olan ticari ilişkilerinde kendisini göstermiştir.

Türkiye'nin İspanya'ya ihracatı 1985 yılında 213.3 milyon \$ seviyesinden, 1989 yılında 131.5 milyon \$ seviyesine gerilemiştir. Bu tarihten itibaren ihracatta düzenli bir şekilde artış devam etmiştir. 1995 yılında 354.5 milyon \$ düzeyine kadar yükselmiş, 1998 yılı sonunda 513.2 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılına gelindiğinde de Türkiye'nin ihracatı 950.5 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Türkiye'nin İspanya'dan ithalatında ise durum biraz farklıdır. 1985 yılında 218.3 milyon \$ seviyesinden 1989 yılında 250.4 milyon \$'a ulaşan ithalat değeri 1995 yılında ise 590 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Gümrük birliği ile önemli oranda bir ithalat artışı kaydedilmiştir. 1996 yılında 1 milyar \$ seviyesine ulaşmış, bu artış 2000 yılına değin devam ederek 1.7 milyar \$ seviyesine kadar yükselmiştir. Tüm diğer Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de görüldüğü gibi Türkiye'nin 2001 yılında İspanya'dan ithalatında belirgin bir düşme görülmüş ve tekrar 1996 yılındaki seviyesine dönerek 1 milyar \$ civarında

¹²⁷ DİE, Aynı, s.82

gerçekleşmiştir. Türkiye ile İspanya'nın dış ticaretinde gümrük birliği sonrası Türkiye'nin dış ticaret açığı 2001 yılı hariç sürekli büyümüştür.

Türkiye'nin İspanya'ya ihracatı 1998 yılı itibariyle değerlendirildiğinde ilk sırada 169.4 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), ikinci sırada 125.9 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*”, üçüncü sırada 52.7 milyon \$ ile “*çeşitli mamul eşya*” (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), dördüncü sırada 46.1 milyon \$ ile “*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*” ve son olarak da 44.2 milyon \$ ile “*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*” yer almaktadır. Türkiye'nin İspanya'dan ithalatında ise aynı yıl için ilk sırayı 543.1 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*”, ikinci sırayı 263.5 milyon \$ ile “*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*” ve üçüncü sırayı da 219 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) almaktadır.¹²⁸

Tablo 19. İspanya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
26652	-	-	-	0.95	0.97	-	-	0.92	-	-	-	-	-	0.83	-	0.92	-
51124	-	-	-	-	-	-	-	0.86	1.00	-	0.85	0.95	-	-	0.79	-	-
62510	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.90	0.91	0.93	0.85	-	0.98	0.98	-
62520	-	-	-	-	-	-	0.89	-	-	-	-	0.95	0.88	0.97	-	0.82	-
62999	-	-	0.89	-	-	-	-	0.81	-	-	-	0.78	-	0.95	-	0.80	-
65243	-	-	-	-	0.85	-	-	0.87	-	-	-	-	-	-	0.98	0.80	0.78
65360	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.76	0.99	0.95	0.85	0.95	0.98	-
69421	-	-	-	-	-	0.89	-	-	-	-	0.99	-	0.93	-	0.81	-	0.81
78439	-	-	-	-	-	0.81	0.84	-	-	-	-	-	-	0.75	-	0.85	0.92
89521	-	-	-	-	-	-	-	0.88	-	0.84	-	-	-	0.91	0.98	-	0.99
89732	-	-	-	-	-	-	-	-	0.94	0.88	0.96	-	-	-	0.97	0.92	-

26652: Sentetik devamsız lifler; poliesterlerden

51124: Ksilen

62510: Otomobil dış lastiği; yeni

62520: Otobüs-kamyon dış lastiği; yeni

62999: Vulkanize kauçuktan eşya

65243: Farklı renklerdeki ipliklerden denim mensucat

65360: Dokunmamış mensucat suni devamsız lif

69421: Demir/Çelikten dış saçılmış tirfonlar, civatalar, somunlar vs.

78439: Kara taşıtlarının diğer aksam-parçaları

89521: Yazı kalemi uçları ve damakları

89732: İncilerden, kıymetli yada yarı kıymetli taşlardan eşya

Türkiye'nin İspanya ile olan dış ticareti bir de EİT oranları ele alınarak incelenecektir. 1985-1994 yılları arasında EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün sayısı ufak iniş çıkışlarla 10 adetten 30 adede yükselmiştir. Türkiye'nin GB'ne girdikten sonrası (1995) ürün sayısı hızlı bir artış trendine girerek 38 adetten 2001 yılında 92

¹²⁸ Aynı, s.83

adete yükselmiştir. Bu rakamla AB üyesi ülkeler sıralamasında 5. sırada yer almaktadır. (Ek 16.)

Tablo 19’da incelenen dönem boyunca en sık EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürünlere bakıldığında 6 kez tekrarlarla “62510: Otomobil dış lastiği; yeni” ve “65360: Dokunmamış mensucat suni devamsız lif” ürünleri görülmektedir. Her ikisi de aynı ürün grubuna dahil olan ürünlerdir. Bunlar sanayi ağırlıklı yarı mamullerdir. Bunları 5 tekrarlarla tabloda yer alan diğer ürünler takip etmektedir. Bunların içinde Kimyasal ürünler, Demir-Çelik ürünleri, yedek parça ve aksesuarlar ile mamul eşya grubuna giren ürünler yer almaktadır. Bunlardan özellikle 1993 yılında EİT oranı 1.00 tam değer alan “51124: Ksilen” maddesi dikkati çekmektedir. Türkiye yer altı ve üstü kaynaklarıyla oldukça zengin bir ülke olmasına rağmen maalesef bunlar yeterince değerlendirilmemektedir.

3.11. İsveç İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

İsveç dış ticarete büyük yüzölçümüne rağmen diğer Avrupa Birliği ülkelerine nazaran daha düşük seviyelerde bir performans sergilemektedir. Ancak yüzölçümü yanıltıcı olmaktadır. Çünkü topraklarının büyük bir kısmı buzlarla kaplıdır. Bu nedenle tarım ve sanayi üretimi için elverişli değildir. İsveç Avrupa Birliği’ne üye olduğu 1995 yılına kadar genel olarak dış ticarete belirli bir seviyeyi korumuştur. Ancak, Birliğe tam üye olması ile özellikle ihracatta önemli bir artış kaydedilmiş, ithalattaki sınırlı artış ihracatının gerisinde kalmıştır. 1989 yılında 51.5 milyar \$ ihracat ve 49 milyar \$ ithalatı 1995 yılında ihracatta 78.8 milyar \$’a ithalatta ise 64.6 milyar \$’a ulaşmıştır. 1995 yılından sonra da dış ticaret hacmi genişlemeye devam etmiş ve 1998 yılında ihracatı 84.5 milyar \$ ve ithalatı ise 67.6 milyar \$ olmuştur. İsveç oldukça önemli miktarlarda dış ticaret fazlası veren ülkelere birisidir.¹²⁹

Türkiye ile İsveç arasındaki dış ticaret hacmi İsveç’in 1995 yılında Birliğe üye olması ve 1996 yılında yürürlüğe giren gümrük birliği ile artmıştır. Bu artış da en önemli pay İsveç’ten yapılan ithalatta kendisini göstermektedir. Türkiye’nin ihracatında da bu tarihten itibaren bir artış gözlenirse de bu artış sınırlı olmuş ve ithalat artışının

¹²⁹ Aynı, s.218

gerisinde kalmıştır. Türkiye'nin İsveç'e ihracatı 1985 yılında 1.4 milyar \$'dan 1989 yılına gelinceye kadar devamlı artış göstermiştir. 1988 yılında 2.1 milyar \$'dan ani bir düşüşle 1989 yılında 84.1 milyon \$ seviyesine düşmüştür. Takip eden yıllarda ufak artışlarla 1995 yılında 105.5 milyon \$'a 2001 yılında da 214.2 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır.

Türkiye'nin İsveç'ten ithalatı 1985 yılında aynı yılın ihracat seviyesine yakın bir değer olan 1.4 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. 1989 yılına gelinceye kadar devam etmiş, 1988 yılında 2 milyar \$'dan ani bir düşüşle 1989 yılında 156.9 milyon \$ seviyesine gerilemiştir. Takip eden yıllarda ufak artışlarla 2000 yılında 1.5 milyar \$'a, 2001 yılında da 543.9 milyon \$ seviyesine gelmiştir. Görüldüğü gibi gümrük birliği Türkiye'nin İsveç'ten ithalatında neredeyse %100'lük bir artışa neden olmuştur. Kesin sonuca ulaşabilmek için diğer ekonomik faktörlerin dikkate alınması gereklidir.

1998 yılı itibariyle Türkiye'nin İsveç'e ihracatında ilk sırayı 86.2 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.), ikinci sırayı 37.7 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*" ve üçüncü sırayı 31.7 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) almıştır. İthalatında ise, yine aynı yıl için ilk sırayı 749.5 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*", ikinci sırayı 108.1 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) ve üçüncü sırayı da 57.2 milyon \$ ile "*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*" almıştır.¹³⁰

Araştırmanın başlangıç yılı olarak alınan 1985 yılı itibariyle Türkiye-İsveç ticaretinin oldukça yoğun olduğu daha önce verilen rakamlarla da ortaya konmaya çalışılmıştır. İki ülke arasındaki dış ticarete EİT'e konu olan ve oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün adedine bakıldığında aynı gelişim burada da dikkati çekmektedir. 1985 yılında 38 adet ürün varken, 1989 yılında bu ürün adedi 4'e gerilemiştir. Bu gelişim iki ülke arasındaki dış ticarete de paralel bir gelişimdir. Daha sonra 1995'de İsveç'in üyeliği ve Türkiye'nin GB'ne geçişiyle birlikte tekrar iki ülke arasındaki ticarete ki canlanmayla birlikte ürün adedi artış göstermiştir. 2001 yılına gelinceye kadar iniş çıkışlarla birlikte 2001 yılında 35 adet ürün olarak gerçekleşmiştir. (Ek 16.)

¹³⁰ Aynı, s.217

Tablo 20. İsveç-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
65314	-	0,96	0,78	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,96	0,84	-	0,94	0,79
66529	-	-	-	-	-	0,84	0,76	-	-	-	-	-	-	-	0,92	0,80	-
89332	0,92	-	-	-	-	0,99	0,91	-	-	-	-	0,80	-	-	-	-	-
89721	-	0,84	-	0,91	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,88	0,97	-

65314: %85 ağırlıklı naylon veya diğer polimid filamentleri içeren mensucat

66529: Camdan masa, mutfak, yazıhane eşyası

89332:Plastikten okul ve büro malzemeleri

89721:Diğer taklit mücevherci eşyası

Tablo 20'den bu ticarete konu olan ürünlere bakıldığında 1985-2001 yılları arasında belirtilen sınırlar içinde kalan ürünlerden "65314: %85 ağırlıklı naylon veya diğer polimid filamentleri içeren mensucat" ürününün 6 kez tekrarlanarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ürün tekstil ağırlıklı bir üründür. Türkiye'nin tekstil de ihracatçı olduğu düşünülürse bu durum Türkiye açısından çok da hoş bir durum olmamaktadır. Bu ürünleri 17 yıllık sürede 4 kez tekrarla tablodaki diğer ürünler takip etmektedir. Bunlara genel olarak bakıldığında nihai ürünler olduğu dikkati çekmektedir.

3.12. İtalya İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

İtalya dış ticaret alanında son yıllarda büyük gelişme içerisinde olan ülkelerden birisidir. Hem ihracatında, hem de ithalatında gösterdiği performans ile dünya ticaretindeki payını sürekli artırmıştır. 1989 yılında 140.6 milyar \$ olan ihracatını 1998 yılı sonunda 242.2 milyar \$ seviyesine kadar yükseltmiştir. 1989 yılında 153 milyar \$ düzeyindeki ithalatı da 1998 yılı sonunda 215.5 milyar \$ olmuştur. 1992 yılına değin dış ticaret açığı verirken, bu tarihten sonra önemli bir oranda dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. İtalya'nın 1998 yılındaki dış ticaret fazlası 26.7 milyar \$ olmuştur.¹³¹

Türkiye ile İtalya arasındaki dış ticaret hacmi de incelenen dönem boyunca sürekli artmıştır. Ancak bu artışın büyük bölümü İtalya'dan yapılan ithalatta görülmüştür. Dolayısıyla İtalya ile olan dış ticarete Türkiye'nin verdiği dış ticaret açığı sürekli büyümüştür. Türkiye'nin İtalya'ya ihracatı 1985 yılında 502 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1991 yılına kadar düzenli olarak artış göstermiş bu yılda 971.6 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Fakat 1992 ve 1993 yılında düşerek 1993 yılında 750.3 milyon

¹³¹ Aynı, s.130

\$ olarak gerçekleşmiştir. Fakat 1994 yılında ani bir çıkışla 1 milyar \$'ın üstüne çıkmıştır. Gümrük birliği sonrasında da bu artış devam ederek 2001 yılında Türkiye'nin İtalya'ya ihracat değeri 2.4 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin İtalya'dan ithalatına bakıldığında ithalat artışının ihracat artışından çok fazla olduğu görülmektedir. 1985 yılında 658 milyon \$'lık bir ithalat gerçekleştirmiştir. Bu yıldan itibaren gümrük birliğine kadar geçen sürede ithalat düzenli olarak artış göstermiş ve 1994 yılında 2 milyar \$ seviyesine kadar yükselmiştir. Gümrük birliğine geçişle birlikte Türkiye'nin İtalya'dan olan ithalatında oldukça hızlı artışlar görülmüş ve 1995 yılında 3.2 milyar \$ seviyesinde, 2000 yılında 4.4 milyar \$ ve 2001 yılında da 3.5 milyar \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. İtalya ile dış ticarete Türkiye sürekli açık vermektedir. Özellikle bu açık gümrük birliğinden sonra daha da artmış, hatta 1997 yılında 3 milyar \$ seviyesine kadar yükselmiştir. Daha sonra bu açık gittikçe azalarak 2000 yılında 2.5 milyar \$'a ve 2001 yılında da 1.2 milyar \$ seviyesine kadar düşmüştür.

Türkiye'nin İtalya'ya ihracatında (1998) ilk sırayı 711.6 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), ikinci sırayı 226.3 milyon \$ ile "*makine ve ulaştırma araçları*", üçüncü sırayı 214.5 milyon \$ ile "*canlı hayvanlar ve gıda maddeleri*", dördüncü sırayı 158.2 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) ve beşinci sırayı da 101.2 milyon \$ ile "*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*" almıştır.

Aynı yıl için Türkiye'nin İtalya'ya ithalatında ilk sırayı 2 milyar \$ "*makine ve ulaştırma araçları*", ikinci sırayı 895 milyon \$ ile "*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*" (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), üçüncü sırayı 565.8 milyon \$ ile "*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*" ve dördüncü sırayı 503.6 milyon \$ ile "*çeşitli mamul eşya*" (inşaat malzemeleri, mobilya, tekstil ve konfeksiyon ürünleri vs.) almıştır.¹³²

Türkiye ile İtalya arasındaki dış ticaretin uzun yıllardır aynı yoğunlukta devam ettiği yukarıda verilen rakamlarla da ortaya konmuştur. Bu paralelde iki ülke arasındaki EİT'e konu olan ürünlere bakarak ticaretin yönü daha net ortaya konabilecektir. Bu nedenle yapılan çalışmada 1985 yılında EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürünlerin

¹³² Aynı, s.131

sayısı 14 adet olarak tespit edilmiştir. İki ülke arasındaki ticaret aynı yoğunluk ve hızda devam ederek bu rakam 17 yıllık süreçte sürekli bir artışla 2001 yılında 116 adet ürüne kadar yükselmiştir. (Ek 16.) Bu rakamla İtalya AB üyesi ülkeler sıralamasında Türkiye ile yaptığı EİT göz önüne alındığında ilk dört ülke içinde yer almaktadır. Bu oldukça önemli bir sıradır.

Tablo 21. İtalya-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
6229	-	-	-	-	-	-	0,96	-	-	-	0,80	0,77	0,99	0,89	0,96	0,77	-
26663	-	-	-	-	-	-	0,82	0,91	-	-	0,92	0,88	0,78	0,93	0,88	-	-
26652	-	0,87	0,78	0,92	0,95	-	-	-	-	0,87	0,87	-	-	-	-	0,76	-
29254	-	-	-	-	-	0,97	0,77	0,88	0,83	0,79	0,76	0,79	-	-	-	-	-
53221	-	-	0,95	-	-	0,98	0,81	0,97	-	0,99	-	0,92	0,93	0,81	0,88	0,90	0,84
65359	-	-	-	-	-	0,97	-	-	-	0,79	-	0,97	0,90	0,80	0,98	0,92	-
65522	-	-	-	-	-	-	0,90	-	0,93	0,75	0,97	0,95	0,86	0,92	0,97	0,81	0,92
68421	-	0,94	-	0,80	-	-	-	-	-	-	-	1,00	0,84	0,94	0,90	-	0,86
69741	-	0,86	-	-	-	-	-	0,92	0,75	-	0,82	-	0,97	-	0,89	0,94	0,99
81391	-	-	-	0,90	-	0,92	0,83	-	0,91	0,90	0,88	0,86	0,94	0,94	0,96	0,90	0,87
84122	-	-	0,99	-	0,89	-	-	-	-	-	-	0,86	0,99	0,92	-	0,76	0,76
84425	-	-	-	-	0,83	0,97	0,89	0,91	-	-	-	-	0,94	0,84	0,89	0,93	0,94
89523	-	0,77	0,77	-	-	0,88	0,95	-	-	-	0,75	0,97	-	0,82	-	-	0,76

6229: Kakao içermeyen diğer şeker mamülleri
 26663: Sentetik filament demetleri; poliesterlerden
 26652: Sentetik devamsız lifler; poliesterlerden
 29254: Sebze tohumları
 53221: Bitkisel menşeli hülâsalar ve türevleri
 65359: Diğer suni iplikli dokumalar
 65522: Örmec mensucat; elastomerik/kauçuk iplik
 68421: Alüminyum çubuk ve profiller
 69741: Demir/Çelikten ev işlerinde kullanılan eşyalar
 81391: Camdan aydınlatma cihazlarının aksam parçaları
 84122: Erkek ve erkek çocukları için diğer maddelerden takım elbiseler
 84425: Kadın/Kız çocukları için etek ve etek pantolonlar
 89523: Yazı çizim mürekkepleri, diğer mürekkepler

Tablo 21 incelendiğinde EİT'e konu olan oldukça fazla sayıda ürün olduğu göze çarpmaktadır. Bunların içinde en sık belirlenen sınırlar içinde EİT'e konu olan ürün 17 yıllık süreçte 12 kez tekrarla "81391: Camdan aydınlatma cihazlarının aksam ve parçaları" yer almaktadır. Bu ürünü 11 kez tekrarla "53221: Bitkisel menşeli hülâsalar ve türevleri", 10 kez tekrarla "65522: Örmec mensucat; elastomerik/kauçuk iplik" ve 9 kez tekrarla da "84425: Kadın/Kız çocukları için etek ve etek pantolonlar" takip etmektedir. Görüldüğü gibi her biride farklı ürün grubunda yer alan ürünlerdir. Tablonun geneli incelendiğinde burada yer alan ürünlerin çoğunun sınıai ürünler grubuna dahil olan mamul ve yarı mamul ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Bunların dışında tek gıda ürünü ve yenilmeyen hammaddeler grubuna dahil iki üründe dikkati çekmektedir. Kısaca Türkiye-İtalya arasındaki dış ticaret her yönüyle çeşitlilik arz etmektedir.

3.13. Portekiz İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Portekiz, Avrupa Birliği'nin ekonomik ve demografik açılardan ön sıralarda bulunmayan ülkelerden birisidir. Ekonomik büyüklükleri, Yunanistan ve Lüksemburg hariç, hiçbir birlik üyesi ülke ile karşılaştırılmayacak kadar küçüktür. Ancak son yıllarda dış ticaretinde belirli hareketlenmeler gözlenmektedir.

Portekiz'in dış ticaret hacmi Birlik içerisinde Yunanistan'dan sonra (Lüksemburg sayılmaz ise) en düşük sıradadır. İhracat rakamları sırası ile 1989 yılında 12.8 milyar \$, 1995 yılında 22.6 milyar \$ ve 1998 yılında 24.2 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. İthalatı ise sırası ile 1989 yılında 19.1 milyar \$, 1995 yılında 32.3 milyar \$ ve 1998 yılında ise 36.9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. İncelenen dönem itibariyle Portekiz sürekli açık veren bir ülkedir. Özellikle dış ticaret açığı 1990 yılı ile birlikte büyük oranlara ulaşmıştır. Bu açığı daha çok Avrupa Birliği'nin yardımları sayesinde finanse edebilmektedir.¹³³

Türkiye ile Portekiz arasındaki dış ticaret hacmi oldukça düşük düzeylerde dir. Türkiye'nin Portekiz'e ihracatı 1985 yılında 7.2 milyon \$'lık bir seviyede gerçekleşmiştir. Gümrük birliğine gelinceye kadar düzenli bir artış göstermiş ve 1995 yılında 59.7 milyon \$ seviyesine kadar yükselmiştir. Takip eden yıllarda bu artış oranı daha da artarak 2001 yılında 286 milyon \$ seviyesini aşmıştır. Yine aynı dönemlerde Türkiye'nin Portekiz'den ithalatına bakıldığında benzer bir tablo görülmektedir. 1985 yılında 49.8 milyon \$ olan ithalat değeri takip eden yıllarda artış göstermiş, fakat 1989 yılında 60 milyon \$'lık bir azalma ile 9.6 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1990'lı yıllarda tekrar artış trendine geçen ithalat değerleri 1995 yılında 72.2 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Gümrük birliği sonrası artış ve azalışlar yaşanmış 2000 yılında 90.7 milyon \$ olan ithalat değeri daha önceden de belirtilen nedenlerden dolayı 2001 yılında 67.7 milyon \$ düzeyine gerilemiştir. Türkiye'nin Portekiz ile dış ticaretinde 1989 yılına gelinceye kadar 60 milyon \$ seviyesini bulan dış açıklar görülmüştür. Bunu takip eden yıllarda genelde dış ticaret fazlası görülmekle birlikte bunlar miktar olarak çok fazla kayda değer rakamlara ulaşmamıştır. Fakat 1998 yılından sonra Türkiye'nin bu ülke ile dış ticaret fazlası 100 milyon \$ seviyesine ulaşmış hatta 2001 yılında dış ticaret fazlası

¹³³ Aynı, s.178

219 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Portekiz, Türkiye'nin gümrük birliği sonrası ihracat artışı yaşadığı ve dış ticaret fazlası verdiği nadir ülkelerden birisi olmuştur.

1998 yılında Türkiye'nin Portekiz'e ihracatında ilk sırayı 41.5 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) olmaktadır. Bunu sırası ile 25.3 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*”, 10.7 milyon \$ ile “*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*” ve 6.3 milyon \$ ile “*canlı hayvan ve gıda maddeleri*” izlemektedir. İthalatında ise aynı yıl için ilk sıraları 37.6 milyon \$ ile “*makine ve ulaştırma araçları*”, 11.6 milyon \$ ile “*başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri*” ve 8.4 milyon \$ ile “*akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler*” almaktadır.¹³⁴

Türkiye-Portekiz dış ticaretinde görülen bu durgunluk EİT'e konu olan ürünlere de aynen yansımıştır. GB'ne geçiş dönemi öncesinde EİT oranı 0.75 ve üzeri değer alan ürün sayısı genelde 1 ve en fazla 5 ürüne kadar yükselmiştir. GB sonrası dönemde iki ülke dış ticaretindeki canlanma ile birlikte bu sınırlar içinde kalan ürün sayıları da artış göstermiştir. 1995 yılında 5 adet olan ürün sayısı 1996 yılında 17 adete, 2001 yılında da 27 adet ürüne ulaşmıştır. Fakat yine de bu rakam Portekiz'i AB üyesi ülkeler sıralamasında son üç ülkeden biri olmaktan kurtaramamıştır. (Ek 16.)

Tablo 22. Portekiz-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
66244	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,78	0,86	0,94
69941	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,90	-	0,96	0,75
72849	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,98	-	0,95	0,98
74610	-	-	-	-	0,88	-	-	-	-	-	-	0,88	-	-	-	0,79	-
84591	-	-	-	-	-	-	0,98	-	-	-	0,84	0,77	-	-	-	-	-
89399	-	-	-	-	-	0,81	-	0,75	0,93	0,83	-	-	-	0,93	-	-	-
89521	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,91	-	-	0,95	0,91	-	-	-

66244: Karo, küpler vb. eşya-cilasız/sınırsız seramikten, en geniş yüzeyi ≤ 7cm.

69941: Demir-çelik yaylar, yay yaprakları

72849: Kendine özgü fonksiyonlu diğer makine-cihazlar

74610: Bilyalı rulmanlar

84591: Spor kıyafetler (örülmüş)

89399: Çocuk arabaları, pusetler vb. arabalar bunların aksam-parçaları

89521: Yazı kalemi uçları ve damakları

Bu sınırlı ticarete konu olan tablo 22'de yer alan ürünlere bakıldığında “89399: Çocuk arabaları, pusetler vb. arabalar bunların aksam ve parçaları” 17 yıllık sürede 5 kez tekrarla ilk sırada yer almaktadır. Bu ürün çeşitli mamul eşya grubuna giren nihai bir üründür. Bunu 3 kez tekrarla tabloda yer alan diğer ürünler takip etmektedir. Bu ürünlerde genel sınıflandırmada sınai ürünler grubuna giren ürünlerdir.

¹³⁴ Aynı, s.179

3.14. Yunanistan İle Olan Dış Ticarete Endüstri İçi Ticaretin Payı

Avrupa Birliği ile sınır komşusu olduğu tek ülke olan Yunanistan ile dış ticareti, bütün olumlu ekonomik koşulların varlığına rağmen öncelikli olarak siyasal nedenlerden dolayı bir türlü istenilen düzeylere ulaşmamıştır. İncelenen dönem itibariyle Türkiye'nin Yunanistan ile dış ticareti küçük düzeylerde kalmıştır. Yine de son yıllarda özellikle gümrük birliği sonrasında yüzde olarak fazla ama tutar olarak düşük olsa da bir hareketlilik gözlenmektedir.

Türkiye'nin Yunanistan'a ihracatı Gümrük Birliği öncesi dönem itibariyle inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. 1985 yılında 123 milyon \$ seviyesinde bir ihracat yapılmış iken, bu oran artış ve azalışlarla 1995 yılında 210 milyon \$ seviyesine erişmiştir. Gümrük Birliği süreci sonrasında Türkiye'nin bu ülkeye ihracatı sebatlı bir artış göstererek 2001 yılında %100'den fazla bir artışla 476 milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin bu ülkeye ithalatı da gümrük birliği öncesi ve sonrası dönemlere ayrılarak incelenecektir. Gümrük Birliği öncesi dönemde ihracatta ki gibi bir seyir izlemiş yıllar itibariyle artış ve azalışlar görülmüştür. 1985 yılında 153 milyon \$ seviyesinden 1994 yılında 105 milyon \$ seviyesine inmiştir. Gümrük birliğinden sonra 1995 yılında 201 milyon \$ olarak gerçekleşen ithalat iniş çıkışlarla 2000 yılında 431 milyon \$ seviyesine kadar çıkmış 2001 yılında bilinen nedenlerden dolayı 266 milyon \$ seviyesine gerilemiştir.

Türkiye'nin Yunanistan ile dış ticaretinde 1985 yılından 1989 yılına kadar ve 1993, 1996, 1997 yıllarında dış ticaret açığı görülmüştür. En büyük dış ticaret açığı 1997 yılında 132 milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiştir. İncelenen dönem boyunca yukarıda belirtilen yılların dışında Türkiye Yunanistan ile ticaretinde dış ticaret fazlası vermiştir. En büyük dış ticaret fazlası 2001 yılında 210 milyon \$ seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin Yunanistan'a ihracatı ürün bazında ele alındığında, 1998 yılı verilerine göre, ilk üç sırayı 218.5 milyon \$ ile “başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.), 31.2 milyon \$ ile “makine ve ulaştırma araçları” ve 30.9 milyon \$ ile “canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” almaktadır. İthalatında da yine aynı yıl için ilk üç sırayı 98.7 milyon \$ ile “akaryakıt hariç yenilmeyen hammaddeler”, 73.6 milyon \$ ile “madeni yakıtlar, yağlar vb. ilgili

maddeler” ve 61.3 milyon \$ ile “*başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar*” (deri, kürk, kauçuk, tekstil iplikleri ve kumaş vs.) almıştır.¹³⁵

Yapılan tespitler doğrultusunda Türkiye’nin Yunanistan ile dış ticaretinde gümrük birliğinin etkisi sınırlı olmuştur. Bunun siyasal nedenleri olduğu kadar ekonomik nedenleri de bulunmaktadır. Bir çok açıdan Yunanistan ekonomisi Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu malların üretilmesi açısından yetersizdir. Ayrıca her iki ülkede üretilen mallar genel olarak benzer ürünler olma özelliği göstermektedir. Dolayısı ile ithalat ve ihracatta her iki ülkede birbirinden ayrı ülkelere yönelmektedirler. Bu yönelimin merkezi de Avrupa Birliği’nin sanayileşmiş ve teknolojik olarak ileri ülkelerinden oluşmaktadır.

Tablo 23. Yunanistan-Türkiye Arasındaki Endüstri İçi Ticaret Oranları (EİT ≥ 0.75)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
53354	-	-	0,86	-	-	-	-	0,99	0,78	0,88	0,94	0,86	-	0,85	-	-	-
64163	-	-	-	-	-	-	0,82	-	-	1,00	0,91	-	-	-	0,94	0,89	0,76
69119	-	-	-	-	-	0,97	-	0,76	-	-	-	0,89	-	-	0,75	0,79	0,99
69911	-	-	-	-	-	0,81	-	-	0,91	0,97	-	-	-	0,78	0,89	-	1,00
77521	-	-	-	-	-	-	0,95	0,91	-	-	0,79	0,87	0,90	-	0,86	-	-
89319	-	-	-	-	0,80	-	0,81	0,96	0,76	-	-	0,77	0,85	-	0,80	0,98	-
89399	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,95	0,83	-	0,89	0,85	1,00	-	0,92

53354: Macunlar, renkli çimentolar ve boyacılıkta kullanılan sıvama maddeleri

64163: Tuvalet, temizlik kağıtları

69119: Demir/Çelikten diğer inşaat aksamı

69911: Adı metallere kilitler, sürgüler, kilidi olan fermuarlar vb.

77521: Ev tipi buzdolapları

89319: Plastikten küvet, duş, lavabo, bide, hela küveti ve donanımları

89399: Çocuk arabaları, pusetler vb. arabalar, bunların aksam ve parçaları

Bu yapılan açıklamaların doğrultusunda iki ülke arasındaki EİT’e konu olan ürünlere bakıldığında aynı gelişim burada da dikkati çekmektedir. EİT oranı 0.75 ve üzeri olan ürünlerin dahil edildiği hesaplamalar sonucu oluşturulan tabloda (Ek 16.) GB öncesi dönemde ürün sayısı 1985 yılında 9 adet, 1994 yılında 22 adet olarak tespit edilmiştir. GB’ne geçişle birlikte ve son yıllarda ortaya çıkan iki ülke arasındaki siyasi uzlaşmanın da etkisiyle bu sayı 1996 yılında 53 adete ve 2001 yılında da 78 adete yükselmiştir. Bu sayı ile AB üyesi ülkeler sıralamasında 8. sırada yer almaktadır.

¹³⁵ Aynı, s.66

Bu ticari gelişime konu olan tablo 23'deki ürünlere bakıldığında nihai ürünlerin ön plana çıktığını görüyoruz. 17 yıllık sürede 8 kez tekrarlarla “89319:Plastikten küvet, duş, lavabo, bide, hela küveti ve donanımları” öne çıkan nihai ürün olmuştur. Bunu 7 kez tekrarlarla “53354: Macunlar, renkli çimentolar ve boyacılıkta kullanılan sıvama maddeleri” kimyasal maddeler grubuna giren ürün takip etmektedir. Tabloda yer alan diğer ürünlerde 6 kez tekrarlarla bu ürünleri takip etmektedir. Bu ürünlerinde hemen hepsinin küçük sanayi mallarından oluştuğu dikkati çekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN BELİRLEYİCİLERİ; TÜRKİYE-ALMANYA ÖRNEĞİ

1. TÜRKİYE-ALMANYA ARASINDAKİ ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİ ETKİLEYEN ÜLKE DEĞİŞKENLERİ

Endüstri içi ticaret (EİT) konusunda Dünya literatüründe pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda EİT hesaplanma yöntemleri ve EİT'i belirleyen değişkenler tartışılmıştır. çalışmada tartışılan bu yöntem ve değişkenler esas alınarak, birinci modelde Türkiye'nin AB ile EİT düzeyini ve bu grup içinde öne çıkan Almanya ile olan EİT düzeyini etkileyen değişkenleri tespit edilecektir. İkinci bir modelde de EİT'in endüstrilere özgü değişkenleri test edilecektir.

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye'nin Almanya ile dış ticaretinde endüstri içi ticaret oranlarının hangi değişkenler tarafından belirlendiğini tespit edebilmek amacıyla ekonometrik yöntemler aracılığıyla bir uygulama yapılmıştır.

Öncelikle literatüründe yönlendirdiği bazı varsayımlardan hareketle bağımsız değişkenler tanımlanmıştır. Bu bağımsız değişkenlerden oluşan model tanıtılmış ve ekonometrik analiz yöntemleri kullanılarak test edilmiştir. Şimdi bu değişkenleri sırasıyla açıklayabiliriz.

1.1. Ülkelerin Ortalama Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Değerleri

Ülkelerin GSYİH değerleri ülke piyasa büyüklüklerini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda EİT oranlarının, ticaret ortağı olan ülkelerin piyasa büyüklükleri ile doğru

orantılı olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle model içinde söz konusu değişkene ait işaretin pozitif olması beklenmektedir.

Bu beklentiye göre ülke piyasası genişledikçe farklılaşmış olan talebin artacağı ve böylece toplam ticaret hacminin de bu oranda artacağı ileri sürülmektedir. Talep artışına bağlı olarak da üretim hacminin artması, ölçek ekonomileri ve ürün farklılaşması gibi arz yönlü etkiler ortaya çıkarabilecektir.¹³⁶

Modelde piyasa büyüklükleri Türkiye ve Almanya'nın GSYİH ortalamaları olarak alınmıştır. 1970-2002 yılları için değişkene ait veriler Türkiye için; <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gostergeler/tr/> Almanya için ; <http://www.sachuerstaendigenrat.wirtschaft.de/autacht/Tabellen/Tab23jq.xls> adresinden alınmıştır.

1.2. Ülkelerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Farkları

Ülkelerin piyasa büyüklükleri arasındaki fark ne kadar küçükse, EİT oranı o oranda büyük olacaktır. Bu varsayımın doğruluğunu ülkelerin GSYİH farklarını temel alarak test edebiliriz. Ülkelerin piyasa büyüklükleri arasındaki mutlak fark arttığı ölçüde EİT oranları düşeceğinden, bu değişkenin modeldeki beklenen işareti negatif olacaktır.¹³⁷

Bu değişken için veriler bir önceki değişkenin verileri temel alınarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

¹³⁶ Pınar Narin Emirhan, "The Determinants Of Vertical And Horizontal Intra-Industry Trade In Turkey", (ODTU İktisat Kongresi, Ankara, 2000), s.6

¹³⁷ Rudolf Loertscher, Frank Wolter, "Determinants of Intra-Industry Trade: Among Countries And Across Industries", *Weltwirtsch. Arch.* 116(2), (1980), s.285

1.3. Ülkelerin Ortalama Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Değerleri

Ülkelerin gelişme seviyesi ölçülürken KBGSYİH oranları kullanılmaktadır. Yapılmış olan çalışmalara göre ülkelerin gelişme düzeylerinin ortalaması ne kadar yüksekse, ülkeler arasındaki EİT'in de o oranda yüksek olması beklenir.¹³⁸ okbgseyih'ya ve ürün farklılaşmasına olan talepteki artışın, EİT'i artıracak tahmin edilmektedir. Değişkenin modeldeki beklenen işaretinin pozitif yönde olacağı söylenebilir.¹³⁹

Bir ülke ne kadar gelişmiş ise, imalat sanayinin ülke ekonomisindeki önemi de o derece fazla olacaktır. EİT oranları imalat sanayinde daha yüksek olduğundan, gelişmiş ülkelerdeki EİT oranlarının da yüksek olması beklenmektedir.¹⁴⁰

Bunların dışında gelişmiş ülkeler, gelişmişlik kriterlerini sağlayacak koşullara ve yüksek teknolojiye sahiptirler. Böylece ürün çeşitliliği bol olan ürünler üretebilirler. İkinci olarak, bu ülkeler ölçek ekonomilerinin avantajıyla çok çeşitli ürün talebine karşılık geniş bir ürün yelpazesine hizmet vermektedir. Son olarak da gelişmiş ülkeler, geniş bilgi ve haberleşme ağına sahiptirler. Bu sayede de farklılaşmış ürünlerin ticaretinde bu avantajlarını kullanmaktadırlar.¹⁴¹

Modelde Türkiye ve Almanya'nın gelişme düzeyi (okbgseyih) ülkelerin yıllar itibarıyla 1970-2002 yılları arasında U.S. doları cinsinden kbgseyih değerlerinin ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Veriler Türkiye için <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gostergeler/tr/> Almanya için, <http://www.sachuerstaendigenrat.wirtschaft.de/autacht/Tabellen/Tab23jq.xls> adresinden alınmıştır.

¹³⁸ Aynı, s.284

¹³⁹ Elif Çepni, Nezir Köse, "Intra-Industry Trade Pattern Of Turkey: A Panel Study" (ODTU İktisat Kongresi, Ankara, 2000), S.2

¹⁴⁰ Emirhan, a.g.e. s.5

¹⁴¹ Loertscher, Wolter, a.g.e s.284

1.4. Ülkelerin Kişi Başı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Farkları

Bu varsayımda Linder hipotezi temel alınmıştır. Linder Hipotezi, benzer gelir düzeylerine sahip ülkelerin talep yapılarının da benzer olacağını ileri sürmektedir. Talep yapıları benzer olan ülkelerde de üretilen malların benzer olacağı ve bundan dolayı da gelir seviyeleri benzer olan ülkeler arasındaki ticarete EİT payının büyük olması beklenmektedir.¹⁴²

Yapılan çalışmalarda, iki ülkedeki kbgisyih arasındaki fark ne kadar küçükse, bu iki ülke arasındaki EİT oranı da o kadar büyük olacağı ileri sürülmektedir. Bu yüzden değişkenin beklenen işareti negatiftir.¹⁴³

EİT oranının yüksek olabilmesi için her iki ülkenin de aynı gelir seviyesine sahip olması, her iki ülkenin de talep yapılarının aynı olması ve dolayısıyla üretim modellerinin aynı olması beklenir. Çünkü talep yapılarının aynı olması eğer ülkelerin gelir seviyeleri aynı ise mümkün olacaktır.¹⁴⁴

Modelde Türkiye ve Almanya'nın gelir seviyeleri farklı ülkelerin kbgisyih farkları alınarak sağlanmıştır. Bunun içinde bir önceki değişken verileri temel alınmıştır.

1.5. Dış Açık

Stone'nun da (1995) ifade ettiği gibi, ülkenin dışaçağı büyüdükçe, Grubel-Lloyd indeksiyle hesaplanan EİT değeri küçülecektir. EİT'in belirleyicilerini tahmin etmede, herhangi bir sapmayı kontrol etmek için ticaret yapan ülkenin ticari dengesizliği modele (dısacık) dahil edilmektedir.

Bu değişken aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

$$DISACIK_j = Ix_j - m_j I / (x_j + m_j)$$

¹⁴² S.B.Linder, *An Essay On Trade And Transformation*. (John Willey & Sons, New York), 1961

¹⁴³ Aynı., s.285

¹⁴⁴ Narin, a.g.e s.6

Burada;

x_j : j ülkesinin dünyaya ihracatı

m_j : j ülkesinin dünyaya ithalatıdır.

Eğer ticaret dengelenmiş ise ($x_j=m_j$) $DISACIK_j$ sıfır olacaktır.¹⁴⁵

Bu değişkene ait Türkiye'nin ithalat ve ihracat rakamları DİE'den sağlanmıştır. Daha sonra yukarıdaki formüle uygulanarak veri seti tarafımızdan hesaplanmıştır.

1.6. Ekonomik Entegrasyon

İki ülke ticaret engellerini kaldırıp, ekonomik bütünleşmeye giderse hem toplam ticaret miktarı hem de bu toplam ticaretteki EİT'in payı artar. Bu nedenle Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşması yapmış olduğu bir AB ülkesi olan Almanya için modelimizde bir kukla (Dummy) değişken kullanılmıştır. ab olarak gösterilen bu değişkenin beklenen değeri pozitiftir.

1.7. Ülkeler Arası Uzaklık

Bu değişkenimizdeki varsayımına göre, birbirine yakın komşu ülkeler arasında EİT daha yoğundur.¹⁴⁶ Ulaştırma masraflarının yüksek olması ticaret için önemli bir engeldir. Ticaretin gerçekleştiği ülke ne kadar uzaksa, ulaşım masrafları da o derece yüksek olacaktır. Bu yüzden EİT ile ülkeler arası coğrafi uzaklık arasında ters yönlü bir ilişki vardır denilebilir.

Bu değişkenin ölçülmesinde kullanılan iki yöntem bulunmaktadır. İlki ülkelerin başkentleri arası mesafenin Km. veya mil cinsinden modele dahil edilmesidir. İkincisi ve genellikle kullanılan yöntemde ise, ülke başkentleri arası mesafenin, ülkenin GSYİH'ları ile ağırlıklandırılmış halinin modele dahil edilmesidir. Fitzpatric ve Madlin

¹⁴⁵ Joe A. Stone, Lee Hyun-Hoon, "Determinants Of Intra-Industry Trade: A Longitudinal, Cross-Country Analysis", *Weltwirtschaftliches Archiv*, (1995), s.67

¹⁴⁶ Şiir Yılmaz, a.g.e. (1997), s.249

(1986), Stone ve Lee(1995), Balassa ve Bauwens (1987) gibi pek çok iktisatçının kullandığı yöntem aşağıdaki gibi formüle edilmiştir.

$$WDIST_J = \sum (GDP_k * DIST_{jk}) / \sum GDP_k$$

Burada;

$WDIST_J$ = İki ülke arası mesafenin GSYİH'sı ile ağırlıklandırılmış halini

GDP_k = Ticaret yapılan k ülkesinin GSYİH'sını

$DIST_{jk}$ = J ülkesinin başkenti ile k ülkesinin başkenti arasındaki mesafeyi göstermektedir.¹⁴⁷

Bu bağımsız değişkenin hesaplanmasında kullanılan mesafeler www.opel.com adresinden elde edilmiştir. AB üyesi her bir ülkeye ait veriler ise AB komisyon yayını olan "European Economy" istatistik yıllığından alınmıştır.

1.8. Ülkelerin Ortalama İşsizlik Oranları

İşsizlik oranı, işi olmayan ve iş arayan işgücünün oranını verir. Ekonomide işlerin sayısı üretim ve harcama ile ilgili olduğundan, işsizlik oranlarındaki bir düşüş, ekonomide üretim ve satış düzeylerinin yükseldiğinin bir göstergesidir. Bunun tersine işsizlik oranının yükselmesi üretim ve satışların azaldığının göstergesidir. Daha açık bir ifadeyle, işsizlik oranı düşüyor ise, ekonomide yeterince iş mevcuttur. Dolayısı ile ekonomi genişleme dönemindedir.

Öte yandan işsizlik oranının yükselmesi: firmaların talepteki düşüşe bağlı olarak işçileri işten çıkardıklarını veya personel alımlarını azalttıklarını ve ekonominin resesyona girdiğini gösterir. Özetle işsizlik ekonomik sıkıntının temel göstergelerinden birisidir diyebiliriz.¹⁴⁸ Ülkelerin işsizlik oranları aynı zamanda ülkedeki sektörlerin durumu hakkında da bilgi vermektedir. Ülkedeki işsizlik oranının artması yatırımların kamu harcamalarının ve tüketim harcamalarının da azaldığını gösterir.

¹⁴⁷ Stone, Hyun-Hoon, a.g.e., s.82

¹⁴⁸ Kemal Biçerli, *Çalışma Ekonomisi*, (Beta Yayınları, Ekim 2000, İstanbul), s.442

Bu varsayımların doğrultusunda ülkelerin işsizlik oranlarıyla EİT oranları arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile bu bağımsız değişkenin beklenen işareti negatif olacaktır.

Türkiye için işsizlik oranı verilerinin tam ve sağlıklı olmadığı bilinmektedir. Özellikle 1988 öncesi işsizlik rakamlarının düşük olmasının nedeni tarımsal istihdamın toplam istihdam içinde ağırlıklı bir paya sahip olmasıdır. Tarım sektörünün önemli bir paya sahip olduğu ülkelerde toplam işsizlik oranı genellikle çok düşüktür. 1988 sonrası dönemde tarım kapsam dışı bırakıldığında Türkiye bu düzeltme ile OECD'nin düşük işsizliğe sahip ülkeler grubundan, orta düzey işsizliğe sahip ülkeler grubuna girmiştir. Yine de en sağlıklı rakamlar olduğuna inandığımız işsizlik oranı rakamları Çalışma Ekonomisi kitabından temin edilmiştir.¹⁴⁹ Almanya ile ilgili veriler ise AB komisyon yayını olan "European Economy" istatistik yıllığından alınmıştır.

Ülke açısından EİT'i etkileyen değişkenlerin belirlenmesi için aşağıdaki model test edilmiştir.

$$EİT = f(\text{ogsyih, fgsyih, okbg syih, fkbgsyih, dışacık, ab, wdıst, oıssız})$$

2. TÜRKİYE ALMANYA ARASINDAKİ ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİ ETKİLEYEN SEKTÖREL DEĞİŞKENLER

2.1. Ürünlerin İthalat ve İhracat Birim Fiyatları

İhracat birim fiyatı ve ithalat birim fiyatı ile EİT arasında ters yönlü bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. İhracat birim fiyatının ithalat birim fiyatına oranının birden büyük olması ülkenin bir endüstri kapsamındaki malları ithal ettiği fiyattan daha pahalıya ihraç ettiğini gösterir. Bu oran birden küçük ise, tam tersi bir durumu ifade etmektedir. İhracat birim fiyatı ile ithalat birim fiyatı arasındaki fark büyürse bu da endüstriler arası ticaretin arttığını göstermektedir.

¹⁴⁹ Aym, s.443

Bu değişkenimize ait verileri, DİE'den elde edilen ithalat ve ihracata ait miktar ve değer verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

2.2. Ürün Farklılaşması (uc)

Gelişen dünyada kişilerin zevk ve tercihlerindeki değişmelerinin de etkisiyle endüstriler, ürün farklılaşması yoluyla tüketicilerin bu çeşitlenmiş olan ürün taleplerini karşılama çabası içine girmişlerdir. Endüstriler, çeşitlenmiş olan ürün taleplerini karşılayabildiği oranda ülkelerin EİT oranları da artacaktır. Diğer bir ifade ile EİT oranları ile ürün farklılaşması derecesi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Yapılmış olan çalışmalarda ürün farklılaşmasının ölçülmesinde çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bunlardan biri reklam harcamalarının endüstrinin toplam satışlarına oranlanmasıdır. Fakat burada reklam harcamalarını etkileyen farklı faktörlerin olduğu göz önüne alındığında yöntemin sakıncaları olduğu görülmektedir. Bu yüzden sıklıkla tercih edilen bir yöntem değildir.

Bir diğeri Hufbauer Endeksidir. Bu da ihracat birim değerlerindeki standart sapmanın, birim değerlerin ağırlıklandırılmamış ortalamalarına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu yöntemde endüstri ithalatını göz ardı ettiği için tercih edilmemektedir.

Bir diğer yöntemde SITC sisteminde üç basamak seviyesinde her bir endüstrinin kaç adet dört ya da beş basamak endüstriden oluştuğunun saptanmasıdır. Genelde en yaygın olarak bu yöntem kullanılmaktadır. Bu çalışmada SITC üç basamak seviyesini oluşturan beş basamaklı endüstrilerin sayısını ürün farklılaşmasının göstergesi olarak modele dahil edilecektir. Bu değişkene ait veriler DİE dış ticaret verileri kullanılarak hesaplanmıştır. Modelimizde bu değişken "uc" olarak ifade edilmektedir.

2.3. İşyeri Sayısı (iys)

Endüstrinin piyasa yapısı ile EİT oranları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Oligopolcü piyasa yapısına sahip endüstrilerde EİT oranlarının yüksek olacağını ispatlayan çalışmalar yapılmıştır.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Wolter, a.g.e. s.282

Model çalışmalarında oligopolcü piyasa yapısının varlığı üç farklı temsili değişken kullanılarak ölçülebilmektedir. Bunlardan biri olan endüstride faaliyette bulunan işyeri sayısı çalışmaya dahil edilmiştir. Piyasadaki firma sayısının artması, piyasa rekabetini de artıracığı için bu değişkenin beklenen işareti negatif olacaktır.

Çalışmalarda kullanılan diğer bir değişkende Dört Firma Yoğunlaşma oranıdır. Bu oran piyasada en yüksek paya sahip 4 büyük firmanın, endüstrinin toplam satışları içindeki payını ölçmektedir. Üçüncü bir değişkende Herfindahl Endeksidir. Bu endeks firmaların piyasa paylarının karelerinin toplamına eşittir.

Bu değişkene ait veriler; DİE imalat sanayi yıllıklarından alınmıştır. Modelde bu değişken “iys” olarak ifade edilecektir.

2.5. İşçi Sayısı (is)

Ölçek ekonomileri, ürün maliyetlerini azaltıcı yönde etkilediği gibi, uzmanlaşmayı da artırmaktadır. Bu sebeple EİT oranları ile ölçek ekonomileri arasında pozitif bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Modelde kullanılan işçi sayısı bağımsız değişkeni, endüstrinin ölçek ekonomisi hakkında genel bir bilgi vermektedir.

Ölçek ekonomilerinin EİT üzerindeki etkisi ölçülürken 3 farklı ölçüm yöntemi uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi endüstride çalışan her bir işçinin yarattığı katma değer, ikincisi endüstride faaliyet gösteren her bir firma tarafından katma değerdir. Son olarak da bu çalışmada kullanılan ve literatürde de en yaygın olarak kullanılan yöntem olan endüstride çalışan toplam işçilerin sayısıdır.

Bu değişkene ait veriler; DİE imalat sanayi yıllıklarından alınmıştır. Modelde bu değişken “is” olarak ifade edilecektir.

Sektör açısından endüstri içi ticareti etkileyen değişkenlerin belirlenmesi için aşağıdaki model test edilecektir.

$$EİT = f(\text{ithbf}, \text{ihbf}, \text{uc}, \text{iys}, \text{is})$$

3. MODELİN ÇÖZÜMÜ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda bağımsız değişkenleri tanımlanan modelde yıllık veri setleri kullanılmıştır. Bu modeller tahmin edilirken Standart Grubel-Lloyd Endeksi kullanılarak hesaplanan Endüstri İçi Ticaret oranları bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Ülkelere ve endüstrilere özgü hipotezler test edilirken bağımlı değişkenin 0-1 arası değerler alması nedeniyle sonuçlarda sapmalar meydana gelmiştir. Bu aksaklığı giderebilmek için bağımlı değişkenin Logaritmik Dönüşüme (Logit Transformasyon) tabi tutularak değerlerin $-\infty$ ile $+\infty$ arasında normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır. Logaritmik Dönüşüm şu şekilde yapılmaktadır:

$$\text{LogEİT} = \ln [EİT/(1-EİT)]$$

Bağımlı değişkene Logaritmik Dönüşüm uygulanmış ve uygulanmamış hali ile yapılan Basit Çoklu Doğrusal Regresyon ve General Estimating Equation (GEE) regresyon sonuçları Tablo: 24,25,26,27 nolu tablolarda verilmiştir.

Bu çalışmadaki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin % kaçını açıkladığını tahmin edebilmek için Çoklu Doğrusal Regresyon kullanılmış. Fakat bağımsız değişkenler arasında yüksek derecede korelasyonla karşılaşmıştır (Tablo 24). Modelde çoklu bağıntı sorununun olup olmadığı araştırılmıştır.

Çoklu bağıntı; bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon, parametre tahminlerini ve standart hatalarını etkilemektedir. Dolayısıyla standart hatanın farklı olması nedeniyle parametre tahminlerinin oranı da değişmektedir. Bağımsız değişkenlerin korelasyonları yüksekse, parametre tahminlerinde standart hata daha yüksek çıkar. Sonuç olarak bağımsız değişkenin standart hatası büyürse parametre sonuçları anlamlılık bakımından yanıltıcı olur. Normalden farklı ve anlamsız sonuçlar elde edilir.¹⁵¹

Kurduğumuz modellerdeki sorun da budur. Bu sorunu ortadan kaldırabilmenin üç yolu vardır. Birincisi yüksek korelasyonlu değişkenleri modelden çıkarmaktır. Fakat

¹⁵¹ James W. Hardin, Joseph M. Hilbe, **Generalized Estimating Equations**, (Chapman & Hall/CRC ACRC Pres Company, London, New york, 2003), s.8

bu tercih edilen bir yöntem değildir. İkincisi Ridge regresyon yöntemidir. Bu yöntem tarafımızdan da kullanılmış fakat tam olarak çoklu bağıntıdan arındırılmamıştır. Üçüncüsü ise Genelleştirilmiş Tahminleme Denklemleridir (General Estimating Equations) (GEE). 1980'li yılların sonlarında literatürde yer alan bu yöntem, en iyi yöntem olarak kabul edilmektedir.¹⁵² Bu nedenle GEE ile çoklu bağıntı sorunu ortadan kaldırılarak analiz yapılmıştır.

Tablo 24. Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Matrisleri

	ogsyih	fgsyih	okbgisyih	fbkgisyih	dışaçık	ab	Wdist (uzaklık)	oişsiz
ogsyih	1.000							
fgsyih	0,998	1,000						
okbgisyih	0,999	0,997	1,000					
fbkgisyih	0,997	0,999	0,997	1,000				
dışaçık	-0,383	-0,412	-0,379	-0,423	1,000			
ab	0,789	0,789	0,779	0,785	-0,132	1,000		
Wdist (uzaklık)	0,821	0,828	0,820	0,838	-0,564	0,572	1,000	
oişsiz	0,746	0,747	0,755	0,752	-0,332	0,444	0,760	1,000

GEE, ilişkili veri yapılarında parametreleri tahmin etmede uygulanan yöntemler topluluğudur. GEE'nin Çoklu Doğrusal Regresyondan tek farkı; parametre tahminlerini ve bu parametre tahminlerine bağılı standart hata hesaplarırken veri yapısı içindeki korelasyonu da hesaba katmaktadır. GEE, modeldeki korelasyonun etkilerini ortadan kaldırmak için farklı algoritmalar kullandığı için parametre tahminlerinde Doğrusal Regresyon ya da Ridge Regresyon yöntemine göre daha iyi sonuçlar vermektedir.¹⁵³

¹⁵² S.L.Leger, K.Y.Liang, P.Albert, "Models for Longitudinal Data: A Generalized Estimating Equation Approach". *BioMetrics*, U.S.A. (December, 1988), s.1050

3.1. Ülke Özelliklerine İlişkin Bulgular

$$E\dot{T}ülke = 25.87 - 0.007 \text{ ogsyih} - 0.04 \text{ fgsyih} - 0.005 \text{ okbgsyih} + 0.04 \text{ fkbgsyih} - 4.75 \text{ dışacık} - 0.79 \text{ ab} - 0.01 \text{ wdıst(uzaklık)} - 0.45 \text{ oissiz}$$

Türkiye'nin Almanya ile olan EİT oranı yıllık olarak iki ülke arasındaki genel ithalat ve ihracat rakamları kullanılarak hesaplanmış ve bağımlı değişken olarak alınmıştır. Türkiye'nin Almanya ile olan endüstri içi ticaretini etkileyen değişkenlerde GEE ile test edilmiştir. Bu analiz sonuçlarına göre; ogsyih, fgsyih, okbgsyih, fkbgsyih, dışacık, oissiz değişkenleri 0.05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı, uzaklık değişkeni ise 0.10 anlamlılık düzeyine göre anlamlı bulunmuştur. Bunların dışında ab değişkeni 0.10 anlamlılık düzeyinin hemen üstünde 0.12'lik bir değerle anlamsız bulunmuştur. (Tablo 26)

Ülkelerin piyasa büyüklüklerini veren ogsyih değişkeninin pozitif değer alacağı beklenmekteydi. Fakat beklenenin aksine bu değişken negatif bir değer almıştır. Bu ticarete piyasa büyüklükleri endüstri içi ticareti artırıcı bir etkiye sahip değildir denilebilir.

Ülkelerin piyasa büyüklüğü farkını veren fgsyih değişkeninin negatif değer alacağı beklenmektedir. Analiz sonucu da bunu desteklemektedir. Değişkenimizin katsayı işareti negatif olarak bulunmuştur. Başka bir ifade ile Türkiye-Almanya arasındaki GSYİH farkı ne kadar büyürse, endüstri içi ticaret oranı da o derece küçülecektir.

Ülkelerin gelişme seviyesini veren okbgsyih değişkeninin pozitif olacağı beklenmekteydi. Analiz sonucu da aynı yönde bulunmuştur. Değişkenimizin katsayısı pozitifdir. Türkiye'nin Almanya ile benzer ürün çeşitliliğinde ve benzer teknolojilerle üretim yaptığı söylenebilir.

¹⁵³ J.Hanley, A.Negassa, M.Edwardes, J.Forrester. "Statistical Analysis Of Correlated Data Using Generalized Estimating Equations: An Orientation". *American Journal of Epidemiology*, Vol.157, No:4, Printed in U.S.A. (2003), s.7

Tablo 25. Ülke Değişkenleri İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Logeit
F	7.70
Prob>F	0.0000
R ²	0.72
Düzeltilmiş R ²	0.63
Gözlem Sayısı	33
Çalışma Yılları	1970-2002

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t	p
ogsyih	-0.072	0.031	-2.26	0.03
fgsyih	-0.036	0.019	-1.90	0.07
okbgisyih	0.005	0.002	2.17	0.04
fbgisyih	0.003	0.001	2.14	0.04
dışaçık	-4.418	2.309	-1.91	0.06
ab	-0.737	0.780	-0.95	0.35
uzaklık (Wdist)	-0.009	0.038	-1.12	0.27
işsiz	-0.403	0.220	-1.83	0.08
sabit terim	23.764	23.018	1.03	0.31

Daha öncede bahsedildiği gibi, Linder Hipotezine göre, benzer gelir seviyesine sahip ülkelerin yapılarının da benzer olacağı yönündedir. Bunu da fkbgsyih değişkeni ile modele dahil edilmiştir. Fakat Türkiye ile Almanya arasında bu hipotezin geçerli olmadığı tespit edildi. Beklendiği gibi bu değişken negatif değil pozitif yönde etkili olmuştur. Türkiye ile Almanya arasındaki gelir farkının büyük olmasına rağmen iki ülke arasındaki endüstri içi ticaret oldukça iyi oranlarda gerçekleşmiştir. Bunun nedenleri konu sonunda daha detaylı açıklanacaktır.

Dışaçık değişkeni beklenen yönde sonuçlanmış endüstri içi ticaret değeriyle negatif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, Türkiye'nin dışaçağı büyüdükçe endüstri içi ticaret oranı azalma göstermektedir.

Ekonomik entegrasyonun test edildiği AB değişkeni 8 bağımsız değişken içinde tek anlamsız çıkan değişkendir. Gerçi 0.10 anlamlılık düzeyine göre yine de 0.12 ile sınırda bir anlamsızlık bulunmuştur. Bunun sebebi Türkiye'nin sadece AB'ye uyum politikaları ya da Gümrük Birliği'ne geçmesi ile iki ülkenin yakınlaşması değildir. Türkiye'nin Osmanlı Devleti hatta I.Dünya savaşı yıllarından bu yana Almanya ile

yakın bir ilişki içinde olması. o yıllarda bile ittifak içinde olması, iki ülkenin yakınlaşma nedeni olarak ifade edilebilir.

Yine bu açıklamaların ışığında ülkeler arası uzaklığında teorinin aksine Türkiye-Almanya arasındaki endüstri içi ticareti açıklamada yeterli olmadığı analizlerde tespit edildi. Bu değişkende 0.05 anlamlılık düzeyine göre anlamsız. 0.10 anlamlılık düzeyine göre ise 0.098 ile anlamlı bulunmuştur. İlişkinin yönü beklenen yönde negatif olarak gerçekleşmiştir.

Son olarak ülkelerin işsizlik oranlarının alındığı oissiz değişkeninde beklenen yönde negatif ilişkili ve anlamlı olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre işsizlik oranının artmasıyla yatırımlar, kamu yatırımları azalacak ekonomi bir durağanlık ve sıkıntıya girecektir. Bu süreç üretim ve dolayısıyla da endüstri içi ticareti azaltıcı yönde etkileyecektir.

Modelin geneli göz önüne alındığında bu değişkenlerin dışında Türkiye ile Almanya'nın dış ticareti içinde endüstri içi ticaret oranını etkileyecek daha pek çok değişkenin söz konusu olduğu söylenebilir. Bunların başında iki ülke arasındaki tarihi geçmiş gelmektedir. Bu sürecin devamında iki ülkede ilişkiler yoğun olarak devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.

Bir diğer neden Almanya'nın kültür yapısıdır. Teoride kültürel benzerliğin endüstri içi ticareti artırıcı yönde etki edeceği ifade edilmektedir. Almanya'da yaşayan 2.5 milyon¹⁵⁴ Türk nüfusu ülkenin kültür zenginliği içinde en fazla nüfusa sahip topluluğudur. Bu Türk nüfusu Türk mallarına ve çeşidine olan talebi artıran en önemli etkendir.

Teorideki diğer bir değişken ülkeler arasındaki ortak bir dil kullanımınıdır. Dil birliği varsa iki ülke arasındaki endüstri içi ticaretin yoğun olacağı ifade edilmektedir. Almanya ile Türkiye'nin resmi anlamda bir dil birliği yoktur. Fakat Almanya da yaşayan 2.5 milyon Türk nüfusu bu teoriyi de desteklemektedir.

Türkiye ile Almanya arasındaki endüstri içi ticareti etkileyen değişkenlerin analiz edildiği model istatistiki anlamda da uygun sonuçlar vermiştir. Modelde çoklu doğrusal regresyon sonuçlarına göre, R^2 değeri 0.72 ve sabit değeri 0.12 olarak bulunmuştur. GEE sonuçlarına göre de wald chi 2(8) değeri 170.84 olarak bulunmuştur.

¹⁵⁴ DİE verileri

Bunun anlamı 8 değişkenli 33 gözlem sayılı modelin Türkiye-Almanya arasındaki endüstri içi ticareti yeterince açıklayan bir model olduğudur.

Tablo 26. Genelleştirilmiş Tahminleme Denklemlerinin Ülke Değişkenlerine Uygulanması

Bağımlı Değişken	Logeit
Wald Chi ² (8)	170.84
Prob> Chi ²	0.0000
Gözlem Sayısı	33
Çalışma yılları	1970-2002

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	z	p
ogsyih	-0.073	0.022	-3.23	0.001
fgsyih	-0.039	0.014	-2.73	0.006
okbgsyih	0.005	0.001	3.33	0.001
fkbgysyih	0.004	0.001	3.00	0.003
dışaçık	-4.753	1.638	-2.90	0.004
ab	-0.788	0.510	-1.55	0.122
uzaklık (wdist)	-0.010	0.006	-1.66	0.098
oışsiz	-0.450	0.148	-3.03	0.002
sabit terim	25.869	16.784	1.54	0.123

3.2. Ürün Özelliklerine İlişkin Bulgular

Türkiye-Almanya arasındaki dış ticaretin 5 basamaklı ürün grubu kullanılarak yapılan endüstri içi ticaret hesaplamalarında öne çıkan en önemli sektör Tekstil sektörü ve bu sektörün içinde de “65342: Sentetik suni filementler ile karışık sentetik devamsız liflerden diğer mensucat” ürünü ilk sırada yer almaktadır. DİE’de verilerin farklı sınıflandırmalara tabi tutulması nedeni ile bu sektörle örtüşen işyeri ve işçi sayısı sağlıklı olarak tespit edilememiştir.

Bu nedenle en sağlıklı verilere ulaşılan “64215: Ambalaj kutuları (plak poşetleri dahil)” ürününün de içinde bulunduğu kağıt ve karton sanayinin alt grubu çalışmada

kullanıldı. Endüstri içi ticaretin hesaplanmasında kullanılan sektöre ait olan ithalat ve ihracat değeri rakamları SITC Rev.3 5 basamak sınıflandırma sistemine göre hazırlanmış gruptan alınmıştır. “*SITC. Rev.3: 642: Kağıt, kağıt hamuru, karton ve selülozik liflerden mamül eşya*”. Sektördeki işçi ve işyeri sayısı rakamlarını bulabilmek için “*ISIC. Rev.3: 2101, 2102, 2109*” ürün gruplarına ait verileri kullanılmıştır. Sektördeki ithalat birim fiyatı ve ihracat birim fiyatını hesaplayabilmek için gerekli miktar ve değer rakamlarını da “*GTİP: 48.13, 48.17, 48.18, 48.19, 48.20, 48.23*” ürün grubuna ait veri setleri alınarak modelde kullanılmıştır.

Kağıt, kültürel ve sanayi alanındaki yeri ile insanlığın en önemli ihtiyaç maddelerinden biridir. Kağıt sanayinin gelişmesi, bir ülkenin sanayi ve kültürel gelişmesiyle özdeştir. Kağıt sektörü, odun, yıllık bitkiler ve atık kağıt hammaddelerinden selüloz, odun hamuru, eski kağıt hamuru üretilmesiyle, bu ara ürünlerin değişik mekanik ve kimyasal işlemlerle kağıda dönüştürülmesine kadar geçen aşamaları içeren sanayi koludur. Selülozlar ara ürünleri, kağıt-kartonlar ve konfeksiyon ürünleri (defter, dosya, kutu, torba, havlu, peçete, mendil vs.) ise nihai ürünleri oluştururlar.¹⁵⁵

Türkiye’de kağıt sektörünün temeli, 1934 yılında 12.000 ton/yıl kapasite ile İzmit’te atılmış ve 1998 yılına gelindiğinde kamu ve özel sektör yatırımlarının toplamı olan 1.822.000 ton/yıl kapasiteye ulaşmıştır. Özelleştirme kapsamında olan 7 adet kamu tesisi ile özel sektörde 38 fabrika ile üretim yapmaktadır. Özel sektör de 1970 yılından itibaren kağıt-karton üretim tesislerini hızla devreye sokarak, 1998’de 38 fabrika ile üretim kapasitesini 855.000 ton/yıl’a çıkarmıştır. Türkiye toplam kağıt-karton üretim kapasitesi ise 1.501.000 ton/yıl’a ulaşmıştır.¹⁵⁶

Türkiye kağıt-karton üretim kapasitesi açısından dünya sıralamasında 28. sırada yer almaktadır. Kağıt-karton tüketiminde ise 1997 yılı verilerine göre kişi başına 32 Kg. kağıt-karton tüketimi ile 48,7 kg. olan dünya ortalamasının altında kalmaktadır.¹⁵⁷ SEKA 1998 yılı itibariyle tesisleri ve 417.000 ton üretimiyle Türkiye’nin kağıt-karton

¹⁵⁵ Haydar Koçak, “Türk Kağıt ve Karton Sanayi ve Asya Krizi”, *Dış Ticaret Dergisi*, (Temmuz 1998), s.2

¹⁵⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kağıt Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, (DPT:2525-ÖİK:541, Ankara, 2000), s.3

¹⁵⁷ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Cumhuriyet Döneminin Ekonomik Büyüklükleri (1923-2002)** (Ankara 2003), s.202

üretiminin %31'lik payına sahip bulunmaktadır. Kamu sektöründeki bu gelişmelere paralel olarak özel sektör kuruluşlarında da gerek ürün ve gerekse miktar yönünden önemli ölçülerde büyüme ve gelişmeler sağlanmıştır. Özel sektör kuruluşları 1970'den önce 15.00 ton/yıl civarında bir kağıt-karton üretim gücüne sahipken 1998 yılında 938.000 ton üretim ile ülkemiz kağıt-karton üretiminin %69'unu karşılamaktadır.¹⁵⁸

Kağıt-karton sektöründe önceleri, yatırım yapılırken ülkenin "kendi kendine yeterli olma" politikası esas alınmıştır. Ekonomik politikaların değişmesi, iletişim ve haberleşme teknolojisinin gelişmesi, küreselleşme olgusu üretim, kalite ve verimliliğin maksimum, maliyetlerin ise minimum seviyede olma zorunluluğunu gündeme getirmiştir.

Kamu kesimi bu süre zarfında, gerek öz kaynak yetersizliği gerekse özelleştirme sürecinin uzaması nedeniyle çok sınırlı ve yetersiz yatırım yapılabilmektedir. Özel sektör de ise, bazı firmalarca gerçekleştirilen yatırımlar, bunların genellikle modern teknolojiye dayanması veya üretim teknolojisindeki yeniliklere paralel olarak tevsii ve modernizasyon yatırımlarının zamanında yapılmış olması, kamu sektörüne oranla rekabet edebilirlik yönünden özel sektörü daha avantajlı duruma getirmiştir. Genel olarak sermaye yetersizliği sektörün önemli bir sorunu olarak güncelliğini her dönemde korumaktadır.

1995 yılında 1.235.038 ton olan kağıt-karton üretimi, 1996 yılındaki ülkemiz döviz politikası ve AB ile Gümrük Birliği'ne girilmesi nedeniyle artan ithalat sonucu %10.5 azalmıştır. Daha sonra Türkiye'nin kağıt-karton üretimi 1997 yılında %12.6 ve 1998 yılında da %8.9 artarak 1.356.351 ton olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayi üretim endeksine (1997=100) göre kağıt ve kağıt ürünleri imalatı kamuda 2001 yılında %76.6 iken 2002 yılında %64.3'lük ve 2003 yılına gelindiğinde de %26.8'lik bir orana düşmüştür. Özel sektörde ise aynı yıllar için büyük artışlar görülmüş ve sırasıyla %84.7, %106 ve %121.7 bir orana kadar artmıştır. Kamu, özel sektör ortalaması da yine aynı yıllar için %83.8, %101.2 ve %110.9'luk bir oranla artış eğilimi göstermiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁸ DPT, a.g.e. s.24

¹⁵⁹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Ekonomik Rapor**. (Ankara, 2003), s.33

Alt gruplar olarak bakıldığında 1996 yılında temizlik kağıtlarının üretim artışı yanında tüm alt gruplarda AB ile gerçekleştirilen gümrük birliği sonucu bu ülkelerden ithal edilen kağıt-karton ürünlerinin kalitesi ile rekabet edilememesi nedeniyle üretim azalmıştır. 1997 yılında sadece gazete ve sargılık kağıtlarda üretim azalması görülürken tüm diğer alt gruplarda alınan önlemlerle gümrük birliğinin olumsuz etkileri giderilerek üretim artışı sağlanmıştır. 1998 yılında da sadece kraft torba kağıdındaki üretim azalmasına karşın bütün alt gruplar bazında üretim artışı olmuştur. Üretimdeki artışların ortak nedeni, talep artışlarını karşılamak için yeni makinelerin devreye girmesi ve kalite nedeniyle yaşanan rekabet güçlüğüne modernizasyon çalışmaları sonucu mevcut tesislerde aşılmış olmasıdır.¹⁶⁰

2002 yılında %20.8 büyüyen kağıt ve kağıt ürünleri üretimi, 2003 yılında da %9.6 büyümüştür. Kamu sektörü üretiminde %58.3 düşüş olurken, özel sektör üretiminde %14.8 artış meydana gelmiştir. 2002 yılında %78.5 olan kapasite kullanım oranı, 2003 yılında %81.8'e yükselmiştir.¹⁶¹

1998 verilerine göre Türkiye kağıt-karton tüketiminin %38.8'ini ithalatla karşılamaktadır. AB ile GB sonrası, daha önce uygulanmakta olan gümrük ve etkili vergilerin AB ülkeleri için kaldırılması ve üçüncü dünya ülkeleri için düşürülmesinin yanında 1996 yılının ikinci yarısından itibaren düşme eğilimi gösteren dünya kağıt-karton fiyatlarının da etkisiyle toplam ithalat %26.8 oranında artarak büyük bir sıçrama göstermiştir. İhracat açısından bakıldığında durumun sektörün lehine gelişmiş olduğu görülmektedir. Kağıt-karton alt gruplarında yıllar itibariyle farklılık gözlenmektedir. Genel olarak bakıldığında teşvik tedbirleri nedeniyle 1995 yılında artmış olan toplam ihracat, teşvik uygulamalarının kalkmasıyla giderek azalmıştır. Fakat 2000'li yıllarda tekrar sektör toparlanmış ve ihracatta artış görülmüştür.

Türkiye'nin Almanya ile bu sektördeki ithalat ve ihracat seyri de benzer bir gelişim izlemiştir. Türkiye'nin Almanya'dan 1992 yılında 34.8 milyon \$ olarak gerçekleşen ithalatı yıllar itibariyle artarak 2003 yılında 167.9 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Almanya'ya ihracatı da benzer bir artış göstererek 1992 yılında 24.6 milyon \$ olan ihracat değeri özellikle 1995 sonrasında hızlı bir artışla 70.1 milyon \$ seviyesine yükselmiş ve 2003 yılına gelindiğinde de 238.1 milyon \$

¹⁶⁰ DPT, a.g.e., s.18

¹⁶¹ TOBB, a.g.e., 2003, s.36

seviyesine çıkmıştır. 2003 yılında Türkiye'nin Almanya'ya ihracatı ithalatının yaklaşık 70 milyon \$ üstünde gerçekleşmiştir.¹⁶²

Yine de bu iyimser tabloya rağmen dünyanın en büyük 100 firma içinde yer alan Türk firmasının olmaması üzücüdür. 150 firma arasında ise Türkiye'den sadece SEKA yer almaktadır.

Türkiye-Almanya arasındaki Endüstri içi ticarete konu olan sektörler arasında en yüksek endüstri içi ticaret oranlarına sahip olan ürünlerden biri olan kağıt ve karton sanayinin verileri kullanılarak elde edilen model aşağıdaki gibidir.

$$EİTürün = 8.71 - 0.79 ihtbf - 0.77 ihbf - 0.15 uc + 0.03 iys - 0.0003 is$$

Türkiye ile Almanya arasındaki kağıt ve karton sanayi ithalat ve ihracat rakamları kullanılarak ve Standart Grubel-Lloyd indeksiyle hesaplanmış olan endüstri içi ticaret oranları bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Tablo 27. Ürün Değişkenleri İçin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Logeit
F	2.34
Prob>F	0.1653
R ²	0.66
Düzeltilmiş R ²	0.38
Gözlem Sayısı	12
Çalışma Yılları	1990-2001

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t	Anlamlılık Katsayısı
ihbtf	-0.75	0.56	-1.34	0.22
ihbf	-0.66	1.00	-0.66	0.53
uc	-0.06	0.12	-0.54	0.60
iys	0.02	0.02	1.15	0.29
is	-0.00	0.00	-0.77	0.47
sabit terim	5.77	4.03	1.43	0.20

¹⁶² Veriler Devler İstatistik Enstitüsü'nden alınmıştır.

Bağımsız değişkenlerden biri olan ithalat birim fiyatı (ithbf) teoriyle paralel bir sonuç vermiş ve ilişki negatif yönlü çıkmıştır. Ayrıca 0.02 p değeriyle 0.05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiştir. Teorinin de ifade ettiği gibi ithalat birim fiyatındaki artış endüstri içi ticaret oranında azalışa neden olacaktır.

Benzer sonuç diğer bir bağımsız değişken olan ihracat birim fiyatında da (ihbf) görülmektedir. Bu değişken de negatif yönlü çıkmıştır. Fakat p değerine bakıldığında 0.17 ile 0.10 anlamlılık düzeyine göre de anlamsız bir değişken olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelişen dünyada kişilerin zevk ve tercihlerinin değişmesi ve firmaların bu çeşitlenmeye olan talebi karşılayabilmek için ürün farklılaşmasına gitmesi endüstriyi canlandıracaktır. Teori sektördeki ürün farklılaşmasının endüstri içi ticaret oranını da arttıracığı yönündedir. Bu modelin analizi sonucunda bunun tersi bir durum olmuş ve ilişkinin yönü negatif yönlü olarak tespit edilmiştir. Değişkenin p değeri incelendiğinde de 0.05 anlamlılık düzeyine göre 0.051'lik bir değerle üst sınırdan anlamlı denilebilir.

Oligopolcü piyasa yapısının endüstri içi ticareti artırdığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu değişkenin beklenen işareti pozitifdir. Analiz sonucuna göre değişkenin istatistiksel olarak 0.05 anlamlılık düzeyine göre 0.004'lük bir katsayı değeriyle anlamlı ve katsayı işaretinin de pozitif olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre oligopol piyasa yapısının endüstri içi ticareti belirlemede etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile kağıt ve karton sanayindeki işyeri sayısı arttıkça sektörün endüstri içi ticaret oranı da artacaktır.

Ölçek ekonomilerini tahmin etmede kullandığımız işçi sayısı değişkeninin katsayı işareti beklenenin aksine negatif olarak gerçekleşmiştir. Bu değişken 0.05 anlamlılık düzeyine göre 0.03'lük bir katsayı ile anlamlı olarak tespit edilmiştir.

Tablo 28. Genelleştirilmiş Tahminleme Denklemlerinin Ürün Değişkenlerine Uygulanması

Bağımlı Değişken	Logeit
Wald Chi ² (5)	18.60
Prob> Chi ²	0.0023
Gözlem sayısı	12
Çalışma yılları	1990-2001

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	z	Anlamlılık Katsayısı
ithbf	-0.79	0.36	-2.20	0.02
ihbf	-0.77	0.56	-1.36	0.17
uc	-0.14	0.07	-1.95	0.05
iys	0.03	0.01	2.87	0.004
is	-0.00	0.00	-2.13	0.03
sabit terim	8.70	2.91	2.99	0.003

Türkiye ile Almanya arasındaki endüstri içi ticarete konu olan sektörler arasında öne çıkan kağıt ve karton sanayi verileri temel alınarak yapılan model çalışması istatistiki anlamda da uygun sonuçlar vermiştir. GEE, sonuçlarına göre Wald chi 2 değeri 18.60, çoklu regresyon sonuçlarına göre ise R² değeri 0.66 ve sabit değeri de 0.0003 olarak bulunmuştur.

Bunun anlamı 5 değişkenli 12 gözlem sayılı modelin Türkiye-Almanya arasındaki kağıt-karton sanayine ait endüstri içi ticareti yeterince açıklayan bir model olduğudur.

SONUÇ

Heckscher-Ohlin Teorisinin açıklamakta yetersiz kaldığı uluslararası ticaret yöntemlerini açıklayabilmek için pek çok yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlar içerisinde ürün farklılaşması, ölçek ekonomileri gibi faktörleri göz önüne alan endüstri içi ticaret önem kazanmıştır. Endüstri İçi Ticaret kavramı son yıllarda giderek daha fazla araştırmacının ilgisini çekmiştir. Uluslararası ticarete önem veren ülkeler, dış ticaret politikalarını endüstri içi ticareti artırıcı yönde geliştirmişlerdir.

20. yüzyılın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda dünyada yaşanan değişim, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açmıştır. Eski değerler, eğilimler yerini yenilerine bırakmış, bilgi teknolojilerindeki devrim ülkeleri birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya ve dünyadaki trendleri yakalamaya zorlamıştır. Küreselleşen dünyada ülkeler, ulusal ekonomilerini dünyaya açmaya; mal, emek, ve sermaye hareketlerinin sınır tanımadığı dünyada bir yandan uluslararası rekabet yarışında öne geçmeye, diğer yandan rekabet güçlerini artırmak için ekonomik işbirliğine ve bölgesel birleşmelere ağırlık vermeye başlamışlardır. Bu bağlamda Türkiye'nin gerçekleştirebileceği en önemli ekonomik bütünleşmenin Avrupa Birliği olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, giriş kısmında belirtilen amaç doğrultusunda endüstri içi ticaretin artan önemi göz önüne alınarak, Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile dış ticaretinde endüstri içi ticaretin konumu ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. 1985-2001 dönemi verilerini temel alan bu çalışmada Türkiye ile AB ve AB ülkeleri arasındaki endüstri içi ticareti ölçmek için Grubel-Lloyd'un düzeltilmemiş indeksi kullanılmıştır. Bu hesaplamaların sonucunda Türkiye'nin AB ile toplam dış ticaretinde EİT'in 1989 ve 2001 yıllarında 0.94'lük bir oranla en üst seviyede gerçekleşmiş olduğu bulunmuştur. Türkiye'nin AB ile GB'ne geçme kararı aldığı 1995 yılından sonra ise EİT en düşük seviyelere inmiştir. 1996 yılında 0.67 olan oran 1997 yılında 0.66 oranına gerilemiştir. Beklentilerin aksine 1996 yılında yürürlüğe giren 1/95 sayılı GB kararı Türkiye'nin ihracatında ciddi bir artış meydana getirememiştir. Özellikle tekstil ve petrol ürünlerindeki kotaların kalkması ile büyük sıçrama bekleyen Türk sanayicilerinin

beklentileri gerçekleşmemiştir. Bu mallarda ciddi bir ihracat artışı gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni Türkiye'nin Birliğe üye ülkelere çok önceden gümrük vergilerini kaldırmış olmasıdır.

Türkiye'nin AB'ne ihracatında en yüksek paya Almanya'nın sahip olduğu görülmektedir. 2000 yılı verilerine göre Türkiye'nin ihracatının %18.8'ini Almanya, %7.4'ünü İngiltere, %6.4'ünü İtalya, %6.0'ını Fransa oluşturmaktadır. Türkiye'nin AB'den ithalatında da benzer ülkeler görülmektedir. 2000 yılı verilerine göre Türkiye'nin ithalatının %13.2'sini Almanya, %8.0'ını İtalya, %6.5'sini Fransa ve %5.0'ını İngiltere oluşturmaktadır. Türkiye'nin birlik içerisinde Almanya'ya ihracatının yüksek oluşunun çok çeşitli sebebi olsa da, bu ülke de yaşayan 2.5 Milyon Türk vatandaşının etkisinin de büyük olduğu açıktır. Bununla birlikte Türkiye-Almanya ilişkilerinin I. Dünya savaşına dayanan tarihsel yapısının da göz önüne alınması yararlı olacaktır.

AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki EİT, uluslararası dış ticaret sınıflandırmasına göre beş basamaklı ürün grubu verileri temel alınarak hesaplanmıştır. Bu nedenle çok fazla sayıda ürün ile çalışılmıştır. Çalışmanın sınırlandırılabilmesi ve daha önemli ve anlamlı olan sonuçların yorumlanabilmesi için EİT oranları 0.75 ve üzeri değer alan ürünler dikkate alınmıştır.

Çalışma dönemini kapsayan 1985-2001 döneminde Türkiye'nin Almanya ile diğer AB üyesi ülkelere göre daha yoğun bir EİT'te bulunduğu Ek:15 ve 16'daki tablolardan da izlenebilir. Bu tablolara göre Türkiye-Almanya arasındaki EİT'e konu olan ürünlerin ($EİT \geq 75$) adedi 1985 yılında 17 iken 2001 yılında 110 adede yükselmiştir. Bu rakam diğer AB üyesi ülkelere göre oldukça fazladır. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünde EİT'i etkileyen ülke değişkenlerinde örnek ülke olarak Almanya verileri kullanılmıştır. Ürünlerin geneline bakıldığında EİT'in yoğun görüldüğü ürün gruplarının sınırlı ürünlerden oluştuğu görülmektedir. Buradan da Türkiye'nin Almanya ile ileri teknoloji gerektiren ürünlerde rekabet gücü olduğu sonucuna varılabilir.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan EİT'i belirlemede yararlanılan ülke ve ürün değişkenlerinin analizi oldukça ilgi çekici sonuçlar vermiştir. Ülke değişkenlerinin kullanıldığı model çalışmasının sonucuna göre; oğsyih, fgsyih, okbgisyih, fkbgsyih, dışaçık, işsiz değişkenleri 0.05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı, uzaklık değişkeni

0.10 anlamlılık düzeyine göre anlamlı bulunmuştur. Bunların dışında ab değişkeni 0.10 anlamlılık düzeyinin hemen üstünde 0.12'lik bir değerle anlamsız bulunmuştur. Başka bir ifade ile ab değişkeni dışında modelde yer alan tüm değişkenler Türkiye ile Almanya arasındaki EİT'i etkileyen değişkenlerdir denilebilir.

Modelde yer alan ülkelerin gelir seviyeleri farkını veren fkbgsyih değişkeni, Linder hipotezinin Türkiye ile Almanya arasındaki EİT'i açıklamada geçerli olmadığını ortaya koydu. Türkiye ile Almanya arasındaki gelir farkının büyük olmasına rağmen iki ülke arasındaki EİT oldukça iyi oranlarda gerçekleşmiştir. Bunun dışında modelde yer alan tüm değişkenler daha önce yapılan çalışmaları destekler nitelikte sonuçlar vermiştir. Türkiye-Almanya arasındaki dış ticaretin beş basamaklı ürün grubu kullanılarak yapılan EİT hesaplarında öne çıkan en önemli sektör Tekstil sektörü olmuştur. Bu durum, tekstil ürünlerinin, Türkiye'nin toplam sınai ürün ihracatında en önemli paya sahip olması yanında, ithalatında da aynı önemde yer aldığını göstermektedir.

Ne varki, Devlet İstatistik Enstitüsü'nde verilerin farklı sınıflandırmalara tabi tutulması nedeniyle bu sektörle örtüşen işyeri ve işçi sayısı sağlıklı olarak tespit edilememiştir. Bu nedenle en sağlıklı verilere ulaşılan ve EİT hesaplarında en önemli ürünler arasına girdiği görülen "64215: Ambalaj kutuları (plak poşetleri dahil)" ürünün de içinde yer aldığı "642:Kağıt ve Karton Sanayi"nin verileri çalışmada kullanılmıştır.

Ürün özelliklerine ilişkin değişkenlerin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre; ithbf, uc, iys, is değişkenleri 0.05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı bulunmuştur. Bunların dışında ihbf değişkeni 0.17'lik bir değerle anlamsız bulunmuştur. Diğer bir ifade ile ihbf dışındaki tüm değişkenler, Türkiye ile Almanya arasındaki kağıt sektöründeki EİT'i etkilemektedir. Model çözümlemesi ithalat ve ihracat birim fiyatları ile işyeri sayısından oluşan değişkenleri içeren hipotezleri destekler nitelikte sonuçlar vermiştir. Buna karşın çözümlene, işçi sayısı değişkenini esas alan varsayımların aksi yönünde sonuçlar vermiştir.

Çalışmada tespit edilen bir başka konu da Türkiye'nin AB'ne GB öncesi ve sonrası dönemde dış ticaretinin yönüdür. GB öncesi sonuçlarına göre, Türkiye AB'ne özellikle gıda ve hafif sanayi ürünleri ihraç ederken, ağır sanayi ve ileri teknoloji gerektiren ürünlerde ithalatçı bir yapı ortaya koymaktadır. Bu durum GB sonrası dönemde bazı değişiklikler göstermiştir. Özellikle "2:Akaryakıt hariç yenilmeyen

hammadeler” grubuna ait ürünlerde GB sonrası ithalat patlaması yaşayan ve EİT oranı 0.50'lere yaklaşan bir sektör olmuştur. “4:Hayvansal ve bitkisel sıvıyağlar, katıyağlar ve mumlar” grubuna ait ürünlerde GB öncesi ithalat ağırlıklı bir sektörken GB sonrası ihracattaki büyük artışla birlikte ithalat ihracata yaklaşmış hatta 1999 ve 2001’de ihracat fazlası vermiş ve EİT oranı 0.91 seviyelerine yükselmiştir.

Sınai ürünler grubunda yer alan ürünlere bakıldığında da kimya sanayi ürünleri dışındaki tüm ürünlerde GB sonrası ihracattaki artışla birlikte EİT oranının da arttığı görülmektedir. Özellikle Tekstil grubu ve otomotiv sanayinde 1999 sonrası hızlı bir gelişme görülmüş ve bu da Türkiye’nin ihracat rakamlarına yansımıştır.

AB ülkeleri ile olan bu EİT gelişimi, Türkiye’nin Almanya ile olan EİT gelişimine paralel bir seyir izlemiştir. Sonuç olarak Türkiye GB sonrası sınai ürünlerde ihracatının artırmış ve ileri teknoloji gerektiren ürünlerde AB piyasasında rekabet gücü elde etmiştir.

Çalışmada elde edilen bu sonuçlara göre, dünya ekonomisindeki gelişmeler doğrultusunda Türkiye dış ticaretinde EİT’in payını artırmayı istiyorsa, Araştırma Geliştirme projelerine ağırlık vermesi ve ülke içi ekonomik dengelerle birlikte, diğer ülkelerle olan siyasi ilişkilerini dengede tutabilmesi ve bu amaca yönelik politikalarını güçlendirebilmesi gerekmektedir.

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Türkiye-Almanya Arasındaki Dış Ticarete EİT'in payı (0-4 ürün kodlu) (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	139
Türkiye-Almanya Arasındaki Dış Ticarete EİT'in payı (5-9 ürün kodlu) (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	140
Ek 2. Türkiye- Belçika Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	145
Ek.3 Türkiye- Avusturya Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	149
Ek 4. Türkiye- Danimarka Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	151
Ek 5. Türkiye- Finlandiya Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	152
Ek 6. Türkiye- Fransa Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	153
Ek 7. Türkiye- Hollanda Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	157
Ek 8. Türkiye- İngiltere Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	160
Ek 9. Türkiye- İrlanda Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	164
Ek 10. Türkiye-İspanya Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	165
Ek 11. Türkiye-İsveç Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	167
Ek 12. Türkiye-İtalya Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	170
Ek 13. Türkiye-Portekiz Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	174
Ek 14. Türkiye-Yunanistan Arasındaki Dış Ticarete EİT'in Payı (SITC Rev.3) (1985-2001) EİT>0.75.....	175
Ek 15.1985-2001 Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki EİT Oranları.....	178
Ek 16. 1985-2001 Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki EİT'e Konu Olan Ürün Adedi (EİT>0.75)	178

**EK 1. Türkiye-Almanya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (0-4 Ürün Kodlu) (SITC,Rev.3)
EİT ≥ 75**

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	190	0.84
	26651	0.93
1986	11215	0.90
	27829	0.91
	43131	0.75
1987	26811	0.84
	27829	0.97
	29252	0.75
1988	4849	0.79
	5676	0.92
	7529	0.91
	12232	0.99
	26871	0.84
	27829	0.97
1989	2510	0.78
	5996	0.95
	9849	1.00
	27899	0.88
	29196	0.96
	29199	0.94
	29294	0.95
1990	121	0.79
	2211	0.94
	2499	0.92
	3440	0.90
	4719	0.81
	5421	1.00
	5674	0.92
	7525	0.81
	9813	0.88
	21191	0.97
	23129	0.85
	24820	0.84
	26130	0.82
	26652	0.94
	26721	0.89
	26722	0.95
	27824	0.91
	27899	0.99
	29252	0.94
	29269	0.91
	29294	0.77
1991	2521	0.87
	3637	0.95
	4841	0.77
	5771	0.79
	5894	0.77
	7310	0.83
	21191	0.75
	23212	0.83
	26339	0.76

	26651	0.95
	26652	0.85
	27851	0.86
	27899	0.80
	29259	0.92
	29295	0.76
	42299	0.99
1992	190	0.86
	3716	0.84
	4841	0.76
	5410	0.87
	5613	0.81
	5676	0.78
	7330	0.89
	7525	0.94
	11211	0.81
	22212	0.91
	23212	0.76
	27899	0.84
	28821	0.75
	29251	0.90
1993	2499	0.88
	3440	0.81
	4300	0.79
	5410	0.75
	6199	0.98
	9849	0.91
	24620	0.98
	29261	0.85
1994	2233	0.96
	5410	1.00
	5641	0.83
	5910	0.84
	12130	0.87
	22390	0.88
	24850	0.77
	26652	0.76
	26830	0.97
	42299	0.99
1995	190	0.94
	4410	0.75
	5410	0.89
	5613	0.84
	5992	0.89
	5995	0.87
	6199	0.79
	7310	0.75
	8195	0.90
	12130	0.83
	26652	0.80
	26661	0.78
	26672	0.93
	27898	0.90

	28823	0.84
	29259	0.77
	42299	0.99
1996	5613	0.83
	5910	0.99
	5992	0.85
	5996	1.00
	7111	0.95
	7511	0.86
	9101	0.83
	9894	0.90
	11215	0.96
	12120	0.92
	12210	0.83
	26310	0.96
	26490	0.96
	26830	0.93
	26877	0.78
	27722	0.98
	27895	0.84
	29229	0.77
	29251	0.76
	29259	0.92
	42299	0.92
1997	151	0.89
	4110	0.78
	4813	0.93
	4820	0.93
	4850	0.98
	5772	0.75
	5797	0.98
	5821	0.93
	6199	0.87
	7525	0.89
	8195	0.91
	26652	0.85
	27825	0.91
	27895	0.76
	29229	0.98
	29259	0.78
1998	190	0.96
	2233	0.83
	2491	0.80
	4729	0.87
	4841	0.97
	4850	0.93
	5674	0.88
	7310	0.85
	7432	0.77
	7511	0.84
	7512	0.86
	8119	0.77
	11215	0.97

	12220	0.79
	25192	0.95
	26652	0.95
	28321	0.91
	29297	0.86
	42299	0.85
1999	3717	1.00
	4842	0.76
	4850	0.75
	5421	0.78
	7512	0.92
	24840	0.79
	26339	0.76
	27340	0.75
	27825	0.79
	33440	0.87
	43131	0.79
2000	2212	0.93
	4721	0.86
	4813	0.97
	4842	0.76
	5910	0.91
	5996	0.85
	6229	0.99
	7310	0.97
	7432	0.76
	24840	0.84
	26652	0.87
	26672	0.91
	27722	0.90
	27825	0.96
	28823	0.94
	29249	0.95
2001	4850	0.78
	5410	0.99
	5613	0.87
	6129	0.88
	7240	0.82
	7390	0.81
	9844	0.92
	12130	0.77
	22211	0.95
	23212	0.93
	23222	0.91
	24850	0.78
	26673	0.90
	27830	0.81
	28821	0.87
	28823	0.83
	42159	0.75

Kaynak:*İthalat ve İhracat verileri DİE'den sağlanmıştır.

**EİT Oranları kendi hesaplamalarımdır.

Türkiye-Almanya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (5-9 Ürün Kodlu) (SITC.Rev.3)

(1985-2001)EİT ≥ 75

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	52341	0.85
	52349	0.95
	55132	0.95
	57554	0.86
	57990	0.79
	58211	0.81
	65141	0.98
	67262	0.84
	69421	0.92
	69741	0.75
	74780	0.87
	74790	0.91
	81221	0.75
	84481	0.83
	87412	0.93
1986	52379	0.88
	64141	0.91
	65244	0.75
	65431	0.79
	65441	0.84
	66399	0.86
	66481	0.95
	66521	0.87
	66611	0.97
	68423	0.98
	68424	0.98
	69243	0.87
	69351	0.75
	69410	0.82
	69422	0.99
	72391	0.96
	73111	0.86
	74149	0.82
	74831	0.92
	74850	0.80
	74920	0.77
	77311	0.91
	77314	0.83
	77571	0.89
	77629	0.80
	83191	0.95
	84619	0.94
1987	53221	0.83
	62591	0.79
	63541	0.75
	65244	0.87
	65422	0.97
	65612	0.94
	65642	0.88
	66595	0.98
	67282	0.84
	67681	0.78
	69631	0.91
	69635	0.92
	74240	0.80
	74831	0.91
	74850	0.75
	76491	0.75
	76492	0.85
	84564	0.91
	85122	0.79
	88574	0.92
	89424	0.97

	89972	0.91
1988	57311	0.91
	58299	0.96
	64221	0.81
	65195	0.98
	65421	0.97
	65832	0.83
	65848	0.92
	66332	0.76
	66472	0.83
	66593	0.90
	66611	0.77
	68271	0.89
	68424	0.80
	69311	0.84
	69635	0.90
	69731	0.91
	69961	0.98
	69979	0.95
	72195	0.94
	72847	0.78
	74593	0.86
	76222	0.75
	77834	0.77
	83112	0.88
	89521	0.94
	89815	0.99
	89841	0.90
	89861	0.96
1989	52345	0.80
	52349	0.89
	53221	0.91
	54131	0.77
	55132	0.80
	57311	0.85
	57990	0.90
	59813	0.97
	61330	0.82
	62131	0.98
	62132	0.79
	62133	0.94
	62510	0.94
	62520	0.90
	62991	0.80
	65152	0.81
	65225	0.84
	65232	0.90
	65242	0.84
	65264	0.88
	65311	0.96
	65318	0.79
	65321	0.93
	65329	0.89
	65342	0.92
	65351	0.86
	65352	0.91
	65382	0.88
	65393	0.94
	65511	0.91
	65821	0.87
	65822	0.94
	66496	0.82
	66594	0.82
	67269	0.75
	67413	0.93

	67629	0.98
	67681	0.83
	68424	0.78
	68984	0.77
	69311	0.84
	69410	0.80
	69522	0.80
	69530	0.80
	69669	0.97
	69922	0.96
	69962	0.78
	69994	0.88
	71321	0.97
	71391	0.86
	72625	0.75
	73143	0.96
	73315	0.98
	73317	0.98
	74149	0.82
	74181	0.99
	74413	0.82
	74810	0.87
	74915	0.85
	77242	0.79
	77251	0.75
	79311	0.83
	79319	0.92
	81311	0.80
	81399	0.84
	82111	0.96
	82112	0.88
	825159	0.86
	85125	0.77
	89289	0.92
	89319	0.81
	89332	0.85
	89424	0.75
	89439	0.92
	89473	0.83
	89523	0.83
	89721	0.95
	89815	0.89
	89865	0.96
	89921	0.96
	89933	0.79
	89989	0.86
	97102	0.80
1990	51114	0.77
	51222	0.79
	51569	0.82
	51626	0.76
	52344	0.98
	52349	0.97
	52431	0.87
	53221	0.79
	54231	0.80
	55132	0.86
	55135	0.91
	57111	0.97
	59813	0.84
	62129	0.95
	62132	0.80
	62929	0.87
	62549	0.92
	64231	0.88

	65163	0.86
	65171	0.81
	65191	0.85
	65224	0.92
	65233	0.98
	65242	0.75
	65243	0.93
	65253	0.81
	65312	0.80
	65325	0.76
	65342	0.92
	65343	0.82
	65381	0.93
	65393	0.76
	65529	0.86
	65621	0.94
	65772	0.84
	65823	0.89
	65959	0.95
	66439	0.96
	67282	0.84
	67613	0.77
	67943	0.82
	67944	0.79
	68424	0.97
	68425	1.00
	69211	0.87
	69510	0.99
	69522	0.91
	69631	0.82
	69655	0.87
	69659	0.98
	69669	0.89
	69732	0.85
	69753	0.83
	69913	0.98
	69962	0.79
	69977	0.86
	69994	0.88
	71391	0.86
	71392	0.87
	72129	0.96
	72335	0.97
	72399	0.93
	72473	0.79
	72635	0.97
	72839	0.91
	73143	1.00
	73162	0.82
	74149	0.76
	74492	0.83
	74832	0.97
	74914	0.77
	77119	0.84
	77251	0.96
	77586	0.77
	78425	0.96
	78431	0.84
	81320	0.91
	82131	0.87
	84699	0.92
	84819	0.94
	84822	0.98
	85125	0.81
	85190	0.89

	88539	0.83
	88576	0.85
	89121	0.98
	89215	0.76
	89422	0.98
	89424	0.81
	89439	0.89
	89521	0.75
	89523	0.91
	89733	0.75
	89841	0.98
	89865	0.77
	89929	0.83
	89942	0.94
	89974	0.91
	89989	0.97
1991	51454	0.95
	51482	0.80
	52344	0.88
	52349	0.97
	52431	0.83
	53221	0.99
	54231	0.83
	55351	0.83
	55354	0.82
	57111	0.95
	59110	0.75
	59813	0.95
	61313	0.75
	62129	0.95
	62132	0.97
	62141	0.80
	62520	0.99
	62594	0.81
	62929	0.79
	63599	0.81
	64211	0.76
	65152	0.79
	65161	0.79
	65185	0.88
	65232	0.83
	65264	0.89
	65325	0.75
	65343	1.00
	65352	0.91
	65360	0.82
	65381	0.92
	65495	0.85
	65511	0.89
	65521	0.77
	65523	0.94
	65629	0.81
	65642	0.88
	65822	0.95
	65961	0.83
	66439	0.78
	66495	0.91
	66621	0.88
	67943	0.84
	69211	0.75
	69351	0.84
	69510	0.89
	69549	0.77
	69954	0.83
	69977	1.00
	71391	0.86
	71392	0.78
	71892	0.81
	72129	0.80

	72399	0.88
	72839	0.94
	73311	0.88
	74139	0.91
	74149	0.82
	74220	0.92
	74443	0.99
	74492	0.86
	74832	1.00
	77119	0.89
	77262	0.93
	77312	0.97
	77629	0.80
	78431	0.87
	81317	0.77
	82151	0.97
	84323	0.99
	84619	0.84
	84822	0.97
	85123	0.91
	85170	0.84
	88549	0.86
	89311	0.86
	89424	0.83
	89721	0.93
	89841	0.85
	89995	0.82
1992	51471	0.82
	52344	0.97
	52349	0.80
	52431	0.95
	54231	0.88
	55411	1.00
	57111	0.99
	57990	0.86
	58223	0.92
	62111	0.75
	62112	0.95
	62141	0.93
	62510	0.82
	63599	0.83
	64211	0.76
	65231	0.97
	65318	0.81
	65333	0.90
	65341	0.98
	65343	0.76
	65360	1.00
	65393	0.86
	65523	0.89
	66489	0.87
	66495	0.99
	66529	0.79
	66593	0.92
	67613	0.97
	68425	0.98
	69242	0.97
	69312	0.81
	69510	0.99
	69547	0.77
	69655	0.87
	69731	0.76
	69781	0.78
	71391	0.93
	71811	0.96
	72719	0.94
	73314	0.77
	73315	0.79
	74137	0.98

	74220	0.85
	74740	0.87
	74832	0.96
	76499	0.86
	77312	0.86
	77868	0.95
	78421	0.96
	78431	0.97
	78629	0.79
	81320	0.92
	82114	0.83
	82155	0.87
	82180	0.77
	83119	0.78
	84552	0.75
	84822	0.92
	85111	0.95
	85125	0.84
	85190	0.90
	87235	0.91
	87469	0.76
	88573	0.85
	88575	0.93
	88577	0.98
	89219	0.91
	89332	0.77
	89423	0.87
	89729	0.81
	89826	0.79
	89841	0.78
	89971	0.99
	89989	0.91
1993	51471	0.93
	52251	0.93
	55354	0.79
	59211	1.00
	59813	0.84
	62132	0.85
	62145	0.81
	62594	0.97
	64151	0.91
	64211	0.92
	65121	0.75
	65215	0.95
	65231	0.79
	65232	0.85
	65245	0.78
	65316	0.88
	65325	0.77
	65512	0.89
	65522	0.99
	65523	0.81
	65643	0.88
	65751	0.92
	65785	0.80
	65831	0.81
	65893	0.96
	66439	0.97
	66495	0.98
	66593	0.91
	66612	0.82
	66739	0.79
	67681	0.99
	67684	0.81
	67943	0.78
	68232	0.86
	68241	0.77
	68426	0.99
	69121	0.98

	69655	0.78
	69912	0.94
	69954	0.80
	69979	0.81
	71391	0.94
	72129	0.93
	73313	0.92
	73595	0.78
	73735	0.81
	74220	0.88
	74492	0.87
	74832	0.88
	77111	0.90
	77119	0.86
	77317	0.97
	77318	0.98
	78311	0.80
	78425	0.99
	78431	0.84
	79311	0.95
	81217	0.84
	84822	0.80
	85149	0.83
	85151	0.90
	85190	0.97
	87411	0.75
	88575	0.79
	89215	0.93
	89219	0.90
	89332	0.92
	89433	0.81
	89445	0.78
	89512	0.83
	89721	0.77
	89732	0.98
	89815	0.85
	89824	0.87
	89867	0.76
	89941	0.75
	89988	0.98
1994	51391	0.98
	51699	0.83
	52373	0.92
	54231	0.91
	55310	0.76
	55354	0.82
	59211	0.82
	61120	0.86
	61130	0.85
	62121	0.95
	62141	0.87
	62510	0.99
	62991	0.98
	63532	0.82
	63541	0.94
	63542	0.76
	63599	0.83
	64214	0.80
	64234	0.85
	65221	0.80
	65243	0.78
	65332	0.94
	65333	0.83
	65342	0.86
	65422	0.98
	65496	0.84
	65529	0.83
	65751	0.88
	65829	0.85

	65951	0.95
	66334	0.89
	66472	0.80
	66489	0.82
	66491	0.94
	66495	0.77
	66529	0.79
	66739	0.82
	67131	0.83
	67270	0.98
	67629	0.79
	67813	0.82
	68232	0.87
	68426	0.98
	69311	0.96
	69312	0.80
	69510	0.95
	69523	0.76
	69543	0.92
	69564	0.79
	69669	0.96
	69680	0.85
	69731	0.79
	69732	0.79
	69751	0.77
	69752	0.91
	69914	0.99
	72481	0.80
	73314	0.89
	74143	0.91
	74220	0.84
	74419	0.84
	74740	0.88
	74916	0.89
	75124	0.75
	76491	0.75
	77125	0.92
	77251	0.78
	77253	0.98
	77584	0.84
	77587	0.77
	77833	0.86
	78431	0.87
	81100	0.83
	81217	0.85
	81221	0.83
	81311	0.86
	81317	0.92
	81399	0.98
	82113	0.99
	82117	0.81
	82139	0.80
	82151	0.76
	82155	0.94
	83130	0.78
	84614	0.99
	85190	0.80
	88541	0.83
	88575	0.92
	89449	0.77
	89478	0.94
	89523	0.78
	89823	0.77
	89845	0.95
	89921	0.76
	89933	0.80
	89995	0.76
1995	51471	1.00
	52349	0.90

	53221	0.93
	55132	0.88
	55310	0.79
	55354	0.96
	55415	0.75
	59110	0.97
	59771	0.80
	61120	0.76
	61162	0.89
	62133	0.78
	62145	0.93
	62542	0.81
	62999	0.83
	63512	0.86
	64164	0.91
	64215	0.99
	65117	0.94
	65175	0.95
	65182	0.99
	65221	0.96
	65231	0.93
	65232	0.93
	65243	0.77
	65263	0.83
	65265	0.89
	65297	0.79
	65316	0.78
	65331	0.94
	65351	0.91
	65352	0.99
	65359	0.79
	65360	1.00
	65422	0.76
	65511	0.77
	65519	0.75
	65523	0.81
	65642	0.95
	65751	0.83
	65761	1.00
	65811	0.80
	65823	0.75
	65951	0.93
	66182	0.89
	66244	0.80
	66739	0.75
	67131	0.93
	67270	0.85
	67629	0.87
	67949	0.88
	67952	0.83
	68232	0.75
	68411	0.89
	68721	0.89
	68915	0.91
	69121	0.93
	69129	0.87
	69311	0.89
	69421	0.96
	69510	0.94
	69523	0.80
	69732	0.85
	69922	0.92
	69931	0.90
	69955	0.96
	72839	0.85
	73142	0.78
	73313	0.86
	73317	0.97
	74139	0.76

	74341	0.93
	74492	0.95
	74691	0.83
	74740	0.86
	74915	0.84
	76415	0.77
	76483	0.95
	77251	0.77
	77253	0.94
	77322	0.96
	77572	0.84
	77588	0.87
	78431	0.92
	78535	0.77
	81100	0.98
	81311	0.89
	81399	0.91
	82114	0.78
	82117	0.99
	82118	0.78
	82121	0.99
	82127	0.89
	84552	0.99
	84619	0.87
	84822	0.85
	84848	0.84
	85115	0.97
	85123	0.81
	85125	0.96
	87469	0.75
	89129	0.88
	89191	0.92
	89282	0.99
	89321	0.98
	89421	0.80
	89424	0.82
	89425	0.86
	89437	0.83
	89478	0.93
	89865	0.91
	89941	0.95
	89985	0.77
	89988	0.89
1996	51471	0.76
	51479	0.81
	52251	0.78
	53221	0.79
	54219	0.91
	55132	0.76
	55354	0.87
	55419	0.99
	57542	0.81
	61319	0.98
	62510	0.77
	62520	0.81
	62999	0.81
	63511	0.80
	63531	0.99
	63532	0.75
	63542	0.75
	63599	0.97
	64163	0.75
	64164	0.86
	64215	0.86
	64221	0.94
	65164	0.97
	65182	0.78
	65184	0.99
	65197	0.95

	65221	0.75
	65254	0.91
	65264	0.80
	65312	0.79
	65316	0.90
	65329	1.00
	65342	0.79
	65359	0.89
	65383	0.86
	65460	0.77
	65494	0.76
	65495	0.93
	65519	0.93
	65631	0.97
	65823	0.86
	65930	0.97
	65941	0.90
	65969	0.91
	66123	0.78
	66333	0.99
	66351	0.99
	66399	0.94
	66492	0.81
	66495	0.83
	66612	0.99
	67131	0.80
	67269	0.92
	67270	0.87
	68424	0.81
	68984	0.88
	69112	0.87
	69121	0.84
	69312	0.77
	69742	0.97
	69913	0.92
	69914	0.88
	69951	0.85
	69978	0.94
	69979	0.83
	71499	0.97
	71631	0.78
	72123	0.88
	72485	0.90
	72591	0.88
	72711	0.82
	73177	0.78
	74143	0.82
	74493	0.95
	74740	0.76
	74832	0.88
	74916	0.79
	77521	0.88
	77522	0.97
	77584	0.87
	77588	0.90
	78311	0.97
	79295	0.89
	81317	0.78
	82115	0.94
	82118	0.97
	82127	0.96
	82155	0.93
	82159	0.82
	83119	0.91
	84552	0.91
	84563	0.78
	84699	0.76
	84848	0.89
	85152	0.75

	85159	0,98
	87456	0,89
	87469	0,83
	88133	0,93
	88577	0,87
	88596	0,85
	89131	0,76
	89284	0,90
	89311	0,88
	89321	0,89
	89332	0,75
	89478	0,80
	89523	0,92
	89933	0,98
	89972	0,93
	89988	0,75
	89995	0,92
1997	51451	0,89
	52344	0,96
	52384	0,92
	57542	0,79
	57990	0,95
	61141	0,91
	61162	0,82
	61313	0,80
	62131	0,94
	62510	0,78
	62520	0,87
	62991	0,77
	62999	0,78
	63412	0,93
	63512	0,99
	63531	0,93
	63532	0,99
	63542	0,78
	63599	0,88
	64151	0,87
	64214	0,89
	64215	0,89
	64216	0,77
	64222	0,83
	64234	0,86
	65177	0,92
	65184	0,97
	65196	0,93
	65211	0,97
	65221	0,90
	65245	0,83
	65264	0,99
	65312	0,93
	65316	0,83
	65318	0,92
	65321	0,97
	65325	0,81
	65333	0,93
	65334	0,87
	65342	0,96
	65359	0,87
	65383	0,88
	65391	0,84
	65497	0,83
	65512	0,87
	65519	0,91
	65523	0,91
	65643	0,77
	65761	0,81
	66243	0,79
	66331	0,85
	66351	0,94

	66399	0,89
	67282	0,82
	67624	0,98
	67941	0,91
	67949	1,00
	67952	0,84
	68424	1,00
	69129	0,86
	69311	0,93
	69312	0,96
	69313	0,93
	69433	0,76
	69510	0,85
	69732	0,93
	69733	0,78
	69913	0,83
	69922	0,93
	69954	0,84
	69979	0,87
	71651	0,86
	72113	0,80
	72393	0,81
	72399	0,94
	73313	0,97
	73315	0,90
	74143	0,78
	74171	0,87
	74493	0,81
	74916	0,78
	75192	0,91
	76483	0,96
	77220	0,94
	77251	0,76
	77324	0,81
	77511	0,88
	77521	0,76
	77522	0,92
	77572	0,85
	77588	0,78
	79211	1,00
	82121	0,99
	82131	0,80
	82171	0,88
	82180	0,76
	83119	0,75
	83122	0,77
	84123	0,80
	84552	0,96
	84563	0,84
	85149	0,89
	85151	0,81
	87149	0,99
	87311	0,87
	87313	0,80
	87315	1,00
	87456	0,98
	87469	0,93
	89311	0,84
	89321	0,79
	89421	0,77
	89433	0,90
	89630	0,96
	89729	0,88
	89815	0,95
	89824	0,94
	89841	0,97
	89921	0,84
	89933	0,77
	89949	0,79

	89972	0,91
1998	51473	0,75
	52251	0,97
	52384	0,76
	54141	0,81
	55135	0,75
	58170	0,81
	61290	0,87
	62129	0,80
	62142	0,95
	62144	0,77
	62520	0,75
	62991	0,91
	62999	0,80
	63491	0,79
	63520	0,77
	63541	0,88
	64214	0,91
	64215	0,87
	64222	0,78
	64223	0,80
	65152	0,75
	65162	0,75
	65184	0,89
	65221	0,91
	65244	0,82
	65254	0,90
	65312	0,89
	65319	0,97
	65325	0,84
	65334	0,92
	65342	0,97
	65351	0,82
	65352	0,92
	65383	0,99
	65421	0,89
	65512	0,91
	65521	0,83
	65529	0,78
	65781	0,90
	65792	0,94
	65969	0,91
	66399	0,77
	66431	0,80
	66439	0,88
	66471	0,83
	66523	0,85
	66529	0,84
	66594	0,79
	67131	0,84
	67261	0,80
	67681	0,88
	67829	0,82
	67913	0,89
	67949	0,85
	67952	0,86
	68272	0,83
	68424	0,98
	68993	0,78
	69129	0,78
	69731	0,95
	69742	0,98
	69781	0,97
	69913	0,82
	69942	0,89
	69979	0,90
	71319	0,98
	71651	0,98
	72393	0,88

	72399	0,80
	72839	0,84
	73137	0,91
	73142	0,79
	73313	0,79
	73315	0,91
	73719	0,87
	74143	0,81
	74190	0,89
	74493	0,92
	74691	0,79
	74831	0,96
	74832	0,83
	74839	0,90
	74916	0,77
	75210	0,79
	77572	0,91
	77588	0,75
	77625	1,00
	77812	0,86
	77829	1,00
	77833	0,80
	78535	0,98
	78683	0,86
	79199	0,79
	79311	0,82
	81317	0,95
	82114	0,75
	82116	0,99
	82139	0,77
	82180	0,96
	83119	0,89
	84123	0,99
	84524	0,75
	84613	0,79
	84819	0,83
	84822	0,90
	85131	0,87
	85148	0,89
	85151	0,82
	85152	0,92
	87412	0,82
	87469	0,87
	88111	0,97
	88390	0,83
	88572	0,98
	88576	0,94
	88593	0,97
	89199	0,75
	89214	0,75
	89284	0,83
	89311	0,98
	89321	0,82
	89332	0,87
	89424	0,90
	89425	0,93
	89477	0,87
	89815	0,84
	89824	0,96
	89879	0,82
	89911	0,78
	89932	0,77
	89937	0,92
	89972	0,84
	89974	0,94
	89988	0,99
	89989	0,89
1999	52224	0,83
	52257	0,76

52499	0,76
55434	0,93
61162	0,97
61290	0,79
61319	0,75
62144	0,87
62520	0,76
62542	0,87
62999	0,82
63329	0,81
63511	0,99
63591	0,97
64176	0,98
64211	0,85
64213	0,87
64214	0,89
64215	0,84
64239	0,91
65134	0,96
65144	0,98
65152	0,90
65162	0,83
65184	0,97
65224	0,89
65231	0,83
65233	0,92
65251	0,88
65253	0,98
65262	0,99
65264	0,76
65298	0,93
65312	0,89
65333	0,99
65342	0,93
65351	0,84
65352	0,76
65360	0,98
65421	0,80
65523	0,93
65529	0,94
65771	0,81
65792	0,85
65930	0,83
65943	0,84
66133	0,88
66241	0,83
66331	0,81
66411	0,77
66471	0,84
66492	0,96
66512	0,80
66523	0,83
67913	0,97
67951	0,81
68123	0,93
68212	0,75
68272	0,95
68322	0,86
68427	0,99
69410	0,93
69421	0,93
69433	0,84
69530	0,78
69680	0,78
69732	0,92
69751	0,76
69941	0,96
69951	0,80
69952	0,98

69963	0,83
69977	0,82
69979	0,82
72113	0,84
72118	0,86
72312	0,98
72321	0,97
72393	0,79
72711	0,86
73314	0,95
73513	0,90
74137	0,86
74211	0,85
74291	0,83
74364	0,87
74434	0,94
74491	0,84
74493	0,78
74691	0,77
74740	0,94
74832	0,79
74916	0,83
74999	0,77
77119	0,75
77251	0,83
77522	0,90
78120	0,81
78311	0,81
78439	0,84
78511	0,76
78537	0,88
79129	0,85
79199	0,94
79312	0,81
81317	0,85
81320	0,84
81399	0,87
82117	0,88
82151	0,83
82159	0,96
82180	0,96
83129	0,82
84552	0,87
84581	0,78
84613	0,98
84812	0,75
85123	0,88
85152	0,98
87456	0,75
87469	0,84
88310	0,90
88423	0,96
88573	0,85
88576	1,00
88577	0,90
88592	0,80
88593	0,87
89215	0,95
89311	0,81
89321	0,93
89329	0,92
89424	0,97
89449	1,00
89612	0,92
89749	0,75
89815	0,94
89841	0,97
89879	0,77
89937	0,97

89939	1,00
89972	0,92
89979	0,76
89989	0,78
89994	0,94
2000	51376 0,80
51629	0,77
54139	0,87
55135	0,87
55415	0,75
57542	0,96
57990	0,83
59212	0,97
59883	0,94
61152	0,93
61162	0,87
61171	0,80
61290	0,97
62144	0,97
62510	0,76
62520	0,99
62999	0,80
63491	0,80
63511	0,84
63512	0,93
63541	0,89
63542	0,78
64124	0,86
64163	1,00
64211	0,84
64214	0,99
64216	0,95
64221	0,82
64222	0,90
64243	0,85
65134	0,89
65152	0,90
65162	0,97
65169	0,76
65184	0,91
65214	0,85
65233	0,86
65242	0,77
65252	0,77
65253	0,75
65262	0,75
65315	1,00
65318	0,75
65319	0,88
65332	0,88
65342	1,00
65360	0,76
65441	0,92
65442	0,87
65523	0,83
65529	0,92
65631	0,87
65734	0,75
65751	0,76
65771	0,92
65829	0,94
65893	0,95
66242	0,88
66399	0,80
66471	0,95
66472	0,93
67131	0,75
67281	0,79
67643	0,94

67829	0,77
67913	0,84
67941	0,90
67949	0,75
67951	0,76
67952	0,86
68272	0,78
69111	0,94
69121	0,78
69421	0,91
69433	0,91
69530	0,92
69570	0,75
69751	0,81
69912	0,82
69913	0,79
69932	0,83
69941	0,79
69942	0,97
69965	0,98
71112	0,97
71690	0,98
72393	0,85
72399	0,94
72481	0,87
72711	0,93
73135	0,80
73313	0,92
73314	0,89
74123	0,78
74149	0,78
74190	0,86
74491	0,90
74610	0,80
74691	0,96
74831	0,98
74839	0,80
76282	0,95
76415	0,91
77125	0,79
77317	0,96
77511	0,76
77521	0,77
77572	0,82
77584	0,88
77588	0,86
77881	0,84
81317	0,78
81399	0,82
82114	0,92
82180	0,97
83112	0,94
83129	0,93
83199	0,78
84619	0,77
84692	0,94
84699	0,78
84812	0,81
84822	0,91
85148	0,85
87452	0,85
87469	0,77
88531	0,90
88576	0,85
89213	0,75
89214	0,93
89215	1,00
89284	0,91
89311	0,79

	89321	0,99		65315	0,95		69751	0,91		79199	0,98
	89424	0,78		65317	0,89		69961	0,94		79319	0,76
	89425	0,89		65321	0,81		69965	0,78		81320	0,89
	89433	0,81		65329	0,96		69973	0,82		82111	0,98
	89721	0,85		65333	0,94		71391	0,78		82114	0,89
	89729	0,92		65342	0,95		72118	0,93		82118	0,91
	89733	0,81		65352	0,75		72481	0,93		82139	0,80
	89824	0,90		65360	0,86		72491	0,76		82151	0,85
	89933	0,84		65391	0,90		72839	0,88		82159	0,75
	89972	0,88		65497	0,95		73131	0,90		83112	0,90
	89986	0,86		65523	0,92		73313	0,98		84561	0,97
	89988	0,94		65529	0,98		73314	0,81		84581	0,79
	89989	0,95		65632	0,80		73317	0,83		84699	0,92
2001	51135	0,76		65659	0,78		73721	0,82		85123	0,91
	51376	0,93		65751	0,93		74139	0,80		85124	0,77
	52252	0,75		65792	0,80		74143	0,94		87193	0,92
	52331	0,86		65829	0,81		74149	0,98		87319	0,78
	52372	0,79		65893	0,90		74190	0,90		88136	0,78
	52499	0,86		66231	0,95		74434	0,78		88531	0,88
	54139	0,80		66329	0,94		74479	0,80		89284	0,82
	54212	0,88		66472	0,78		74492	0,95		89319	0,93
	57542	0,83		66489	0,85		74493	0,87		89321	0,84
	58222	0,77		66593	0,78		74832	0,92		89329	0,82
	59883	0,82		66611	0,89		74839	0,76		89439	0,99
	62129	0,80		67538	0,85		76211	0,77		89477	0,81
	62520	0,77		67684	0,90		76492	0,85		89478	0,87
	62591	0,95		67941	0,98		77119	0,81		89721	0,82
	63449	0,80		67949	0,93		77125	0,78		89815	0,79
	64124	0,96		67952	0,87		77251	0,90		89829	0,86
	64215	0,80		68212	0,75		77511	0,75		89890	0,86
	64293	0,83		68272	0,82		77573	0,77		89921	0,77
	65152	0,80		68423	0,85		77588	0,87		89929	0,82
	65169	0,76		69211	0,98		78219	0,76		89933	0,80
	65187	0,88		69241	0,78		78431	0,85		89942	0,93
	65199	0,78		69242	0,94		78433	0,80		89972	0,88
	65231	0,97		69421	0,93		78439	0,95		89982	0,88
	65232	0,97		69422	0,87		78535	0,75			
	65242	0,92		69669	0,76		78537	0,94			
	65253	0,99		69680	0,87		78629	0,99			
	65262	0,88		69732	0,97		78630	0,88			

Kaynak:*İthalat ve İhracat verileri DİE'den sağlanmıştır.

**EİT Oranları kendi hesaplamalarıdır.

Ek 2. Türkiye-Belçika Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) (1985-2001) EİT ≥ 75

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	58299	0,84
1986	9813	0,87
	29259	0,85
1987	3440	0,81
	3530	1,00
1988	64294	0,96
	69421	0,94
	77111	0,90
	83122	0,78
1989	51580	0,81
	53121	0,80
	55132	0,84
	62594	0,96
	64231	0,95
	64299	0,81
	65152	0,79
	65163	0,91
	65233	0,99

	65393	0,87
	65413	1,00
	65422	0,86
	67422	0,90
	67682	0,86
	69311	0,97
	71392	0,97
	74364	0,86
	77111	0,97
	77244	0,78
	78433	0,87
	87437	0,99
	89219	0,83
	89281	0,82
1990	53114	0,83
	53119	0,98
	57111	0,75
	65187	0,89
	65422	0,90
	66593	0,76

	69243	0,81
	69911	0,87
	71121	0,97
	71392	0,91
	74128	0,88
	74189	0,89
	74364	0,96
	74479	0,84
	76110	0,89
	76432	0,90
	77521	0,94
	77886	0,91
	78431	0,97
	78433	0,86
	81311	0,95
	82159	0,82
	87321	0,96
	87439	0,79
	89219	0,95

1991	4842	0,97
	11249	0,86
	21140	0,96
	55132	0,75
	55411	0,87
	57544	0,93
	62510	0,75
	62551	0,93
	65159	0,98
	65232	0,82
	65315	0,87
	68411	0,92
	69951	0,79
	71392	0,93
	71899	0,97
	72722	0,92
	74311	0,96
	74780	0,79
	76421	0,82

	77220	0,95
	77833	0,79
	78439	0,86
	82118	0,92
	87321	0,96
	89215	0,91
	89879	0,81
1992	5995	0,88
	51471	0,95
	55132	0,77
	57544	0,90
	62141	0,81
	62520	0,78
	65163	0,83
	65523	0,99
	66329	0,98
	66351	0,80
	67811	0,93
	67952	0,93
	68421	0,99
	68424	0,82
	69546	0,95
	69669	0,84
	69951	0,77
	71392	0,77
	72483	0,94
	73513	0,87
	76110	0,90
	77119	0,91
	77314	0,97
	77587	0,90
	77833	0,83
	78439	1,00
	81311	1,00
	82139	0,93
	84552	0,76
	84613	1,00
	84619	0,77
	87478	0,75
	88571	0,90
	89215	0,80
	89332	0,91
	89845	0,96
1993	9849	0,82
	26310	0,78
	57394	0,80
	64214	0,95
	65195	0,86
	65233	0,81
	65242	0,97
	65360	0,93

	65733	0,97
	66529	0,89
	66593	0,96
	69542	0,89
	69919	0,87
	74149	0,81
	74710	0,85
	74720	0,76
	78439	0,79
	81320	0,78
	89732	0,82
1994	6221	0,81
	26673	0,77
	27825	0,82
	51391	0,81
	51479	0,95
	51569	0,89
	53221	0,96
	54229	0,76
	55419	0,88
	59120	0,98
	59211	0,98
	59896	0,96
	65134	0,84
	65331	0,78
	65442	0,98
	65751	0,91
	66382	0,96
	66481	0,86
	69311	0,95
	69530	0,86
	69680	0,83
	69782	0,86
	69916	0,82
	71392	0,81
	72729	0,77
	74149	0,78
	74159	0,75
	74174	0,98
	74271	0,92
	74562	0,84
	74730	0,76
	76493	0,87
	77220	0,75
	77259	0,79
	77262	0,81
	77412	0,98
	77833	0,95
	77835	0,82
	78439	0,98

	82155	0,77
	84552	0,75
	85124	0,96
	87219	0,96
	89521	0,80
	89929	0,86
1995	6229	0,95
	7310	0,75
	22370	0,98
	26652	0,99
	26721	0,99
	33525	0,88
	52494	0,95
	53221	1,00
	54219	0,89
	55419	0,98
	57531	0,80
	59896	0,98
	62129	0,84
	62520	0,86
	62592	0,83
	63542	0,86
	63549	0,88
	64214	0,80
	64294	0,88
	65118	0,87
	65163	0,75
	65182	0,87
	65187	0,87
	65413	0,95
	65523	0,78
	65892	0,81
	66521	0,93
	66523	0,92
	66529	0,77
	66593	0,88
	66595	0,82
	66612	0,81
	67682	0,89
	69113	0,75
	69311	0,99
	69523	0,86
	69669	0,75
	69781	0,93
	69915	0,75
	69951	0,82
	69979	0,80
	71391	0,89
	72249	0,77
	72391	0,82

	73166	0,86
	74135	0,96
	74492	0,96
	76411	0,76
	77119	0,88
	77220	0,77
	77314	0,94
	77579	0,75
	77681	0,86
	77812	0,85
	77833	0,84
	77834	0,92
	78689	0,81
	82114	0,92
	82129	0,95
	82139	0,94
	82159	0,98
	89215	0,87
	89311	0,79
	89394	0,97
	89972	0,95
1996	5669	0,86
	6229	0,80
	29115	0,93
	51222	0,95
	54219	0,97
	59110	0,91
	59869	0,76
	61290	0,93
	61313	0,79
	62129	0,79
	62591	0,90
	62594	0,98
	63599	0,81
	64212	0,77
	65221	0,78
	65243	0,91
	65325	0,85
	65341	0,77
	65359	0,90
	65360	0,96
	65631	0,94
	65771	0,87
	65843	0,99
	66399	0,89
	66523	0,90
	67952	0,76
	67953	0,82
	68421	0,87
	69113	0,93

	69121	0,75
	69241	0,80
	69311	0,88
	69523	0,93
	69662	0,88
	69741	0,82
	69781	0,81
	69911	0,99
	69913	0,92
	69916	0,83
	69931	0,78
	69976	0,78
	71620	0,89
	72492	1,00
	74135	0,88
	74315	0,91
	74780	0,90
	74839	0,82
	76110	0,81
	77314	0,80
	77582	0,76
	78433	0,77
	78436	0,91
	78439	0,99
	82118	0,80
	83122	0,98
	84521	0,91
	85132	0,97
	87329	0,76
	88310	0,93
	89311	0,88
	89329	0,90
	89332	0,95
	89933	0,97
	89972	0,82
	89986	0,98
1997	4820	0,83
	5669	0,75
	9849	0,83
	11101	1,00
	26902	0,79
	27339	0,86
	27340	0,98
	43122	0,89
	51617	0,77
	52239	0,86
	52269	0,75
	53221	0,93
	54191	0,75
	55310	0,96

	57531	0,96
	58320	0,98
	59222	0,94
	59896	0,90
	61210	1,00
	62132	0,92
	62141	0,99
	62142	0,78
	62551	0,90
	64214	0,83
	65141	0,85
	65143	0,98
	65222	0,84
	65315	0,76
	65351	0,93
	65352	0,76
	65381	0,95
	65497	0,77
	65642	0,99
	65771	1,00
	65831	0,76
	65952	0,87
	66431	0,86
	66529	0,88
	66593	0,79
	67321	0,99
	67953	0,75
	69114	0,88
	69243	0,93
	69985	0,77
	71391	0,78
	71690	0,79
	72491	0,86
	72719	0,89
	72812	0,90
	74190	0,96
	74343	0,79
	74710	0,96
	74730	0,75
	74832	0,75
	74915	0,91
	76110	0,85
	77119	0,92
	77281	0,79
	77587	0,75
	77588	0,83
	77689	0,83
	77831	0,83
	78431	0,86
	78433	0,78

	78434	0,80
	78436	0,98
	78439	0,98
	79295	0,84
	81320	0,84
	82111	0,81
	82129	0,93
	82180	0,80
	83119	0,91
	84522	0,88
	84692	0,82
	84841	0,78
	89242	0,82
	89311	0,85
	89394	0,94
	89427	0,84
	89521	0,77
	89612	0,82
	89933	0,83
	89972	0,91
	89986	0,92
1998	4591	0,86
	26653	0,78
	26721	0,78
	27339	0,86
	52269	0,86
	53232	0,89
	55135	0,75
	62131	0,94
	62520	0,88
	62551	0,96
	63549	0,80
	65141	0,92
	65233	0,86
	65243	0,95
	65244	0,79
	65331	0,93
	65359	0,77
	65360	0,95
	65391	0,81
	65751	0,89
	65831	0,82
	65844	0,77
	65892	0,92
	65959	0,75
	66489	0,83
	66491	0,94
	66611	0,82
	67431	0,86
	67952	0,95

	68412	0,77
	68424	0,91
	69112	0,85
	69669	0,92
	69732	0,95
	69741	0,80
	69913	0,75
	69955	1,00
	72599	0,99
	72855	0,77
	73315	0,86
	74391	0,86
	74492	0,92
	74822	0,92
	74831	0,77
	74832	0,94
	74890	0,86
	75128	0,85
	77314	0,76
	77589	0,96
	77632	0,98
	77833	0,85
	77885	0,79
	78535	0,81
	78685	0,85
	81320	0,95
	83112	0,97
	83121	0,86
	84111	0,88
	84121	0,80
	84819	0,76
	87219	0,75
	88310	0,86
	88531	0,75
	89199	0,99
	89311	0,94
	89861	0,88
	89986	0,87
1999	5424	0,94
	26721	0,96
	27313	0,77
	43122	0,81
	54131	0,96
	55141	0,80
	55351	0,95
	55431	0,91
	62132	0,80
	62991	0,99
	62999	0,92
	63512	0,97

63549	0,92
63599	0,84
64215	0,98
64231	0,85
64294	0,96
65114	0,94
65169	0,93
65175	0,87
65215	0,75
65315	0,82
65331	0,83
65343	0,86
65511	1,00
65719	0,81
65844	0,90
65929	0,99
65959	0,77
66331	0,75
66339	0,77
66439	0,77
66489	0,89
66599	0,79
66629	0,78
67332	0,99
67336	0,94
67952	0,76
67955	0,82
67959	0,95
68424	0,84
69211	0,82
69640	0,86
69651	0,78
69919	0,99
71191	0,85
71489	0,85
71620	0,97
72139	0,83
72399	0,88
72468	0,86
72729	0,90
72812	0,92
74135	0,93
74143	0,83
74271	0,85
74364	0,86
74531	0,99
74710	0,86
74780	0,92
74822	0,99
77119	0,77

77242	0,96	
77315	0,85	
77579	0,92	
77881	0,86	
78433	0,92	
82116	0,89	
82117	0,96	
82139	0,87	
83112	0,90	
84122	0,93	
84521	0,85	
88579	0,89	
89195	0,83	
89215	0,85	
89221	0,96	
89311	0,94	
89439	0,82	
89512	0,90	
89732	1,00	
89929	0,79	
89939	0,79	
2000	6196	0,87
	9101	0,85
	23211	0,86
	26652	0,87
	27827	0,89
	51479	0,94
	52251	0,87
	52344	0,94
	53115	0,76
	54219	0,78
	54232	0,89
	58130	1,00
	58320	0,97
	62999	0,88
	63512	0,81
	64163	0,86
	64294	0,75
	65151	0,86
	65195	0,92
	65315	0,90
	65321	0,80
	65331	0,96
	65333	0,92
	65334	0,87
	65495	0,90
	65632	0,83
	65831	0,93
	65959	0,77
	66331	0,93

66382	0,75
66399	0,84
66495	0,89
66523	0,92
68423	0,85
69114	0,91
69243	0,99
69311	0,81
69421	0,99
69680	0,92
69933	0,77
69955	0,84
69967	0,95
71382	0,99
71811	0,89
72399	0,85
73179	0,76
74135	0,90
74159	0,91
74364	0,81
74563	0,80
74822	0,85
74832	0,87
77681	0,88
77812	0,76
77834	0,84
78311	0,80
78439	0,90
81100	0,93
81219	0,86
82111	0,93
82129	0,97
82151	0,86
83111	0,76
83191	0,80
84561	0,97
84821	0,83
84842	0,91
84848	0,84
87325	0,87
87423	0,94
88310	0,95
88576	0,90
89287	0,75
89311	0,98
89321	0,85
89421	1,00
89433	0,90
89988	0,92
89997	0,98

2001	7120	0,98
	26513	0,97
	26721	0,79
	27830	0,91
	55141	0,87
	57411	0,96
	57531	0,89
	58130	0,81
	58222	0,98
	59149	0,75
	62143	0,83
	62594	0,76
	63549	0,92
	64212	0,87
	65112	0,77
	65214	0,83
	65221	0,92
	65223	0,83
	65232	0,90
	65242	0,93
	65264	0,80
	65315	0,76
	65318	0,86
	65352	0,88
	65391	0,76
	65393	0,78
	65422	0,98
	65621	0,76
	65632	0,92
	65899	0,90
	65952	0,84
	65959	0,89
	65969	0,98
	66232	0,97
	66370	0,83
	66441	0,95
	66471	0,99
	66481	0,88
	67322	0,80
	67624	0,82
	67644	0,81
	67949	0,81
	67953	0,78
	68423	0,93
	69311	0,93
	69421	0,76
	69440	0,77
	69541	0,85
	69661	0,95
	69933	0,91

	69953	0,98
	69955	0,82
	69977	0,87
	69979	0,86
	71690	0,89
	72521	0,92
	72667	0,93
	72722	0,97
	73143	0,89
	73312	0,80
	73712	0,97

	73719	0,79
	74145	0,94
	74343	0,98
	74345	0,88
	74492	0,89
	74730	0,88
	74780	0,88
	74810	0,79
	76110	0,78
	76419	0,76
	76491	0,78

	77257	0,89
	77258	0,96
	77631	0,83
	77831	0,80
	77833	0,97
	81221	0,84
	81315	0,80
	84121	0,83
	84563	0,76
	84564	0,76
	84821	0,77

	84849	0,96
	87329	0,88
	88571	1,00
	89131	0,79
	89329	0,82
	89425	0,85
	89861	0,91
	89997	0,80

Ek 3. Türkiye-Avusturya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) (1985-2001)
EİT ≥ 75

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1987	74172	0,86
1988	62999	0,81
1989	55132	0,75
	62141	0,96
	62591	1,00
	64215	0,97
	65792	0,99
	66472	0,91
	69119	0,92
	69241	0,89
	71392	0,85
	73142	0,82
	73177	0,97
	74610	0,98
	74710	0,77
	74790	0,80
	78439	0,99
	81399	0,76
	89399	0,98
	89523	0,91
1990	7413	0,82
	21140	0,84
	51580	0,86
	53119	0,81
	55419	0,96
	59814	0,86
	65164	0,98
	65321	0,76
	66489	0,90
	69552	0,82
	69941	0,92
	73313	0,78
	74343	0,96
	77111	0,75
	77587	0,92
	84310	0,94
	84581	0,78
	84619	0,81
	84843	0,82
	85124	0,97
	89721	0,77
	89988	0,79
1991	2510	0,86
	6160	0,87
	55141	0,89
	59814	0,76

	62999	0,93
	65244	0,90
	67951	0,91
	68421	0,77
	69523	0,84
	72839	0,77
	74610	0,84
	77521	0,98
	77587	0,76
	77812	0,79
	81229	0,90
	84561	0,94
	84612	0,96
	85190	0,89
	89972	0,91
	89983	0,92
1992	21140	0,96
	26652	0,96
	53121	0,90
	55340	0,80
	62551	0,76
	62999	0,84
	65169	0,94
	65195	0,77
	65234	0,86
	65245	0,76
	66412	0,99
	74351	0,75
	74527	0,77
	74610	1,00
	74915	0,85
	76493	0,97
	77834	0,93
	82118	0,96
	84843	0,86
1993	6229	0,95
	7120	0,90
	29249	0,79
	62141	0,93
	62551	0,84
	62999	0,84
	65231	0,89
	69114	0,93
	72399	0,98
	73513	0,92
	74363	0,75
	74391	0,75

	74610	0,84
	78433	0,77
	81311	0,80
	82180	0,89
	84619	0,93
	85121	0,77
	89332	0,82
	89721	0,76
1994	27899	0,89
	55132	0,98
	55310	0,78
	57312	0,82
	61130	0,96
	62591	0,92
	62999	0,92
	65519	0,95
	65613	0,82
	65659	0,92
	68421	0,76
	69523	0,88
	69562	0,78
	69941	0,88
	69979	0,99
	71632	0,88
	72819	0,89
	73595	0,78
	77314	0,93
	77521	0,99
	77681	0,89
	82151	0,84
	82159	0,75
	84619	0,93
	89215	0,77
	89983	0,75
1995	4610	0,78
	7390	0,93
	9899	0,83
	57531	0,80
	57593	0,98
	58222	0,82
	64299	0,84
	65244	0,76
	65315	0,77
	65422	0,98
	65519	0,86
	65523	0,90
	65529	0,76

	65613	0,76
	65632	0,99
	66471	0,97
	69421	0,94
	69422	1,00
	69546	0,85
	69562	0,79
	71891	0,87
	72819	0,98
	74529	0,80
	76491	0,92
	77233	0,76
	77835	0,99
	77864	0,94
	77885	0,83
	78432	0,81
	78433	0,93
	78439	0,87
	84619	0,85
	85124	0,99
	89729	0,90
1996	7390	0,98
	9849	0,78
	21140	0,76
	43131	0,99
	51222	0,90
	52345	0,97
	55132	0,89
	61162	0,94
	62991	0,89
	64214	0,97
	65143	0,98
	65181	0,76
	65252	0,87
	65342	0,75
	65343	0,88
	65421	0,81
	65422	0,98
	65519	0,80
	65522	0,91
	65523	0,94
	65613	0,80
	65659	0,77
	65893	0,99
	66613	0,89
	69119	0,92
	69543	0,91

	69965	0.96
	71392	0.95
	71899	0.79
	72333	0.97
	72844	1.00
	74172	0.75
	74250	0.80
	74699	0.99
	74920	0.95
	75220	0.76
	77312	0.94
	77521	1.00
	77522	0.87
	78433	0.88
	78439	0.78
	81211	0.82
	81391	0.81
	82114	1.00
	82139	0.99
	82153	0.99
	82180	0.87
	84524	0.92
	84551	0.78
	84821	0.93
	87423	0.77
	87477	0.90
	89131	0.98
	89242	0.77
	89311	0.91
	89332	0.95
	89841	0.92
	89937	0.76
	89971	0.89
	89972	0.76
	89988	0.81
1997	2499	0.96
	5451	0.85
	54164	0.85
	55415	0.83
	55421	0.84
	57311	0.90
	62999	0.81
	63599	0.83
	65231	0.88
	65243	0.91
	65315	0.85
	65519	0.75
	65613	0.88
	65651	0.83
	66611	0.75
	67944	0.78
	68422	0.81
	69432	0.98
	69530	0.92
	69542	0.91
	69731	0.83
	69781	0.97
	69965	0.89
	71392	0.96
	72391	0.82
	72399	0.83
	72722	0.80
	73315	0.93
	74315	0.95
	74364	0.89
	74489	0.75
	77255	0.77
	77311	0.81
	77582	0.85

	77635	0.75
	77821	0.84
	77833	0.95
	77878	0.93
	78432	0.93
	78433	0.87
	78689	0.89
	81391	0.94
	82129	0.84
	83199	0.76
	84161	0.93
	84552	0.95
	84842	0.84
	85115	0.96
	89215	0.80
	89281	0.80
	89311	0.84
	89329	0.84
	89332	0.95
	89611	0.80
	89988	0.99
1998	4410	0.92
	4849	0.86
	6160	0.79
	9899	0.91
	57541	0.89
	62591	0.94
	63542	1.00
	65142	0.90
	65314	0.82
	65318	0.82
	65334	0.95
	65343	0.94
	65521	0.78
	65613	0.88
	66399	0.75
	66522	0.91
	67333	0.82
	68242	0.81
	69311	0.81
	69421	0.82
	69546	0.80
	69662	0.95
	72391	0.89
	72399	0.99
	72631	0.75
	74260	0.93
	74364	0.75
	74489	0.80
	74790	0.93
	76483	0.90
	77129	0.94
	77261	0.80
	77314	0.90
	77572	0.99
	77829	0.99
	77831	0.94
	78432	0.92
	78433	0.93
	81100	0.81
	81391	0.95
	84481	0.90
	84581	0.78
	84614	0.75
	84692	0.92
	84821	0.81
	84845	0.83
	87321	0.99
	88576	1.00

	89112	0.99
	89281	0.77
	89284	0.87
	89332	0.82
	89449	0.76
	89879	0.89
1999	4231	0.82
	4842	0.93
	4850	0.96
	5674	0.78
	5895	0.86
	7120	0.93
	9860	0.98
	57593	0.77
	62132	0.78
	63512	0.98
	64172	0.81
	64211	0.82
	64212	0.83
	64239	0.94
	65191	0.93
	65233	0.96
	65234	0.81
	65315	0.94
	65343	0.85
	65521	0.96
	66522	0.99
	69570	0.81
	69680	0.80
	69969	0.89
	72391	0.81
	72399	0.87
	72435	0.84
	72521	0.96
	73143	0.78
	73179	0.99
	73595	0.83
	74187	0.76
	74317	0.97
	74369	0.78
	74421	0.99
	74434	0.98
	74443	0.99
	74471	0.98
	74489	0.82
	74491	0.94
	74810	0.99
	75121	0.77
	76411	0.76
	76422	0.81
	76483	0.96
	77572	0.93
	77645	0.89
	77833	0.83
	78431	0.75
	81391	0.97
	82131	0.80
	84692	0.96
	85148	0.99
	87455	0.94
	89242	0.96
	89281	0.79
	89284	0.99
	89592	0.92
	89729	0.89
	89861	0.80
	89879	0.92
	89988	0.81
2000	4842	0.76

	9849	0.82
	23219	0.80
	57313	0.92
	58170	0.84
	58222	0.93
	62520	0.82
	62999	0.89
	63512	0.85
	64239	0.78
	65116	0.85
	65215	0.83
	65232	0.88
	65251	0.97
	65422	0.99
	65512	0.83
	65529	0.99
	65613	0.85
	65629	0.79
	65823	0.89
	65892	0.91
	65899	0.79
	66495	0.99
	68272	0.97
	69211	0.79
	69570	0.88
	69931	0.82
	69967	0.93
	69969	0.97
	69979	0.81
	71819	0.94
	71899	0.98
	72591	0.93
	72668	0.93
	72819	0.92
	72833	0.77
	73513	0.85
	74186	0.80
	74291	0.89
	74790	0.77
	74832	0.90
	74920	0.83
	77258	0.82
	77572	0.91
	77637	0.90
	77831	0.85
	77833	0.76
	78219	0.75
	78431	0.86
	81211	0.89
	81391	0.90
	82119	0.82
	85148	0.98
	85149	0.79
	89219	0.77
	89287	0.88
	89449	0.96
	89478	0.80
	89521	0.86
2001	6160	0.87
	7390	0.84
	9899	0.88
	24850	0.88
	51389	0.81
	51479	0.90
	54191	0.89
	55419	0.82
	58222	0.77
	61290	0.79
	62542	0.83

	62999	0.79
	63512	0.94
	63591	0.94
	64231	0.81
	65133	0.88
	65231	0.77
	65233	0.91
	65241	0.97
	65262	0.88
	65331	0.83
	65359	0.77
	65422	0.95
	65611	0.96

	65614	0.94
	67829	0.84
	67952	0.80
	68412	0.84
	69562	0.82
	69911	0.85
	69969	0.80
	71892	0.91
	72831	0.86
	73595	0.87
	74139	0.83
	74151	0.80
	74240	0.99

	74343	0.77
	74395	0.83
	74593	0.88
	74832	0.98
	74850	0.82
	74999	0.91
	76483	0.77
	77253	0.81
	77317	0.95
	77581	0.87
	77635	0.83
	78120	0.99
	78433	0.85

	82116	0.83
	82119	0.85
	82131	0.92
	83112	0.97
	84122	0.76
	84552	0.83
	84581	0.81
	85124	0.98
	89114	0.98
	89219	0.86
	89284	0.98
	89332	0.79

Ek 4. Türkiye-Danimarka Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1986	9813	0.87
	29259	0.85
1987	52349	0.89
	53343	0.92
	61141	0.84
	65311	0.96
	76381	0.86
	79328	0.84
	83199	0.82
	89321	0.92
1988	3619	0.78
	52349	0.96
	54293	0.83
	57111	0.84
	58120	0.93
	59229	0.93
	62129	0.94
	65141	0.98
	65244	0.79
	66313	0.83
	68231	0.82
	72722	0.93
	74920	0.77
1989	9899	0.89
	65321	0.88
	65732	0.84
	69421	0.85
	89721	0.88
1990	4842	0.81
	65163	0.95
	72811	0.85
	73313	0.91
	78439	0.79
1991	6221	0.83
	6229	0.75
	7390	0.82
	65851	0.81
	68423	0.85
	69422	0.94
	73177	0.77
	73315	0.84
1992	11249	0.76
	64215	1.00
	65851	0.76
	66511	0.99
	69410	0.79
	73177	0.96

	73591	0.97
	74790	0.82
1993	4842	0.89
	59814	0.99
	64215	0.78
	65333	0.82
	66471	0.89
	66529	0.90
	69241	0.82
	72668	1.00
	76491	0.83
	77521	0.85
	82114	0.86
1994	6199	0.84
	11249	0.92
	51391	0.77
	62145	0.97
	65221	0.93
	65316	0.82
	65341	0.91
	65421	0.92
	69954	0.86
	76492	0.99
	82159	0.86
1995	9849	0.93
	29299	0.87
	65242	0.80
	65341	0.91
	65352	0.99
	65732	0.78
	66399	0.86
	66613	0.76
	73595	0.80
	77632	0.89
	78439	0.87
	82117	0.90
	82151	0.85
	89985	0.79
1996	4814	0.80
	9101	0.91
	9109	0.85
	63512	0.77
	64213	0.99
	64248	0.87
	65221	0.89
	65233	0.89
	65315	0.85
	65333	0.75
	65529	0.78

	65851	0.75
	66399	0.98
	66529	0.91
	68424	0.97
	69242	0.80
	69919	0.78
	69933	0.80
	71631	0.84
	74317	0.97
	76481	0.77
	77119	0.89
	77421	0.76
	78439	0.87
	84619	0.85
	89521	0.99
	89911	0.83
	89933	0.95
1997	4591	0.89
	4842	0.75
	9109	0.79
	9849	0.90
	53221	0.87
	61290	0.97
	64212	0.96
	65133	0.79
	65221	0.85
	65233	0.98
	65318	0.86
	65341	0.99
	65359	0.98
	65523	0.98
	65529	0.78
	66472	0.87
	68423	0.77
	68424	0.87
	69421	0.78
	69741	0.81
	69919	0.78
	69932	0.77
	69933	0.99
	71631	0.91
	72491	0.95
	74710	0.90
	74730	0.97
	75260	0.75
	77521	0.93
	78431	0.75
	78433	0.84
	81315	0.82

	82114	0.88
	82171	0.83
	83129	0.94
	83199	0.94
	84821	0.95
	89512	0.94
1998	4842	0.95
	55310	0.84
	55419	0.87
	58221	0.91
	64223	0.83
	65316	0.83
	65341	0.93
	65613	0.78
	65751	0.92
	66329	0.99
	66489	0.77
	67943	0.90
	69243	0.88
	69669	0.88
	69731	1.00
	69932	0.83
	69933	0.76
	69951	0.83
	69967	0.86
	72819	0.85
	73313	0.99
	74364	0.92
	74529	0.89
	74610	0.75
	74630	0.95
	77119	0.98
	77845	0.80
	78439	0.87
	81320	0.80
	82119	0.79
	82129	0.98
	82139	0.91
	83199	0.97
	89215	0.91
	89287	0.93
	89867	0.84
	89890	0.90
	89972	0.98
	89989	0.85
1999	4849	0.99
	6221	0.89
	62999	0.94
	65152	0.95

	65233	0,93
	65318	0,84
	65319	0,81
	65360	0,77
	65529	0,76
	65732	0,92
	65893	0,88
	66122	0,97
	66489	0,85
	69421	0,81
	71392	0,93
	73312	0,97
	73313	0,95
	74311	0,75
	74367	0,91
	75230	0,80
	77315	0,83
	77549	0,80
	77579	0,85
	77588	0,84
	79295	0,77
	81311	0,75
	82129	0,96
	82139	0,88
	82159	0,96
	83191	0,78
	84123	0,99
	88310	0,97
	89284	0,77

	89421	0,75
	89521	0,84
	89732	0,99
	89985	0,88
2000	4849	0,99
	6221	0,89
	62999	0,94
	65152	0,95
	65233	0,93
	65318	0,84
	65319	0,81
	65360	0,77
	65529	0,76
	65732	0,92
	65893	0,88
	66122	0,97
	66489	0,85
	69421	0,81
	71392	0,93
	73312	0,97
	73313	0,95
	74311	0,75
	74367	0,91
	75230	0,80
	77315	0,83
	77549	0,80
	77579	0,85
	77588	0,84
	79295	0,77

	81311	0,75
	82129	0,96
	82139	0,88
	82159	0,96
	83191	0,78
	84123	0,99
	88310	0,97
	89284	0,77
	89421	0,75
	89521	0,84
	89732	0,99
	89985	0,88
2001	7413	0,86
	63542	0,79
	65233	0,77
	65352	0,96
	65442	0,92
	65613	0,79
	65621	0,84
	66472	0,95
	66523	0,94
	67956	0,83
	68272	0,95
	69422	0,90
	69564	0,79
	69733	0,81
	69941	0,81
	69954	0,76
	69973	0,84

	74187	0,88
	74363	0,77
	74364	0,83
	74523	0,75
	74810	0,93
	74890	0,80
	76491	0,79
	77259	0,92
	77324	1,00
	77834	0,76
	77835	0,78
	78432	0,91
	78685	0,91
	79322	1,00
	81311	0,90
	82114	0,94
	82118	0,75
	82139	0,84
	82159	0,93
	82180	0,88
	84819	0,85
	89219	0,99
	89321	0,79
	89521	0,92
	89523	0,96
	89729	0,81

Ek 5. Türkiye-Finlandiya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1986	89521	0,77
1989	52349	0,76
1990	62129	0,98
	74493	0,87
	77119	0,87
	84589	0,79
1991	62551	0,86
	65773	0,85
	71392	0,82
1992	65621	0,91
	74220	0,97
	74780	0,99
	77831	0,79
	89429	0,80
1993	65360	0,95
	65529	0,84
	71392	0,85
	74250	0,95
	74780	0,76
	77831	0,84
	83111	0,95
1994	6199	0,84
	11249	0,92
	51391	0,77
	62145	0,97
	65221	0,93
	65316	0,82
	65341	0,91
	65421	0,92
	69954	0,86
	76492	0,99
	82159	0,86
1995	69731	0,80

	69917	0,76
	69941	0,88
	71391	0,93
	71610	0,77
	74790	0,84
	74822	0,79
	77831	0,93
	77834	0,76
	77835	0,81
	78432	0,85
	85148	0,93
	87490	0,90
1996	65529	0,92
	66529	0,82
	71391	0,91
	73313	0,77
	78432	0,92
	87229	1,00
	89731	0,87
1997	64214	0,97
	65431	0,83
	65529	0,96
	69919	0,87
	71690	0,83
	74364	0,86
	74395	0,92
	77119	0,85
	84587	0,99
	89399	0,85
1998	59897	0,78
	65613	0,75
	69741	0,98
	69919	0,99
	69973	0,78
	74367	0,75

	74640	0,90
	74730	0,75
	77251	0,83
	77521	0,75
	77584	0,98
	78432	0,81
	81311	0,88
	81399	0,87
	82129	0,81
	82131	1,00
	83122	0,91
	84522	0,93
	84614	0,81
	88114	0,95
1999	58170	0,83
	62520	0,82
	62999	0,90
	65314	0,96
	65613	0,98
	66522	0,77
	69916	0,97
	72435	0,83
	74145	0,80
	74271	0,90
	74364	0,97
	74790	0,99
	77220	0,82
	77645	0,87
	77885	0,75
	82155	0,84
	89219	0,99
	89286	0,75
	89429	0,88
2000	66471	0,75
	68424	0,97

	69979	0,80
	74363	0,75
	74790	0,85
	77258	0,84
	77645	0,98
	78436	0,79
	81391	0,97
	82159	0,84
	83199	0,92
	84821	0,75
	87431	1,00
	89861	0,83
2001	22212	1,00
	62999	0,76
	65232	0,89
	65317	0,79
	66312	0,93
	68424	0,96
	69422	0,78
	69911	0,81
	73595	0,75
	74315	0,99
	75997	0,86
	77835	0,89
	78225	0,88
	78432	0,96
	82114	0,82
	84613	0,82
	89112	0,89
	89131	0,81
	89241	0,83
	89281	0,76

	67811	0.93
	68421	0.76
	69121	0.79
	69311	0.99
	71392	0.90
	71631	0.94
	72492	0.93
	74449	0.91
	76422	0.97
	77252	0.85
	77315	0.80
	77429	0.94
	77511	0.87
	77582	0.97
	77587	0.80
	78431	1.00
	81317	0.85
	82159	0.79
	83199	0.83
	84564	0.81
	84611	0.75
	84613	0.97
	84619	0.85
	84843	0.89
	87319	0.85
	89394	0.81
	89425	0.82
	89449	0.79
	89474	0.82
	89732	0.97
	89931	0.90
	89983	0.97
1995	3631	0.91
	5452	0.97
	6221	0.95
	7529	0.98
	24820	0.75
	26830	0.86
	29193	0.75
	29254	0.76
	52373	1.00
	55419	0.77
	61120	0.88
	62141	0.76
	62510	0.84
	62520	0.97
	63512	0.98
	64215	0.91
	65131	0.83
	65132	0.85
	65163	0.77
	65184	0.84
	65221	0.96
	65243	0.80
	65252	0.77
	65332	0.86
	65333	0.95
	65334	0.91
	65342	0.84
	65351	0.96
	65441	0.78
	65512	0.92
	65519	0.89
	65893	0.87
	66181	0.97
	66382	0.77
	66441	0.90
	66489	0.78
	66611	0.85

	67943	0.83
	67952	0.96
	68424	0.81
	69111	0.82
	69410	0.80
	69631	0.82
	69733	0.95
	69912	0.96
	69951	0.94
	69955	0.93
	71392	0.89
	71631	0.92
	71690	0.99
	72127	0.83
	72719	0.98
	73313	0.87
	73316	0.84
	73595	0.99
	74313	0.89
	76423	0.96
	77315	0.87
	77329	0.76
	77833	0.82
	77864	0.84
	78431	0.91
	81317	0.98
	82114	0.83
	82115	0.97
	82116	0.89
	82117	0.96
	82123	0.96
	83121	0.92
	83129	0.81
	84111	0.78
	84323	0.82
	84552	0.81
	84619	0.88
	87240	0.89
	89422	0.90
	89424	0.82
	89612	0.96
	89861	0.85
	89972	0.95
	89981	0.84
1996	1235	0.78
	3428	0.99
	3631	0.94
	9849	0.86
	11102	0.94
	11249	0.79
	51471	0.77
	55422	0.97
	58222	0.75
	61290	0.91
	62131	0.93
	62510	0.82
	62594	0.83
	63539	0.91
	63591	0.86
	64211	0.88
	64233	0.81
	65131	0.90
	65143	0.96
	65151	0.84
	65163	0.80
	65184	0.96
	65191	0.88
	65231	0.93
	65241	0.99

	65242	0.77
	65243	0.78
	65245	0.97
	65261	0.92
	65315	0.96
	65317	0.89
	65319	0.91
	65341	0.76
	65342	0.92
	65382	1.00
	65389	0.90
	65519	0.84
	65529	0.85
	65785	0.81
	65792	0.89
	65848	0.77
	65891	0.99
	65892	0.94
	65941	0.93
	65943	0.86
	65969	0.84
	66334	0.80
	66381	0.98
	66382	0.90
	66399	0.98
	66411	0.79
	66412	0.78
	66489	0.99
	66522	0.95
	66529	0.89
	66593	0.82
	66599	0.76
	66611	0.79
	66629	0.84
	68252	0.93
	68424	0.88
	69119	0.91
	69320	0.86
	69510	0.96
	69545	0.76
	69547	0.90
	69635	0.97
	69733	0.77
	69753	0.75
	69932	0.88
	71631	0.83
	72839	0.92
	73154	0.85
	73164	0.81
	73166	0.89
	73313	0.84
	73315	0.97
	74182	0.77
	77313	0.99
	77329	0.76
	78432	0.96
	78537	0.77
	79295	0.77
	81229	0.91
	83191	0.98
	84111	0.95
	84563	0.80
	84564	0.84
	84581	0.94
	84619	0.96
	84694	0.88
	84813	0.92
	85132	0.81
	85170	1.00

	87313	0.76
	87426	0.87
	87478	0.95
	88310	0.88
	88415	0.97
	88549	0.96
	88575	0.94
	88577	0.94
	89732	0.90
	89815	0.75
1997	4231	0.85
	5672	0.98
	5893	1.00
	26679	0.85
	27313	0.99
	28821	0.83
	28823	0.83
	29252	0.82
	42141	0.96
	51382	0.97
	53232	0.85
	55135	0.77
	55419	0.98
	61130	0.83
	61152	0.76
	61320	0.98
	62142	0.94
	62143	0.93
	62510	0.82
	63511	0.87
	63539	0.89
	64163	0.94
	64215	0.94
	65163	0.80
	65221	0.76
	65231	0.99
	65245	0.82
	65264	0.75
	65311	0.84
	65316	0.89
	65317	0.97
	65318	0.88
	65342	0.91
	65359	0.77
	65382	0.79
	65391	0.94
	65422	0.95
	65441	0.90
	65519	0.96
	65521	0.82
	65523	0.77
	65529	0.88
	65642	0.86
	65659	0.87
	65829	0.79
	65831	0.92
	65959	0.95
	66313	0.81
	66332	0.85
	66334	0.88
	66382	0.97
	66431	0.81
	66441	0.79
	66495	0.95
	67316	0.96
	67952	0.83
	68214	0.88
	68241	0.75
	68322	0.92

	68522	0.95
	69243	0.96
	69311	0.81
	69351	0.79
	69410	0.88
	69522	0.81
	69631	0.98
	69932	0.91
	69952	0.89
	69955	0.87
	69963	0.98
	69973	0.89
	71811	0.98
	71878	0.85
	73734	0.91
	74174	0.76
	74181	0.75
	74839	0.93
	77242	0.97
	77244	0.82
	77313	0.80
	77329	0.90
	77423	0.80
	77429	0.88
	77833	0.82
	77885	0.79
	78432	0.95
	81311	0.87
	82119	0.78
	83111	0.86
	84522	0.84
	84552	0.98
	84619	0.97
	84691	0.91
	84843	0.84
	85124	0.91
	85132	0.96
	85149	0.89
	85151	0.78
	85159	0.80
	88136	0.77
	88415	0.85
	89284	0.85
	89425	0.99
1998	3715	0.98
	5423	0.99
	5995	0.87
	7120	0.99
	11102	0.95
	26490	0.97
	27313	0.97
	28821	0.87
	29193	0.98
	29251	0.83
	29271	0.96
	51222	0.98
	52349	0.93
	57433	0.99
	58222	0.91
	58225	0.87
	59811	0.96
	62131	0.95
	62142	0.88
	62143	0.96
	62510	0.97
	62551	0.82
	62591	0.84
	65122	0.79
	65162	0.84

	65195	0.83
	65215	0.99
	65221	0.75
	65223	0.82
	65224	0.98
	65232	0.75
	65242	0.95
	65244	0.82
	65264	0.76
	65319	0.76
	65389	0.79
	65493	0.97
	65511	0.82
	65521	0.80
	65529	0.98
	65621	0.78
	65642	0.81
	65659	0.94
	65789	0.89
	65812	0.94
	65893	0.77
	65899	0.84
	65941	0.89
	66135	0.91
	66313	0.95
	66382	0.96
	66489	0.94
	66495	0.92
	66593	0.77
	66621	0.80
	66629	0.82
	67685	0.89
	67943	0.88
	68241	0.85
	68425	0.83
	69112	0.86
	69311	0.96
	69410	0.89
	69510	0.88
	69631	1.00
	69732	0.92
	69741	0.87
	69742	0.84
	69952	0.96
	69973	0.75
	72139	0.90
	72812	0.76
	73313	0.89
	73317	0.88
	73731	0.91
	74174	0.86
	74181	1.00
	74295	0.91
	74839	0.94
	75113	0.76
	77125	0.97
	77231	0.76
	77244	0.77
	77252	0.83
	77253	0.87
	77313	0.83
	77329	0.79
	77582	0.82
	77586	0.95
	77833	0.95
	77885	0.93
	78433	0.79
	78511	0.81
	78537	0.91

	78683	0.98
	81229	0.87
	82114	0.93
	82116	0.83
	82119	0.85
	82127	0.98
	83111	0.80
	83121	0.85
	83129	0.77
	84221	0.90
	84523	0.79
	84612	0.93
	84819	0.75
	84843	0.89
	85123	0.89
	85148	0.97
	85159	0.77
	87211	0.85
	87437	0.77
	87465	0.80
	88124	0.87
	88415	0.99
	89332	0.92
	89425	0.91
	89460	0.96
	89829	0.79
	89937	0.94
	89988	0.98
1999	5751	0.76
	7120	0.75
	22370	0.88
	26721	0.99
	27339	0.91
	27722	0.79
	27899	0.93
	61319	0.77
	62129	0.79
	62131	0.91
	62143	0.76
	62510	0.90
	63532	0.94
	63541	0.79
	64213	0.89
	65152	0.75
	65162	0.83
	65174	0.89
	65191	0.91
	65211	0.84
	65215	0.80
	65223	0.77
	65232	0.97
	65233	0.97
	65242	0.88
	65243	0.88
	65253	0.75
	65261	0.83
	65264	0.88
	65292	0.98
	65314	0.98
	65316	0.81
	65319	0.77
	65321	0.89
	65342	0.96
	65432	0.84
	65511	0.84
	65522	0.93
	65523	0.80
	65732	0.78
	65829	0.99

	65831	0.94
	66139	0.92
	66231	1.00
	66244	0.86
	66313	0.93
	66332	0.87
	67321	0.90
	68241	0.91
	69129	0.79
	69243	0.84
	69311	0.98
	69351	0.95
	69410	0.90
	69541	0.80
	69751	0.93
	69912	0.77
	69969	0.76
	71311	0.99
	71631	1.00
	72812	0.80
	73169	0.86
	73315	0.97
	73749	0.95
	74174	0.97
	74319	0.81
	74443	0.99
	75122	0.87
	77242	0.83
	77244	0.86
	77253	0.90
	77313	0.90
	77530	0.82
	77582	0.88
	77649	0.87
	77823	0.82
	77831	0.93
	77833	0.91
	78120	0.85
	79283	0.99
	79297	0.99
	81312	0.90
	82114	0.77
	82116	0.83
	82151	0.80
	82155	0.96
	82180	0.84
	83111	0.81
	83112	0.96
	83121	0.94
	84521	0.84
	84523	0.79
	84524	0.83
	84552	0.80
	84619	0.79
	84691	0.80
	84692	0.98
	84813	0.98
	84821	0.82
	84849	0.78
	85151	0.77
	87319	0.88
	87437	0.88
	89421	0.89
	89422	0.79
	89477	0.90
	89612	0.85
	89721	0.89
	89729	0.85
	89732	0.94

	89845	0.78
	89919	0.98
	89933	0.90
2000	4410	0.93
	4841	0.75
	5423	0.97
	6229	0.82
	7120	0.91
	7413	0.93
	22370	0.97
	29229	0.90
	53232	0.87
	55432	0.89
	58228	0.99
	58310	0.95
	61290	0.81
	62129	0.75
	62141	0.81
	62510	0.95
	63512	1.00
	64163	0.95
	64215	0.79
	64223	0.98
	64295	0.94
	65142	0.82
	65174	0.90
	65243	0.93
	65244	0.80
	65251	0.98
	65252	0.85
	65261	0.81
	65292	0.98
	65317	0.98
	65319	0.92
	65342	0.81
	65352	0.78
	65433	0.90
	65441	0.76
	65442	0.78
	65522	0.93
	65523	0.83
	65529	0.78
	65613	0.77
	65621	0.82
	65632	0.98
	65642	0.97
	65659	0.91
	65732	0.86
	65733	0.83
	65789	0.88
	65792	0.84
	65821	0.94
	65823	0.92
	65831	0.91
	65892	0.93
	65893	0.82
	65929	0.81
	66139	0.76
	66322	0.98
	66399	0.92
	66411	0.98
	66431	0.89
	66496	0.88
	66591	0.79
	66612	0.95
	67281	0.78
	67829	0.80
	67952	0.77
	69113	0.95

	69211	0.87
	69241	0.80
	69547	0.79
	69917	0.90
	69961	0.84
	69976	0.95
	69979	0.95
	71191	0.99
	71391	0.77
	71631	0.78
	72121	1.00
	72391	0.95
	72399	0.91
	72711	0.98
	72839	0.79
	74128	0.83
	74181	0.80
	74190	0.87
	74364	0.99
	74474	0.88
	74479	0.80
	74492	0.93
	74493	0.93
	74563	0.99
	77231	0.99
	77242	1.00
	77244	0.80
	77281	0.92
	77329	0.88
	77586	0.77
	77831	0.86
	78425	0.78
	78520	0.77
	78537	0.76
	78622	0.95
	79291	0.91
	81100	0.92
	82114	0.95
	82116	0.86
	82131	0.76
	82180	0.84
	83191	0.87
	84561	0.93
	84612	0.91
	84619	0.83
	84699	0.79
	84813	0.99
	84821	0.99
	87412	0.75
	87478	0.80
	87479	0.77
	88531	0.80
	88577	0.99
	89111	1.00
	89123	0.86
	89311	0.94
	89332	0.98
	89972	0.83
2001	4841	0.78
	5910	0.87
	7390	0.82
	11102	0.88
	22240	0.79
	27312	0.80
	27339	0.79
	27825	0.86
	27899	0.77
	51374	0.92
	51629	0.88

	56213	0.77
	59897	0.76
	62129	0.86
	62510	0.85
	63512	0.85
	63539	0.93
	63599	0.90
	64157	0.82
	64213	0.79
	64223	0.87
	65134	0.80
	65152	0.88
	65163	0.93
	65169	0.97
	65184	0.85
	65223	0.78
	65232	0.75
	65242	0.90
	65243	0.78
	65245	0.88
	65252	0.81
	65264	0.98
	65293	0.96
	65315	0.75
	65316	0.77
	65317	0.98
	65318	0.81
	65329	0.97
	65334	0.92
	65391	0.88
	65413	0.75
	65433	0.94
	65434	0.83
	65441	0.92
	65460	0.80
	65495	0.93
	65522	0.95
	65529	0.86
	65733	0.91
	65734	0.78
	65792	0.77
	65892	0.84
	65893	0.76
	65941	0.92
	65959	0.80
	66134	0.76
	66329	0.76
	66381	0.89
	66522	0.87
	66629	0.85
	67829	0.94
	67943	0.85
	67949	0.76
	68232	0.98
	68321	0.79
	68427	0.92
	69113	0.81
	69242	0.90
	69510	0.81
	69570	0.84
	69741	0.79
	69742	0.99
	69969	0.97
	69979	0.85
	71121	0.95
	71391	0.83
	71481	0.98
	71620	0.86
	71631	0.92

	71899	0.89
	72121	0.78
	72129	0.82
	72399	0.89
	72468	0.77
	72591	0.96
	72812	0.92
	72819	0.83
	72831	0.98
	73121	0.85
	73595	0.96
	74190	0.82
	74380	0.76
	74425	0.95
	74568	0.99
	74610	0.98
	74890	0.99
	74918	0.94
	76281	0.94
	77111	0.84
	77244	0.99
	77257	0.99
	77258	0.80
	77262	0.77
	77281	0.84
	77314	1.00
	77429	0.81
	77829	0.85
	77885	0.86
	78219	0.99
	78436	0.94
	78439	0.80
	81221	0.92
	81320	0.95
	82113	0.82
	82116	0.85
	82119	0.76
	82131	0.80
	82155	0.82
	82180	0.93
	83111	0.84
	83119	1.00
	84321	0.76
	84581	0.97
	84611	0.91
	84613	0.93
	84619	0.96
	84699	0.96
	84813	0.76
	84821	0.79
	84842	0.94
	87423	0.96
	87437	0.93
	87461	0.93
	88531	0.84
	89284	0.96
	89287	0.83
	89311	0.76
	89445	0.88
	89460	0.98
	89478	0.81
	89611	0.77
	89721	0.89
	89732	0.90
	89861	0.91
	89972	0.92

	26721	0.94
	26902	0.76
	51391	0.85
	51471	0.76
	51484	0.95
	55422	0.80
	58222	0.85
	62510	0.81
	62594	0.80
	64211	0.75
	64293	1.00
	65232	0.82
	65241	1.00
	65243	0.94
	65244	0.77
	65254	0.86
	65293	0.76
	65316	0.91
	65319	0.91
	65382	0.99
	65522	0.79
	65642	0.80
	66599	0.84
	68424	0.87
	68426	0.78
	69243	0.92
	69542	0.99
	69662	0.82
	69751	0.90
	69913	0.87
	69963	0.85
	71382	0.79
	72467	0.86
	74479	0.85
	74562	0.93
	77119	0.81
	77314	0.78
	77584	0.78
	78432	0.96
	78434	0.81
	78689	0.93
	82117	0.75
	84614	0.79
	85132	0.77
	87456	0.75
	89229	1.00
	89332	0.96
	89841	0.81
	89972	0.81
1996	2499	0.81
	4719	0.75
	6229	0.99
	11102	0.98
	24850	0.87
	26652	0.95
	26721	0.95
	27312	0.91
	51221	0.78
	52349	0.78
	55351	0.96
	62129	0.98
	62520	0.75
	62551	0.88
	62593	0.83
	63422	0.75
	63512	0.96
	63542	0.99
	65133	0.82
	65195	0.97

	65215	0.89
	65223	0.96
	65231	0.90
	65232	0.88
	65244	0.82
	65314	0.95
	65316	0.77
	65318	0.93
	65319	0.81
	65342	0.83
	65343	0.91
	65360	0.86
	65442	0.84
	65512	0.95
	65523	0.98
	65732	0.80
	65733	0.77
	65759	0.86
	65959	0.79
	66382	0.78
	66611	0.98
	66613	0.76
	67709	0.78
	67943	0.96
	68322	0.85
	68422	0.94
	68424	0.98
	69129	0.79
	69242	0.87
	69243	0.98
	69510	1.00
	69523	0.78
	69547	0.80
	69911	0.89
	69952	0.93
	69961	0.91
	69965	0.75
	69967	0.83
	69979	0.85
	71331	0.82
	72195	0.78
	72473	0.99
	73317	0.82
	73511	0.77
	73739	0.96
	74220	0.77
	74730	0.87
	76492	0.75
	77119	0.82
	77688	0.76
	78433	0.94
	78689	0.79
	79319	1.00
	81313	0.82
	81392	0.87
	82118	0.89
	82159	0.93
	83112	0.99
	83191	0.83
	84843	0.95
	84849	0.90
	85124	0.83
	85132	0.75
	85148	0.77
	88310	0.75
	89215	0.93
	89284	0.87
	89395	0.89
	89477	0.76

	89523	0.77
	89985	0.85
	89986	0.92
1997	3637	0.95
	4850	0.95
	5423	0.77
	6229	0.78
	9860	0.93
	9894	0.94
	11249	0.99
	22240	0.91
	24840	0.85
	26902	0.78
	29193	0.78
	52339	0.94
	52344	0.99
	55135	0.76
	55330	0.83
	55340	0.76
	55415	0.75
	57990	0.96
	58170	0.89
	59110	0.96
	62991	0.91
	63541	0.85
	64213	0.94
	64233	0.80
	65141	0.93
	65215	0.97
	65224	0.77
	65232	0.81
	65252	0.90
	65316	0.87
	65332	0.80
	65343	0.89
	65360	0.79
	65512	0.80
	65732	0.98
	66329	0.89
	66331	0.94
	66472	0.86
	66492	0.77
	66529	0.75
	67322	1.00
	67943	0.80
	67959	0.88
	68425	0.90
	69119	0.97
	69422	0.95
	69510	0.75
	69564	0.94
	69733	0.78
	69782	0.95
	69913	0.86
	69915	0.92
	71632	0.95
	72138	0.90
	73313	0.80
	74211	0.90
	74345	0.91
	74414	0.90
	74492	0.83
	74850	0.89
	74860	0.81
	75991	0.95
	76110	0.84
	76481	0.79
	77255	0.82
	77282	0.81

	77885	0.84
	78425	0.97
	78629	0.91
	79295	0.83
	79319	0.81
	81311	0.83
	82117	0.94
	82119	0.91
	82151	0.93
	82153	0.80
	82159	0.92
	83112	0.99
	83122	0.84
	83191	0.96
	84563	0.80
	84564	0.99
	84613	0.76
	84842	0.79
	85124	0.98
	85159	0.99
	88421	1.00
	89284	0.75
	89332	0.77
	89523	0.88
	89612	0.78
	89919	0.79
	89974	0.95
1998	3424	0.76
	3611	0.83
	4849	0.94
	5613	0.76
	5771	0.93
	7240	0.84
	11249	0.93
	25119	1.00
	26669	0.83
	27331	0.84
	51222	0.79
	51471	0.86
	51621	0.97
	52251	0.77
	52379	0.99
	53221	0.84
	61141	0.75
	62510	0.77
	62559	0.83
	62920	0.92
	64213	0.98
	64215	0.99
	64294	0.82
	64295	0.92
	65152	0.78
	65222	0.77
	65223	0.84
	65232	0.77
	65262	0.80
	65312	0.81
	65316	0.88
	65317	0.99
	65342	0.80
	65343	0.91
	65381	0.96
	65382	0.99
	65383	0.94
	65389	0.80
	65529	0.96
	65659	0.95
	65732	0.92
	65771	0.90

	66312	0.99
	66472	0.94
	66599	0.82
	67709	0.77
	67952	0.87
	68272	0.75
	68412	0.98
	68424	0.83
	69421	0.80
	69510	0.81
	69530	0.95
	69564	0.79
	69913	0.95
	69916	0.89
	69922	0.79
	69951	0.93
	69979	0.79
	72455	0.97
	72491	0.92
	72711	0.97
	72831	0.75
	74137	0.87
	74449	0.88
	74831	0.76
	74850	0.83
	74860	0.81
	77244	0.87
	77411	0.78
	77521	0.87
	77522	0.85
	77581	0.78
	77582	0.94
	77629	0.85
	77834	0.87
	77884	0.79
	78410	0.83
	78433	0.85
	78689	0.77
	81311	0.92
	82114	0.92
	82117	0.75
	82119	0.75
	83112	0.85
	84552	0.89
	84564	0.88
	84832	0.98
	85124	0.75
	85151	0.79
	87311	0.83
	88577	0.86
	89441	0.91
	89523	0.77
	89593	0.85
	89985	0.84
	89986	0.80
	89988	0.77
1999	4591	0.94
	4842	0.97
	4849	0.82
	5423	0.78
	5454	0.81
	5489	0.98
	6229	0.80
	7240	0.87
	9850	0.79
	11230	0.96
	26652	0.99
	29299	0.93
	51471	0.75

	52349	0.80
	55320	0.86
	58110	0.82
	58320	0.78
	62510	0.85
	62520	0.90
	64213	0.95
	64215	0.83
	64223	0.81
	64231	0.82
	64233	0.98
	65152	0.94
	65184	0.99
	65215	0.86
	65223	0.85
	65231	0.87
	65232	0.82
	65262	0.93
	65264	0.98
	65317	0.99
	65331	0.77
	65333	0.83
	65343	0.83
	65360	0.80
	65382	0.79
	65389	0.94
	65391	0.76
	65393	0.80
	65434	0.85
	65460	0.77
	65511	1.00
	65521	0.86
	65529	0.78
	65642	0.89
	65659	0.90
	65732	0.90
	65771	0.98
	66313	0.90
	66329	0.82
	66382	0.78
	66495	0.86
	66611	0.84
	67683	0.92
	67811	0.87
	67952	0.88
	67959	0.87
	68211	0.97
	68424	0.75
	69421	0.95
	69680	0.75
	69911	0.75
	69969	0.95
	71690	0.98
	72139	0.90
	72196	0.84
	72249	0.94
	72491	0.82
	72659	0.93
	72812	0.85
	74131	0.84
	74143	0.81
	74364	0.78
	74449	0.93
	74521	0.89
	74918	0.98
	76483	0.82
	77511	0.77
	77582	0.96
	77834	0.86

	78432	0.76
	78439	0.75
	79215	0.94
	81311	0.83
	82121	0.99
	82151	0.77
	82171	0.95
	83191	0.95
	84692	0.98
	84819	0.88
	85151	0.92
	87325	0.85
	87422	0.75
	87451	0.97
	88135	0.86
	88531	0.81
	89311	0.90
	89321	0.93
	89329	0.79
	89394	0.76
	89445	0.84
	89721	0.97
	89972	0.89
2000	4842	0.93
	4849	0.91
	5423	0.90
	5454	0.85
	7310	0.88
	7524	0.80
	9101	0.77
	22250	0.89
	28823	0.87
	42169	0.90
	51222	0.79
	52322	0.99
	58170	0.98
	58390	0.86
	62551	0.97
	62591	0.87
	63541	0.91
	64163	0.98
	64214	0.94
	64215	0.88
	64216	1.00
	64294	0.96
	65253	0.85
	65314	0.89
	65315	0.78
	65342	0.75
	65343	0.77
	65522	0.75
	65631	0.79
	65732	0.88
	65734	0.78
	65740	0.85
	65771	0.93
	65821	0.81
	65823	0.90
	65829	0.81
	66312	0.78
	66382	0.96
	66399	0.75
	66472	0.85
	66495	0.92
	66522	0.93
	66529	0.87
	66595	0.79
	66611	0.90
	67829	0.77

	67943	0.75
	68424	0.96
	69421	0.80
	69680	0.92
	69782	0.77
	69951	0.78
	69952	0.92
	69969	0.88
	71392	0.92
	71690	0.77
	72119	0.82
	72196	0.88
	72393	0.96
	72399	0.75
	72468	0.76
	72811	0.98
	72839	0.93
	73131	0.99
	73143	0.91
	73177	0.97
	73318	0.93
	74133	0.91
	74250	0.75
	74359	0.75
	74391	0.97
	74568	0.87
	74831	0.85
	74832	0.83
	74850	0.77
	75993	0.80
	77252	0.92
	77522	0.80
	77587	0.90
	77639	0.88
	78432	0.89
	78436	0.76
	78630	0.93
	78689	0.93
	79199	0.90
	79311	0.84
	82118	0.93
	82139	0.76
	83112	0.93
	83191	0.83
	84564	0.98
	84591	0.98
	84843	0.78
	87479	0.84
	88421	0.78
	88576	0.76
	89215	0.78
	89285	0.87
	89311	0.93
	89332	0.86
	89410	0.90
	89721	0.95
	89824	0.78
	89939	0.93
	89984	0.80
2001	4842	0.96
	5930	0.79
	23129	0.90
	24730	0.83
	27899	0.87
	29261	0.87
	52221	0.94
	52251	0.83
	53115	0.85
	61290	0.97

	63549	0.98
	64125	0.88
	64248	0.82
	65169	0.78
	65195	0.81
	65221	0.92
	65223	0.75
	65241	0.85
	65314	0.91
	65319	0.79
	65331	0.98
	65333	0.79
	65334	0.86
	65351	0.85
	65352	0.88
	65432	0.88
	65522	0.89
	65621	0.90
	65719	0.85
	65771	0.99

	65959	0.86
	66382	0.80
	66599	0.98
	68232	0.78
	68272	0.83
	68423	0.89
	69243	0.89
	69521	0.78
	69680	0.97
	69733	0.75
	69742	0.92
	69951	0.81
	69967	0.86
	69976	0.96
	71391	0.91
	71620	0.98
	72119	0.90
	72139	0.93
	72199	0.90
	72321	0.76

	72322	0.92
	73314	0.99
	73315	0.78
	73513	0.97
	73739	0.75
	74143	0.81
	74519	0.87
	76383	0.79
	76424	0.78
	77119	0.83
	77249	0.92
	77259	0.90
	77573	0.91
	77589	0.93
	77811	0.97
	77834	0.90
	77878	0.90
	78436	0.96
	78439	0.83
	78685	0.90

	78689	0.85
	81320	0.78
	82117	0.98
	82159	0.87
	83119	0.77
	83122	0.81
	84564	0.77
	84841	0.86
	88573	0.87
	89112	0.96
	89319	0.83
	89329	0.78
	89422	0.83
	89521	0.81
	89721	0.87
	89861	0.80
	89865	0.90
	89942	0.96
	89972	0.93

Ek 8. Türkiye-İngiltere Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	3429	0.84
	3511	0.87
	29259	0.92
	43122	0.86
	55411	0.89
	62510	0.84
	65813	0.90
	66183	0.93
	66613	0.75
	69662	0.97
	69731	0.99
	69781	0.80
	81221	0.79
	83121	0.92
	83122	0.87
	83129	0.94
	84381	0.81
1986	4850	0.96
	29259	0.84
	51391	0.92
	57541	0.91
	65224	0.89
	65244	0.85
	65793	0.75
	66511	0.77
	66521	0.84
	66593	0.87
	69522	0.88
	69781	0.94
	69911	0.83
	77311	0.80
	83199	0.76
	89431	0.91
	89721	0.77
	89841	0.91
1987	5619	0.85
	26671	0.86
	61181	0.92
	62520	0.78
	65141	0.76
	65391	0.91

	66245	0.92
	66431	0.91
	69522	0.81
	69662	0.88
	69732	0.92
	69781	0.82
	74291	0.81
	74351	0.93
	82127	1.00
	87452	1.00
	88574	0.96
	89139	0.77
	89477	0.91
1988	9899	0.94
	29193	0.76
	29269	0.78
	55135	0.92
	58130	0.87
	59130	0.75
	62132	0.94
	65351	0.92
	65441	0.85
	65631	0.92
	66511	0.83
	68241	0.80
	69662	0.86
	69732	0.98
	69741	0.89
	81221	0.82
	82151	0.96
	83129	0.77
	83199	0.93
	84511	0.76
	84619	0.81
	85131	0.81
	88421	0.80
	89521	0.85
1989	9891	0.76
	26653	0.92
	26721	0.77
	27830	0.99
	29193	0.98
	51391	0.93

	55132	0.98
	58120	0.91
	63542	0.98
	64214	0.87
	64243	0.75
	65163	0.78
	65164	0.85
	65381	0.86
	65389	0.83
	65422	0.97
	65642	0.86
	66613	0.91
	67682	0.77
	68113	0.91
	69241	0.78
	69421	0.79
	69933	0.85
	74315	0.90
	74364	0.99
	74489	0.79
	74850	0.93
	74919	0.76
	77119	0.91
	78685	0.91
	81313	0.93
	81391	0.98
	82125	0.92
	84691	0.88
	85151	0.76
	89212	0.86
	89286	0.96
	89521	0.87
	89933	0.85
1990	7513	0.99
	7523	0.79
	11249	0.90
	26821	0.99
	26877	0.87
	27827	0.87
	29269	0.81
	51482	0.95
	52344	1.00
	57432	0.77

	62551	0.88
	63511	0.83
	64223	0.93
	65393	0.97
	65720	0.88
	65892	0.93
	66441	0.89
	66593	1.00
	66613	0.87
	67621	0.86
	67629	0.88
	68421	0.88
	69129	0.91
	69311	0.75
	69433	0.88
	73315	0.94
	73513	0.90
	74139	0.82
	74364	0.89
	74494	0.95
	75260	0.93
	77121	0.77
	77314	1.00
	77579	0.83
	81320	0.88
	82180	0.78
	84692	0.79
	84821	0.89
	84843	0.88
	84848	0.77
	85115	0.94
	87490	0.90
	89281	0.91
	89521	0.82
	89721	0.88
	89841	1.00
1991	4814	0.87
	6160	0.99
	9860	0.82
	23212	0.85
	27722	0.92
	27895	0.84
	29252	0.98

	51379	0.93
	51479	0.85
	57433	0.79
	58291	0.76
	61120	0.82
	62141	0.87
	62143	0.92
	62510	0.86
	64212	0.80
	65163	0.99
	65312	0.87
	65317	0.98
	65351	0.75
	65522	0.77
	65833	0.91
	66529	0.81
	69961	0.92
	73313	0.81
	74341	0.81
	74364	0.77
	75260	0.81
	77429	0.91
	79312	0.91
	81391	0.79
	82159	0.92
	84112	0.85
	84561	0.96
	85124	0.82
	87422	0.80
	89521	0.89
	89721	0.80
	89729	0.88
	89732	0.76
	89861	0.93
1992	4814	0.87
	4842	0.94
	4849	0.92
	5792	0.89
	5910	0.75
	9860	0.85
	26652	0.94
	26821	0.82
	52262	0.77
	52345	0.85
	52431	0.82
	55132	0.80
	55422	0.97
	57311	0.89
	61290	0.85
	62143	0.87
	63423	0.87
	65118	0.76
	65341	0.82
	65491	0.82
	65523	0.88
	65720	0.84
	67153	0.79
	68421	0.93
	68984	0.97
	69541	0.84
	69751	0.83
	71391	0.90
	73513	0.80
	74364	0.92
	74494	0.78
	77119	0.87
	77241	0.87
	77314	0.76
	77571	0.99

	77833	0.84
	78685	0.95
	79312	0.89
	81391	0.78
	82155	0.83
	82159	0.92
	83112	0.78
	84111	0.82
	84323	0.79
	84523	0.88
	84693	0.78
	84699	0.78
	84819	0.93
	87422	1.00
	88576	0.87
	89216	0.88
	89284	0.80
	89721	0.90
	89845	0.98
1993	190	0.91
	4842	1.00
	5910	0.85
	26663	0.75
	26671	0.95
	26821	0.86
	27340	0.97
	28823	0.94
	29229	0.83
	29269	0.84
	42299	0.92
	51379	0.84
	58222	0.78
	59814	0.76
	62510	0.79
	63512	1.00
	64211	0.93
	65152	0.99
	65318	0.98
	65341	0.86
	65523	0.85
	65846	0.99
	65943	0.93
	66183	0.85
	67681	0.93
	69211	0.85
	69241	0.90
	69669	0.79
	71449	0.75
	72112	0.87
	72729	0.99
	74315	0.88
	74341	0.85
	74364	0.80
	74494	0.78
	77111	0.87
	77579	0.84
	78431	0.79
	82118	0.75
	84310	0.84
	84551	0.94
	88390	0.99
	89284	0.75
	89311	0.95
	89321	0.84
	89824	0.90
	89845	0.91
	89861	0.81
	89867	0.97
1994	3717	0.89

	4231	0.90
	7529	0.95
	24850	0.95
	26653	0.98
	26871	0.90
	29229	0.89
	51379	0.85
	52383	0.93
	55419	0.95
	57311	0.99
	58222	0.83
	61142	0.75
	61290	0.82
	62991	0.96
	62992	0.85
	63549	0.89
	63599	0.94
	65164	0.91
	65195	0.91
	65316	0.83
	65341	0.81
	65512	0.83
	65521	0.82
	65621	0.85
	65751	0.91
	65892	0.78
	65941	0.89
	66529	0.86
	67685	0.76
	68423	0.79
	69129	0.75
	69669	0.93
	69961	0.77
	72659	0.88
	74315	0.89
	74364	1.00
	74494	0.89
	77311	0.93
	77315	0.80
	78433	0.84
	81392	0.83
	82180	0.88
	84121	1.00
	84619	0.92
	87219	0.80
	89284	0.96
	89479	0.94
	89972	0.79
1995	4842	0.89
	5410	0.89
	5897	0.85
	5910	0.83
	7120	0.83
	7529	0.99
	9101	0.89
	26653	0.90
	26663	0.98
	26821	0.86
	27825	0.86
	29229	0.79
	51379	0.97
	52344	0.82
	52383	0.91
	58320	0.90
	59224	0.97
	59814	0.96
	59893	0.89
	61290	0.97
	63512	1.00

	64152	0.81
	64212	0.90
	64214	0.86
	64223	0.93
	64293	0.86
	65143	0.86
	65195	0.92
	65224	0.89
	65241	0.94
	65318	0.95
	65381	0.80
	65441	0.97
	65495	0.77
	65621	0.93
	65659	0.90
	65732	0.94
	65852	0.75
	65892	0.89
	66122	0.89
	66472	0.94
	66629	0.81
	67282	0.95
	68421	0.98
	69241	0.98
	69732	0.87
	69781	0.75
	69916	0.80
	72322	0.79
	72473	0.88
	73177	0.92
	73315	0.81
	77681	0.77
	81311	0.93
	81317	1.00
	81391	0.93
	82129	0.75
	84481	0.78
	84552	0.79
	84619	0.88
	84699	0.76
	84842	0.81
	85148	0.92
	85159	0.83
	87219	0.90
	87329	0.94
	89321	1.00
	89394	0.94
	89425	0.90
	89630	0.89
	89861	0.94
	89972	0.95
	89985	0.91
1996	4849	0.99
	6229	0.92
	7120	0.86
	7390	0.94
	9849	0.77
	12220	0.81
	26811	0.98
	27852	0.94
	28321	0.95
	28821	0.85
	51391	0.91
	55135	0.77
	55415	0.91
	55419	0.87
	59814	0.83
	59885	0.82
	59893	0.79

	61130	0.89
	61142	0.99
	61290	0.94
	62520	0.89
	63452	0.83
	63542	0.95
	64151	0.99
	64213	0.90
	64223	0.87
	65159	0.90
	65224	0.78
	65231	0.82
	65252	0.75
	65311	0.92
	65316	0.76
	65318	0.83
	65331	0.92
	65333	0.78
	65381	0.99
	65422	0.91
	65621	0.95
	65632	0.80
	65659	0.83
	65720	0.95
	65734	0.80
	65759	0.83
	65943	0.90
	65949	0.75
	66122	0.92
	66139	0.87
	66231	0.98
	66472	0.89
	66495	0.89
	66511	0.93
	67321	0.95
	67324	0.98
	67336	0.75
	67951	0.81
	68271	0.84
	68423	0.95
	69121	0.97
	69311	0.90
	69669	0.99
	69732	0.80
	69952	0.97
	71311	0.91
	71333	0.86
	71631	0.80
	72111	0.84
	72473	0.99
	72847	0.76
	73511	0.83
	73513	0.79
	73742	0.84
	74134	0.77
	74172	0.78
	74275	0.95
	74315	0.93
	74359	0.90
	74419	0.79
	74491	0.83
	74850	0.84
	74918	0.95
	77123	0.99
	77317	0.89
	77589	0.88
	77688	0.85
	77882	0.83
	78219	0.88

	78436	1.00
	78537	0.90
	81391	0.82
	82112	0.88
	84562	0.75
	84563	0.92
	84564	0.97
	84619	0.88
	84694	0.81
	84819	0.75
	84843	0.90
	85151	0.93
	85159	0.93
	87240	0.89
	88390	0.88
	88419	0.93
	89242	0.87
	89311	0.86
	89321	0.86
	89332	0.83
	89523	0.85
	89815	0.89
	89931	0.84
	89941	0.75
	89989	0.97
1997	3715	0.91
	4849	0.81
	5677	0.91
	6229	0.75
	7120	0.96
	9842	0.94
	9849	0.92
	9860	0.84
	9893	0.79
	26310	0.95
	26901	0.86
	27852	0.92
	29229	0.78
	52349	0.96
	52371	0.91
	57312	0.83
	58222	0.90
	62520	0.91
	63441	0.85
	64163	0.87
	64223	0.90
	64291	0.94
	65159	0.83
	65298	0.86
	65316	0.85
	65329	0.86
	65333	0.99
	65381	0.95
	65422	0.99
	65511	0.77
	65522	0.96
	65631	0.84
	65632	0.75
	65642	0.83
	65720	0.85
	65733	0.87
	65751	0.77
	65761	0.96
	65821	0.97
	65822	0.80
	65841	0.78
	65929	0.83
	65941	0.99
	66183	0.98

	66472	0.85
	66523	0.93
	67282	0.95
	67314	0.78
	67333	0.83
	67952	0.97
	68424	0.89
	69114	0.80
	69631	0.92
	69914	0.83
	69922	0.78
	69955	0.76
	71333	0.80
	71499	0.75
	71819	1.00
	72113	0.78
	72473	0.98
	73313	0.97
	73513	0.85
	73735	0.90
	74275	0.88
	74315	0.80
	76384	0.97
	77312	0.94
	77833	0.99
	78219	0.97
	78410	0.94
	78436	0.88
	78520	0.87
	79312	0.87
	79319	0.80
	79328	0.99
	83111	0.82
	83122	0.77
	84162	0.96
	84482	0.93
	84592	0.96
	84619	0.95
	84622	0.78
	84819	0.95
	85124	0.95
	85151	0.75
	88593	0.87
	89114	0.83
	89321	0.98
	89476	0.84
	89825	0.97
	89984	0.95
	89985	0.77
1998	190	0.80
	3715	0.81
	4849	0.75
	5669	0.78
	5897	0.83
	6229	0.89
	7120	0.76
	7390	0.84
	7511	0.82
	9844	0.80
	9850	0.93
	9892	0.92
	26819	0.92
	27825	0.93
	27853	0.98
	28821	0.95
	43142	0.78
	51223	0.93
	52349	0.97
	55431	0.98

	62520	0.82
	63599	0.87
	64134	0.91
	64211	0.98
	64223	0.79
	64231	0.94
	64234	0.93
	64235	0.77
	65164	0.99
	65175	0.88
	65195	0.78
	65317	0.78
	65333	0.75
	65381	0.75
	65422	0.99
	65495	0.76
	65522	0.89
	65631	0.93
	65632	0.95
	65642	0.97
	65733	0.77
	65822	0.89
	65943	0.97
	66331	0.87
	66382	0.92
	66472	0.86
	66523	0.85
	66529	0.76
	66629	0.93
	67333	0.86
	67337	0.97
	67624	0.77
	67952	0.91
	68424	0.90
	68995	1.00
	69121	0.87
	69241	0.85
	69440	0.93
	69541	0.81
	69661	0.98
	69669	0.76
	69752	0.88
	69914	0.81
	69931	0.97
	71333	0.94
	72812	0.89
	73177	0.82
	73315	0.75
	74271	0.80
	74315	0.85
	74491	0.81
	74780	0.86
	76483	0.78
	77314	0.87
	77579	0.87
	77589	0.88
	77833	0.88
	78436	0.80
	79328	0.76
	81391	0.96
	83111	0.96
	83122	0.77
	84587	0.81
	84612	0.99
	84619	0.97
	84691	0.95
	84693	0.97
	84694	0.78
	84812	0.83

	84813	0.76
	85151	0.94
	85190	0.90
	88531	0.81
	88578	0.96
	89131	0.81
	89284	0.79
	89437	0.90
	89612	0.78
	89824	0.81
	89971	0.88
	89972	0.75
	89985	0.78
	89989	0.89
1999	4842	0.96
	5669	0.95
	26652	0.80
	26821	0.87
	26871	0.82
	27825	0.87
	27852	0.87
	29252	0.93
	51376	0.83
	52252	0.82
	52349	0.93
	55132	0.81
	55411	0.84
	58170	0.95
	58225	0.83
	59211	0.90
	62132	0.80
	62999	0.97
	63512	0.88
	64156	0.90
	64163	0.82
	64221	0.95
	64243	0.98
	64291	0.88
	65132	0.99
	65142	0.94
	65214	0.98
	65223	0.79
	65233	0.88
	65265	0.82
	65298	0.94
	65315	0.92
	65331	0.93
	65333	0.95
	65341	0.78
	65381	0.82
	65422	0.92
	65493	0.90
	65621	0.83
	65632	0.94
	65642	0.76
	65643	0.81
	65733	0.90
	65792	0.88
	65892	0.76
	66481	0.98
	67336	0.83
	67337	0.84
	67624	0.76
	67811	0.87
	67917	0.96
	68424	0.94
	68512	0.91
	69121	0.98
	69243	0.88

	69311	0.79
	69541	0.82
	69547	0.89
	69549	0.90
	69640	0.78
	69951	0.92
	69967	0.97
	69969	0.75
	71333	0.95
	71391	0.92
	72659	0.82
	72663	0.81
	73154	0.96
	73311	0.86
	73513	0.92
	73736	0.96
	74137	0.92
	74190	0.86
	74211	0.82
	74364	0.82
	74380	0.83
	74591	0.95
	74780	0.87
	74821	0.95
	74850	0.90
	76120	0.98
	77123	0.76
	77312	0.90
	77579	0.96
	77811	0.96
	77812	0.80
	78421	0.78
	78439	0.79
	79199	0.93
	79282	0.98
	79283	0.75
	81100	0.82
	81311	0.85
	81317	0.86
	82114	0.77
	82116	0.79
	82129	0.77
	82151	0.95
	83112	0.79
	84564	0.82
	84693	0.81
	85152	0.91
	87231	0.82
	87240	0.86
	87325	0.89
	87329	0.92
	88113	0.89
	88577	0.79
	89284	0.98
	89319	0.99
	89422	0.85
	89815	0.93
	89879	0.87
	89972	0.95
	89989	0.75
	89995	1.00
2000	190	0.70
	4231	0.95
	5669	0.88
	7511	0.89
	7512	0.83
	11102	0.84
	23212	0.75
	24752	0.77

	26713	0.81
	26821	0.86
	26871	0.83
	27722	0.76
	27825	0.96
	28821	0.93
	43122	0.92
	51124	0.82
	51482	0.75
	51483	0.85
	52349	0.81
	55132	0.98
	57541	0.99
	61130	0.75
	62510	0.86
	62520	0.80
	62594	0.79
	62999	0.84
	63449	0.91
	64212	0.82
	64221	0.94
	64223	0.77
	64243	0.97
	65112	0.75
	65143	0.84
	65172	0.81
	65195	0.85
	65223	0.84
	65224	0.98
	65233	0.93
	65262	0.93
	65292	0.97
	65296	0.89
	65315	0.94
	65317	0.89
	65331	0.89
	65351	0.91
	65421	0.85
	65422	0.78
	65442	0.79
	65529	0.79
	65632	0.80
	65720	0.90
	65833	0.95
	65893	0.99
	65943	0.96
	66123	0.81
	66523	0.89
	66595	0.89
	66611	0.77
	66621	0.90
	67315	0.76
	67321	0.89
	67332	0.82
	67333	0.83
	67682	0.97
	67812	0.77
	67952	0.98
	67956	0.78
	67959	0.81
	68412	0.83
	68423	0.95
	69659	0.92
	69752	0.94
	69912	0.84
	69922	0.81
	69965	0.90
	69969	0.80
	69973	0.79

	69994	0.92
	71191	0.92
	71333	0.94
	71391	0.87
	71620	0.76
	71891	0.95
	72344	0.95
	72812	0.79
	73177	0.82
	74143	0.91
	74181	0.83
	74211	0.76
	74315	0.83
	74730	0.78
	74780	0.81
	74790	0.96
	74821	0.86
	74850	0.78
	74860	0.88
	76426	0.79
	77242	0.95
	77244	0.97
	77281	0.86
	77314	0.88
	77511	0.98
	77571	0.90
	77819	0.83
	77823	1.00
	77861	0.93
	77868	0.77
	78229	0.77
	78436	0.85
	79297	0.77
	79312	0.78
	81219	0.84
	81317	0.75
	82116	0.83
	82125	0.91
	82131	0.93
	82155	0.98
	82159	0.89
	83112	0.78
	83129	0.79
	84482	0.92
	84563	0.88
	84564	0.84
	84587	0.81
	84612	0.79
	85124	0.84
	85149	1.00
	88541	0.76
	89139	0.84
	89284	0.85
	89319	0.85
	89421	0.80
	89523	0.76
	89611	0.96
	89660	0.79
	89937	0.93
	89989	0.84
2001	4231	0.90
	5669	1.00
	7132	0.97
	7390	0.78
	9849	0.86
	26871	0.90
	27825	0.76
	27852	0.77
	52349	0.89

	55415	0,78
	58170	1,00
	58320	0,99
	61151	0,77
	62129	0,84
	62999	0,99
	63539	0,81
	63542	0,87
	63591	0,85
	64173	0,90
	64239	0,85
	64294	0,98
	65122	0,77
	65141	0,86
	65143	0,99
	65159	0,86
	65162	0,94
	65221	0,87
	65231	0,75
	65263	0,75
	65298	0,89
	65311	0,97
	65331	0,91
	65332	0,83
	65333	0,97
	65342	0,80
	65352	0,95

	65381	0,82
	65433	0,97
	65495	0,91
	65512	0,88
	65521	0,96
	65522	0,85
	65529	0,82
	65632	0,88
	65720	0,88
	65734	0,85
	65789	0,83
	65831	0,87
	65893	0,95
	66481	0,80
	66595	0,97
	66613	0,81
	67312	0,79
	67613	0,93
	68251	0,79
	68252	0,92
	68424	0,84
	69129	0,78
	69440	0,90
	69523	0,81
	69543	0,94
	69547	0,92
	69631	0,83

	69781	0,81
	69916	0,97
	69962	0,88
	69967	0,82
	69973	0,90
	69977	0,96
	71333	0,85
	72123	0,95
	72249	0,84
	72831	0,99
	73737	0,86
	74139	0,84
	74187	0,93
	74449	0,84
	74492	0,91
	74532	0,98
	74890	0,96
	74913	0,88
	77258	0,77
	77811	0,90
	78311	0,88
	78431	0,76
	78433	0,83
	78436	0,84
	78439	0,99
	79297	0,79
	81320	0,82

	81399	0,91
	82114	0,75
	82151	0,84
	82153	0,91
	82159	0,79
	82180	0,79
	83119	0,83
	84161	0,75
	84564	0,96
	84612	0,75
	84613	0,81
	84693	0,89
	84841	0,77
	84843	0,88
	85113	0,78
	85132	0,96
	85151	0,87
	87219	0,87
	87240	0,77
	89282	0,99
	89424	0,78
	89439	0,81
	89478	0,99
	89521	0,79
	89823	0,88
	89919	0,78

Ek 9. Türkiye-İrlanda Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün kodu	EİT Oranı
1985	55132	1,00
	57990	0,92
	71690	0,91
	78110	0,90
	87422	0,88
	89284	0,97
	89972	0,83
1986	26673	0,88
	67314	0,94
	67315	0,88
	69410	0,94
	71631	0,88
	74810	0,91
	88574	0,88
	89972	0,97
1987	57990	0,94
	59211	1,00
	62510	0,78
	71631	0,91
	74860	0,79
	77231	0,98
	77586	0,83
	78432	0,75
	83112	0,86
	87411	0,80
	87413	0,80
	89972	0,98
1988	2499	0,91
	57111	0,75
	57990	0,88
	58120	0,98
	62520	0,94
	62921	0,84
	65311	0,91

	65949	0,89
	69243	0,85
	71391	0,80
	74361	0,79
	77111	0,99
	78110	0,90
	83111	0,97
	83112	0,76
	89841	0,91
1989	71392	0,96
	74999	0,97
1990	62133	0,80
	65163	0,94
	65422	0,86
	69911	0,84
	74250	0,90
1991	65243	0,92
	71392	0,93
1992	52373	0,84
	65613	0,81
	71392	0,85
	74363	0,98
	74364	0,79
	75270	0,93
	77521	0,83
	89281	0,79
1993	65243	0,88
	71391	0,75
	75270	0,85
	77255	0,92
1994	52373	0,93
	62133	0,94
	65243	0,88
	69422	0,82
	75270	0,95
	77259	0,90

	77586	0,77
	82114	0,78
	89399	0,84
1995	52373	0,89
	69941	0,84
	74291	0,78
	74999	0,93
	75270	0,78
	83199	0,76
	85148	0,89
1996	52224	0,82
	65360	0,89
	69421	0,84
	69955	0,82
	74850	0,99
	74860	0,75
	76415	0,85
	76491	0,84
	84130	0,91
	87219	0,76
1997	6229	0,87
	27825	0,78
	62133	0,81
	64212	0,96
	65264	0,97
	65959	0,79
	69915	0,96
	71392	0,98
	71690	0,76
	74159	0,89
	74412	0,75
	74610	0,88
	74810	0,94
	77119	0,80
	77258	0,96
	87469	0,96

	88135	0,80
	89983	0,95
1998	21170	0,89
	27825	0,77
	53344	0,95
	65232	0,95
	65959	0,96
	71392	0,76
	74220	0,78
	74364	0,86
	74395	0,94
	74610	0,89
	74680	0,89
	77255	0,77
	77257	0,89
	77282	0,95
	77315	0,77
	77632	0,96
	77819	0,87
	78431	0,76
	81311	0,89
	84699	0,92
	87439	0,86
	87441	1,00
	87475	0,97
	89319	0,90
1999	5760	0,98
	64212	0,93
	64239	0,84
	65422	0,92
	74149	0,95
	74363	0,77
	74364	0,77
	74494	0,99
	74780	0,94
	74790	0,91

	74810	0.83
	74890	0.87
	77261	0.99
	77281	0.84
	77282	0.94
	87477	0.99
	89319	0.99
2000	53355	0.83
	58219	0.82
	62991	0.92
	65315	0.97
	65393	0.75
	66495	0.88
	66599	0.86
	69129	0.75
	69440	0.98

	69919	0.86
	69955	0.81
	71392	0.80
	71620	0.90
	72811	0.94
	72819	0.86
	74149	0.77
	74363	0.89
	74411	0.78
	74822	0.75
	74920	0.94
	77129	0.96
	77254	0.92
	79240	0.95
	81100	0.93
	83122	0.86

	83199	0.98
	88122	0.96
2001	52349	0.96
	58120	0.91
	62999	0.83
	65183	0.77
	65232	0.99
	65631	0.97
	66489	0.76
	67952	0.75
	69963	0.89
	74220	0.76
	74363	0.82
	74492	0.78
	74920	0.86
	76419	0.95

	77254	0.95
	77881	0.89
	78433	0.84
	82114	0.77
	82129	0.96
	83199	0.80
	87145	0.90
	87454	0.80
	87461	1.00
	88571	0.81
	89311	0.95
	89395	0.88
	89399	0.95

Ek:10 Türkiye-İspanya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	2499	0.90
	3418	0.86
	5910	0.81
	51113	0.83
	51129	0.96
	53112	0.94
	75210	0.99
	76110	0.92
	89332	0.92
	89937	0.91
1986	29252	0.81
	51139	0.76
	51617	0.92
	52431	0.85
	53112	0.87
	64153	0.85
	65329	0.97
	66412	0.88
	69941	0.91
	74317	0.80
	74519	0.86
	89431	0.78
1987	4842	0.91
	5730	1.00
	9899	0.96
	29271	0.97
	55421	0.88
	58211	0.79
	62999	0.89
	65321	0.83
	65431	0.77
	69732	0.82
	74317	0.86
	74914	0.92
	77521	0.95
	78421	0.76
	84832	0.92
1988	4842	0.82
	22250	0.89
	26652	0.95
	29272	0.78
	59893	0.92
	66412	0.87
	66611	0.95
	77586	0.89

	77831	0.84
	77833	0.90
	78621	0.97
	81311	0.94
	84613	0.93
	89431	0.94
	89997	0.80
1989	26652	0.97
	51574	0.83
	52341	0.97
	52499	0.92
	54131	0.86
	65243	0.85
	66611	0.93
	69969	0.95
	77833	0.93
	84629	0.90
1990	4410	0.75
	26663	0.84
	51221	0.83
	51482	0.81
	55421	0.77
	66489	0.90
	66529	0.84
	69421	0.89
	69919	0.93
	77834	0.84
	78439	0.81
	84822	0.93
1991	7528	0.83
	51391	0.98
	51451	0.98
	55421	0.89
	62520	0.89
	64212	0.92
	65182	0.96
	65519	0.87
	66529	0.80
	67621	0.75
	72467	0.78
	76423	0.89
	77834	0.91
	78433	0.87
	78439	0.84
	84589	0.83
	84619	0.86
1992	26652	0.92

	26653	0.89
	51124	0.86
	61162	0.97
	62551	0.83
	62999	0.81
	65221	0.81
	65243	0.87
	65523	0.95
	66529	0.87
	66621	0.99
	74915	0.88
	77119	0.79
	77643	0.78
	77841	0.81
	78433	0.81
	81311	0.85
	84563	0.76
	84613	0.93
	89286	0.97
	89424	0.78
	89521	0.88
1993	3637	0.90
	51124	1.00
	51391	0.90
	51451	0.92
	55431	0.85
	57112	0.87
	62551	0.82
	64215	0.88
	65343	0.94
	65529	0.80
	69570	0.98
	76483	0.95
	76492	0.95
	77812	0.81
	83121	0.78
	84551	0.83
	84564	0.76
	84613	0.96
	84619	0.77
	89732	0.94
1994	4120	0.91
	33440	0.95
	51379	0.79
	51483	0.91
	57554	0.86
	62510	0.90

	65184	0.76
	65359	0.98
	66441	0.83
	66523	0.94
	67413	0.81
	67952	0.78
	69732	0.77
	69919	0.75
	74395	0.90
	74610	0.89
	76483	0.96
	76493	1.00
	77261	0.79
	77311	0.85
	77812	0.82
	77834	0.94
	81317	0.88
	84140	0.75
	84621	0.76
	85148	0.90
	89521	0.84
	89732	0.88
	89937	0.90
	89986	0.90
1995	3637	0.95
	5995	0.85
	24850	0.86
	26673	0.89
	51124	0.85
	52232	0.78
	57112	0.81
	62510	0.91
	65151	0.93
	65245	0.91
	65360	0.76
	65422	0.94
	65523	0.98
	65529	0.89
	65732	0.80
	65792	0.84
	66441	0.79
	66523	0.75
	69119	0.93
	69421	0.99
	69731	0.95
	71631	0.79
	74341	0.84

	74395	0.76
	74831	0.80
	74839	0.93
	74919	0.88
	76423	0.96
	77311	0.95
	77587	0.79
	77821	0.90
	78432	0.84
	81311	0.80
	84159	0.89
	84843	0.89
	85148	0.95
	89332	0.76
	89732	0.96
1996	3637	0.98
	24850	0.83
	26673	0.82
	51124	0.95
	51549	0.75
	54191	0.93
	54211	1.00
	58222	0.83
	61151	0.82
	62510	0.93
	62520	0.95
	62999	0.78
	63512	0.80
	64214	0.78
	65131	0.92
	65132	0.86
	65141	0.97
	65234	0.80
	65244	0.81
	65360	0.99
	65381	0.94
	65512	0.86
	65771	0.97
	65842	0.97
	66491	0.93
	67332	0.77
	67613	0.86
	68242	0.81
	69129	0.92
	69241	0.76
	73162	1.00
	73719	0.86
	74182	0.91
	74492	0.96
	74511	1.00
	77119	0.77
	77812	0.88
	78431	0.79
	81219	0.90
	82139	0.98
	84211	0.78
	84221	0.92
	84282	0.81
	87325	0.92
	87456	0.97
	89721	0.83
	89845	0.83
1997	3440	0.99
	3717	0.88
	9899	0.85
	24850	0.93
	26310	0.78
	26721	0.99
	51483	0.81

	51574	0.96
	52383	0.95
	58170	0.98
	62510	0.85
	62520	0.88
	62991	0.84
	63542	1.00
	64211	0.75
	64212	0.85
	65141	0.85
	65151	0.80
	65215	0.82
	65352	0.97
	65359	0.78
	65360	0.95
	65523	0.82
	65642	0.76
	65811	0.95
	66135	0.97
	67613	0.89
	67959	0.86
	69129	0.94
	69421	0.93
	69530	0.96
	69543	0.81
	69545	0.76
	69549	0.99
	69751	0.84
	69782	0.77
	69913	0.98
	71392	0.84
	72819	0.76
	74511	0.88
	74730	0.99
	76483	0.83
	77571	0.80
	77581	0.87
	77589	0.95
	77885	0.91
	78432	0.85
	78435	0.88
	81229	0.86
	84112	0.89
	84123	1.00
	84221	0.90
	84240	0.82
	84381	0.99
	84424	0.87
	84551	0.94
	84591	0.75
	87211	0.88
	87431	0.96
	87463	0.94
	89284	0.94
1998	3639	0.91
	5793	0.84
	22240	0.98
	26652	0.83
	27895	0.76
	27898	0.99
	52210	0.97
	55433	0.86
	58120	0.88
	61130	0.90
	61461	0.91
	62520	0.97
	62999	0.95
	64212	0.90
	65152	0.84

	65159	0.79
	65184	0.84
	65234	0.81
	65245	0.87
	65311	0.83
	65317	1.00
	65331	0.80
	65360	0.85
	65529	0.84
	65631	0.93
	65651	0.85
	65732	0.80
	65929	0.79
	66496	0.86
	66529	0.78
	66593	0.87
	67613	0.81
	68424	0.83
	69941	0.86
	69962	0.83
	69973	0.75
	71392	0.96
	71893	0.87
	72439	0.75
	72729	0.87
	72852	0.84
	73169	0.77
	74311	0.85
	74519	0.97
	74532	0.80
	75199	0.90
	76211	0.78
	77641	0.94
	77835	0.83
	77885	0.84
	78433	0.81
	78439	0.75
	81221	0.82
	84121	0.87
	84130	0.91
	84211	0.84
	84260	0.91
	84270	0.83
	84324	0.96
	84381	0.97
	84421	0.80
	84426	0.85
	84470	0.87
	84482	0.78
	84612	0.93
	85124	0.97
	87453	0.81
	89311	0.97
	89332	0.84
	89521	0.91
1999	3639	0.77
	24840	0.97
	26871	0.99
	51124	0.79
	51483	0.80
	51574	0.79
	53232	0.90
	54212	0.94
	54291	0.83
	57434	0.77
	61151	0.91
	62145	0.94
	62510	0.98
	64213	0.87

	64223	0.92
	65134	0.99
	65141	0.93
	65143	0.91
	65184	0.84
	65243	0.98
	65314	0.75
	65316	0.83
	65318	0.87
	65319	0.86
	65331	0.97
	65333	0.99
	65341	0.87
	65342	0.86
	65360	0.95
	65512	0.77
	65613	0.95
	65621	0.76
	65631	0.99
	65659	0.91
	65732	0.80
	65848	0.76
	65851	0.99
	65859	0.77
	65930	0.81
	66134	0.83
	66511	0.92
	66593	0.76
	67322	0.76
	67613	0.80
	67813	0.95
	69421	0.81
	69422	0.90
	69544	0.83
	69640	0.92
	69732	0.95
	69733	0.95
	69742	0.91
	69782	0.86
	69941	0.98
	71631	0.95
	72348	0.88
	72399	0.93
	72452	0.82
	72722	0.77
	72811	0.80
	73712	1.00
	74311	0.92
	74419	0.84
	74699	1.00
	74810	0.82
	74821	0.78
	74860	0.89
	77323	0.96
	77586	0.81
	77831	0.89
	78433	0.92
	78434	0.85
	81392	0.94
	83191	0.99
	84159	0.75
	84161	0.97
	84230	0.79
	84270	0.87
	84321	0.97
	84324	0.96
	84389	0.99
	84421	0.87
	84423	0.77

	84426	0.88
	84564	0.94
	84619	0.76
	84813	0.96
	85170	0.95
	87211	0.92
	89521	0.98
	89732	0.97
	89845	0.93
	89867	0.86
2000	2510	0.96
	3639	0.98
	5996	0.78
	26652	0.92
	26871	0.77
	29299	0.83
	55435	0.95
	58320	0.80
	59865	0.91
	61141	0.92
	62144	0.98
	62510	0.98
	62520	0.82
	62551	0.97
	62594	0.92
	62999	0.80
	64294	0.81
	65233	0.75
	65234	0.81
	65242	0.93
	65243	0.80
	65314	0.85
	65317	0.80
	65342	0.92
	65351	0.85
	65360	0.98
	65389	0.87
	65442	0.75
	65523	0.96
	65613	0.78
	66233	0.81
	66311	0.84
	66322	0.77
	66481	0.99
	66593	0.81
	67322	0.78

	67911	0.98
	67941	0.97
	67951	0.95
	68272	0.95
	69351	0.97
	69510	1.00
	69731	0.93
	69932	0.77
	69963	0.92
	69965	0.82
	71690	0.99
	72123	0.80
	74380	0.98
	74474	1.00
	74519	0.93
	74610	0.85
	75210	0.78
	75260	0.90
	77252	0.98
	77572	0.87
	77582	0.76
	77586	0.98
	77632	0.94
	78439	0.85
	78685	0.87
	81219	0.76
	82139	1.00
	84161	0.91
	84260	0.80
	84282	0.93
	84323	0.84
	84324	0.92
	84381	0.98
	84423	0.77
	84426	0.77
	84470	0.94
	84482	0.75
	84612	0.91
	84813	0.78
	85159	0.97
	87219	0.80
	87469	0.88
	89321	0.83
	89731	0.90
	89732	0.92
2001	3639	0.87

	5779	0.95
	51222	0.79
	51617	0.84
	52269	0.95
	52384	0.86
	54211	0.89
	54219	0.95
	55434	0.93
	57433	0.85
	57434	0.78
	59865	0.76
	61141	0.86
	62551	0.79
	64214	0.99
	65134	0.87
	65151	0.82
	65162	0.98
	65184	0.91
	65233	1.00
	65242	0.80
	65243	0.78
	65316	0.75
	65352	0.76
	65422	0.89
	65441	0.78
	65613	0.79
	65789	0.95
	65792	0.80
	66336	0.94
	66481	0.97
	67314	0.83
	67943	0.92
	67951	0.78
	68232	0.89
	68423	0.75
	69119	0.78
	69351	0.90
	69421	0.81
	69522	0.77
	69742	0.88
	69932	0.92
	69962	0.92
	69969	0.83
	71690	0.86
	72399	0.82
	73315	0.94

	73595	0.92
	74149	0.89
	74182	0.81
	74345	0.77
	74364	0.83
	74369	0.81
	74380	0.95
	74479	0.98
	74699	0.99
	74839	0.86
	76483	0.84
	77252	0.75
	77511	0.93
	77572	0.82
	77586	0.86
	77641	0.79
	77645	0.81
	77885	0.99
	78219	0.85
	78439	0.92
	78689	0.80
	81311	0.99
	81315	0.83
	82116	0.93
	82129	0.85
	84123	0.75
	84130	0.83
	84240	0.81
	84250	0.95
	84260	0.87
	84310	0.87
	84381	0.92
	84424	0.97
	84470	0.97
	84612	0.92
	84621	0.92
	85159	0.77
	87240	0.91
	89479	0.83
	89521	0.99
	89729	0.88
	89969	0.94
	89984	0.83
	89985	0.81
	89996	0.93

Ek 11. Türkiye-İsveç Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün kodu	EİT Oranı
1985	2491	0.98
	9844	0.87
	21191	0.79
	26652	0.93
	26673	0.82
	26721	0.86
	26821	0.98
	29242	0.84
	29254	0.79
	51393	0.80
	54131	0.80
	54199	0.85
	58160	0.84
	59813	0.97
	62510	0.79
	62551	0.96

	62992	0.84
	65113	0.95
	65261	0.94
	65332	0.82
	68423	0.94
	69129	0.83
	69510	1.00
	69548	0.79
	69731	0.75
	72491	0.85
	72839	0.87
	73312	0.87
	74380	0.91
	74917	0.99
	74918	0.96
	74920	0.94
	76422	0.76
	77315	0.94

	89332	0.92
	89949	0.98
	89974	0.78
	89984	0.81
1986	4719	0.91
	24840	0.87
	27829	0.97
	33512	0.80
	52431	0.85
	54133	0.82
	54141	0.91
	54163	0.83
	54191	0.84
	54291	0.99
	59211	0.83
	59813	0.91
	61162	0.98
	62510	0.92

	62551	0.99
	63422	0.86
	64123	0.76
	65224	0.93
	65253	0.89
	65254	0.86
	65314	0.96
	65332	0.81
	65351	0.90
	65511	0.91
	65821	0.80
	66183	0.81
	66399	0.80
	66431	0.89
	66611	0.84
	67281	0.95
	67681	0.83
	68421	0.94

	68424	0.82
	69912	0.88
	72467	0.92
	74139	0.79
	77241	0.94
	81313	0.86
	84619	0.98
	85122	0.95
	85151	0.78
	89424	0.76
	89721	0.84
	89841	0.81
	89949	0.86
1987	9814	0.84
	23110	0.84
	26711	0.75
	26811	0.99
	29259	0.81
	51391	0.87
	52251	0.82
	52349	0.83
	52372	0.75
	52431	0.89
	54131	0.83
	54139	0.75
	54191	0.92
	55135	0.80
	56216	0.84
	61162	0.93
	61179	0.78
	61183	0.80
	63423	0.94
	65143	0.90
	65244	0.89
	65314	0.78
	65321	0.97
	65360	0.75
	65511	0.79
	66245	0.90
	66489	0.92
	66495	0.81
	66511	0.82
	67123	0.86
	68272	0.92
	68424	0.90
	69731	0.86
	69733	0.89
	69741	0.95
	71391	0.90
	71819	0.91
	73511	0.83
	74519	0.76
	74920	0.86
	77111	0.81
	77311	0.87
	77312	0.92
	77584	0.93
	77841	0.95
	82131	0.99
	83191	0.77
	84832	0.91
	85122	0.77
	88310	0.76
	88573	0.77
	88597	0.99
	89193	0.75
	89215	0.90
	89219	0.80
	89932	0.89

	89974	0.85
1988	5797	0.94
	11215	0.78
	21111	0.86
	26902	0.86
	28229	0.97
	29252	0.97
	29261	0.95
	42299	0.88
	51391	0.85
	52344	0.76
	52349	0.93
	53111	0.87
	53221	0.76
	55135	0.85
	62510	0.76
	63599	0.75
	64194	0.94
	64213	0.96
	65112	0.98
	65224	0.78
	65244	0.87
	65329	0.88
	65422	0.77
	65631	0.88
	65789	0.84
	66621	0.97
	67317	0.93
	67682	0.83
	67931	0.94
	68424	0.91
	69522	0.87
	69661	0.87
	69733	0.78
	69913	0.93
	69994	0.81
	73164	0.85
	77220	0.76
	77241	0.88
	77584	0.82
	82131	0.92
	84619	0.99
	84629	0.81
	85111	0.88
	88574	0.97
	88593	0.85
	88597	0.93
	89283	0.75
	89721	0.91
1989	9899	0.82
	77251	0.92
	77281	0.89
	81315	0.77
1990	62929	0.80
	64215	0.96
	66529	0.84
	69547	0.82
	69979	0.78
	77251	0.94
	82155	0.94
	84552	0.88
	84849	0.88
	89289	0.90
	89332	0.99
1991	66521	0.99
	66529	0.76
	67282	0.87
	77129	0.89
	82114	0.97

	89311	0.75
	89332	0.91
1992	65632	1.00
	65893	0.88
	66312	0.76
	66399	0.91
	67959	0.78
	74343	1.00
	77119	0.84
	77129	0.91
	77315	0.84
	77329	0.93
	77833	0.85
	84845	0.83
	85124	0.99
	89286	0.83
	89988	0.79
1993	5489	0.86
	24850	0.98
	65732	0.97
	66481	0.79
	68421	0.94
	77833	0.89
	85148	0.75
	87456	0.87
	89281	0.79
	89284	0.80
1994	66481	0.85
	69546	0.86
	77258	0.75
	82153	0.88
	85149	0.81
	89824	0.80
1995	9850	0.76
	58291	0.95
	65116	0.75
	65846	0.99
	68421	0.87
	77119	0.98
	77521	0.93
	89933	0.97
1996	11249	0.95
	55354	0.82
	58170	0.79
	61220	0.79
	62591	0.83
	63511	0.83
	64214	0.85
	65316	0.75
	66472	0.82
	66523	0.80
	69119	0.84
	69547	0.99
	69965	0.89
	72439	0.80
	73511	0.98
	74832	0.75
	76423	0.83
	77582	0.81
	77586	0.84
	78537	0.99
	78629	0.91
	81311	0.75
	82116	0.78
	82159	0.98
	83111	0.76
	88571	0.91
	89332	0.80
	89521	0.85

	89890	0.75
	89931	0.98
1997	4610	0.75
	5458	0.87
	9850	0.84
	11249	0.86
	55351	0.90
	55419	0.91
	62142	0.77
	63449	0.96
	64215	0.76
	65314	0.96
	65315	0.82
	65319	0.93
	65321	0.92
	65846	0.77
	66522	0.89
	69916	0.79
	72831	0.88
	73315	0.98
	73318	0.85
	77242	0.97
	77251	0.78
	77582	0.75
	77586	0.81
	82114	0.80
	82118	0.77
	82153	0.88
	83112	0.83
	88579	0.77
1998	6160	0.97
	11249	0.98
	51479	0.93
	55330	0.78
	55419	0.79
	58222	0.96
	61141	0.95
	61220	0.85
	62141	0.77
	62144	0.87
	63511	0.87
	63512	0.97
	65314	0.84
	65359	0.94
	65839	0.90
	65892	0.75
	66381	0.82
	66511	0.99
	69680	0.91
	69731	0.97
	74850	0.83
	77582	0.77
	77586	0.98
	77861	0.97
	78537	0.94
	82114	0.81
	82118	0.88
	82121	0.82
	82131	1.00
	84221	0.79
	84522	0.77
	84564	0.94
	87461	0.77
	89215	0.89
	89972	0.94
1999	54191	0.78
	58170	0.80
	61142	0.89
	62992	0.77

	64223	0.95
	65431	0.95
	65621	0.77
	66529	0.92
	69933	0.84
	72344	0.95
	74182	0.79
	74780	0.94
	77632	0.97
	78439	0.89
	87461	0.78
	89287	0.82
	89721	0.88
2000	5423	0.98
	6221	0.90
	6229	0.77
	21140	0.93
	21170	0.81
	22240	0.87
	24752	0.75
	24820	0.94
	25151	0.78
	26340	0.76
	26652	0.76
	27825	0.85
	28520	0.96
	28823	0.89
	29271	0.85
	29272	0.81
	33440	0.98
	51483	0.87
	51629	0.97
	52251	0.90
	52344	0.79
	53221	0.90
	53232	0.79
	55330	0.76
	55351	0.88
	57529	0.91
	58170	1.00
	58170	0.93
	58222	0.80
	59865	0.96
	61130	0.81
	61151	0.77
	62520	0.75
	63511	0.83
	63512	0.85
	65141	0.84
	65151	0.90
	65215	0.87
	65231	0.95
	65243	0.89
	65263	0.83
	65312	0.99
	65314	0.94
	65315	0.86
	65359	0.98
	65360	0.98
	65383	0.86
	65393	0.91
	65435	0.96
	65522	0.81
	65529	0.94
	65629	0.79
	65631	0.99
	65632	0.88
	65659	0.95
	65733	0.86

	65844	0.94
	65845	0.91
	65893	0.92
	65943	0.82
	65949	0.89
	66134	0.76
	66245	0.97
	66481	0.92
	66496	0.98
	66522	0.95
	66523	0.98
	66529	0.80
	67336	0.92
	67614	0.76
	67943	1.00
	67951	0.97
	68251	0.98
	68252	0.86
	69129	0.89
	69242	0.89
	69570	0.92
	69669	0.78
	69732	0.85
	69741	0.94
	69752	0.99
	69932	0.75
	69975	0.91
	69994	0.81
	71280	0.96
	72139	0.81
	72329	0.90
	72711	0.75
	72711	0.83
	72719	0.75
	72812	0.94
	72831	0.78
	73177	0.91
	73177	0.86
	73313	0.83
	73513	0.98
	73742	0.95
	74155	0.96
	74364	0.77
	74492	0.81
	74699	0.90
	74730	0.76
	74780	0.81
	74790	1.00
	74810	0.91
	75193	0.96
	77326	0.96
	77511	0.81
	77632	0.94
	77823	0.75
	77829	0.87
	77833	0.80
	78120	0.93
	78219	0.81
	78439	0.75
	78683	0.90
	79291	0.85
	81391	0.90
	82151	0.85
	82180	0.84
	83121	0.86
	83122	0.97
	83191	0.87
	84119	0.95
	84122	0.76

	84130	0.80
	84260	0.75
	84324	0.82
	84410	0.99
	84425	0.93
	84470	0.88
	84522	0.76
	84530	0.78
	84551	0.75
	84692	0.76
	84693	0.95
	87473	0.76
	88310	0.79
	88390	0.87
	89242	0.77
	89611	0.95
	89620	0.98
	89721	0.97
	89732	0.90
	89933	0.91
	89988	0.89
2001	27826	0.96
	58299	0.75
	59896	0.84
	61142	0.86
	64242	0.78
	65314	0.79
	65393	0.75
	65523	0.98
	65892	0.81
	66472	0.81
	68271	0.88
	68272	0.81
	69751	0.90
	69931	0.88
	69969	0.91
	72335	1.00
	74315	0.98
	74620	0.80
	74790	0.97
	77511	0.98
	77631	0.80
	78433	0.76
	78439	0.76
	79319	0.82
	79399	0.83
	81399	0.90
	82118	0.99
	82151	0.84
	82180	0.86
	84522	0.87
	88111	0.98
	89215	0.98
	89479	0.82
	89859	0.82
	89972	0.93

Ek 12. Türkiye-İtalya Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75
(1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	26653	0.94
	51580	0.77
	53351	0.80
	57529	0.95
	58120	0.77
	62141	0.80
	62551	0.90
	63422	0.79
	65118	0.85
	74190	0.81
	77643	0.89
	84159	0.98
	84829	0.87
	89749	0.87
1986	26652	0.87
	29261	0.80
	29271	0.91
	32500	0.98
	51580	0.79
	57432	0.76
	57990	0.81
	62510	0.86
	63411	0.93
	65351	0.87
	65381	0.90
	65631	0.85
	65793	0.88
	68421	0.94
	68425	0.93
	69631	0.76
	69741	0.86
	78219	0.95
	78432	0.81
	83199	0.79
	84211	0.80
	84382	0.86
	84481	0.79
	85152	0.85
	87422	0.75
	88574	0.78
	88593	0.98
	89523	0.77
	89721	0.79
	89989	0.83
1987	26652	0.78
	26673	0.94
	26711	0.81
	27898	0.88
	29271	0.90
	33430	0.88
	53221	0.95
	59895	0.81
	62141	0.97
	62520	0.76
	65391	0.90
	65852	0.78
	66136	0.93
	66493	0.77
	66495	0.96
	66593	0.76
	67612	0.79
	67931	0.99
	68424	0.92
	68425	0.88

	72461	0.84
	83122	0.96
	83129	0.99
	84122	0.99
	84159	0.95
	84829	0.89
	85111	0.83
	88593	0.96
	89523	0.77
	89721	0.94
1988	4842	0.76
	26652	0.92
	26672	0.85
	27210	0.86
	29294	0.94
	51124	0.82
	51391	0.88
	52349	0.76
	59891	0.96
	65224	0.94
	65321	0.90
	65331	0.95
	65421	0.76
	65852	0.98
	65951	1.00
	66134	0.91
	66495	0.87
	66593	0.95
	67621	0.83
	67813	0.91
	67914	0.75
	67954	0.92
	68421	0.80
	69523	0.78
	69941	0.99
	71319	0.90
	72461	0.92
	74311	0.95
	77111	0.91
	77258	0.88
	77831	0.80
	81391	0.90
	84321	0.76
	84612	0.86
	85111	0.96
	88593	0.77
t	89424	0.99
1989	26652	0.95
	26871	0.93
	29294	0.95
	51119	0.91
	51124	0.86
	51379	0.88
	53114	0.93
	57511	0.86
	57990	0.95
	62142	0.90
	62510	0.84
	63412	0.98
	64215	0.89
	65242	0.90
	65431	0.77
	65442	0.75
	65791	0.92
	65792	0.99
	65851	0.91

	65941	0.95
	66495	0.86
	66629	0.95
	67322	1.00
	67621	0.75
	67812	0.90
	72399	0.76
	73313	0.90
	74171	0.95
	77129	0.88
	77821	0.85
	77831	0.77
	82129	1.00
	83111	0.86
	83199	0.96
	84122	0.89
	84425	0.83
	84511	0.85
	84564	0.84
	84813	0.96
	85190	0.97
	89512	0.76
1990	29199	0.76
	29254	0.97
	29294	0.79
	29296	0.92
	51391	0.96
	51569	0.80
	52237	0.83
	53221	0.98
	55422	0.93
	57511	0.76
	57539	0.79
	59885	0.85
	62144	0.96
	63412	0.75
	65242	0.80
	65254	0.93
	65311	0.90
	65315	0.78
	65341	0.94
	65359	0.97
	65421	0.97
	65441	0.99
	65641	0.87
	65845	0.76
	65852	0.80
	66593	0.78
	67311	0.78
	67451	0.91
	67811	0.79
	68411	0.90
	69129	0.80
	69530	0.93
	69543	0.87
	69742	0.87
	69951	0.93
	72399	0.92
	73313	0.87
	73595	0.77
	74341	0.91
	74363	0.97
	75199	0.86
	77244	0.95
	77583	0.84
	77831	0.82

	81391	0.92
	84111	0.77
	84123	0.88
	84381	0.91
	84425	0.97
	84563	0.79
	84564	0.85
	84587	0.85
	84699	0.82
	84813	0.96
	85190	0.87
	89523	0.88
1991	6229	0.96
	26663	0.82
	29254	0.77
	29271	0.93
	29296	0.94
	33512	0.82
	51229	0.89
	53221	0.81
	57541	0.87
	62131	0.76
	62594	0.95
	63411	0.79
	63542	0.86
	63549	0.83
	64212	0.77
	65164	0.86
	65186	0.75
	65191	0.84
	65214	0.91
	65233	0.75
	65311	0.89
	65319	0.80
	65331	1.00
	65343	0.77
	65382	0.93
	65522	0.90
	65641	0.88
	66134	0.78
	66136	0.86
	66511	0.83
	66529	0.84
	67621	0.83
	67952	0.89
	69311	0.93
	69530	0.88
	69563	0.97
	69732	0.83
	69941	0.78
	69962	0.93
	72399	0.89
	74363	0.79
	77123	0.95
	77611	0.98
	81100	0.84
	81391	0.83
	84211	0.84
	84324	0.78
	84425	0.89
	84813	0.88
	85124	0.93
	85159	0.75
	89523	0.95
1992	22250	0.77
	24752	0.96

	26651	0.78
	26663	0.91
	27313	0.76
	27823	0.89
	29254	0.88
	33512	0.78
	51112	0.90
	53221	0.97
	57311	0.94
	59773	0.95
	62131	0.83
	63412	0.83
	63549	0.83
	65343	0.82
	65393	0.88
	65422	0.93
	65629	0.86
	65632	0.85
	65751	0.91
	65793	0.75
	66593	0.79
	67311	0.96
	67321	0.75
	67813	0.81
	69311	0.92
	69530	0.96
	69543	0.75
	69741	0.92
	69743	0.76
	69912	0.84
	69941	0.91
	71690	0.75
	74250	1.00
	77572	0.76
	77586	0.95
	78120	0.79
	78436	0.79
	81317	0.98
	82179	0.87
	83129	0.76
	84130	0.81
	84250	0.88
	84310	0.96
	84324	0.84
	84425	0.91
	84511	0.77
	84522	0.77
	84552	0.93
	84562	0.90
	84563	0.89
	84612	0.90
	85125	0.84
	87473	0.95
	89123	0.78
	89311	0.75
	89732	0.86
	89969	0.81
	89989	0.85
1993	3412	0.84
	29254	0.83
	33512	0.85
	34420	0.95
	51124	0.80
	51379	0.81
	51389	0.87
	52261	0.77
	54191	0.78
	57311	0.95
	62510	0.92

	62542	0.96
	63412	0.93
	64163	0.96
	64211	0.95
	64213	0.82
	64242	1.00
	65152	0.88
	65182	0.87
	65184	0.93
	65187	0.94
	65233	0.93
	65234	0.86
	65241	0.79
	65315	0.83
	65360	0.84
	65393	0.90
	65422	0.80
	65522	0.93
	65523	0.84
	65631	0.88
	65641	0.89
	65759	0.76
	66136	0.83
	67943	0.82
	67949	0.94
	69546	0.82
	69732	0.79
	69741	0.75
	69967	0.85
	72139	0.76
	72719	0.96
	73143	0.89
	74363	0.91
	74532	0.96
	75199	0.88
	76417	0.82
	77232	0.83
	77249	0.77
	77314	0.91
	77572	0.98
	78435	0.83
	81100	0.95
	81391	0.91
	83121	0.97
	84211	0.75
	84219	0.80
	84250	0.93
	84260	0.91
	84310	0.77
	84324	0.85
	84424	0.79
	84552	0.91
	89242	0.78
	89731	1.00
	89879	0.82
	89937	0.76
1994	4410	0.76
	6129	0.78
	22250	0.96
	24850	0.96
	26652	0.87
	27830	0.90
	28520	0.84
	29249	0.81
	29254	0.79
	51123	0.90
	51379	0.93
	52232	0.87
	52383	0.90

	53221	0.99
	55415	0.92
	57433	0.84
	59224	0.89
	61161	0.98
	64131	0.79
	64242	0.78
	65121	0.75
	65141	0.95
	65234	0.92
	65314	0.94
	65318	0.82
	65352	0.85
	65422	0.85
	65522	0.75
	65614	0.83
	65632	0.97
	65751	0.88
	65845	0.89
	65941	0.79
	65959	0.89
	66382	0.75
	66399	0.75
	66471	0.93
	67322	0.91
	67342	1.00
	67344	0.85
	67629	0.99
	67939	0.81
	67941	0.89
	67944	0.81
	69311	0.82
	69510	0.75
	69546	0.97
	69669	0.90
	69921	0.84
	72139	0.91
	73121	0.99
	74363	0.83
	74610	0.81
	74691	0.84
	77252	0.97
	77521	0.97
	77586	0.97
	81391	0.90
	83121	0.90
	84130	0.99
	84211	0.91
	84250	0.86
	84260	0.88
	84410	0.89
	84481	0.94
	84511	0.92
	84522	0.80
	84523	0.89
	84562	0.98
	85151	0.76
1995	3611	0.84
	5421	0.76
	6229	0.80
	24752	0.86
	24850	0.86
	26652	0.87
	26663	0.92
	27339	0.79
	29254	0.76
	51379	0.78
	51391	0.85
	51484	0.94

	53116	0.79
	59861	0.84
	61120	0.92
	61330	0.82
	63511	0.90
	63591	0.81
	64126	0.85
	64215	0.93
	64242	0.79
	65152	0.88
	65169	0.90
	65184	0.81
	65316	0.88
	65319	0.76
	65359	0.79
	65422	0.76
	65435	0.81
	65522	0.97
	65751	0.98
	65851	0.77
	66129	0.91
	66335	0.83
	67322	0.99
	67342	0.84
	67623	0.92
	69112	0.98
	69546	0.97
	69732	0.87
	69741	0.82
	69941	0.76
	69955	0.88
	69963	0.97
	71690	0.76
	72139	0.96
	74562	0.75
	74691	0.87
	74831	0.76
	77119	0.95
	77252	0.96
	77315	0.85
	77317	0.89
	77586	0.75
	77833	0.75
	78520	0.76
	81211	0.89
	81391	0.88
	82129	0.97
	83111	0.80
	84111	0.95
	84121	0.88
	84221	0.75
	84260	0.80
	84289	0.95
	84410	0.77
	84522	0.97
	84589	0.77
	84813	0.88
	89445	0.97
	89523	0.75
	89721	0.89
	89732	0.84
	89974	0.80
1996	5642	0.88
	6229	0.77
	23211	0.84
	24850	0.80
	26663	0.88
	26669	0.96
	26721	0.98

29254	0.79
51471	0.99
51479	0.85
52344	0.75
53221	0.92
59224	0.87
59861	0.81
61161	0.85
62520	0.88
63439	0.89
63512	0.96
65152	0.94
65162	0.98
65233	0.79
65315	0.75
65343	0.97
65352	0.82
65360	0.88
65381	0.81
65519	0.96
65522	0.95
65632	0.75
65833	0.85
65841	0.85
65846	0.86
65893	0.75
65941	0.95
65943	0.94
65959	0.93
66134	0.91
66481	0.90
66489	0.82
66529	0.84
67322	0.97
67333	0.99
67414	0.86
67944	0.87
68262	0.89
68421	1.00
69311	0.90
69352	0.86
69410	0.84
69541	0.87
69955	0.75
69963	0.89
72347	0.82
72391	0.91
72471	0.88
72851	0.83
74391	0.94
74491	0.75
74492	0.89
74831	0.99
74850	1.00
77119	0.87
77262	0.84
77314	0.95
78421	0.84
79211	0.94
81211	0.78
81391	0.86
82129	0.98
83191	0.84
84112	0.86
84119	0.77
84121	0.87
84122	0.83
84159	0.92
84219	0.95

84270	0.84
84410	0.94
84421	0.88
84424	0.86
84470	0.94
84482	0.90
84511	0.86
84523	0.94
84530	0.91
84551	0.76
84561	0.81
84564	0.92
84587	0.93
84589	0.81
84611	0.98
84822	0.75
89523	0.97
89593	0.94
89721	0.82
89823	0.94
89937	0.92
1997	3512
6160	0.97
6229	0.99
9860	0.91
21140	0.80
23211	1.00
24752	0.93
24820	0.75
24850	0.95
26663	0.78
26669	0.97
27824	0.81
51136	0.90
51617	0.93
52344	0.88
53114	0.75
53221	0.93
57990	0.75
58170	0.88
58291	0.83
61210	0.95
62520	0.94
62991	0.84
63423	0.83
63431	0.86
64213	0.98
65163	0.95
65182	0.96
65214	0.91
65231	0.78
65232	0.83
65233	0.85
65242	0.94
65312	0.76
65343	0.75
65352	0.83
65359	0.97
65360	0.98
65422	0.81
65521	0.77
65522	0.86
65959	0.81
66131	0.92
66471	0.77
66481	0.93
66489	0.89
67321	0.94
67621	0.80

67629	0.80
67913	0.96
67959	1.00
68421	0.84
68423	0.90
69311	0.99
69320	0.84
69543	0.90
69546	0.75
69741	0.97
69976	0.80
71333	0.87
71690	0.90
71878	0.97
72139	0.76
73137	0.97
74355	0.98
74449	0.83
74492	0.99
74691	0.88
74913	0.92
76483	0.79
77119	0.82
77572	0.92
77821	0.80
81229	0.89
81391	0.94
83191	0.99
84112	0.94
84119	0.82
84121	0.90
84122	0.99
84130	0.97
84250	0.79
84282	0.83
84389	0.83
84421	0.81
84425	0.94
84551	0.77
84562	0.97
84592	0.84
84831	0.97
89191	0.78
89732	1.00
89911	0.93
89919	0.78
89931	0.98
89974	0.96
1998	4849
5822	0.79
5894	0.92
6229	0.89
24620	0.85
24840	0.75
26663	0.93
26819	0.76
26871	0.75
26873	0.89
27722	0.85
33440	0.98
33512	0.98
51617	0.88
52239	0.76
52253	0.80
52344	1.00
52345	0.79
53221	0.81
57433	0.91
57529	0.75

57554	0.78
58170	0.78
61311	0.77
62991	0.80
64110	0.75
64223	0.98
64231	0.92
65119	0.92
65131	0.95
65159	0.98
65181	0.89
65231	0.99
65233	0.76
65234	0.93
65243	0.85
65312	0.87
65315	0.91
65343	0.99
65352	0.99
65359	0.90
65360	0.91
65393	0.85
65521	0.82
65522	0.92
65659	0.91
65761	0.86
65821	0.81
65832	0.78
65843	0.96
65893	0.76
66471	0.78
66472	0.89
66489	0.93
66523	0.88
67121	0.94
67270	0.98
67282	0.76
67624	0.98
67952	0.82
67959	0.90
68421	0.94
69544	0.77
69546	0.87
69547	0.75
69732	0.87
69915	0.78
69932	0.92
69941	0.85
69963	0.98
69985	0.82
71391	0.95
71690	0.86
72139	0.87
72711	0.75
72851	0.76
73166	0.75
74839	0.99
75122	0.90
77119	0.95
77311	0.96
77521	0.91
77585	0.91
77829	0.78
77882	0.94
78689	0.93
79311	0.98
81391	0.94
83191	0.78
84112	0.82

	84119	0.81
	84121	0.89
	84122	0.92
	84130	0.76
	84219	0.94
	84282	1.00
	84324	0.92
	84410	0.84
	84424	0.99
	84425	0.84
	84589	0.96
	84629	0.85
	84831	0.90
	87313	0.81
	88415	0.94
	88541	0.84
	89422	0.99
	89523	0.82
	89732	0.94
	89841	0.94
	89845	0.76
	89939	0.85
1999	1293	0.79
	3620	0.81
	4849	0.89
	5423	0.95
	6221	0.97
	6229	0.96
	23212	0.97
	25151	0.81
	26653	0.91
	26663	0.88
	27825	0.97
	27829	0.81
	29199	0.90
	29272	0.82
	51374	0.76
	52251	0.75
	52252	0.82
	52269	0.87
	52361	0.96
	53221	0.88
	53232	0.90
	57433	0.86
	57529	0.86
	57554	0.94
	58170	0.90
	59224	0.82
	61130	0.92
	61161	0.89
	63422	0.82
	64223	0.75
	64248	0.81
	65122	0.83
	65163	0.87
	65183	0.98
	65243	0.92
	65245	0.82
	65292	1.00
	65318	0.87
	65343	0.79
	65359	0.80
	65383	0.84
	65393	0.79
	65422	0.85
	65521	0.76
	65522	0.97
	65631	0.88
	65733	0.75

	65781	0.97
	65843	0.89
	65845	0.80
	65893	0.87
	66183	0.99
	66334	0.96
	66471	0.78
	66529	0.95
	67629	0.91
	67951	0.89
	67959	0.93
	68421	0.90
	69351	0.91
	69546	0.99
	69741	0.89
	69915	0.87
	69941	0.81
	71121	0.77
	71499	0.90
	72525	0.91
	73143	0.96
	73316	0.76
	73317	0.81
	73712	0.91
	74380	0.90
	74492	0.77
	74730	0.85
	74810	0.98
	74850	0.93
	75199	0.87
	77119	0.82
	77262	0.94
	77313	0.88
	77689	0.99
	77833	0.94
	77834	0.96
	78433	0.87
	81391	0.96
	84112	0.80
	84119	0.94
	84130	0.76
	84159	0.79
	84222	0.98
	84250	0.77
	84322	0.99
	84423	0.96
	84424	0.76
	84425	0.89
	84589	0.99
	89123	0.80
	89199	0.93
	89592	0.95
	89630	0.96
	89732	0.83
2000	5423	0.98
	6221	0.90
	6229	0.77
	21140	0.93
	21170	0.81
	22240	0.87
	24752	0.75
	25151	0.78
	26340	0.76
	26652	0.76
	27825	0.85
	28520	0.96
	28823	0.89
	29271	0.85

	29272	0.81
	33440	0.98
	51483	0.87
	51629	0.97
	52251	0.90
	52344	0.79
	53221	0.90
	53232	0.79
	57529	0.91
	58170	0.93
	58222	0.80
	59865	0.96
	61130	0.81
	61151	0.77
	62520	0.75
	63511	0.83
	63512	0.85
	65141	0.84
	65151	0.90
	65215	0.87
	65231	0.95
	65243	0.89
	65263	0.83
	65312	0.99
	65315	0.86
	65359	0.98
	65360	0.98
	65393	0.91
	65435	0.96
	65522	0.81
	65529	0.94
	65631	0.99
	65659	0.95
	65733	0.86
	65844	0.94
	65845	0.91
	65893	0.92
	65943	0.82
	65949	0.89
	66134	0.76
	66245	0.97
	66481	0.92
	66496	0.98
	66523	0.98
	66529	0.80
	67336	0.92
	67614	0.76
	67943	1.00
	67951	0.97
	68251	0.98
	68252	0.86
	69242	0.89
	69732	0.85
	69741	0.94
	69752	0.99
	69932	0.75
	69975	0.91
	69994	0.81
	71280	0.96
	72139	0.81
	72329	0.90
	72711	0.83
	73177	0.86
	73313	0.83

	73742	0.95
	74364	0.77
	74492	0.81
	74699	0.90
	74730	0.76
	74810	0.91
	77326	0.96
	77823	0.75
	77829	0.87
	77833	0.80
	78120	0.93
	78219	0.81
	78683	0.90
	79291	0.85
	81391	0.90
	82151	0.85
	83121	0.86
	83122	0.97
	84119	0.95
	84122	0.76
	84130	0.80
	84260	0.75
	84324	0.82
	84410	0.99
	84425	0.93
	84470	0.88
	84522	0.76
	84530	0.78
	84551	0.75
	84692	0.76
	87473	0.76
	88390	0.87
	89620	0.98
	89732	0.90
	89988	0.89
2001	4842	0.82
	5423	0.86
	23110	0.77
	26863	0.90
	27825	0.98
	27895	0.88
	33411	0.90
	52341	0.95
	52344	0.95
	52349	1.00
	53221	0.84
	53232	0.75
	57433	0.79
	57529	0.75
	58170	0.95
	58222	0.88
	61130	0.95
	63511	0.98
	63539	0.75
	63542	0.90
	64110	0.79
	64293	0.98
	64294	0.86
	65141	0.80
	65151	0.91
	65174	0.94
	65181	0.88
	65223	0.81
	65231	0.99
	65232	0.77
	65234	0.84

	65242	0.79
	65243	0.83
	65312	0.89
	65317	0.76
	65318	0.88
	65359	0.92
	65360	0.98
	65393	0.92
	65460	0.91
	65495	0.98
	65497	0.77
	65521	0.97
	65522	0.92
	65740	0.92
	65759	0.89
	65845	0.96
	65949	0.78
	66129	0.90
	66134	0.75
	66233	0.86
	66245	0.79
	66472	0.90

	66481	0.77
	66496	0.85
	66523	0.90
	66591	0.82
	66594	0.84
	66612	0.92
	67943	0.88
	67944	0.82
	67951	0.86
	68421	0.86
	68424	0.99
	68995	0.99
	69510	0.83
	69543	0.90
	69662	0.96
	69741	0.99
	69742	0.87
	69975	0.84
	69979	0.88
	71391	0.87
	71690	0.96
	71819	0.97

	72471	0.81
	73113	0.91
	73169	0.88
	73511	0.79
	73742	0.87
	74172	0.95
	74182	0.97
	74275	0.79
	74364	0.83
	74562	0.94
	74610	0.79
	74832	0.81
	74911	0.95
	75199	0.88
	76381	0.94
	77119	0.91
	77582	0.77
	77584	0.88
	77833	0.75
	78431	0.90
	78433	0.87
	78439	0.81

	81391	0.87
	82115	0.97
	82129	0.77
	83122	0.92
	84119	0.89
	84122	0.76
	84162	0.96
	84250	0.87
	84282	0.99
	84324	0.78
	84425	0.94
	84551	0.94
	84589	0.99
	84831	0.82
	89311	0.96
	89523	0.76
	89731	0.77
	89937	0.87
	89989	0.77

Ek 13. Türkiye-Portekiz Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC,Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	83129	0,78
1986	77635	0,89
1987	74250	0,76
1988	74250	0,77
1989	57112	0,94
	74610	0,88
1990	57111	0,88
	69562	0,86
	82159	0,92
	89399	0,81
1991	57111	0,91
	65321	0,94
	76493	0,85
	77831	0,89
	84591	0,98
1992	66381	1,00
	76493	0,86
	89399	0,75
1993	71392	0,86
	85148	0,90
	89399	0,93
1994	65233	0,87
	89399	0,83
	89521	0,91
1995	57311	0,91
	59229	0,93
	72846	0,76
	74610	0,88
	84591	0,84
1996	65245	0,86
	65343	0,86
	66611	0,82
	69561	1,00
	69563	1,00
	69953	0,98
	72819	0,99
	73595	0,89
	77522	0,85
	81219	0,91
	84591	0,77

	85159	0,92
	87431	0,79
	89286	0,87
	89287	1,00
	89972	0,90
	89986	0,97
1997	64211	0,75
	65242	0,83
	74123	0,82
	77589	0,95
	77867	0,98
	84130	0,94
	89521	0,95
1998	33419	0,90
	53117	0,75
	59891	0,76
	65720	0,93
	66523	0,99
	66611	0,78
	67959	0,87
	69917	0,85
	69941	0,90
	72521	0,84
	72849	0,98
	73315	0,79
	74128	0,82
	74149	0,92
	74363	0,75
	74790	0,87
	74890	0,88
	77312	0,81
	77589	0,75
	77641	0,88
	78433	0,87
	84423	0,98
	85170	0,86
	87465	0,78
	89399	0,93
	89521	0,91
1999	58160	0,96
	59891	0,92
	65232	0,82

	65434	0,99
	66244	0,78
	74610	0,79
	76491	0,79
	77282	0,80
	77586	0,84
	77632	0,80
	78311	0,86
	81311	0,97
	82119	0,75
	83191	0,89
	84260	0,75
	84426	0,78
	84470	0,90
	84512	0,85
	89319	0,93
	89331	0,85
2000	62510	0,91
	64211	0,98
	64215	0,92
	65233	0,80
	65252	0,75
	65333	0,90
	65432	0,79
	65621	0,78
	65852	0,85
	66139	0,76
	66244	0,86
	69661	0,88
	69933	0,88
	69941	0,96
	71392	0,85
	72492	0,98
	72842	0,76
	72849	0,95
	73313	0,75
	74890	0,95
	77282	0,76
	77318	0,77
	78432	0,90
	78537	0,85
	84260	0,88

	84379	0,98
	84426	0,97
	84470	0,85
	84530	0,77
	84629	0,75
	87465	0,98
	89329	0,81
	89933	0,76
	89983	0,79
2001	65621	0,79
	65720	0,91
	65732	0,90
	65951	0,92
	66244	0,94
	66629	0,81
	67959	0,85
	69241	0,99
	69243	0,85
	69680	0,91
	69941	0,75
	69951	0,77
	72849	0,98
	73711	0,96
	74271	0,97
	76493	0,95
	77571	0,87
	77833	0,82
	78432	0,78
	84140	0,89
	84151	0,97
	84489	0,85
	84512	0,81
	84530	0,77
	84587	0,85
	89311	0,76
	89321	0,90

Ek 14. Türkiye-Yunanistan Arasındaki Dış Ticaret ve EİT'in Payı (SITC.Rev.3) EİT ≥ 75 (1985-2001)

Yıl	Ürün Kodu	EİT Oranı
1985	5410	0.88
	51454	0.75
	51569	0.98
	59881	0.89
	62510	0.97
	65221	0.86
	72454	0.92
	77244	0.93
	89972	0.93
1986	6160	0.99
	65133	0.97
	65511	0.91
	67951	0.99
	71391	0.96
	74391	0.80
	84512	0.89
	84563	0.93
1987	53354	0.86
	61151	0.99
	65141	0.85
	66511	0.78
	84511	0.88
	84552	0.87
	89523	0.93
1988	5423	0.89
	26653	0.79
	61142	0.95
	61151	0.91
	62591	0.93
	69913	0.75
	72812	0.94
	73131	0.93
	84619	0.85
	89281	0.98
	89287	0.80
1989	25119	0.80
	53116	0.79
	62992	0.77
	64211	0.92
	65893	0.81
	68241	0.79
	69564	0.84
	69941	0.92
	72485	0.87
	74780	0.80
	74919	0.96
	77282	0.92
	88310	0.80
	89319	0.80
1990	5679	0.98
	22240	0.98
	33450	0.83
	53232	0.90
	53341	0.93
	58211	0.83
	64157	0.84
	66381	0.95
	66529	0.81
	68241	0.82
	69119	0.97
	69781	0.78
	69911	0.81
	72474	0.78
	74189	0.94

	74519	1.00
	77282	0.81
	77315	0.95
	82171	0.82
	83199	0.93
	89985	0.82
1991	57311	1.00
	59899	0.92
	64163	0.82
	65163	0.91
	68412	0.92
	69751	0.75
	74395	0.89
	74780	0.88
	77315	0.87
	77521	0.95
	89319	0.81
1992	29269	0.82
	53317	0.97
	53354	0.99
	57439	0.90
	57521	0.97
	58224	0.97
	65312	0.96
	65732	0.97
	66312	0.87
	69119	0.76
	72849	0.99
	74568	0.85
	74918	0.79
	77255	0.87
	77261	0.86
	77521	0.91
	83199	0.94
	84552	0.99
	84591	0.77
	89319	0.96
1993	5469	0.96
	29269	0.78
	33419	0.91
	53354	0.78
	57591	0.86
	58120	0.92
	59899	0.84
	65163	0.85
	69129	1.00
	69911	0.91
	69933	0.98
	71449	0.79
	72129	0.98
	74319	0.77
	77255	0.83
	81391	0.77
	84151	0.81
	87469	0.90
	89319	0.76
	89332	0.83
	89732	0.81
	89879	0.90
1994	29115	0.77
	53354	0.88
	56291	0.99
	58299	0.97
	62510	1.00
	64163	1.00
	65315	0.85

	69421	0.97
	69911	0.97
	72842	0.95
	74311	0.82
	74367	0.75
	74493	0.81
	74568	0.90
	74840	0.77
	78436	0.93
	87325	0.86
	87452	0.98
	87461	0.92
	89399	0.95
	89429	0.92
	89879	0.81
1995	4849	0.79
	24840	0.87
	29115	0.75
	53354	0.94
	58299	0.85
	61320	0.86
	64163	0.91
	64214	0.86
	65311	0.84
	66122	0.99
	67322	0.98
	69933	0.96
	74155	0.94
	74260	0.76
	74341	0.95
	74790	0.80
	76419	0.86
	77252	0.81
	77259	0.93
	77282	0.83
	77521	0.79
	78120	0.84
	82118	0.82
	84169	0.91
	84211	0.81
	84219	0.93
	84230	0.83
	84240	0.81
	84289	0.97
	84470	0.99
	84589	0.99
	84599	0.95
	84629	0.97
	87463	0.99
	89399	0.83
	89879	0.84
1996	3620	0.97
	3631	0.76
	5793	0.99
	27331	0.92
	29252	0.95
	33419	0.75
	53121	0.84
	53321	0.97
	53354	0.86
	55351	0.91
	59774	0.97
	64141	0.76
	64159	0.90
	65152	0.89
	65163	0.78

	65232	0.88
	65311	0.83
	65389	0.75
	65521	0.96
	65641	0.96
	65893	0.76
	65952	0.81
	66313	0.79
	66613	0.76
	69119	0.89
	69241	0.99
	69243	0.84
	72126	0.88
	72492	0.84
	74564	0.80
	74780	0.90
	74790	0.80
	74890	0.90
	74918	0.75
	74920	0.85
	77259	0.89
	77521	0.87
	77881	0.92
	78432	0.82
	79319	0.98
	81311	0.92
	81399	0.99
	83122	0.91
	83199	0.86
	84260	0.90
	84381	0.75
	84425	0.75
	84564	0.85
	84813	0.79
	89319	0.77
	89329	1.00
	89332	0.87
	89974	0.86
1997	3620	0.99
	4849	0.76
	5752	0.79
	9860	0.87
	27830	0.81
	29197	0.96
	29269	0.89
	51223	0.86
	53329	0.99
	53342	0.98
	55422	0.75
	55423	0.95
	58120	0.78
	58160	0.75
	58291	0.78
	61330	0.84
	62141	0.87
	64131	0.76
	64159	0.98
	64211	0.79
	64243	0.81
	65522	0.88
	65621	0.94
	66182	0.76
	66232	0.82
	67444	0.75
	67956	0.78
	68232	0.96

	69241	0.94
	69422	0.96
	69544	0.90
	69570	0.86
	69743	0.79
	69969	0.75
	71899	0.94
	72112	0.97
	72488	0.86
	72722	0.84
	73317	0.82
	73318	0.84
	74291	0.85
	74380	0.85
	74395	0.94
	74527	0.87
	74915	0.80
	77251	0.98
	77261	0.95
	77315	0.81
	77521	0.90
	77573	0.98
	77632	0.78
	77641	0.78
	77884	0.76
	81311	0.78
	82180	0.93
	83112	0.89
	84122	0.84
	84130	0.91
	84260	0.78
	84310	0.93
	84381	0.83
	84424	0.92
	84599	1.00
	84821	0.99
	87456	0.97
	89284	0.92
	89319	0.85
	89399	0.89
	89521	0.77
	89721	0.78
	89879	0.82
1998	3451	1.00
	5831	0.95
	23211	0.84
	26653	0.84
	32110	0.92
	33419	0.90
	51389	0.99
	51461	0.92
	53342	0.75
	53343	0.88
	53354	0.85
	57112	0.81
	57420	0.80
	57591	0.89
	58120	0.86
	58140	0.76
	58221	0.93
	59130	0.84
	62141	0.94
	63549	0.93
	64179	0.89
	64216	0.89
	64294	0.78
	65317	0.77
	65342	0.98
	65351	0.79

	65422	0.78
	65752	0.81
	65942	0.77
	66312	0.99
	66399	0.77
	67332	0.87
	67684	0.90
	67932	0.90
	69523	0.80
	69561	0.85
	69640	0.82
	69743	0.86
	69781	0.83
	69911	0.78
	69969	0.93
	72123	0.91
	72474	0.77
	72722	0.96
	72846	0.87
	72852	0.89
	74271	0.89
	74319	0.80
	74395	0.76
	74650	0.84
	74720	0.87
	75199	0.89
	78432	0.98
	81399	0.90
	82117	0.85
	82151	0.96
	82179	0.93
	83112	0.91
	83119	0.95
	84130	0.78
	84423	0.77
	84551	0.84
	87439	0.88
	89229	0.85
	89281	0.92
	89331	0.86
	89399	0.85
	89449	0.77
	89983	0.88
1999	5798	0.97
	23211	0.91
	26653	0.90
	29115	0.83
	52221	0.89
	53355	0.90
	57591	0.81
	58120	0.80
	61319	0.78
	64131	0.80
	64163	0.94
	65174	0.85
	65243	0.97
	65244	0.78
	65523	0.94
	65848	0.83
	66629	0.77
	67413	0.85
	69119	0.75
	69243	0.82
	69564	0.75
	69911	0.89
	72722	0.83
	73591	0.85
	73734	0.84
	73742	0.76

	73749	0.89
	74123	0.89
	74159	0.84
	74271	0.95
	74315	0.92
	74380	0.93
	74527	0.81
	74720	0.93
	75260	0.81
	75290	0.93
	76491	0.93
	77282	0.95
	77314	0.80
	77521	0.86
	77886	0.78
	82117	0.78
	84240	0.85
	84692	0.96
	87219	0.75
	89284	0.84
	89319	0.80
	89329	0.99
	89399	1.00
	89424	0.96
	89429	0.81
	89521	0.90
	89861	0.92
	89974	0.83
2000	4231	0.89
	4849	0.81
	5619	0.97
	5995	0.76
	6193	0.86
	26339	0.99
	27313	0.92
	27340	0.97
	53312	0.90
	55423	0.84
	57591	0.90
	58299	0.93
	59839	0.79
	62145	0.77
	63511	0.82
	63532	0.75
	63549	0.90
	64159	0.89
	64163	0.89
	65342	0.99
	65521	0.91
	65522	0.77
	65831	0.79
	65848	1.00
	66139	0.88
	66233	0.77
	66339	0.76
	66629	0.87
	67413	0.96
	67534	0.92
	67813	0.76
	68232	0.77
	69119	0.79
	69129	0.91
	69546	0.76
	69743	0.78
	69916	0.93
	69967	0.99
	71392	0.90
	71620	0.95
	71690	0.76

	72722	0.78
	72729	0.94
	72833	0.97
	72842	0.87
	72843	0.85
	72853	0.77
	72855	0.91
	74145	0.96
	74190	0.88
	74319	0.82
	74395	0.82
	74519	0.76
	74710	0.79
	74780	0.76
	74821	0.80
	74832	0.78
	75199	0.92
	75260	0.87
	76493	0.91
	77261	0.89
	77314	0.89
	77522	0.77
	77586	0.75
	81313	0.99
	81320	0.86
	82117	0.97
	82171	0.94
	84123	0.88
	84130	0.95
	84230	0.96
	84240	0.83
	84323	0.93
	84379	0.81
	84410	0.81
	84470	0.76
	84522	0.94
	84587	0.76
	87461	0.83
	89281	0.88
	89286	0.98
	89319	0.98
	89329	0.80
	89394	0.99
	89395	0.93
	89439	0.80
	89449	0.81
	89511	0.89
	89941	0.89
	89987	0.89
2001	55422	0.88
	57432	0.85
	57591	0.88
	58221	0.90
	58299	0.96
	59865	0.99
	59896	0.95
	61162	0.96
	61320	0.91
	62132	0.90
	62992	0.89
	63542	0.77
	63599	0.99
	64163	0.76
	64179	0.99
	65143	0.86
	65233	1.00
	65243	1.00
	65312	0.97
	65441	0.78

65613	0,94
65773	0,84
65848	0,78
66329	0,90
66492	0,82
66629	0,82
67421	0,96
69119	0,99
69440	0,77
69523	0,78
69742	0,77
69911	1,00
69973	0,83
72681	0,86
72849	0,92
72852	0,78
73318	0,76
74260	0,86
74271	0,97
74275	0,78
74311	0,98
74359	0,99
74361	0,83
74527	0,94
74650	0,80
74780	0,81
74839	0,79
74913	0,95
75997	0,92
77259	0,79
77522	0,77
77573	0,81
81392	0,93
84119	0,80
84219	0,92
84222	0,99
84410	0,87
84470	0,75
84613	0,94
84619	0,95
84692	0,95
84693	0,82
85190	0,96
87229	0,82
87425	0,76
87431	0,90
87449	0,75
89215	0,85
89289	0,83
89321	1,00
89395	0,90
89399	0,92
89429	0,97
89449	0,86
89512	0,82
89594	0,93
89941	0,85
89988	0,96

EK 15.

1985-2001 TÜRKİYE İLE AB ÜLKELERİ ARASI ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET																	
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
İngiltere	0.590	0.708	0.902	0.751	0.166	0.847	0.734	0.803	0.701	0.864	0.766	0.669	0.716	0.787	0.910	0.851	0.936
Finlandiya	0.700	0.940	0.729	0.307	0.519	0.393	0.341	0.679	0.169	0.359	0.294	0.301	0.233	0.244	0.235	0.190	0.381
Fransa	0.298	0.579	0.521	0.614	0.888	0.709	0.719	0.749	0.566	0.737	0.682	0.551	0.524	0.601	0.668	0.639	0.907
Hollanda	0.655	0.466	0.628	0.697	0.952	0.864	0.851	0.834	0.746	0.913	0.804	0.694	0.683	0.761	0.830	0.711	0.923
Portekiz	0.253	0.217	0.274	0.415	0.553	0.565	0.601	0.729	0.965	0.981	0.905	0.939	0.864	0.677	0.584	0.658	0.383
Yunanistan	0.891	0.889	0.991	0.918	0.893	0.960	0.806	0.754	0.990	0.767	0.977	0.907	0.709	0.927	0.828	0.992	0.717
İrlanda	0.816	0.773	0.883	0.713	0.994	0.576	0.618	0.633	0.481	0.489	0.396	0.585	0.448	0.512	0.649	0.595	0.561
İspanya	0.989	0.914	0.866	0.954	0.689	0.731	0.853	0.964	0.624	0.758	0.750	0.520	0.443	0.574	0.754	0.597	0.943
İsviç	0.992	0.898	0.983	0.977	0.698	0.544	0.441	0.547	0.271	0.466	0.339	0.311	0.239	0.317	0.224	0.243	0.565
İtalya	0.866	0.802	0.883	0.974	0.955	0.781	0.690	0.659	0.454	0.680	0.627	0.505	0.490	0.539	0.690	0.585	0.804
Almanya	0.930	0.783	0.974	0.876	0.993	0.934	0.993	0.987	0.893	0.962	0.952	0.798	0.785	0.855	0.964	0.837	0.997
Avusturya	0.786	0.958	0.838	0.955	0.918	0.831	0.796	0.896	0.831	0.917	0.967	0.695	0.733	0.666	0.761	0.735	0.900
Belçika	0.910	0.832	0.944	0.920	0.742	0.747	0.681	0.698	0.587	0.822	0.663	0.608	0.577	0.715	0.710	0.561	0.823
Danimarka	0.765	0.982	0.635	0.927	0.690	0.919	0.955	0.939	0.766	0.975	0.828	0.926	0.848	0.983	0.983	0.947	0.838
1985-2001 Toplam AB	0.891	0.822	0.917	0.919	0.933	0.841	0.852	0.854	0.708	0.883	0.793	0.666	0.634	0.719	0.803	0.706	0.937

Ek 16.

1985-2001 TÜRKİYE İLE AB ÜLKELERİ ARASI ENDÜSTRİ İÇİ TİCARET (Ürün Adedi % 75 ve Üzeri)																	
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Almanya	17	30	25	34	90	120	96	88	85	106	131	129	138	154	156	162	160
Avusturya	-	-	1	1	18	22	20	19	20	26	34	61	55	54	62	59	62
Belçika	1	2	2	4	23	25	26	36	19	45	66	65	85	67	83	80	91
Danimarka	-	5	8	13	5	5	8	8	11	11	14	28	38	40	54	37	43
Finlandiya	-	1	-	-	1	4	3	5	7	6	13	7	10	20	19	14	20
Fransa	-	4	4	4	44	41	46	51	41	59	81	104	103	122	113	124	146
Hollanda	3	2	2	4	30	31	36	36	50	63	54	93	93	98	105	106	89
İngiltere	17	18	19	24	40	46	41	54	49	49	74	107	93	103	116	136	116
İrlanda	7	8	12	16	2	5	2	8	4	9	7	10	18	24	17	27	27
İspanya	10	12	15	15	10	12	17	22	20	30	38	49	61	70	93	81	92
İsviç	38	45	57	48	4	11	7	15	10	6	8	30	28	35	17	33	35
İtalya	14	30	30	37	41	56	52	60	66	69	68	97	96	112	111	113	116
Portekiz	1	1	1	1	2	4	5	3	3	3	5	17	7	26	20	34	27
Yunanistan	9	8	7	11	14	21	11	20	22	22	36	53	71	69	54	90	78

KAYNAKÇA**KİTAPLAR**

Ardıç Oğuzhan, Yılmaz Pınar, **Para Banka-Uluslararası İktisat-Türkiye Ekonomisi**
Seçkin Yayıncılık 2002

Balassa Bela, **Intra-industry trade among exporters of manufactured goods**,
Wheatsheaf Books, Sussex/Humanities Press, New Jersey, 1986

Bano Sayeeda, **Intra-Industry Trade: The Canadian Experience**,
Avebury The Academic Publishing Group:Hants,
1991

Begg D., Fischer S., Dornbush R., **Makro İktisat**, çev: Süreyya Cansoy, Ed: Vildan
Serin, İstanbul, Alkim, 2001

Biçerli Kemal, **Çalışma Ekonomisi**, Beta Yayınları, Ekim 2000, İstanbul

Ertürk Emin, **Uluslararası İktisat**, ikinci baskı, Alfa, 2001 s.41

Field Alfred, Appleyard Dennis, **International Economics**, Üçüncü Baskı, 1998

Grubel Herbert, Lloyd P.J., **Intra-Industry Trade**, Macmillian, London, 1975

Hardin James W., Hilbe Joseph M., **Generalized Estimating Equations**, Chapman &
Hall/CRC ACRC Pres Company, London, New york, 2003

Husted Steven and Melvin Michael, **International Economics**, 2.Edition,
Harper Collins College Publishers:New York, 1993

Karlık Rıdvan, **Uluslararası Ekonomi**, 6. Bskı, Beta, 2002, s.48

Kenen B.Peter, **The International Economics**, 4.Edition, Chambridge University
Press:New York, 2000

Krugman Paul ve Obstfeld Maurice, **International Economics** The Lehigh Pres,
Inc. Üçüncü. Baskı, 1994

Linder S., **An Essay On Trae And Transformation**, John Willey & Sons, New York,
1961

Ricardo David, **On The Principles of Political Economy and Taxation**, London, 1817
(Seyitoğlu,2001,s.19'daki alıntı)

Salvatore Dominick, **International economics** Yedinci Basım, Hermitage Publishing
Services, USA. 2001

Seyitoğlu Halil, **Uluslararası İktisat**. Ondördüncü Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul,
2001

Yılmaz Şiir Erkök, **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Gazi Üniversitesi Yayın
No:178, İ.İ.B.F. Yayın No:57, Ankara,1992

Walther Ted, **Dünya Ekonomisi**, Çeviren:Ünal Çağlar Alfa Yayınları, 2002

DERGİLER

Aquino Antonio, "Intra-Industry Trade and Inter-Industry Specialization as Concurrent Sources of International Trade in Manufactures", **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.114, 1978

Balassa Bela, "Tarif Reductions and Trade in Manufactures Among The Industrial Countries", **The American Economic Review**, Vol.56, 1966

Balassa Bela ve Bauwens Luc, "Intra-Industry Specialization in a Multi-Country and Multi-Industry Framework", **The Economic Journal**, Vol.97, 1987

Bergstrand, "The Heckscher-Ohlin-Samuelson Model, The Linder Hypothesis The Determinants of Bileteral Intra-Industry Trade" **Economic Journal**, c.100, S.403, 1990

Brühlhart, "Marjinal Intra-Industry Trade. Measurement and Relevance for the Pattern of Industrial Adjustment," **Weltwirtschaftliches Archiv**, 130, 1994

Caves Richard, "Intra-Industry Trade and Market Structure in the Industrial Countries", **Oxford Economic Papers**, Vol.33, 1981

Elmas Pınar, "Otomotiv Sektörü 2004 Yılında da Yükselişini Sürdürüyor", **İzmir Ticaret Odası Bülteni Araştırma ve Meslekleri Geliştirme Müdürlüğü**, 2004

Erlat Güzin, Erlat Haluk, "Measuring Intra-Industry and Marjinal Intra-Industry Trade; The Case for Turkey", **Emerging Markets Finance and Trade**, Vol.39, No.6, November-December 2003

Gönel Feride Doğaner, “How Important is Intra-Industry Trade Between Turkey And Her Trading Partners?”, **Russian and East European Finance and Trade**, 37(4), 61-76, 2001

_____, “Intra-Industry Trade Between Turkey and European Union”, **Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi** (Bahçeşehir Üniversitesi), Cilt no:1, Sayı no:3, Mart 2001

_____, “Tekstil Sektöründe Endüstri İçi Ticaret.” **Dış Ticaret Dergisi**, Nisan, 2001

Greenaway, Hine, Milner, Eliot, “Adjustment and the Measurement of Intra-Industry Trade”, **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.130, 1994, s.421

Hamilton, Kniest, “Trade Liberalisation, Structural Adjustment and Intra-Industry Trade: A Note”, **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.127, 1991

Hanley J., Negassa A., Edwardes M., Forrester J., “Statistical Analysis Of Correlated Data Using Generalized Estimating Equations: An Orientation”, **American Journal of Epidemiology**, Vol.157, No:4, Printed in U.S.A. 2003

Helpman Elhanan, “International Trade in The Presence of Product Differentiation, Economies of scale and Monopolistic Competition: A Chamberlin-Heckscher-Ohlin Approach”, **Journal of International Economics**, Vol.11(3), August 1981

Koçak Haydar, “Türk Kağıt ve Karton Sanayi ve Asya Krizi”, **Dış Ticaret dergisi**, Temmuz 1998

Küçükahmetoğlu Osman, “Endüstri İçi Ticaret ve Türkiye” **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, cilt 9, sayı:2 2001

Lancaster Kelvin, "Intra-Industry Trade Under Perfect Monopolistic Competition",
Journal of International Economics, Vol.10, 1980

Leger S.L., Liang K.Y., Albert P., "Models for Longitudinal Data: A Generalized
Estimating Equation Approach", **Biometrics**, U.S.A. December, 1988

Leontief W., "Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position
Re-Examined", **Economia Internazionale**, Vol.VII, No.1, Feb.1954

Lunderberg Lars, "The role of comparative costs for determining inter and intra-
industry trade with developing countries", **European Economic Review**, C.32,
S.9, 1988

Loertscher Rudolf, Wolter Frank, "Determinants of Intra-Industry Trade: Among
Countries And Across Industries", **Weltwirtsch. Arch.** 116(2), 1980

Menon J., Dixon P., "Intra-Industry Versus Inter-Industry Trade: Relevance for
Adjustment Costs", **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.133, 1997

Oliveras J., Terra I., "Mrginal Intra-Industry Trade Index: The Period and Aggregation
Choice", **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.133, s.178

Özerman Erkut, "2003 Yılı Otomotiv ve Yan Sanayi İhracatımız ve 2004 Yılına İlişkin
Beklentiler" **İGEME'den Bakış**, Yıl:8, Sayı:26, Ocak-Nisan 2004

Özkıvrak Özlem, Dileyici Dilek, "Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve
Türkiye" **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:20, Ocak 2001

Pagoulatos, Sorenson ve diğerleri, "Two Way International Trade: An Econometric
Analysis", **Weltwirtschaftliches Archiv** Vol.111, 1975

Stone Joe A., Hyun-Hoon Lee, "Determinants Of Intra-Industry Trade: A Longitudinal,
Cross-Country Analysis", **Weltwirtschaftliches Archiv**, 1995

- Toh, Kiertisak, "A Cross Section Analysis of Intra-Industry Trade in U.S. Manufacturing Industries", **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.118, 1982
- Uyar Süleyman, "Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi", **Dış Ticaret Dergisi**, sayı:19, Ekim 2000
- _____, "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", **Dış Ticaret Dergisi**, sayı:20, Ocak 2001
- Vona Stefano, "On the Measurement of Intra-Industry Trade: Some Further Thoughts", **Weltwirtschaftliches Archiv**, Vol.127, 1991
- Yetkin Münir Nuri "Türkiye AB İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi ve Değerlendirilmesi" **Dış Ticaret Dergisi Özel Sayı Ekim 1998**
- Yılmaz Şiir, "Endüstri İçi Ticaret Kavramı Üzerine Bir Deneme", **Gazi Üniv. İ.İ.B.F. Dergisi**, 1997 Sayı:1.2

KURUM KAYNAKLARI

- Devlet İstatistik Enstitüsü, **Sayılarla Türkiye-Avrupa Birliği 1994-2000**, yayın no:2516, Ankara, Aralık 2001
- _____, **Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticareti 1989-1998**, yayın no:2288, Ankara, Ocak 2000
- Devlet Planlama Teşkilatı, **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kağıt Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT:2525-ÖİK:541, Ankara, 2000

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Cumhuriyet Döneminin Ekonomik Büyüklükleri (1923-2002)** Ankara, 2003

_____, **Ekonomik Rapor**, Ankara, Çeşitli Yıllar

Vakıfbank Araştırma Dizisi, **Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri**, 3. Baskı, 1995

BİLDİRİLER

Çepni Elif, Köse Nezir, "Intra-Industry Trade Pattern Of Turkey: A Panel Study"
ODTU İktisat Kongresi, Ankara, 2000

Emirhan Pınar Narin, "The Determinants Of Vertical And Horizontal Intra-Industry Trade In Turkey", ODTU İktisat Kongresi, Ankara, 2000

Erk Nejat, Tekgül Yelda, "Ekonomik Entegrasyon ve Endüstri İçi Ticaret: Türkiye-AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri İçi Ticaretin Ölçülmesi ve Ticaret Tipinin Belirlenmesi" ODTU İktisat Kongresi Bildirisi Ankara, Eylül 2001

Sertel, Orbay, "Welfare Implacations of Intra-Industry Trade Among Turkey and MENA Countries, Especially EGYPT", ERF, Fourth Annual Conference, Beirut, 1997

TEZLER

Cineviz Nurettin, "Türk Tekstil Sektörünün Dış Gelişimi ve AB'nin Sektöre Etkileri",
Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, 1998

Civan Engin, "Endüstri İçi Ticaret", Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, Demirbaş No:20044

İNTERNET KAYNAKLARI

Ali Dölek, "Tekstilde 2005 Tehlikesi", www.ntvmsnbc.com.tr, 19 kasım 2003

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gostergeler/tr/>

<http://www.sachuerstaendigenrat.wirtschaft.de/autacht/Tabellen/Tab23jq.xls>